

KADEM

ARALIK 2022 • CİLT 8 • SAYI 2

KADEM

Kadın Araştırmaları Dergisi

ISSN: 2149-4878
e-ISSN: 2149-6374

kadinarastirmalari.kadem.org.tr

**Dezavantajlılığın Bir Adım Ötesi: Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları
Güçlükler ve Sosyal Politika Önerileri**

Abdülkadir Yüksel
Yücel Uyanık

**Kadın Girişimciliğinin İşgücüne Katılımında Doğurkanlık ve Ekonomik Büyüme
Kapsamında İncelenmesi: Fourier Testlerinden Kanıtlar**

Gökhan Konat
Ahmet Koncak

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: Dijital Şiddet
Merve Sarışın

**Ümmü'l-Muharrirât Halide Nusret Zorlutuna'nın Şiirleri Odağında Kadın Meselesine
Bakışı**

Sezin Seda Altun

Kadın Çalışanların Cam Tavan Algısı: Sağlık Sektörü Örneği

Muhammet Çankaya
Gamze Ebru Çiftçi

Şiddete Uğrama Durumuna Göre Kadınların Ev İçi İş Bölümüne Yönelik Yaklaşımları

Merve Reyhan Baygeldi
Atilla Arkan

Ahlaki Olgunluk Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet: Nitel Bir Araştırma

Miray Dugan

**Sheila Margaret Pelizzon'un Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme
Adlı Eserinin Değerlendirilmesi**

Neslihan Avcı

Ayşe Gül Altınay (Der.)'in Vatan, Millet, Kadılar Adlı Eserinin Değerlendirilmesi
Zehra Çelik

Carly Churchill'in Top Girls (Zirvedeki Kızlar) Adlı Eserinin Değerlendirilmesi
Dilek Akıcı Tayanç

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi
KADEM Journal of Women's Studies

Cilt/Volume 8 • Sayı/Number 2 • Aralık/December 2022

ISSN: 2149-4878

e-ISSN: 2149-6374

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi uluslararası hakemli bir dergidir.

Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına / yazarlarına aittir.

Kadın ve Demokrasi Derneği Adına İmtiyaz Sahibi / Owner

Dr. Saliha Okur Gümrükçüoğlu (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editorial Manager

Dr. Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış (Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Baş Editör / Editor-in-Chief

Dr. Zehra Zeynep Sadıkoğlu (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Alan Editörleri / Section Editors

Zehra Çelik (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Güllü Buzunoğlu (İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Kitap Değerlendirme Editörü / Book Review Editor

Büşra Bilgin

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Alexander William Rey

Sayfa Düzeni / Page Layout

Şeref Kocaman

Yayın Kurulu / International Editorial Board

Prof. Dato'sri Dr. Zaleha Kamaruddin (International Malaysia İslâm University, Kuala Lumpur, Malezya)

Prof. Dr. Orhan Küçük (Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu, Türkiye)

Prof. Dr. Nuri Tinaz (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Prof. Dr. Nigar Demircan Çakar (Düzce Üniversitesi, Düzce, Türkiye)

Prof. Dr. Mustafa Koç (Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye)

Prof. Dr. Marcia K. Hermansen (Loyola University, Chicago, ABD)

Prof. Dr. Farid Sufia Shuaib (International Malaysia İslâm University, Kuala Lumpur, Malezya)

Prof. Dr. Ejder Okumuş (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, Türkiye)

Prof. Dr. Aysun Bay Karabulut (Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Malatya, Türkiye)

Doç. Dr. Manal Abul Hassan (October 6 University, Kahire, Mısır)

Doç. Dr. Kılıç Buğra Kanat (Penn State University, Pensilvanya, ABD)

Doç. Dr. E. Sare Aydın (İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. Betül İpşirli Aręıt (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Doç. Dr. H. Şule Albayrak (Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Saliha Okur Gümrükçüoğlu (Medeniyet Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Nursem Keskin Aksay (İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Nagihan Haliloğlu (İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Burcu Uysal (İbn Haldun Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Dr. Öğr. Ü. Azize Şahin (İstanbul Üniversitesi, İstanbul, Türkiye)

Dr. Esra Albayrak (Nun Eğitim ve Kültür Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı)

Yayıncı / Publisher

Kadın ve Demokrasi Derneği / Women and Justice Association

Sertifika No / Certificate Number

30716

Yayın Türü / Type of Publication

Akademik Dergi / Academic Journal

Yayın Dili / Languages of Publication

Türkçe ve İngilizce / Turkish and English

Yayın Periyodu / Publishing Period

Altı ayda bir yayımlanır / Biannual

Baskı ve Cilt / Press

Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.

Adres: Güzeltepe Mah. Mareşal Fevzi Çakmak Caddesi No:29/1/1 B. Blok 34060

Eyüpsultan / İSTANBUL

Telefon: 0212 354 30 00 **web:** <http://www.tukuvazmatbaacilik.com.tr>

Elektronik posta: info@turkuvazmatbaacilik.com.tr

Basım Tarihi: Aralık 2022

KADEM

KADIN VE DEMOKRASI DERNEĞİ

İletişim / Correspondence

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi

Karagümrük Mah. Muhtar Muhittin Sok. TOKİ Sulukule Evleri No: 8 / 1

Fatih, Edirnekapı / İstanbul

Telefon: +90 (212) 631 46 49 **Web:** kadinrastirmalari.com

Elektronik posta: info@kadinrastirmalari.com

Yer Alnan İndeksler / Indexed and Abstracted by

TUBİTAK ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı,

ASOS Index

İçindekiler / Table of Contents

Editör'den / Editorial

Dr. Zehra Zeynep Sadıkoğlu

.....

Araştırma Makaleleri / Research Articles

183 ABDÜLKADİR YÜKSEL
YÜCEL UYANIK

Dezavantajlılığın Bir Adım Ötesi: Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Politika Önerileri

One Step Beyond Disadvantage: The Difficulties of Women with Disabled Children and Social Policy Suggestions

231 GÖKHAN KONAT
AHMET KONCAK

Kadın Girişimciliğinin İşgücüne Katılımında Doğurganlık ve Ekonomik Büyüme Kapsamında İncelenmesi: Fourier Testlerinden Kanıtlar

An Analysis of Women's Entrepreneurship in Labor Force Participation in the Context of Fertility and Economic Growth: Evidence from Fourier

257 MERVE SARIŞIN

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: Dijital Şiddet

The New Face of Gender-Based Violence: Digital Violence

287 SEZİN SEDA ALTUN

Ümmü'l-Muharrirât Halide Nusret Zorlutuna'nın Şiirleri Odağında Kadın Meselesine Bakışı

Zortuna's Views on Women's Issues with a Focus on Her Works of Poetry

311 MUHAMMET ÇANKAYA
GAMZE EBRU ÇİFTÇİ

Kadın Çalışanların Cam Tavan Algısı: Sağlık Sektörü Örneği

Glass Ceiling Perceptions of Female Employees: Examples from the Health Sector

337 MERVE REYHAN BAYGELDİ
ATILLA ARKAN

**Şiddete Uğrama Durumuna Göre Kadınların Ev İçi İş
Bölümüne Yönelik Yaklaşımları**

*Women's Exposure to Violence and Their Attitudes to Housework
Division*

367 MİRAY DUGAN

**Ahlaki Olgunluk Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet:
Nitel Bir Araştırma**

*Violence Against Women in the Context of Moral Maturity:
A Qualitative Study*

Kitap Değerlendirmeleri / Book Reviews

395 NESLİHAN AVCI

**Sheila Margaret Pelizzon'un Kadının Konumu Nasıl Değişti?
Feodalizmden Kapitalizme Adlı Eserinin Değerlendirilmesi**

*Review of Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme
by Sheila Margaret Pelizzon*

405 ZEHRA ÇELİK

**Ayşe Gül Altınay (Der.)'in Vatan, Millet,
Kadınlar Adlı Eserinin Değerlendirilmesi**

Review of Vatan, Millet, Kadınlar (Ed.) by Ayşe Gül Altınay

409 DİLEK AKICI TAYANÇ

**Carly Churchill'in Top Girls (Zirvedeki Kızlar) Adlı Eserinin
Değerlendirilmesi**

Review of Top Girls (Zirvedeki Kızlar) by Caryl Churchill.

KADEM

Kadın Araştırmaları Dergisi

<https://kadinrastirmalari.com>

Editör'den / Editorial

Dr. Zehra Zeynep SADIKOĞLU

Değerli okurlar, toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel boyutlarda hem tarihsel süreçte hem çağdaş dönemde kadınların tecrübe ettiği problem ve mağduriyetleri anlamak, analiz etmek ve onlar karşısında çözüm önerilerinde bulunmayı amaçlayan KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi'nin son sayısı ile karşınızdayız. 7 makale ve 3 kitap değerlendirmesinin yer aldığı bu sayıda öncelikle Abdülkadir Yüksel ve Yücel Uyanık'ın “Dezavantajlılığın Bir Adım Ötesi: Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Politika Önerileri” başlıklı makalesi yer almaktadır. Yazarlar bu çalışmada engelli çocuğa sahip kadınların bakım yükünün hem gündelik hem iş hayatına oluşturduğu zorluklara ve bu zorluklar karşısında geliştirilebilecek politika önerilerine dikkat çekmektedir.

Gökhan Konat ve Ahmet Koncak'ın kaleme aldığı “Kadın Girişimciliğinin İşgücüne Katılımında Doğurganlık ve Ekonomik Büyüme Kapsamında İncelenmesi: Fourier Testlerinden Kanıtlar” başlıklı makale ise rol uyumsuzluğu ve toplumsal tepki hipotezlerini doğurganlık, iş gücüne katılım ve ekonomik büyüme değişkenleri arasında nedensellik ilişkisini ölçerek test etmektedir. Üçüncü sırada yer alan Merve Sarışın'a ait “Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: Dijital Şiddet” başlıklı makale ise kadınlar tarafından sıklıkla deneyimlenen ancak net bir şekilde tanımlanamayan dijital şiddete dair kavramsal bir çerçeve oluşturma ve onu daha net bir şekilde tanımlama çabasını temsil etmektedir.

Sezin Seda Altun'un “Ümmü'l- Muharrirât Halide Nusret Zorlutuna'nın Şiirleri Odağında Kadın Meselesine Bakışı” başlıklı makalesi kadın yazarların annesi olarak anılan Halide Nusret'in şiirlerinde öne çıkardığı kadın tipolojisini içinde geliştirdiği toplumsal dönemin koşulları çerçevesinde tartışmaktadır. Muhammet Çankaya ve Gamze Ebru Çiftçi'nin kaleme aldığı “Kadın Çalışanların Cam Tavan Algısı: Sağlık Sektörü Örneği” başlıklı makale ise sağlık sektöründe çalışan kadınların demografik özelliklerine göre cam tavan algılarındaki farklılaşmayı ortaya koymaktadır.

Altıncı sırada yer alan Merve Reyhan Baygeldi ve Atilla Arkan'a ait “Şiddet Uğrama Durumuna Göre Kadınların Ev İçi İş Bölümüne Yönelik Yaklaşımları” başlıklı makale 2020 yılında Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) tarafından tamamlanan

Türkiye Aile Araştırması verilerinden yola çıkarak kadınların Şiddete uğrama durumları ile ev içi iş bölümüne yönelik tutumları arasındaki ilişkiyi tartiŐmaktadır. Son olarak Miray Dugan'ın ele aldığı “Ahlaki Olgunluk Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet: Nitel Bir Araştırma” başlıklı makale, fenomenolojik bir bakış açısıyla kadına Şiddet uygulamış denetimli serbestlik hizmeti veren erkeklerin ahlaki olgunluk algılarını incelemekte ve ahlaki olgunluğun Şiddeti önleme potansiyeline dikkat çekmektedir.

Bu sayıdaki kitap değerlendirmelerinde ise ilk olarak Sheila Margaret Pelizzon'un *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme* adlı eser üzerine Neslihan Avcı'nın değerlendirmesi yer almaktadır. İkinci olarak Ayşe Gül Altınay (Der.)'a ait *Vatan Millet Kadınlar* adlı eserini Zehra Çelik ve son olarak Carly Churchill'in *Top Girls (Zirvedeki Kızlar)* adlı eserini Dilek Akıcı Tayanç deđerlendirmiŐtir.

Dergimize katkı sunan yazarlarımıza, makaleleri değerlendiren hakemlerimize teŐekkürlerimizi sunar, iyi okumalar dileriz.

Z. Zeynep Sadıkoğlu

KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi Baş Editörü

KADEM

Kadın Araştırmaları Dergisi

<https://kadinrastirmalari.com>

Editör'den / Editorial

Dr. Zehra Zeynep SADIKOĞLU

Dear readers, we are here with the latest issue of KADEM Journal of Women's Studies, which aims at understanding, analyzing and proposing solutions to the social, political, economic and cultural problems and grievances from which women have been suffering both historically and contemporarily. Composed of 7 articles and 3 book reviews, this issue starts with the article titled "One Step Beyond Disadvantage: The Difficulties of Women with Disabled Children and Social Policy Suggestions" by Abdülkadir Yüksel and Yücel Uyanık. In this study, the authors draw attention to the challenges posed by the burden of care for women with disabled children for their daily and professional lives, along with offering policies that can be adopted in face of such difficulties.

Co-authored by Gökhan Konay and Ahmet Koncak, the article titled "An Analysis of Women's Entrepreneurship in Labor Force Participation in the Context of Fertility and Economic Growth: Evidence from Fourier" examines the role mismatch hypothesis and social response hypothesis by analyzing the causal relationship between fertility, participation in labor force and economic growth. The third article in this issue is Merve Sarışın's "The New Face of Gender- Based Violence: Digital Violence", and it represents the efforts to draw a conceptual framework of digital violence, a notion which is difficult to specifically define despite being frequently experienced by women; and as such the article aims to provide a clearer description of the notion.

Sezin Seda Altun's article titled "Ümmü'l- Muharrirât Halide Nusret Zorlutuna's Views on Women's Issues with A Focus On Her Works of Poetry" discusses the female typology featured in the poems of Halide Nusret, who is known as the mother of women writers, within the framework of the social period in which she developed as a poet. The article titled "Glass Ceiling Perceptions of Female Employees: Examples from the Health Sector", which was written by Muhammet Çankaya and Gamze Ebru Çiftçi, reveals the differentiation in glass ceiling perceptions of women working in the health sector based on their demographic characteristics.

Co-authored by Merve Reyhan Baygeldi and Atilla Arkan, the article titled "Women's exposure to violence and their attitudes to housework division", which is

the sixth of this issue, discusses the relationship between women’s exposure to violence and their attitudes towards division of domestic labor, by taking the data of the Turkey Family Survey, conducted by the Women and Democracy Association (KADEM) in 2020 as basis. Finally, the article titled “Violence Against Women in the Context of Moral Maturity: A Qualitative Study” by Miray Dugan examines the moral maturity perceptions of men who have been released on probation upon having committed violence against women, and draws attention to the potential of moral maturity to prevent violence through a phenomenological perspective.

The first of the book reviews in this issue is by Neslihan Avcı on Sheila Margaret Pelizzon’s book *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*. The second book review is by Zehra elik on Ayşe Göl Altınay (Ed.)’s book *Vatan Millet Kadınlar*, and the third book review in this issue is by Dilek Akıcı Tayanç on Carly Churchill’s *Top Girls (Zirvedeki Kızlar)*.

We would like to thank our authors for their contribution to our journal as well as our reviewers for the evaluation of the articles and wish you a pleasant reading experience.

Z. Zeynep Sadıkoğlu

Editor-in-chief

KADEM Journal of Women’s Studies

Dezavantajlılığın Bir Adım Ötesi: Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Politika Önerileri*

One Step Beyond Disadvantage: The Difficulties of Women with Disabled Children and Social Policy Suggestions

Abdulkadir YÜKSEL

Yücel UYANIK

Özet

Bu araştırmanın amacı; engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri bütüncül bir bakış açısıyla incelemek ve araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda sosyal politika önerileri sunmaktır. Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim desenine göre tasarlanmıştır. Veri toplama aracı olarak açık uçlu soruların yer aldığı yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir. Araştırmanın katılımcıları amaçlı örnekleme stratejisine göre belirlenmiştir. Bu bağlamda görüşme formu yardımıyla 20 engel-

* Bu makale Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalında ikinci yazar danışmanlığında birinci yazar tarafından tamamlanan doktora tezinden türetilmiştir.

** Sorumlu Yazar, Öğr. Gör. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Aşık Veysel Meslek Yüksekokulu, abdulcadiryuksel@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7038-1609>.

*** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, y.uyanik@hvb.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6424-3672>.

Cite this article as: Yüksel, A., Uyanık Y. (2022). Dezavantajlılığın Bir Adım Ötesi: Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükler ve Sosyal Politika Önerileri. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 183-229.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

li çocuk sahibi kadından nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde veri toplanmıştır. Veriler MAXQDA programı kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırma bulguları tablolar, şekiller, kod haritaları ve direk katılımcı ifadeleri eşliğinde sunulmuştur. Araştırmadan elde edilen verilere göre engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları bazı güçlükler; umutsuz, mutsuz ve çaresiz ruh hali, endişe ve kaygı düzeylerinin yüksek olması, ek harcamalar sebebiyle gelir yetersizliği, işgücü piyasalarından uzaklaşma ve bakım yükünün çalışma hayatına girişi engellemesi, engelli çocuğun bakım gücü ve bağımlılığının getirdiği sağlık sorunları, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa maruz kalma, aile içi sorunlar ve yalnızlaşma, çalışan kadınlara yönelik uygulanan sosyal politikaların yetersizliği şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca engelli çocuk sahibi kadınların beklentileri ve önerileri doğrultusunda mevcut sosyal politikalarda değişiklikler ve yeni sosyal politika önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli, Engelli Çocuk Sahibi Kadın, Bakım Yüğü, Güçlük, Sosyal Politika.

Abstract

The aim of this research is to examine the difficulties experienced by women with children with disabilities from a holistic perspective, and to present social policy recommendations in line with the findings obtained from the research. The research was designed according to the phenomenology pattern, which is one of the qualitative research methods. A semi-structured interview form with open-ended questions was developed as a data collection tool. The participants of the research were determined according to a purposive sampling strategy. In this context, with the help of an interview form, data were collected from 20 women with children with disabilities within the framework of qualitative research methods. The data were subjected to content analysis using the MAXQDA program. Research findings are presented with tables, figures, code maps and direct participant statements. According to the data obtained from the research, some of the difficulties experienced by women with children with disabilities are; hopelessness, unhappiness, and a feeling of helplessness, and also high levels of worry and anxiety, a lack of income due to additional expenses,

alienation from the labor market, and the burden of care preventing entry into working life, health problems caused by the difficulty and addiction of caring for the disabled child, exposure to social exclusion and discrimination, family domestic problems and loneliness can be expressed as the inadequacy of the social policies implemented for working women. In addition, changes to existing social policies and new social policy proposals are presented, in line with the expectations and suggestions of women who have children with disabilities.

Keywords: Disabled, Woman with Disabled Child, Burden of Care, Difficulty, Social Policy.

Extended Abstract

The aim of this research is to examine the difficulties experienced by women with children with disabilities from a holistic perspective, and to offer new social policy suggestions in addition to the existing social policies for women with children with disabilities in line with the findings obtained from the research. In line with this main purpose, answers were sought for the following sub-objectives:

- What are the difficulties experienced by women who have children with disabilities?
- What are the suggestions for overcoming the difficulties experienced by women who have children with disabilities?

Qualitative research method techniques were used in this research, which was carried out to examine the difficulties experienced by women with disabled children, and to offer social policy recommendations. Qualitative research helps to analyze a problem, situation, phenomenon in detail and provides the researcher the opportunity to obtain in-depth information (Yıldırım & Şimşek, 2013). According to Glesne (2012), a qualitative research approach that is conducted for the purpose of understanding and interpreting the research problem, can result in hypotheses and theory, is less digitized, and investigates patterns. In this study, it was designed according to the phenomenology pattern, which is one of the qualitative research methods. Phenomenology studies focus on phenomena that are known, but do not have in-depth and detailed information (Yıldırım & Şimşek, 2013). The participant

group of the research consisted of 20 women with disabled children. The interview technique, which is frequently used in phenomenological studies, was used as a qualitative data collection tool in the research. The data obtained from the research were subjected to content analysis. Content analysis aims to reach concepts and relationships that can explain the collected data. The MAXQDA program, which is used in qualitative research, was used in the analysis of the data. After deciphering the qualitative data obtained with the audio recordings on the Microsoft Word program, they were uploaded to the MAXQDA program and the data were grouped under themes in terms of similar features.

According to the findings obtained from the interviews with women with disabled children, it was observed that women experienced economic, social, emotional and physical difficulties. Participants in this study experience economic difficulties such as caregiver expenses, additional work demand, disability care pension, disability salary, financial inadequacy, medical/medical expenses, living costs, working life problems, demand for work and leaving the labor market. The economic difficulties most expressed by the participating women are; financial inadequacy, demand for work and medical/medical expenses. Social difficulties experienced by women with children with disabilities include; discrimination, family problems, social exclusion, social isolation and difficulties in participating in social activities. Participating women; they state that they are exposed to discrimination more intensely by their close circle, neighbors and acquaintances. Family problems are usually; intensification of problems in relations with the spouse, inability to deal with other children and lack of communication, being seen by the spouse's family as the source of the child's disability and being blamed. Emotional difficulties experienced by women who have children with disabilities are; devotion, boredom, depression, disappointment, fatalism, anxiety, protectionism, unhappiness, blame, expert support, loneliness, helplessness and denial. Women state that they shape their entire lives for the welfare of the disabled child and that they do not consider other priorities in this context, that is, they dedicate themselves to their disabled children. They state that they have reached the level of

severe boredom due to the heavy care burden, housework and other responsibilities, and that their health status is adversely affected by the effect of intense stress and sadness. They state that after learning that their child is disabled, they enter a state of general unhappiness and sadness, and the pleasure they get from life has changed. Women with children with disabilities state that they have physical difficulties related to physical strain, care of other children, housework, accessibility, home health services, location and location of the house, daily care, hospital practices, and health problems. Women who state that they have more physical difficulties as their children grow older, and that they experience various orthopedic diseases in this context. They state that they have to spare a lot of time for the care of their disabled children, therefore they cannot take care of their other children enough, and they delay the care of their other children due to both time problems and fatigue. They also state that they cannot do their housework and they need help because of the long time they spend for their disabled children. Women who have children with disabilities state that they experience physical difficulties due to the difficulties of daily care as a result of their children's disability and, in this context, the negativity of their health. Women state that they have health problems and that the main cause of their health problems is that they have a child with a disability. They state that their children's disability requires physical strength for care, that they do not feel well psychologically, and that they cannot leave their children and receive treatment because of this, their health problems are intense.

Giriş

Dezavantajlılık kavramını sadece dil, din, ırk, gelir yetersizliği ya da cinsiyet gibi unsurlarla düşünmek yeterli değildir (Özer ve Çolak, 2015). Mayer (2003)'a göre; dezavantajlı olarak kategorileştirilen bireyler toplumun geneli tarafından kolay erişilebilen eğitim, sağlık, toplumsal destek, saygı, bilgiye ulaşım ve istihdam gibi olanakların uzağında kalmaktadırlar. Dezavantajlılık tanımı doğrultusunda bir çıkarım yapılabilecek olursa; engelli çocuk sahibi kadının yükü, normal gelişim gösteren çocuk sahibi kadının yüküne göre ekonomik, sosyal, duygusal ve yaşam kalitesi açılarından olumsuz şekilde farklılaşmaktadır. Bu bağlamda engelli çocuk sahibi olmak bir dezavantajlılık durumu olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla kadın olmanın yanı sıra engelli çocuk sahibi olmak kadınlığın getirdiği dezavantaj ile birleştiğinde dezavantajlılığın bir adım ötesini ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünde kadının başta çocuk bakımı olmak üzere ev içi hizmetlerin sorumluluğunu taşıdığı görülmektedir (Özaydın, 2013; Öztürk ve Şahverdioglu, 2019). Gökbayrak (2009)'a göre de geleneksel refah rejimi, bakım sorumluluğunu aile içerisinde kadına vermektedir. Bu bağlamda engelli çocuk sahibi kadınların; ekonomik, sosyal, duygusal ve fiziksel sorunlarla mücadelesinin bilimsel yöntemlerle tespit edilmesi ve iyileştirici politikalar üreterek mücadelelerine destek verilmesi sosyal politika disiplininin sorumluluğundadır.

Alan yazında farklı disiplinlerde engelli çocuk sahibi kadınları/ebeveynleri konu alan ulusal ve uluslararası araştırmalar bulunmaktadır. Lewis, Kagan ve Heaton (2000) çalışmalarında; engelli çocukların çalışan ebeveynlerinin bakım verme ve gelir elde etmeye yönelik aile stratejilerini incelemişlerdir. Kearney ve Griffin (2001) çalışmalarında gelişimsel engelli çocuk sahibi ebeveynlerin deneyimlerini araştırmışlardır. Bumin, Günal ve Tükel (2008) ve Dereli ve Okur (2008) engelli çocuk sahibi annelerin depresyon, anksiyete ve yaşam kalitesi üzerine araştırma makalesi kaleme almışlardır. Doğru ve Arslan (2008), Coşkun ve Akkaş (2009) ile Akandere, Acar ve Baştuğ (2009) ele aldıkları çalışmalarında anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeyleri ile sosyal destek algılarını konu alan araştırma yürütmüşlerdir. Oh ve Lee (2009) engelli çocuk yetiştiren annelerin bakıcı yükünü ve sosyal desteklerini ele alan bir araştırmayı kaleme almışlardır. Laskar, Gupta, Kumar, Sharma ve Singh (2010) bedensel engelli çocukların aileleri-

nin üzerlerindeki mali ve psikolojik yükü belirlemeyi amaçlamışlardır. Ghosh ve Parish (2013) engelli çocuk yetiştiren hanelerin yaygınlığını tahmin etmeyi ve bu ailelerin ekonomik durumlarını araştırmışlardır. Thuy ve Berry (2013) engelli çocuk sahibi annelerin sosyal sermayeleri açısından yaşadıkları sıkıntıyı incelemişlerdir. Yazıcı ve Durmuşoğlu (2017) çalışmalarında özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin karşılaştıkları zorluklar ve beklentilerinin tespit edilmesini amaçlamışlardır. Avşaroğlu ve Okutan (2018) zihinsel engelli çocuğu olan anne babaların yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirtilerinin yaşam doyumunu etkileri incelenmiştir. Pepperell, Paynter ve Gilmore (2016) otizm spektrum bozukluğu olan çocuk yetiştiren ebeveynlerin psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını kaleme almışlardır. Adams, Rose, Jackson, Karakatsani ve Oliver (2017) çoklu engelli çocukların anneleri tarafından kullanılan başa çıkma stratejilerini incelemişlerdir. Carlson ve Miller (2017) epilepsili çocukların ebeveynlerinde başa çıkma davranışları, sosyal destek ve zihinsel sağlık durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Can-Yaşar ve Yıldız-Bıçakçı (2019) zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin yalnızlık düzeylerini incelemek amacıyla çalışmalarını yürütmüşlerdir. Bu bağlamda alan yazında engelli çocuk sahibi kadın/ ebeveyn üzerine birçok çalışmaya rastlanılmıştır (Porterfield, 2002; Yıldırım- Sarı, 2007; Hodge, Hoffman ve Sweeney, 2011; Kaytez, Durualp ve Kadan, 2015; Fairthorne, Klerk ve Leonard, 2016; Oti- Boadi, 2017; Gobrial, 2018; Ersoy- Quadır ve Temiz, 2018; Güler ve Çarpi, 2019; Buluş ve Ersoy, 2019; Ören ve Aydın, 2020; Kayahan- Yüksel ve Emmioğlu-Sarıkaya, 2021).

Bu araştırmanın amacı, engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükleri bütüncül bir bakış açısıyla incelemek ve araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda engelli çocuk sahibi kadınlar özelinde var olan sosyal politikalara ek yeni sosyal politika önerileri sunmaktır. Bu ana amaç doğrultusunda aşağıda yer alan alt amaçlara yanıt aranmıştır.

- Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükler nelerdir?
- Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlüklerin giderilmesine yönelik önerileri nelerdir?

Yöntem

Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlüklerin incelenme-

si ve sosyal politika önerileri sunmak amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada nitel araştırma yöntemi tekniklerinden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalar bir problemin, durumun, olgunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesine yardımcı olmaktadır ve araştırmacının derinlemesine bilgi edinmesini sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Büyüköztürk ve diğ. (2014)'ne göre nitel araştırmalar; doğal ortamda meydana gelen olgu, olay ve davranışlar üzerine odaklanan bir araştırma yöntemidir. Glesne (2012)'ye göre ise nitel araştırmalar araştırma problemini anlama ve yorumlama amacıyla gerçekleştirilen, varsayım ve kuram ile sonuçlanabilen, sayısallaştırmanın az olduğu ve örüntüleri araştıran bir araştırma yöntemidir. Özellikle toplumsal olguların incelenmesinde ya da sayısal toplanan verilerin yorumlanmasında nitel araştırma teknikleri kullanılabilir (Sönmez ve Alacapınar, 2011). Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim desenine göre tasarlanmıştır. Olgu bilim araştırmalarında farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir bilgiye sahip olunmayan olgular üzerine çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Olgu bilim araştırmaları kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymayabilir fakat olguyu daha iyi anlamaya yardımcı olacak örnekler, açıklamalar ve yaşantılar ortaya koyabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırmanın Katılımcı Grubu

Araştırmada örnekleme stratejisi olarak amaçlı örnekleme tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme; araştırma problemine konu olan olgu veya olayların derinlemesine incelenmesine olanak veren ve evren içerisinden araştırılmak istenilen özellikleri taşıyan grubu seçme tekniğidir (Patton, 2014). Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü belirlenirken, kesin ve kurallı bir yaklaşım bulunmamaktadır. Kullanılan araştırma deseni ve veri toplama tekniğine göre farklı sayıda katılımcıyla çalışılabilir (Nastasi, t.y.) ve örneklem büyüklüğü belirlenirken araştırmacının kararı etkinlik göstermektedir. Araştırmacının topladığı verilerde tekrara düştüğünü anlaması veya alan yazında “doyma noktası” olarak adlandırılan yani verilerin değişmediği gözlemlendiğinde araştırmanın veri toplama süreci bitirilebilir. Bu araştırmanın 20 katılımcısı bulunmaktadır ve katılımcılara yönelik bazı demografik bilgiler Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Katılımcı Kadınların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcı	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Çalışma Durumu
K ₁	46	İlkokul	Evli	Çalışmıyor
K ₂	53	İlkokul	Evli	Çalışmıyor
K ₃	37	Lise	Bekâr	Çalışmıyor
K ₄	37	İlkokul	Evli	Çalışmıyor
K ₅	37	İlkokul	Evli	Çalışmıyor
K ₆	35	İlkokul	Evli	Çalışmıyor
K ₇	41	İlkokul	Evli	Çalışmıyor
K ₈	32	Ortaokul	Evli	Çalışmıyor
K ₉	32	Lise	Evli	Çalışmıyor
K ₁₀	41	Üniversite	Evli	Kamu Çalışanı
K ₁₁	36	Ortaokul	Evli	Çalışmıyor
K ₁₂	35	Ortaokul	Evli	Özel Sektör
K ₁₃	52	Üniversite	Bekâr	Kamu Çalışanı
K ₁₄	33	Lise	Evli	Çalışmıyor
K ₁₅	41	Üniversite	Evli	Çalışmıyor
K ₁₆	41	Üniversite	Evli	Kamu Çalışanı
K ₁₇	42	Üniversite	Evli	Çalışmıyor
K ₁₈	52	Üniversite	Evli	Kamu Çalışanı
K ₁₉	33	Üniversite	Evli	Kamu Çalışanı
K ₂₀	43	Üniversite	Evli	Kamu Çalışanı

Tablo 1’de katılımcı kadınların yaş, eğitim, çalışma ve medeni durumlarına ilişkin demografik bilgileri yer almaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada nitel veri toplama aracı olarak, olgubilim araştırmalarında sıklıkla kullanılan görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşme, katılımcıların konu ile ilgili fikirlerini almak ve bakış açılarını belirlemek amacıyla kullanılan bir veri toplama tekniğidir (Patton, 2014). Balcı (2013)’ya göre görüşme, kişinin ilgili konu hakkındaki duygu, düşünce ve bilgilerini belirlemek amacıyla yapılan bire bir görüşme alma yoludur. Bu araştırmada veri toplamak amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmeler hem basit seçenekli cevaplamayı hem de ilgili alanda derinlemesine bilgi toplamayı sağlamaktadır (Büyüköztürk ve diğ., 2014). Bu araştırma için hazırlanan görüşme formu üç sosyal politika ve bir ölçme değerlendirme alan uzmanından alınan görüşler ile kapsam geçerliliği var sayılmıştır. Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda ilgili düzenlemeler yapılarak katılımcı grubuna benzer özellikteki bir birey

(engelli çocuğu olan bir kadın) ile pilot çalışma yapılmıştır. Görüşme formu geliştirme sürecinde pilot çalışma yapılmasının amacı görüşme sorularının anlaşılabilirliğini kontrol etmektedir. Pilot çalışma sonrasında görüşme formuna son hali verilmiştir. Görüşme formunun ilk bölümünde katılımcı kadınların demografik özellikleri hakkında bilgi toplamaya yönelik olgusal sorular yer almaktadır. İkinci bölümünde ise kadınların yaşadıkları güçlükler ve bu güçlüklerinin çözümüne yönelik beklentileri ve önerileri hakkında düşüncelerinin alındığı sorular (20 madde ve sonda soruları) bulunmaktadır.

Araştırma Süreci

Araştırmanın katılımcı grubu ile önceden randevulararak özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde görüşmeler yürütülmüştür. Araştırmacı tarafından yapılan ilk görüşmelerde cinsiyet farklılığı sebebiyle görüşmenin verimli geçmediği, ayrıntılı veri toplanamadığı kanısına varılmıştır. Görüşmelerde engelli çocuk sahibi kadınların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri amacıyla kadın bir raportör mülakatlara dahil edilmiştir. Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik alanında yüksek lisans öğrencisi olan ve özel eğitim kurumunda çalışan raportöre araştırmanın konusu, amacı ve yapılandırılmış mülakat soruları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda araştırmacı ve raportör, engelli çocuk sahibi kadınlar ile görüşmeleri birlikte yürütmüşlerdir. Katılımcılarla yapılan görüşmeler ortalama 30' (otuz dakika) sürmüştür.

Etik Unsurlar

Bu araştırmanın başlangıcından bitişine kadar tüm etik değerler dikkate alınarak araştırma süreci tamamlanmıştır. Araştırma sürecinde dikkate alınan etik değerlere ilişkin bilgiler aşağıda sıralanmaktadır.

- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Etik Kurul Komisyonu 11/08/2020 tarihli ve E.21933 sayılı yazısı ile araştırmanın etik değerler taşıdığına ilişkin etik kurul onayı.
- Katılımcılara araştırmanın amacı, kapsamı ve araştırma süreci hakkında bilgi verilerek bilgilendirilmiş onam formu doldurtulmuştur.
- Katılımcılara araştırmaya katılmaları için herhangi bir baskı yapılmamış ve herhangi bir hediye, ödül vb. teşvik edici unsur teklif edilmemiştir.
- Katılımcılar isimleri, telefon numaraları, adresleri ve çalıştıkları iş yeri gibi tanıtıcı bilgilerin paylaşılmayacağı ve kimlik bilgilerinin gizli tutulacağı hakkında bilgilendirilmişlerdir.
- Katılımcıların gönüllü katılmaları, istedikleri zaman araştırma-

dan ayrılacakları, kendilerini rahatsız hissetmeleri halinde sorulan soruya cevap vermeme ve görüşmeyi sonlandırma haklarının olduğu yapılan görüşmelerden önce belirtilmiştir.

- Araştırma bulgularının sunumunda engelli çocuk sahibi kadınların (K₁, K₂, K₃ vb.) ve çocuklarının (Ç₁, Ç₂, Ç₃ vb.) isimleri gizlenerek kod isim kullanılmıştır.

- Katılımcılardan elde edilen ham veriler (ses kaydı, kişisel bilgiler, görüşme transkript dosyaları vb.) üçüncü kişilerle paylaşılmayacak ve elektronik ortamda korumalı dosya olarak saklanacaktır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. İçerik analizinde, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmak amaçlanmaktadır. Verilerin analizinde nitel araştırmalarında kullanılan MAXQDA programı kullanılmıştır. Ses kayıtları ile elde edilen nitel veriler Microsoft Word programı üzerinde deşifre edildikten sonra MAXQDA programına yüklenmiştir ve veriler benzer özellikler bakımından temalar altında gruplandırılmıştır. Alt temalar altında gruplandırılan veriler içerik analizi gereği kodlanmıştır. Araştırmada iç tutarlılığın sağlanması adına kodlayıcılar arası görüş birliği olarak bilinen Miles ve Huberman (1994) tarafından geliştirilen benzerlik formülünden yararlanılmıştır. Buna göre kodlayıcılar arasındaki tutarlılık %88 olarak kabul edilebilir olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcı ifadelerine direk alıntılar yapılarak araştırmanın iç geçerliğine de katkı sağlanmıştır.

Bulgular

Araştırma bulguları, araştırmanın katılımcısı (n=20) olan engelli çocuk sahibi kadınlarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler ve bu verilerin analizlerinden oluşmaktadır. Araştırma bulguları; katılımcı kadınların yaşadıkları güçlüklerle ilişkin bulgular ve katılımcı kadınların yaşadıkları güçlüklerle yönelik çözüm önerilerine ilişkin bulgular şeklinde sunulmaktadır. Bulguların sunumunda ilgili bulguya yönelik bazı katılımcı ifadeleri açıklamalar sonuna eklenmiştir.

Katılımcı Kadınların Yaşadıkları Güçlüklerle İlişkin

Bulgular

Katılımcı kadınların yaşadıkları güçlükler temasının alt temaları ve kodlarına ilişkin bulgular Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 2. Katılımcı Kadınların Yaşadıkları Güçlüklerin Alt Temalar ve Kodlara Göre Dağılımı

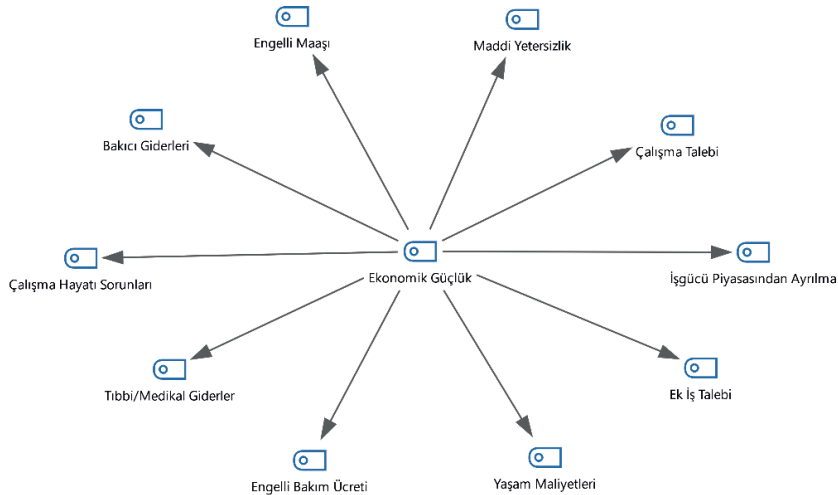
Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı (n)	f
Ekonomik Güçlük	Bakıcı Giderleri	K ₁₆ , K ₂₀	2
	Ek İş Talebi	K ₁	1
	Engelli Bakım Ücreti	K ₇ , K ₉ , K ₁₂ , K ₁₉	4
	Engelli Maaşı	K ₁ , K ₈ , K ₁₂ , K ₁₃	4
	Maddi Yetersizlik	K ₁ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₁₁ , K ₁₄ , K ₁₉	19
	Tıbbi/ Medikal Giderler	K ₁ , K ₂ , K ₅ , K ₈ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₉	14
	Yaşam Maliyetleri	K ₁ , K ₇ , K ₈ , K ₁₉	8
	Çalışma Hayatı Sorunları	K ₁₈ , K ₂₀	7
	Çalışma Talebi	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₇ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇	14
	İşgücü Piyasasından Ayrılma	K ₁₃ , K ₁₇ , K ₁₉	3
Sosyal Güçlük	Aile İçi Sorunlar	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₂ , K ₁₄ , K ₁₇	23
	Ayrımcılık	K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₃ , K ₁₈ , K ₂₀	13
	Sosyal Dışlanma	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₂ , K ₁₄ , K ₁₆ , K ₁₈	23
	Sosyal Faaliyetlere Katılım Durumu	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₈ , K ₁₉	15
	Sosyal İzolasyon	K ₁ , K ₂ , K ₅ , K ₇ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₂ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇	12
Duyusal Güçlük	Adanmışlık	K ₅ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₂	8
	Bıkkınlık	K ₄ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₂ , K ₁₄ , K ₁₇	6
	Depresyon	K ₇ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₄ , K ₁₇	9
	Hayal Kırıklığı	K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₁ , K ₁₄ , K ₁₇ , K ₁₉	17
	Kadercilik	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₈ , K ₁₄ , K ₁₉	10
	Kaygı	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₄ , K ₁₆	16
	Korumacılık	K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₈ , K ₁₈	5
	Mutsuzluk	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇ , K ₁₉ , K ₂₀	23
	Suçlama	K ₁ , K ₇ , K ₁₂	4
	Suçlanma	K ₁ , K ₅ , K ₈ , K ₁₁	4
	Uzman desteği	K ₁ , K ₁₂ , K ₁₇	4
	Yalnızlık	K ₁ , K ₇ , K ₁₂ , K ₂₀	4
	Çaresizlik	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₅ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₂ , K ₁₄ , K ₁₇ , K ₁₉	14
	İnkâr	K ₃ , K ₄ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₁ , K ₁₄ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇ , K ₁₉	15

Fiziksel Güçlük	Bedensel Zorlanma	K ₁ , K ₂ , K ₅ , K ₈ , K ₉ , K ₁₁ , K ₁₅ , K ₁₆	11
	Diğer Çocukların Bakımı	K ₁ , K ₄ , K ₈ , K ₉	5
	Erişilebilirlik	K ₁ , K ₅ , K ₁₅	12
	Ev İşleri	K ₁ , K ₈ , K ₁₄	4
	Evde Sağlık Hizmetleri	K ₁ , K ₁₉	2
	Evin Yeri ve Konumu	K ₁ , K ₅	4
	Günlük Bakım	K ₁ , K ₂ , K ₄ , K ₅ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₅ , K ₁₇	10
	Hastane Uygulamaları	K ₁ , K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₇ , K ₂₀	17
	Sağlık Sorunları	K ₁ , K ₄ , K ₅ , K ₇ , K ₈ , K ₉ , K ₁₀ , K ₁₇	12
Toplam		378	

Tablo 2'ye göre araştırmanın katılımcısı konumunda olan engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlükler; ekonomik, sosyal, duygusal ve fiziksel güçlük olmak üzere 4 alt tema ile ifade edilmiştir. Bahsi geçen 4 alt tema üzerinde 38 farklı kodla toplam 378 kodlama yapılmıştır. Tablo 2'de her kodun yanında o kodla ilgili ifadeleri bulunan katılımcıların (n) numaraları sunulmaktadır. Ayrıca katılımcıların bahsi geçen kodla ilgili güçlüğü hangi sıklıkla katıldıkları f sütununda verilmiştir. Bir koda ilişkin bir katılımcı birden fazla ifadeye bulunabildiğinden dolayı f değeri katılımcı sayısına eşit değildir.

Katılımcı kadınların yaşadıkları ekonomik güçlüğü ilişkin bulgular

Şekil 1. Katılımcı Kadınların Yaşadıkları Ekonomik Güçlüğü İlişkin Kod Haritası

Yukarıdaki Şekil 1'de katılımcı kadınların yaşadıkları ekonomik güçlüğü ilişkin kod haritası sunulmaktadır.

Şekil 1 incelendiğinde engelli çocuk sahibi kadınların; bakıcı giderleri, ek iş talebi, engelli bakım ücreti, engelli maaşı, maddi yetersizlik, tıbbi/medikal giderler, yaşam maliyetleri, çalışma hayatı sorunları, çalışma talebi, işgücü piyasasından ayrılma ile ilgili ekonomik güçlük yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Katılımcı kadınlar (n=2) engelli çocuklarına bakan bakıcıların normal gelişim gösteren çocuklara bakan bakıcılardan daha yüksek ücret talep ettiklerini ifade etmişlerdir. Sadece bakıcı maliyetleri açısından bir güçlük değil aynı zamanda engelli çocuğa bakacak nitelikte kişilerin de bulunmasının güç olduğunu belirtmektedirler.

Ben çalışan bir anneyim o sebeple baştan beri bakıcımız var, o ilgileniyor kızımla. Ancak ben mesai sonrasında ilgilenmeye başlıyorum, tabi iş sonrası yorulmuş bir şekilde dönüp kızım uyuyana kadar onunla vakit geçiriyorum. Diğer çocuğumda engel durumu yoktu. Kıyaslama yapılırsa mutlaka çok daha zor hatta bakıcımıza bile normal üstü ücret ödemesi yapıyoruz, çünkü daha fazla efor sarf ediyor. Öğle arası tatilinde gelip yardım ediyorum. Akşamları hem işte yorulma etkisi hem de kızımla ilgilenmek beni gerçekten perişan ediyor kendime vakit ayıramıyorum, zaten sürekli bir kaygı endişe hali. (K₁₆)

Engelli çocuk sahibi katılımcılar (n=4) engelli bakım aylığının yetersiz olduğunu, çocuklarının bakım masraflarının karşılanmasında aylık miktarın artırılması gerektiği ve aylıktan faydalanamayan katılımcılar, aylıkların gelir testi ve çocuğun engellilik düzeyine göre kademelendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca engelli bakım aylığı alan kadınların çalışmadıkları ve bu sebeple sigortalarının da karşılanması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Evde bakım ücreti maddi durumuna göre tüm ailelere verilmesi lazım. Çünkü özellikle çalışan anneler bakıcı tutuyorlar bakıcı bugün yüksek fiyatlarla çalışıyor. Dolayısıyla annenin kazancının büyük bir bölümü zaten bakıcı aktarılıyor hatta bazılarının başa baş olduğunu duyuyoruz. (K₁₉)

Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=4) çocuklarının engellilik maaşını alabilmeleri için gerekli şartların düzenlenmesi/değiştirilmesi gerektiğini, özellikle gelir testinin yapılmasının engelli maaşı için uygunsuz

bir şart olduğunu belirtmişlerdir. Evde bakım aylığının ve engelli maaşının her şartta verilmesi gerektiğini, maddi giderlerinin yüksek olması sebebiyle bu maaşların kesildiğinde sorun yaşadıkları aşağıda yer alan K8'in söylemlerinde görülmektedir.

Geçmişte eşim sigortalı işte çalışmıyordu, çocukların engelli maaşını da alıyorduk çocukların ihtiyacını karşılıyorduk bakım ücreti ile de elektrik kira su karşılıyorduk. Ama eşim sigortalı işe girdiği zaman, otomatik olarak çocukların engelli maaşı kesiliyor bu ücret devam etmeli zaten asgari ücretle geçinmek çok zor zaten. Bir markete girince sadece çocuklara yiyecek bir şeyler alsam 300-400 TL tutuyor, kiramız var elektriğimiz var, kiralar 700-800 TL asgari ücret kirayı, doğalgazı, suyu ödemeye yetmiyor iki engelli çocuğum var asla yetmiyor. Engelli maaşı bile bizim için çok büyük bir para yani. (K₈)

Araştırma kapsamında yer alan engelli çocuk sahibi kadınlar (n=9) engelli çocuklarının olmasının maddi imkânlarını zorladığını, daha fazla maliyete sebep olduğunu ve gelirlerinin bu durum karşısında yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Engelli çocukları sebebiyle farklı giderlerinin ortaya çıktığını (medikal, teçhizat ve israf vb.) ve düşük gelirli olmaları sebebiyle bu durumu karşılamakta güçlük çektiklerini ifade etmektedirler.

İllaki maddi durumunuzu zorluyor mesela ben bir defter alıyorum yırtık geliyor ya da Youtube kanallarını izliyor, kalkıp sekiz yumurta kırıp kek yapmaya çalışıyor onları çeşmeye döküyor. Bir gün ben oruçluydum biraz uyuyacağım sen akıllı dur dedim, biraz uyudum, uyandım ki evde salça kokuyor mutfığa gittim baktım makarnayı pişirmiş, salçayı katmış bir şeyler yapmış tutumlu olmaları da öğretilmeli. (K₇)

Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=7) çocuklarının giderleri arasında tıbbi ve medikal unsurların büyük bir paya sahip olduğunu belirtmektedirler. Tuvalet ihtiyacını karşılamak için bez kullanan kadınlar rapor ile aldıkları bezin yeterli olmadığını, tıbbi cihazların değişim ve onarım için maliyetler oluşturduğunu, bazı ilaçların ödemelerinin şahıslarca yapıldığını ve yurt dışı ilaç temininde sıkıntılar yaşandığını ifade etmişlerdir.

Mesela ev konusunda ihtiyacımız oluyor mesela medikal sonda kullanıyoruz bez kullanıyoruz ilaçları var o yüzden eşim asgari ücret alıyor yetmiyor açıkçası. Bakım ücreti alıyorum o da zaten ilaçlarına medikal malzemelerine onun için gerekli sağlık giderlerine gidiyor. (K₅)

Araştırma kapsamındaki katılımcı kadınlar (n=4) engelli çocuk sahibi olmanın yaşam maliyetlerini arttırdığını, normal gelişim gösteren çocuk sahibi ailelere göre daha fazla harcamaya yönelttiğini belirtmişlerdir. Sürekli ev değiştirmek durumunda kaldıklarını, yine çocuklarının engeli sebebiyle birinci kat daireleri tercih etmek zorunda oldukları için ısınma maliyetlerinin ve tıbbi cihazlar sebebiyle elektrik faturalarının yüksekliği gibi ifadelerde bulunmaktadırlar.

Evler genelde hep birinci katlar boş, ben zaten birinci katta oturuyorum çok yüksek faturalar ödüyorum şu iki ayda ödediğim 2 milyar (2.000₺ kastedilerek) doğalgaz faturası. Düzayak Ç1 ile daha rahat gireyim diye tuttum ama alt katı boş bodrum olduğu için ısınmıyorum. Baktığımız evler hep birinci kat soğuktan çıkıp soğuğa girmek istemiyorum asansörlü evlerinde fiyatları yüksek genelde. Gücüm yetmiyor yani 1000 liradan 1500 liradan aşağı ev yok, ev bulamıyorum yani. (K₁)

Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=2) engelli çocuklarının bakım yükünü üstlenmenin çalışma hayatlarında olumsuzluklara sebebiyet verdiğini ifade etmektedirler. Bu olumsuzluklar; çalışma motivasyonu ve verimliliğinin düşük olması, işyeri amir ve yöneticileri ile izin kaynaklı yaşanan sorunlar şeklindedir.

İş hayatında bir problem yaşıyorum gece uyuyamadığım için uykusuz geldiğimden dolayı çalışma motivasyonumla ilgili sorun oluyor, aslında verimliliğimde düşüyor. Çalışma ortamında öncelikle bir amirimizin, şefimizin bizi anlamasını isteriz yani durumumuzdan dolayı anlayışlı davranılması gerekiyor. Çocuğum hasta denildiğinde senin yerine kim bakacak denileceğini duymak olmamalı ama maalesef bu yönde yaşadıklarımızdan izin istemeye bile çekiniyorum amirlerimden. (K₁₈)

Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=14) engelli çocuk sahibi olmanın çalışma hayatına girişi engellediği ve çalışan kadınların ise çalışma hayatlarında zorlandıkları ifade edilmişlerdir. Çalışmayan katılımcılar, iş aramadıklarını ve çalışmalarının engelli çocuklarının bakımı sebebiyle mümkün olmadığını belirtmektedirler. Maddi olarak gereksinim duymalarına rağmen çocuklarının bakımı sebebiyle çalışma hayatına giremeyeceklerini ancak evde iş imkânı olursa çalışabileceklerini ifade etmektedirler. Çalışma hayatında olan engelli çocuk sahibi kadınlar ise motivasyon ve verimlilik kaybı yaşadıklarını söylemektedirler.

Çalışmıyorum ama maddi getiri olsun diye yeşillik satıyorum, örgü yapıp satıyorum. Çalışmak isterdim ama Ç₇ olduğu için çalışmam imkânsız. Onun sorumlulukları yapmam gerekenler bunlar yüzünden Ç7'yi bırakamam, mesela dün annem yoğun bakımdan çıktı ama Ç7 servisten geleceği için gidip göremedim bile. (K₇)

Çok istiyorum çalışmak hem maddi olarak ihtiyacımız var hem de biraz daha insanların içinde olmak iyi gelir bana. Ama oğlumu bırakıp nasıl çalışayım ki yapamam bunu. Bakıcı tutsak aldığım maaş direkt bakıcıya gider ki kimse zaten bakmak istemez normal çocuk gibi değil hocam, daha zor, bakıcılar da uğraşmak istemez. (K₁₄)

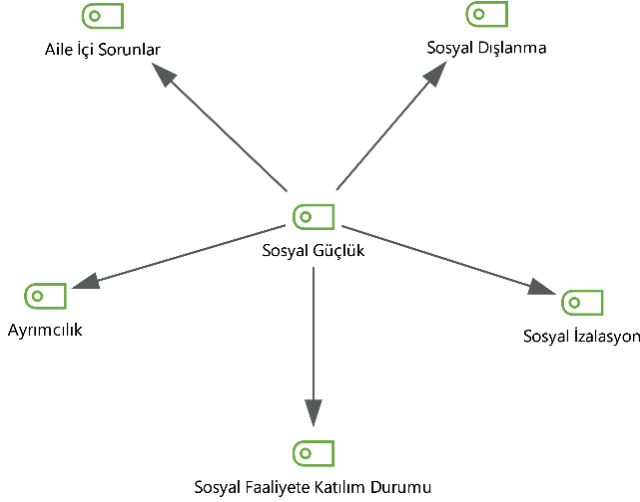
Çalışan engelli çocuk sahibi kadınlar (n=3) engelli çocuğun bakımı ve gelişiminin destelenmesini sağlamak amacıyla iş gücü piyasasından ayrılmak durumunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca aile-akraba, sosyal ve iş yeri çevresinde engelli çocuğu olduğu için işi bırakması gerektiği yönünde, çalışmasının uygun olmayacağına benzer söylemlerle karşılaşıldığı da katılımcılar tarafından ifade edilmiştir.

Evet, etkiledi, iş hayatımı sonlandırdım çocuğumun bakımı ve gelişimine yardımcı olmak için işimi bıraktım. Yani öğretmendim, çocuğum için öğretmenlik mesleğinden istifa ettim. Mesleğimi çok seviyor hatta zevkle yapıyordum işe gitmek için insan zamanın geçmesini ister mi o derece severdim işimi fakat çocuğum her şeyden önceliklidir ve bıraktım işimi. (K₁₇)

Katılımcı kadınların yaşadıkları sosyal güçlüğü ilişkin bulgular

Aşağıda Şekil 2’de katılımcı kadınların yaşadıkları sosyal güçlüğü ilişkin kod haritası sunulmaktadır.

Şekil 2. Katılımcı Kadınların Yaşadıkları Sosyal Güçlüğü İlişkin Kod Haritası

Şekil 2 incelendiğinde araştırmanın katılımcıları olan engelli çocuk sahibi kadınların; aile içi sorunlar, ayrımcılık, sosyal dışlanma, sosyal faaliyetlere katılım durumu, sosyal izolasyon ile ilgili konularda güçlük yaşadıkları görülmektedir. Katılımcılar (n=12) engelli çocukları sebebiyle aile içi problemler yaşadıklarını dile getirmektedirler. Aile içi sorunlar sıklıkla eş ile ilişkilerin sorunlu hale gelmesi, diğer çocuklar ile iletişimsizlik ve eşin ailesiyle yaşanan olumsuzluklardan oluşmaktadır. Özellikle eşlerinin ailesi tarafından olumsuz davranışlarla karşılandıklarını ve suçlandıklarına yönelik söylemlerin olduğunu belirtmektedirler.

Yok, hocam hiçbir destek sağlanmadı, hatta başımızdaki büyükler köstek oldular. Aile büyüklerimiz hiç destek olmadılar bu süreçte hatta sen suçluymuşsun gibi çocuğu yaptığın için bizim yüzümüzden olmuş gibi öyle davrandılar, onun da can sıkıntısı oldu. (K₁₁)

Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=10) engelli çocuklarının ve kendilerinin toplumda ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Yakın çevre, komşu ve tanıdıklarında daha yoğun şekilde ayrımcılık

tutumlarıyla karşılaştıklarını belirtmektedirler. Engelli çocuklarına yönelik “hasta”, “özürlü” ve “deli” sıfatlarının kullanıldığı bu nedenle, çocuklarının ayrımcı davranışlarla karşılaştıklarını söylemektedirler.

Çocuklarımız zaten toplumdan ayrıştırılıyor. Okullarda özel alt sınıflarında ayrıştırılıyor, işe gelince korumalı işyerleri açalım engellilerinin gitti işyerleri olsun yine ayrıştırıldık. Okullarda sınıflarımızı, hatta okullarımızı ayrıştırıyoruz. Böyle toplum ile ayrışarak sosyalleşmek olmaz o zaman hocam mezarlıklarımızı da ayrıştıralım. (K₁₃)

Katılımcı kadınlar (n=11) sosyal dışlanma olgusuyla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Sosyal dışlanmanın yakın çevreden başladığını, özellikle komşu ilişkilerinde ve akraba düzeyinde yaşadıklarını, engelli çocukları ile normal gelişim gösteren çocukların kıyaslanmasının; engelli çocuklarına acınarak bakılmasının rahatsız edici davranışlar olduğunu ifade etmektedirler. Bu sebeplerle sosyal dışlanma etkisiyle kendi dünyalarını yaratıp dış ilişkilerini zayıflattıklarını belirtmektedirler. Ayrıca toplumsal hayatta engellilik hakları bağlamında kimlik kartlarının kullanılması sonucu da tepkiyle karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Sosyal ortamlarda engelli çocuğun davranışlarından rahatsız olan bireyler tarafından çocuğunu susturması için imada bulunduğu uyarıldıklarını belirtmektedirler.

Bazen çarşıda falan işim oluyor, o zamanlar ya da hastaneye, postane gitmek gibi işte her yere beraber gidiyoruz. Ama çok zor oluyor, bağıyor bazen huysuzlanıyor, insanlar rahatsız oluyor bana bakıyorlar sustur der gibi bir şey yapamıyorum bu durum çok kötü. (K₁₄)

Katılımcılar (n=9) çocuklarının engelliliği sebebiyle sosyal faaliyetlere katılamadıklarını, çocuklarıyla ilgilenmek durumunda oldukları için sosyal hayatlarının ev, hastane ve özel eğitim merkezi arasında sıkıştığını belirtmektedirler. Engelli çocuğuna yönelik olumsuz bir davranışla karşılaşmamak adına sosyal ortamlara girmekten çekindiklerini ifade etmektedirler. Çocuğun engelli olmasının özel bakım ve ilgi gerektirdiğini, bu sebeple çocukların başkalarına bırakmak için uygun olmadığını hatta ev içi kendi özel ihtiyaçlarını bile evde bir kişi olmadan yapmakta zorlandıklarını ifade etmektedirler. Engelli çocuklarının kendilerine bağımlılığı sebebiyle sosyal hayattan uzaklaştıklarını ancak çocuklarıyla birlikte yapabilecekleri etkinliklere katılım gösterdiklerini belirtmektedirler.

Açıkçası bir sosyal hayatım yok belki de kızımın duru-

mundan dolayı böyleyim sadece gidip geldiğim bir özel eğitim okulu var onun dışında sosyal bir hayatım yok açıkçası olmasını da isterdim yani. (K₂)

Ç10'dan önce daha sosyaldik, eşim de ben de otizm tanısı konulmadan önce arkadaşlarımızla daha çok görüşürdük ailemizle de öyle. Bir süre sonra artık Ç10'un hırçınlıkları yavaş yavaş başladı, durumunu da öğrendikten sonra gidemedik. (K₁₀)

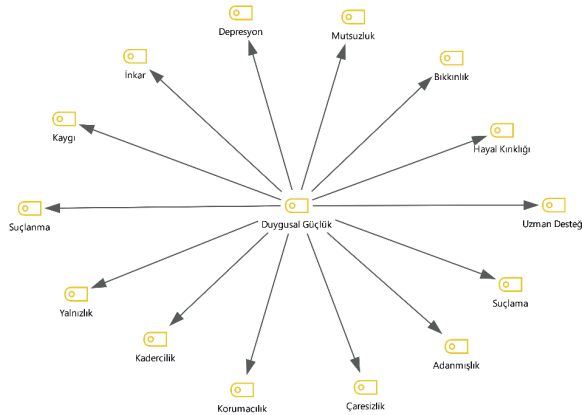
Katılımcılarla yapılan görüşmeler esnasında kadınların sosyal hayattan uzaklaştıkları ve kendilerini yalnızlaştırdıkları anlaşılmaktadır. Kadınlar (n=11) çocuklarının engeli sebebiyle karşılaştıkları sosyal dışlanma ve ayrımcı muameleler karşısında sosyal izolasyona yönelmişlerdir. Engelli çocuğunun anneye olan bağımlılığı ve bakım yükü sosyalliği kısıtlamakta ve sosyal izolasyona sebebiyet vermektedir.

Mümkün olduğunca başkalarına ziyarete gitmemeye çalışıyorum. Oğlumun bedensel engelli olmasının yanı sıra zihinsel de engeli olduğu için insanlar bu durumun farkındalığına sahip değiller o sebeple biraz daha kendimizi soyutluyoruz. Başkalarının oğlum hakkında acıyarak soru sormasından hoşlanmıyorum bu yüzden ailelerimiz dışında ve aynı durumda olduğum kişiler dışında pek görüşmek istemiyorum. (K₁₅)

Katılımcı kadınların yaşadıkları duygusal güçlüğü ilişkin bulgular

Aşağıda Şekil 3'te katılımcı kadınların yaşadıkları duygusal güçlüğü ilişkin kod haritası sunulmaktadır.

Şekil 3. Katılımcı Kadınların Yaşadıkları Duygusal Güçlüklere İlişkin Kod Haritası

Şekil 3 incelendiğinde engelli çocuk sahibi katılımcı kadınların; adanmışlık, bıkkınlık, depresyon, hayal kırıklığı, kadercilik, kaygı, korumacılık, mutsuzluk, suçlama, suçlanma, uzman desteği, yalnızlık, çaresizlik ve inkâr kodları ile ifade edilebilecek duygusal güçlük yaşadıkları görülmektedir. Kadınlar kendilerini engelli çocukları için adadıklarını (n=6) yani tüm yaşamlarını engelli çocuğun refahı için şekillendirdiklerini ve bu bağlamda başka öncelikleri dikkate almadıklarını ifade etmektedirler. Yine kadınlar (n=6) üzerlerinde bulunan bakım yükünün yoğun olması, ev işleri ve diğer sorumluluklar sebebiyle bıkkınlık seviyesine geldiklerini belirtmektedirler. Her şeyle ilgilenmek durumunda kaldıklarını ve dinlenmek için bile vakit bulamadıklarını bu durumun ise yıpranmalarına sebep olduğu görüşündedirler. Katılımcılar (n=5) yaşadıkları yoğun stres ve üzüntü ile ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğunu ifade etmektedirler.

Her şeyimiz ona bağlı artık, mesela oğlum bir kardeş daha istiyor ama ben kendime güvenip yapamıyorum. Diyorum ki ben de çocuğu doğursam belki kızım ilgiden mahrum kalacak, ister istemez onun üzerinden ilgimi biraz azaltacağım. Sadece kızım var benim için başka hiçbir şey yok kızım iyi olsun kızıma bakayım ona adanmış vaziyetteyim.
(K₉)

Katılımcılar (n=11) çocuklarının engelli olmasını öğrenmekle birlikte hayal kırıklığı yaşadıklarını, çocukların bir şeyleri yapamamasının hayal kırıklığını daha da yoğunlaştırdığını ifade etmektedirler. Engelli çocuklarının ilerde yaşama kısıtlı katılabilecekleri olgusunu düşünmenin umutsuzluklarını artırmakta olduğunu belirtmektedirler. Yaşadıkları duruma yönelik duygularını dini inançlar doğrultusunda içselleştiren engelli çocuk sahibi kadınlar (n=8) kadercilik yaklaşımı göstermektedirler. Yine kadınların (n=12) kaygı düzeylerinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Çocuklarının gelecekte yaşam şartlarına nasıl uyum sağlayacakları, çocuklarına bakamayacak duruma geldiklerinde veya vefat ettiklerinde çocuklarının durumunun ne olacağını düşünmek engelli çocuk sahibi kadınların kaygı duygularını yoğunlaştırmaktadır.

Aslında okuma yazması olur diye bekliyordum, kendi kendine bazı şeyleri becerebilir diye düşünüyordum. Ama olmadı yani şu anda çok büyük bir karmaşa içerisinde olduğunu

söyleyebilirim. Gelecekte diyorum, evlenemez diyorum, yanımda kalacak diyorum, bunları düşünmek illaki üzüyor düşün­dükçe mutsuz oluyorsun kaygılanıyorsun öyle işte.

(K₄)

Katılımcı kadınlar duygusal olarak korumacı, mutsuz, suçlama ve suçlanma ile çaresizlik olarak adlandırılacak duygu durumlarından bahsetmişlerdir. Kadınlar (n=5) çocuklarının engelinden dolayı korunmaya muhtaç olduklarını, sürekli gözetim halinde olunması gerektiğini belirtmektedirler. Çocuklarının engelli olduğunu öğrendikten sonra genel bir mutsuzluk ve üzüntü haline büründüklerini, hayattan aldıkları hazzın değişime uğradığını ifade etmektedirler. Bu durumun kendilerinden kaynaklandığını düşünerek kendilerini suçladıkları (n=3) zamanların olduğunu ya da aile içi ve akrabalar tarafından suçlandıklarını (n=4) belirtmektedirler. Katılımcı kadınlar (n=10) yaşadıkları duygu durumundan bahsederken çaresizlik halinin hâkim olduğu görülmektedir. Çocukları için her türlü fedakârlığı yaptığını belirten kadınlar sonuçta büyük değişikliklerin olmaması, başka neler yapabileceklerini bilmemelerinin kendilerini çaresizlik durumuna düşürdüğünü ifade etmektedirler.

Ben hamileyken, altı aylıkken kızım, o zaman öğrendik engelli olduğunu. Bize sırtında kese var, sonra kafası daha büyük su toplamış gibi şeyler söylediler zaten altı aylıktan doğana kadar sürekli hastaneye gittik geldik. Alalm dediler, karnında öldürelim dediler ama nasıl aldrabilirdim ki o zaman karnıma vurduğu tekmeleri bile hala unutamadım. Doktor bana söyledi; ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar dedi çekeceğim zorluklardan bahsetti, yapacağım işlemlerden bahsetti ama olsun aldırmadım ben. (K₅)

Katılımcı kadınların duygusal güçlük olarak kodlanan yalnızlık, uzman desteğinden yoksunluk ve inkâr duygularını da yaşadıkları yapılan görüşmeler esnasında verilen ifadelerden anlaşılmaktadır. Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=4) çocuklarıyla baş başa kaldıklarını, kendilerini sosyal hayattan izole ettiklerini ve yalnız hissettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı kadınlar (n=3) duygusal olarak destek almaya ihtiyaçlarının olduğunu belirtmektedirler. Yapılan görüşmelerde (n=13)

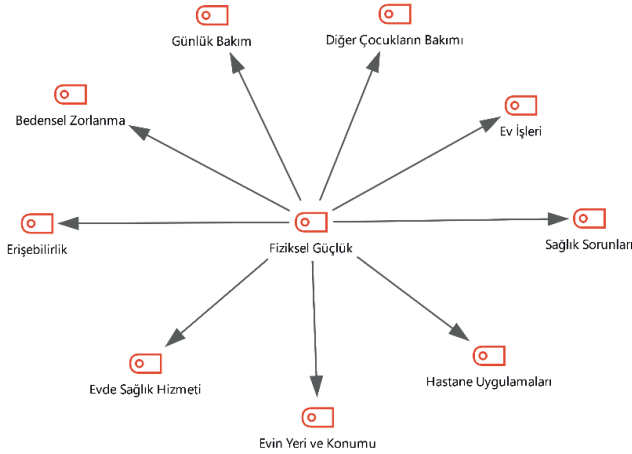
çocuklarının engelli olduklarını öğrendiklerinde bu durumu inkâr ettiklerini kabullenmediklerini söylemektedirler.

Vallahi duygusal olarak şöyleyim; yıprandım, çöktüm. Tek başına mücadele etmek çok zor. Oğlum için gitmediğim yer kalmadı, elimden gelen her şeyi yaptım ama yalnızdım bu beni çok yordu yani eşim bu konuda bana hiç yardımcı olmuyor. Oğlum da bu durumun farkında babam bana ilgisiz diyor. (K₁₂)

Katılımcı kadınların yaşadıkları fiziksel güçlüğü ilişkin bulgular

Aşağıda Şekil 4'te katılımcı kadınların yaşadıkları fiziksel güçlüğü ilişkin kod haritası sunulmaktadır.

Şekil 4. Katılımcı Kadınların Yaşadıkları Fiziksel Güçlüğü İlişkin Kod Haritası

Şekil incelendiğinde engelli çocuk sahibi katılımcı kadınların; bedensel zorlanma, diğer çocukların bakımı, ev işleri, erişilebilirlik, evde sağlık hizmetleri, evin yeri ve konumu, günlük bakım, hastane uygulamaları, sağlık sorunları ile ilgili fiziksel güçlük yaşadıkları görülmektedir. Katılımcı kadınlar; engelli çocuklarının olmasının bedensel zorlanma, diğer çocukların bakımını aksatma ve ev işleri konularında sorunlar ortaya çıkardığını belirtmektedirler. Kadınlar (n=8) çocuklarının bakımının kendilerini bedensel olarak yordüğünü ifade etmektedirler. Çocuklarının büyüdükçe ağırlıklarının artmasıyla beraber bedensel olarak daha çok zorlandıklarını ifade eden kadınlar bu bağlamda çeşitli

ortopedik hastalıklar yaşadıklarını da söylemektedirler. Katılımcılar (n=4) engelli çocuklarına daha fazla zaman ayırdıklarını, bu sebeple diğer çocuklarıyla yeterince ilgilenemediklerini hem zaman problemi hem de yorgunluk sebebiyle diğer çocuklarının bakımını aksattıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca kadınlar (n=3) engelli çocuklarına ayırdıkları vaktin uzun olmasından dolayı ev işlerini yetiştiremediklerini, yardıma ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler.

Bazen temizliğe bile zaman ayıramaz oluyorum çocuklarla ilgilenmekten, fizik tedavileriyle ilgilenmekten, okula hastaneye götürmekten akşamı zor yapıyorum, temizliğe zamanımız olmuyor. (K₈)

Katılımcılar çocuklarının engelliği sebebiyle günlük bakımın getirdiği zorluklar ve bu bağlamda sağlıklarının olumsuzluğu üzerine fiziksel güçlükler yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Engelli çocuklarının bedensel ve zihinsel yetersizlikleri sebebiyle günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmekte zorlandıklarını dile getiren kadınlar (n=9) bu sebeple çocuklarının kişisel bakımlarından tüm ihtiyaçlarına kadar destek sağladıklarını belirtmektedirler. Ayrıca kadınlar (n=8) sağlık problemleri yaşadıklarını ve sağlık problemlerini yaşamalarının başlıca sebebinin engelli çocuk sahibi olmaları olduğunu söylemektedirler. Çocuklarının engelli olması bakım için fiziksel güç gerektirdiğini, psikolojik olarak da iyi hissetmediklerini ve çocuklarını bırakıp tedavi olamadıklarını bu sebeple de sağlık sorunlarının yoğun olduğunu ifade etmektedirler.

Bedensel anlamda çok etkiliyor, kas romatizması çıktı bende bir muayene etti beni doktor sırtıma bastırır bastırmaz senin engelli çocuğun mu var dedi, ilaç kullanıyorum şu anda ilacım bittiğinde yine ağrılarım başlıyor Ç₁'i kaldırıp indiremiyorum. Yoruluyorum ağrılardan uyku bile uyumuyorum. Artık gücüm de yetmiyor ne yapacağım bilmiyorum Allah benden sonra ya koymasın diye dua ediyorum. (K₁)

Katılımcı kadınlar çocuklarının engelli olması sebebiyle erişilebilirlik, evde sağlık hizmetleri ve hastane uygulamaları konularında güçlük yaşadıklarını belirtmektedirler. Kadınlar (n=3) erişilebilirlik konusunda yaşadıkları sıkıntıları asansörsüz binaların olması, bazı binaların girişinde rampa olmaması ya da rampanın çok dik olması, asansörlü

olan fakat ara kat sistemi olan binaların merdiven kullanımına zorlanması ve kaldırımlardaki rampa yapımlarında yola olan bağlantısının bitişik olmaması şeklinde güçlükler yaşadıklarını ifade etmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=2) evde sağlık hizmetleri kapsamında aldıkları hizmetlerin yeterli olmadığını bu durumun yaşadıkları fiziksel güçlüğü hafifletmediğini belirtmektedirler. Ayrıca kadınlar (n=12) hastane işlerinde zorluklar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Hastanelerde engelli çocuklarının öncelik hakkının her yerde dikkate alınmadığını, engelli çocuklara karşı özenli ve dikkatli olunması gerektiğini aksi halde çocuğun korktuğunu söyleyen kadınlar, sağlık personelinin engelli çocuklara karşı yaklaşımlarının yetersiz olduğunu ifade etmektedirler.

Ç1 mesela bir rahatsızlandı; kasiğında bir şişlik olmuştu, hatta ameliyata kadar gitti, sonra doktor engelli olduğu için ayakta tedavi verdi, iğne verdiler sabah akşam. Mesela ben o zaman ikinci katta oturuyordum, evde sağlık hizmetlerine gittik müracaat ettik. Evde iğnesini bile yapmadılar neymiş hastaneye gitmeliymişiz. Yani ben çocuğu indirip çıkaramıyorum ki gücüm yetmiyor, Ramazan ayı oruç, eşim işte sabah götürüyorum iğneyi vurdurup geri getiriyorum. Kucağımda alıp çıkamıyorum. O zaman neden evde sağlık hizmet oldun sen, ne anlamı var? Yani benim çocuğumu aşağı indirdikten sonra ne anlamı var ya da evde neden iğnesini yapmıyorlar, doktor hemşire geliyor baktıkları zaman bir tansiyon ateş ölçme ile evde sağlık hizmeti olmuyor. Mesela evde iğnesini yapabilirlerdi ya da ambulans gibi iki tane taşıma görevlisi olup çocuğumu sedye ile taşıyabilirlerdi asansörlü sedye ile. (K₁)

Katılımcı kadınların yaşadıkları güçlüklerle ilişkin çözüm önerilerine yönelik bulgular

Engelli çocuk sahibi kadınlar ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerin içerik analizi sonucunda ortaya çıkan bir diğer tema ise öneriler olarak ifade edilmiştir. Tablo 3'te katılımcı kadınların yaşadıkları güçlüklerle yönelik çözüm önerilerinin alt tema ve kodlara göre dağılımı sunulmaktadır.

Tablo 3. Katılımcı Kadınların Yaşadıkları Güçlüklere Yönelik Çözüm Önerilerinin Alt Temalar ve Kodlara Göre Dağılımı

Alt Temalar	Kodlar	Katılımcı (n)	f
Uzman Desteği Önerileri	Erken Müdahale Sisteminin Uygulanması	K ₁₀ , K ₁₃ , K ₁₆ , K ₁₈ , K ₁₉	5
	Eğitim Uzmanı Destek Talebi	K ₃ , K ₄ , K ₁₀ , K ₁₁ , K ₁₂ , K ₁₈	8
	Psikolojik Destek Sunulması	K ₂ , K ₄ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₄ , K ₁₆ , K ₁₇ , K ₁₈ , K ₁₉	10
	Sosyal Hizmet Uzmanı Destek Talebi	K ₃ , K ₆ , K ₇ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₈	8
Bakım Önerileri	Eve Yardımcı Personel Talebi	K ₁ , K ₉ , K ₁₃ , K ₁₅ , K ₁₇ , K ₁₉	8
	Kısa Süreli Bakım Merkezi	K ₁ , K ₁₃ , K ₁₇	5
Sağlık Hizmeti Öneri	Evde Sağlık Hizmeti Kapsamı Genişletilmesi	K ₁ , K ₆ , K ₁₉	4
	Hastanede Yardımcı Personel Desteği	K ₁₅ , K ₁₆	2
	Hastanede Özel Oda Talebi	K ₈ , K ₁₀	2
	Personele Engellilere Yaklaşım Eğitimi Talebi	K ₃ , K ₈ , K ₁₆	4
	Sağlık Kuruluşlarına Ulaşım	K ₁	1
	Özel Hastane Hizmetlerinden Faydalanma	K ₂ , K ₅ , K ₈ , K ₉ , K ₁₅ , K ₁₇	11
Medikal İhtiyaçlara Yönelik Öneriler	Aküli Araç Yardımı	K ₅	1
	Bez Yardımı	K ₁ , K ₁₀	3
	Fizik Tedavi İçin Yardımcı Alet Yardımı	K ₈	2
	Medikal Cihaz Yardımı	K ₁₁	1
	Yurt Dışı İlaç Tedarik Kolaylığı Talebi	K ₉	1
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Önerileri	Aile Eğitimlerinin Sunulması	K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₈ , K ₁₀ , K ₁₆	9
	Destek Eğitim Seanslarının Artırılması	K ₁ , K ₂ , K ₆ , K ₇ , K ₁₆	5
	Engelli Çocuğun Sosyalleşmesi	K ₈ , K ₁₇	2
	Engellilere Yönelik Kursların Yaygınlaştırılması	K ₁₂	2
	Evde Destek Eğitim Hizmetlerinin Sunulması	K ₄ , K ₉ , K ₁₂	3
	Eğitim Personelinin Bilgilendirilmesi ve Denetimi	K ₅ , K ₇	2
	Fizik Tedavi Seanslarının Artırılması	K ₁ , K ₂ , K ₈ , K ₉	7
	Kaynaştırma Eğitiminin Yaygınlaştırılması İsteği	K ₃ , K ₄ , K ₆ , K ₁₃ , K ₁₆	5
	RAM İşlemlerinin Sistematikleştirilmesi	K ₂₀	1
	Özel Okul İmkânı	K ₁₂	1

Sosyalleşme Önerileri	Sosyal İçerme Uygulamalarının Yapılması	K ₁₃ , K ₁₅ , K ₁₆ , K ₁₈	6
	Engelli Yaşam Merkezlerinin Yaygınlaştırılması	K ₄ , K ₆ , K ₁₁ , K ₁₇	4
	Engelli Çocuk Aileleri İçin Merkez	K ₁ , K ₄ , K ₆ , K ₁₀ , K ₁₁ , K ₁₄	8
	Gündüzlü Bakım Evlerinin Yaygınlaştırılması	K ₈ , K ₁₀ , K ₁₄ , K ₁₆	5
	Sosyal Etkinliklerin Düzenlenmesi	K ₆ , K ₁₈	3
	Toplumsal Duyarlılık	K ₁₃ , K ₂₃ , K ₃₃ , K ₄₃ , K ₅₃ , K ₆₃ , K ₇₃ , K ₈₃ , K ₉₃ , K ₁₀₃ , K ₁₁₃ , K ₁₂₃ , K ₁₃₃ , K ₁₆₃ , K ₂₀₃	22
Engelli ve Yakını Haklarına İlişkin Öneriler	Aileye Engelli Haklarının Bilgilendirilmesi	K ₂ , K ₃ , K ₄ , K ₇ , K ₉ , K ₁₃ , K ₂₀	7
	Cezai İşlem Uygulanması	K ₁	2
	Engelli Yakını Öncelik Hakkı	K ₈	1
	Fiziksel Çevre Düzenlemeleri	K ₁	3
	Yardım ve Desteklerin Gizli Kalması İsteği	K ₇	1
Maddi Desteklenme Önerileri	Araç Desteğinin Düzenlenmesi	K ₈	2
	Ek Maddi Desteklerin Sunulması	K ₄ , K ₅ , K ₆ , K ₁₀ , K ₁₅ , K ₁₆	6
	Engelli Bakım Aylığı Düzenlemesi	K ₁ , K ₇ , K ₁₂ , K ₁₃ , K ₁₉	6
	Engelli Maaşı Düzenlemesi	K ₁ , K ₈ , K ₁₂ , K ₁₃	6
	Konut Kredisi Desteği	K ₅	1
	Toplu Konutta Ev Tahsisi	K ₈	4
Çalışma Hayatı Önerileri	Engelli Ailesi Üyelerine Devlet Memurluğu Kontenjanı	K ₅	1
	Erken Emeklilik Hakkının Düzenlenmesi	K ₁₃ , K ₁₆ , K ₁₈ , K ₂₀	4
	Evde İş İmkânı	K ₁ , K ₅ , K ₆ , K ₇ , K ₈ , K ₁₁ , K ₁₃ , K ₁₄	8
	Gelir Vergisi Düzenlemesi	K ₁₆	1
	Mazeret İzninin Artırılması	K ₁₆ , K ₁₈ , K ₁₉	3
	Uygun Departmanlarda Çalıştırılma	K ₁₈	2
	Tayin İmkânının İyileştirilmesi	K ₉	1
	İstihdamda Kalma Desteği	K ₁₃ , K ₁₄ , K ₁₇	4
	Günlük Bakım ve Eğitim İzni	K ₁₃ , K ₁₆ , K ₁₈ , K ₁₉	4
Çalışma Hayatında İşçi Memur Sözleşmeli Ayırımının Olmaması	K ₁₃	3	
Toplam		231	

Tablo 3'e göre araştırmanın katılımcısı konumunda olan engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları güçlüklerle yönelik çözüm önerileri; uzman desteği önerileri, bakım önerileri, sağlık hizmeti önerileri, medikal ihtiyaçlara yönelik öneriler, özel eğitim ve rehabilitasyon önerileri, sosyalleşme önerileri, engelli ve yakını haklarına ilişkin öneriler,

maddi desteklenme önerileri ve çalışma hayatı önerileri olmak üzere 9 alt tema ile ifade edilmiştir. Bahsi geçen 9 alt tema üzerinde 54 farklı kodla toplam 231 kodlama yapılmıştır. Tablo 3'te her kodun yanında o kodla ilgili ifadeleri bulunan katılımcıların (n) numaraları sunulmaktadır. Ayrıca katılımcıların bahsi geçen kodla ilgili güçlüğe hangi sıklıkla katıldıkları f sütununda verilmiştir. Bir koda ilişkin bir katılımcı birden fazla ifadeye bulunabildiğinden dolayı f değeri katılımcı sayısına eşit değildir.

Katılımcı kadınların uzman desteği önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcı kadınlar (n=5) engelli çocuklarının olduğu/olacağı belli olduktan sonra bilgilendirme, destek verme ve kabullendirmeye yardımcı olacak bir sisteminin olması gerektiğini belirtmektedirler. Bu sistemle birlikte aileler yalnız olmadıklarını hissedecek ve travmatik dönemi daha hafif atlatacaklardır. Katılımcı kadınlar (n=9) bir diğer uzman desteği olarak bu süreçte duygusal güçlüklerinin hafifletilmesi adına psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler. Kadınlar ayrıca aile hekimi sistemine benzer şekilde engelli çocuk sahibi ailelerin danışabildikleri ve onları takip ederek yönlendiren sosyal hizmet uzmanının olması gerektiğini ifade etmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=6) çocuklarının eğitimi konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ve eğitim uzmanı desteğinin gerekliliğini ifade etmektedirler.

Engelli çocuk sahibi kadınların kendileri ve çocuklarının hakları için iletişimde oldukları sosyal hizmet uzmanının bulunmasını isterim. Yani nasıl aile hekimi varsa engelli kişilerin hanesi için de sosyal hizmet uzmanlarının olmasını biz kadınlar açısından çok iyi olur. Aile hekimleri tek başlarına her konuda yardımcı olamıyorlar sadece tıbbi olarak destek sağlayabiliyorlar o yüzden dolayı ailenin sosyal hizmet uzmanı erken müdahale sistemi ile ailenin gerek duyduğu hizmete yöneltebilir. (K₁₃)

Katılımcı kadınların bakım önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcı kadınların çocuklarının bakımı ile ilgili olarak, eve yardımcı personel talebi ve kısa süreli bakım merkezi talepleri olduğu gö-

rılmaktadır. Özellikle bedensel engelli çocuğu olan kadınlar (n=6) fiziksel yorgunluktan dolayı ev işlerini yapamadıklarını, engelli çocuğunun ihtiyacını (banyo vb.) tek başına karşılamakta zorlandıklarını, belli bir gün ve saatte yardımcıya ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler. Katılımcılar bu taleplerine örnek olarak yaşlılara yönelik belediye ve sosyal hizmetlerin uygulamakta olduğu eve temizlik hizmeti uygulamasını örnek göstermektedirler. Kadınlar engelli çocuklarını bırakacakları kimsenin olmadığını ve tek başlarına da bırakıp bireysel işleriyle ilgilenemediklerini, hastaneye gidemediklerini hatta evin içinde bile kişisel gereksinimlerini yerine getirmekte zorlandıklarını ifade etmektedirler. Bu gibi durumlar için çocuklarını bırakabilecekleri güvenilir merkezlerin olması gerektiğini (n=3) belirtmektedirler.

Bakımı tamamen bana ait o sebeple yorulduğum oluyor. Bir insan için gerekli olabilecek her şeyi yapıyorum oğluma. Tuvaleti, banyosu daha özel ihtiyaçları. Şunu isterdim engelliliği yüksek ve bakımı zor olan ailelere haftanın belli günleri belli saatler bakıcı desteği verilse keşke. Kişisel bakımını yapabileceğim konu üzerine eğitilmiş bir görevli olsa belki daha kolay üstesinden gelirim. (K₁₅)

Katılımcı kadınların sağlık hizmeti önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcı kadınlar (n=3) evde sağlık hizmetleri kapsamında sunulan hizmetin yetersiz olduğunu, sunulacak hizmet türünün genişletilmesinin ailenin yükünü azaltacağını belirtmektedirler. Bedensel engelli çocuk sahibi kadınlar (n=1) sağlık kuruluşlarına çocuklarını götürmekte problem yaşadıklarını ifade ederek ulaşım konusunda destek beklemektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınların (n=2) diğer bir istekleri ise hastanede yardımcı personel desteğidir. Engelli çocuklarını hastaneye götürdüklerinde çocuklarıyla ilgilenmek, taşımak ve çocuklarını sakinleştirmek gibi durumlardan dolayı hastane işlemlerini yerine getirmekte zorlandıklarını ve işlemlerin uzun sürdüğünü kendilerine yardımcı olacak, yönlendirecek bir personelin olması güçlüklerini azaltacağını ifade etmektedirler.

Engelli bireylere davranış üzerine yetkin sağlık personeli ya da doktor olmalı bölümlerde engellilerle onlar ilgilenmeli. Hem yoğunluk az olur önceliğimiz olsa da bekliyoruz hem de çocuklar daha düzgün kontrol olur. (K₁₆)

Katılımcılar (n=2) engelli çocukların bakımının daha güç olması, davranış problemi göstermeleri ve bağışıklık sistemlerinin daha zayıf olmasından dolayı hastanede yatacakları dönemde özel oda önceliklerinin bulunması gerektiğini ifade etmektedirler. Kadınlar (n=3) ayrıca sağlık çalışanlarının engelli çocuklara yönelik davranışlarının normal insanlara yönelik davranışlar gibi olduğunu oysa bu çocukların özel gereksinimleri sebebiyle hassas olduklarını bu sebeple iletişim kurarken daha sabırlı yaklaşması gerektiğini belirtmektedirler. Katılımcıların (n=6) sağlık hizmetlerine yönelik diğer talepleri ise özel hastanelerden ücretsiz bir şekilde yararlanmaktır.

Sağlık alanında sağlık personelinin öncelik hakkını tanımasını doktorların bilinçli davranmasını istiyoruz. Hastane gitmekten korkuyor çocuk bir de doktor öyle davranınca hiç gitmek istemiyor. Ç₃'ün rahatsız olmadığı doktorlara götürüyorum, ona nasıl davranması gerektiğini bilen doktorları tercih ediyorum çünkü Ç₃ hassas bir yapıda. Doktorların nasıl yaklaşım gösterileceği ailelere nasıl davranılacağı şeklinde bilgilendirilmeler yapılmalı. Aileye olumluyu da olumsuzu da anlatacak destek verilmeli. Uzmanlar çocukla ilgili olumlu şeyleri de olumsuz durumları da ailelere anlatmalı ve yönlendirmeli. (K₃)

Katılımcı kadınların medikal ihtiyaçlara yönelik önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcı kadınlar (n=1) akülü araç fiyatlarının yüksek olması sebebiyle alamadıklarını, bu sebeple akülü araç fiyatlarında düzenleme yapılması gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca bez yardımının da yetersiz (n=2) olduğunu bez yardımlarında adet sayısının arttırılmasını istemektedirler.

Devletin ödediği ödenekle alıyorum 6 paket o da bana yetmiyor, benim çocuğum sürekli oturduğu için bağırsakları düzenli çalışmıyor affedersiniz bir hafta on gün büyük tuvaletini yapmıyor, ondan sonra yapınca da ishal oluyor 5 dakikada bir bez değiştiriyorum bez bana yetmiyor devletin bunu 8 pakete çıkarması benim için iyi olur. (K₁)

Katılımcı kadınlar (n=1) çocuklarının aldığı fizik tedavi seanslarının yetersiz olduğu ve kendilerinin evde teçhizatsız yaptıramadıklarını,

parklarda bulunan spor aletlerinin de yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Fizik tedavi alan çocuklara yönelik evde uygulamak üzere teçhizat yardımının süreli veya süresiz yapılmasını istemektedirler. Araştırma kapsamındaki bir engelli çocuk sahibi kadın (n=1) çocuklarının beyin gelişimi için gerekli olan bir ilacın Türkiye’de bulunmadığını, sadece yurt dışından geldiğini ve kargoların ilacı getirmedeğini, birisini bulmak ve ilacı getirtmek durumunda olduklarını belirterek bu konuda tedarik zincirinin oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir.

Katılımcı kadınların özel eğitim ve rehabilitasyon önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcılar (n=6) çocuklarına daha fazla eğitsel ve davranışsal katkı sağlayabilmeleri için çocuklarıyla ilgili, onlara yardımcı olacakları alanlarda eğitim almalarının faydalı olacağını belirtmektedirler. Ayrıca kadınlar çocuklarının aldığı özel eğitim (destek eğitim) (n=5) ve fizik tedavi seanslarının (n=4) artırılması gerektiğini ifade etmektedirler. Katılımcılar (n=2) çocuklarının sosyalleşmelerine yardımcı olacak derslerinde eğitim kurumlarında verilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Bu bağlamda çocukların toplum içerisinde nasıl davranış göstermesi gerektiği gibi eğitimlerin verilmesi çocuğun sosyalleşmesini, çocuğun sosyalleşmesi de ailenin sosyalleşmesini sağlayacağını ifade etmektedirler. Eğitim personelinin bilgilenmesi ve denetlenmesi konusunda da önerilerini ifade eden kadınlar (n=2), çocukların eğitsel durumu hakkında öğretmenlerin aile ile fikir alışverişinde bulunması ve çocuklarına yönelik eğitim faaliyetlerinin denetlenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Katılımcılar (n=1) engelli çocukların katılacağı özellikle engelliliğine yönelik gelişim gösterebilecekleri kurs imkânlarının düzenlenmesi gerektiğini belirtmektedirler. Kadınlar (n=3) çocukları için destek eğitim hizmetlerinin evde de yürütülmesini istemektedirler.

Ben köyde okudum ilkokul mezunuyum, tam anlamıyla çocuğuma yardımcı olamıyorum. Ama elimden geleni yapıyorum, keşke bilsem daha iyi olur daha çok yardımcı olurum ama ben götürüyorum sınıfın kapısında bekliyorum, üniversiteyi kazansın üniversiteye de götüreceğim. (K₅)

Mesela çocuğum fizik tedavi alıyor, verilen hareketi burada yaptırılıyor ama ben evde dün denedim kaldırıp beni üstünden atıyor ama burada (rehabilitasyon merkezi) fizikçiye bir şey diyemiyor, bu sebeple ders sayısının artırılmasını istiyoruz. (K₁)

Katılımcılar (n=5) çocuklarının gelişimleri açısından kaynaştırma eğitiminin daha faydalı olacağı, çocuklarının sosyalleşeceği ve özel eğitim sınıflarında birbirlerinden olumsuz davranış öğrenme durumlarının ortadan kalkacağını savunmaktadırlar. RAM işlemlerinin her yıl tekrarlanması ve işlem basamaklarının düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir (n=1). Ayrıca kadınlar (n=1) engelli çocuğunu özel okula göndermek isteyen ailelerin maddi açıdan desteklenmesini istemektedirler.

Bizim çocukların taklit yeteneği ya da taklit etme durumu çok yüksek, o nedenle gittiği okullarda kendisine benzer çocukların taklitlerini yapıyorlar, olumsuz davranış kazanıyorlar. Yani kaynaştırma olsalar daha iyi olur diye düşünüyorum ya da param olsa özel okula gönderebilsem bunu istiyorum. Özel eğitim sınıfında sekiz tane benzer çocuğu aynı sınıfa koyuyorlar, hepsi birbirinden farklı olumsuz davranışlar öğreniyor. Maddi yetersizliklerden dolayı bu duruma katlanmak durumundayız. (K₄)

Katılımcı kadınların sosyalleşme önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcılar (n=4) sosyal içerme uygulamalarının yapılmasına yönelik çalışmaların olması gerektiğini, kaynaştırmanın önemli olduğunu ve toplum ile bütünleştirme faaliyetlerinin yürütülmesinin sosyal hayata katılımlarını sağlayacağını ifade etmektedirler. Kadınlar (n=6) kendilerini ancak aynı durumdaki kişilerin anladığı düşüncesiyle ortak bir alanda buluşabilecekleri engelli çocuk sahibi ailelere yönelik bir merkezin olması gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca engelli çocuk sahibi kadınlar (n=4) engelli çocukları için yaşam merkezlerinin artırılması gerektiğini, engelli çocuklarına yönelik spor, kültür ve eğlence faaliyetlerinin bu yaşam merkezlerinde düzenlenmesini talep etmektedirler.

Toplum ile kaynaştırılma projelerinin desteklenmesi engelli bireyler ve ebeveynlerinin daha çok sosyalleşmesini sağlar. Burada önemli olan aslında engelli olmayan çocuk ile engelli çocuğu ve aileleri bir araya getirip farkındalık yaratmak olmalı kimseyi dışlamadan. (K₁₆)

Katılımcılar (n=4) sosyalleşmeleri için gündüzlü bakım evlerinin/merkezlerinin yaygınlaşması gerektiğini ifade etmektedirler. Güvenilir

ortamda ve engelli bakım alanında uzman kişilerin çocuklarına bakım vermeleri kadınların sosyal hayata katılımını arttıracaklarını belirtmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar toplumun engellilik hakkında bilgilendirilmesini (n=15) hatta engellilere yönelik yaklaşımın ana sınıflarından itibaren eğitim müfredatında olmasını, ders olarak okutulmasını ve duyarlı bir neslin yetiştirilmesinin toplumsal barışı artıracaklarını ifade etmektedirler. Ayrıca engelli çocuklara ve ailelerine yönelik sosyal faaliyetlerin arttırılması da hem çocukların hem de ailelerin toplumla kaynaşmalarını sağlayacağını belirtmektedirler.

Diğer veliler çok acımasız, yadırgama, tikslenme çocuğunu yaklaştırmama, bugün banaysa yarın sana anlayışlı olmaları lazım. Aslında bize verilen eğitim normal ailelere, okullarda çocuklara da verilse daha iyi olur, bazı insanlar bizim çocuklarımıza dışlanma onları kabullenmeme anlatıyorlar o yüzden onlara bu durumu anlatmak lazım. (K₁₂)

Toplumun engelliliğe bakışında sorun olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle kreşlerde ana sınıfından itibaren eğitim müfredatında mutlaka engellilere yönelik derslerin okutulması gerekir. (K₁₃)

Katılımcı kadınların engelli ve yakını haklarına ilişkin önerilerine yönelik bulgular

Engelli çocuk sahibi kadınlar (n=7) çocuklarının engellilik hakları ve kendilerinin engelli yakını haklarının neler olduğu konusunda tam bilgi sahibi olmadıklarını bu haklara yönelik bilgilendirici faaliyetlerin yürütülmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Engellilere saygılı olmayan bireylere yönelik cezai işlemlerin ağırlaştırılmasını, engelli yakını öncelik hakkının uygulanması ve fiziksel çevre düzenlemelerinin yaygınlaştırılması erişilebilirliklerini arttıracaklarını ve de alınan yardım ve desteklerin gizli kalması gerektiğini ifade etmektedirler.

Engellilerin ne tür öncelikleri olduğu hakkında bilgimiz yokmuş sonradan öğrendik mesela hastaneye gittiğimiz zaman onun öncelik sırası olduğunu bilmiyorduk, Ç₃ hastanede beklemekten çok sıkılıyordu ama sonradan öncelik sıramızı olduğunu öğrendik. Engelli ailelerine yönelik bilgilendirici toplantılar, eğitimler yapılabilir çünkü birçok engelli ailesi annesi hakları hakkında tam bilgiye sahip değiller. (K₃)

Katılımcı kadınların maddi desteklenme önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcı kadınlar (n=5) hane halkı gelir testi ve çocuğun engel oranına bakılarak engelli bakım parasının ödenmesinin doğru bir uygulama olmadığını bakımı üstlenen kişiye her şartta ödenmesini ve kademeli olacak şekilde hane toplam gelirin ve engel durumuna göre düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Ayrıca kadınlar (n=4) engelli maaşlarının engelli bireyin yaşam şartlarını iyileştirmesi için kullandığını bu sebeple engelli bireyin ailesinin gelir durumuna bakılmaksızın ödemenin yapılmasını talep etmektedirler.

Evde bakım aylığı alan anne var, bu hesaplamada kullanılan asgari ücretin belli bir oranını 5 TL geçti diye kesiyorlar bu uygulama değiştirilmelidir, aşamalı şekilde dönüştürülmelidir. Kurum arıyor, raporunuzu yenileyin diyor, aslında sürekli rapor yenilemeye gerek yok ama verilen ücretin yapılan yardımın kısılması için sürekli sürekli uğraştırıyorlar. (K₁₃)

Katılımcılar (n=9); araç desteklerinin yeni araçlar için geçerli olduğunu sıfır araç alamayan engelli aileleri için ikinci el araçlarda da bu yönde bir düzenleme yapılması gerektiğini, engelli çocuk sahibi ailelerin harcamalarının daha yüksek olduğunu bu sebeple ek maddi desteğe ihtiyaç duyduklarını, özellikle bedensel engelli çocuklar için asansörlü ev alımında uygun kredi imkânlarının tanınması gerektiğini ve Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın engelli ailelerine yönelik imkânlarının geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Bizim bir yıl içinde iki üç kere ev taşımamız gerekiyor, taşımak zorunda kalıyoruz o da bizi bayağı bir etkiliyor. Her taşınmamız 2000-2500 TL tutuyor bir destek olsa çok iyi olur aslında TOKİ gibi bir şey, sürekli taşınmak zorunda kalmayacağız maddi desteğe ihtiyacımız kalmayacak aslında. (K₈)

Katılımcı kadınların çalışma hayatı önerilerine ilişkin bulgular

Katılımcı kadınlar (n=3) çocuklarının engelliliğinden dolayı ebeveynlerden birine tanınan 10 günlük mazeret izninin yetersiz olduğunu

ve ebeveynler için ayrı ayrı tanımlanması gerektiğini ifade etmektedirler. Kadınlar (n=4), engelli çocuk sahibi kadınlara yönelik uygulanan erken emeklilik avantajının yetersiz olduğunu, özellikle ağır engelli çocuğu bulunan kadınlarda erken emeklilik şartlarının daha da iyileştirilmesi gerektiğini ve çocuğun engellilik durumu dikkate alınarak kademeli şekilde emeklilik avantajları geliştirilerek uygulanmasını ifade etmektedirler. Çalışma hayatında olan katılımcılar (n=4) çocuklarının özel eğitim kurumuna gidecekleri saatlerde yanlarında bulunmak ve günlük bakımlarını da gerçekleştirebilmek adına gün içi izin talepleri olduğunu ifade etmektedirler.

Mazeret izni on gün ama bu kesinlikle yeterli değil. Mesela geçen hastaneye yattık bir buçuk ay yani yeterli değil. Şu olabilir mazeret izni özellikle çocuğun hastanede yattığı günlerde süresi hastaneye yatışla uzayabilir, yani hastaneye yatışlar süreden düşmeyebilir. (K₁₉)

Engelli çocuk sahibi annelerin emeklilikleri dikkate alınmalı yani uygulanan politika daha da annelerin lehine yönelik geliştirilmeli. Biz tabii istemezdik böyle olsun çocuğumuz ama böyle olduysa da pozitif ayrımcılık uygulamalarının olması lazım, yani şartlarımızın olabildiğince iyileşmesi lazım. (K₂₀)

Engelli çocuk sahibi kadınlara (n=1) yönelik uygulanan gelir vergisi indiriminin yetersiz olduğunu, engelli çocuk sahibi ailelerin giderlerinin daha yüksek olması sebebiyle gelir vergisi indirim oranlarının artırılması gerektiğini ifade etmektedirler. Kamu kurumunda çalışan engelli çocuk sahibi kadınların ikametgâh adreslerine yakın birimlerde çalıştırılmayı eğer yoksa kurum değişikliği imkânıyla bunun sağlanması gerektiğini talep etmektedirler. Kadınlar (n=3) yaşadıkları güçlükler sebebiyle çalışma hayatına son verme eğiliminde olduklarını bu sebeple engelli çocuk sahibi kadınlara istihdamda kalmaları için yarı zamanlı çalışma, esnek çalışma vb. gibi desteklerin sağlanmasını ifade etmektedirler.

Aslında çocuğumun geleceği biraz belirsizdi, bu tetikledi işi bırakmamı biraz da duygusal yaklaştım sanırım içgüdüsel oldu. Yarı zamanlı çalışabilseydim, devam ederdim sanırım. Ne kadar bakıcı alsanız da özel çocuklarda bu

biraz daha özen gerektiriyor bu sebeple herkese güvenilirmiyor. Ama ben bir ilçe köyünde çalışıyordum servis ile gidip geldiğim için ders arasında ya da öğlen tatilinde eve uğrama ihtimalim yoktu. Şu imkânlar olabilirdi merkeze tayinim, tabi tayin ile bitmiyor bakım, hastane ve eğitimi için yarı zamanlı çalışma durumu da olsaydı sanırım devam edebilirdim. (K₁₇)

Katılımcılar, çalışma hayatında engelli çocuk sahibi kadınlara tanınan hakların işçi ve memur ayrımı yapılmadan tüm çalışanlara uygulanması (n=1) ve ebeveynlerin kamuda çalışma imkânının (devlet memurluğu kontenjanı) olması gerektiğini ifade etmektedirler (n=1). Ayrıca, istihdamda olmayan engelli çocuk sahibi kadınlar (n=8) evde iş imkânı sunulmasını arzulamaktadırlar. Engelli çocuklarının bakımı sebebiyle iş piyasalarına giremeyen engelli çocuk sahibi kadınlar evde iş imkânıyla çocuklarının bakımını yapabileceklerini ifade etmektedirler.

Eşim asgari ücretle çalışıyor, diğer kızım üniversiteye hazırlanıyor. Akülü araç alamıyoruz. Sadece sandalye aldık, raporla gittik. Ücretini verip, maddi yetersizlikten dolayı alamadık akülü araç. Eşim benim üniversite mezunu, saatçide çalışıyor, devletin engelli çocuk ailelerine destek olup işe alması lazım bize evde iş versin devlet evde yapalım. (K₉)

Sonuç ve Öneriler

Engelli çocuk sahibi kadınlarla yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre kadınların ekonomik, sosyal, duygusal ve fiziksel güçlükler yaşadıkları görülmüştür. Katılımcı kadınlar bakıcı giderleri, ek iş talebi, engelli bakım aylığı, engelli maaşı, maddi yetersizlik, tıbbi/medikal giderler, yaşam maliyetleri, çalışma hayatı sorunları, çalışma talebi ve işgücü piyasalarından ayrılma şeklinde ifade edilen ekonomik güçlükler yaşamaktadır. Katılımcı kadınların en fazla ifade ettikleri ekonomik güçlükler; maddi yetersizlik, çalışma talebi ve tıbbi/medikal giderler şeklindedir. Katılımcı kadınlar çocuklarının engeli nedeniyle maddi olarak zorluklar yaşadıklarını, çocuklarının artan giderleri karşısında maddi imkânsızlıklar yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların en çok belirttikleri giderleri tıbbi/medikal gereksinimlerle ilgilidir. Özellikle çocuklarının kullandıkları tıbbi cihazlar ve sürekli kullanmak

zorunda oldukları hasta bezlerinin temini ile ilgili ekonomik güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca çocukların kullanmak zorunda oldukları ilaçların bazılarının temininde zorlanıldığı özellikle yurt dışından gelen ilaçlara erişimde güçlüklerle karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Ekonomik boyutta karşılaşın bir diğer güçlük ise engelli çocuk sahibi olmanın bakıcı maliyetlerini arttırmasıdır. Katılımcı kadınlar engelli çocuklarına bakacak nitelikte kişilerin bulunmasının güç olduğunu, bu niteliklere sahip kişilerin daha yüksek ücret talep ettiklerini ve bu durumun ekonomik güçlüğüne sebep olduğunu belirtmektedirler. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre engelli çocuk sahibi olmak genel yaşam maliyetlerini arttıran bir unsur olarak görülmektedir. Özellikle çocuklarının engelliliğinden ötürü sürekli ev değiştirmek durumunda kalınması ve bedensel engelli çocuk sahibi kadınların erişilebilirlik kriterlerini sağlayan ev tercih etmeleri yüksek maliyet gerektirmektedir. Ayrıca bedensel engelli çocuk sahibi kadınlar genellikle giriş kat tercih etmek zorunda kalmakta ve bu durum ısınma maliyetlerini arttırmaktadır. Yine katılımcılar bir diğer maliyet unsuru olarak kullanılan tıbbi cihazların elektrik maliyetlerini arttırdığını ifade etmektedirler. Çalışmayan katılımcı kadınların büyük bir çoğunluğu engelli çocuk sahibi olmanın çalışma hayatına girmelerini zorlaştırdıklarını ancak evden çalışabilecekleri iş imkânı olması halinde istihdama katılıp gelir sahibi olmak istediklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda hem çocuklarının bakımını üstlenip hem de evde çalışabilecekleri iş talepleri bulunmaktadır. Çalışan kadınların ise çalışma motivasyonu ve verimliliklerinin düşük olması, iş yeri amir ve yöneticileri ile izin kaynaklı sorun yaşamaları şeklinde çalışma hayatında güçlüklerle karşılaştıkları anlaşılmaktadır. Çalışma hayatında yaşadıkları güçlükler ve engelli çocuk bakımını üstlenme, kadınların çalışma hayatından uzaklaşmalarına sebep olmaktadır. Engelli çocuk sahibi kadınlar engelli bakım aylıklarının çocuklarının bakım masraflarının karşılanmasında yetersiz olduğunu ayrıca gelir testi ve engellilik düzeyine göre kademelendirilmesi gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca kadınlar engelli maaşlarının miktarının arttırılması ve her şartta engelli bireyin bu maaştan faydalanması gerektiğini ve gelir testinde engelli bakım aylığı ile ayrıştırılmasını ifade etmektedirler.

Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları sosyal güçlükler; ayrımcılık, aile içi sorunlar, sosyal dışlanma, sosyal izolasyon ve sosyal

faaliyetlere katılımında yaşadıkları zorluklar şeklinde ifade edilmiştir. Katılımcı kadınlar; yakın çevre, komşu ve tanıdıklarında daha yoğun şekilde ayrımcılığa maruz kaldıklarını ifade etmektedirler. Aile içi sorunlar genellikle; eş ile ilişkilerindeki sorunların yoğunlaşması, diğer çocuklar ile ilgilenememe ve iletişimsizlik, eşin ailesi tarafından çocuğun engelli olmasının kaynağı olarak görülme ve suçlanma şeklindedir. Kadınlar, engelli çocuklarının sürekli olarak normal gelişim gösteren çocuklarla kıyaslanmaya çalışılması, çocuklarına acınarak bakılması ve “deli, özürlü, hasta” gibi kavramların kullanılarak ayrımcı ve dışlayıcı davranışlarla karşılaştıklarını ifade edilmektedirler. Toplumun ortak kullanım alanlarında engelli çocuğun davranışlarından rahatsız olan ve bunu imalarla belirten kişilerin olduklarını belirtmektedirler. Bu bağlamda kadınların, engelli çocuklarına yönelik olumsuz davranışlarla karşılaşmamak için sosyal ortamlardan uzaklaştıkları görülmektedir. Ayrıca engelli çocuk sahibi kadınlar engelli çocukların sürekli bakım ve gözetim gerektirmesi sebebiyle kendi özel ihtiyaçlarını karşılamada zorlandıkları, engelli çocuklarının özel bakım gerektirmesi sebebiyle çocuklarını bırakıp sosyal hayata katılım gösteremediklerini ancak çocuklarıyla birlikte sınırlı alanlarda sosyal hayata katılım gösterdiklerini ifade etmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar çocuklarının engelliliği sebebiyle karşılaştıkları sosyal dışlanma ve ayrımcı muameleler karşısında sosyal izolasyona yönelmişlerdir. Engelli çocuktaki davranış bozuklukları, çocuğunun başkasına rahatsızlık vereceği ya da başka birisinin çocuğuna rahatsızlık vereceği düşüncesiyle kadının çocuğuyla birlikte sosyal ortamlardan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Engelli çocuğunun anneye olan bağımlılığı ve bakım yükünü başka üstelenecek bireyin bulunmayışı da yine bireysel sosyalliği kısıtlamakta ve sosyal izolasyona sebebiyet vermektedir.

Engelli çocuk sahibi kadınların yaşadıkları duygusal güçlükler; adanmışlık, bıkkınlık, depresyon, hayal kırıklığı, kadercilik, kaygı, korumacılık, mutsuzluk, suçlama, suçlanma, uzman desteği, yalnızlık, çaresizlik ve inkâr şeklinde ifade edilmektedir. Kadınlar tüm yaşamlarını engelli çocuğun refahı için şekillendirdiklerini ve bu bağlamda başka öncelikleri dikkate almadıklarını yani kendilerini engelli çocukları için adadıklarını belirtmektedirler. Üzerlerinde bulunan bakım yükünün yoğun olması, ev işleri ve diğer sorumluluklar sebebiyle bıkkınlık seviyesine geldiklerini ayrıca yoğun stres ve üzüntünün de etkisiyle sağlık durumlarının olumsuz etkilendiğini ifade etmektedirler. Çocuklarının

engelli olduğunu öğrendikten sonra genel bir mutsuzluk ve üzüntü haline büründüklerini, hayattan aldıkları hazzın değişime uğradığını ifade etmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar çocuklarının engelli olmasının ve bir şeyleri başaramamalarının hayal kırıklığı yaşamalarına sebep olduğu, çocuklarının ilerde hayata kısıtlı katılacakları ve kendileri olmadığında nasıl ihtiyaçlarını giderecekleri düşüncesi kaygılarını arttırdığını belirtmektedirler. Çocuklarının engelli olmasının sebebinin kendilerinden kaynaklandığını düşünerek kendilerini suçladıkları zamanların olduğunu ya da aile içi ve akrabalar tarafından çocuklarının engelli olduğu için kendilerinin suçlandıklarını belirtmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar yaşadıkları duygu durumundan bahsederken çaresizlik halinin hâkim olduğu görülmektedir. Katılımcı kadınlar, duygusal olarak destek almaya ihtiyaçlarının olduğunu belirtmektedirler. Yine yapılan görüşmelerde çocuklarının engelli olduğunu öğrendiklerinde bu durumu öncelikle inkâr ettiklerini, kabullenmediklerini ve sonrasında kabul sürecinin uzun sürdüğünü ifade etmektedirler. Ayrıca yaşadıkları duruma yönelik duygularını dini inançlar doğrultusunda içselleştiren engelli çocuk sahibi kadınlar kadercilik yaklaşımı da göstermektedirler.

Engelli çocuk sahibi kadınlar; bedensel zorlanma, diğer çocukların bakımı, ev işleri, erişilebilirlik, evde sağlık hizmetleri, evin yeri ve konumu, günlük bakım, hastane uygulamaları, sağlık sorunları ile ilgili fiziksel güçlük yaşadıkları ifade etmektedirler. Çocuklarının büyüdükçe ağırlıklarının artmasıyla beraber bedensel olarak daha çok zorlandıklarını ifade eden kadınlar bu bağlamda çeşitli ortopedik hastalıklar yaşadıklarını da belirtmektedirler. Engelli çocuklarının bakımı için fazla zaman ayırmak zorunda kaldıkları, bu nedenle diğer çocuklarıyla yeterince ilgilenemediklerini hem zaman problemi hem de yorgunluk sebebiyle diğer çocuklarının bakımını aksattıklarını ifade etmektedirler. Yine engelli çocuklarına ayırdıkları vaktin uzun olmasından dolayı ev işlerini yetiştiremediklerini ve yardıma ihtiyaç duyduklarını belirtmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar çocuklarının engelliği sebebiyle günlük bakımın getirdiği zorluklar ve bu bağlamda sağlıklarının olumsuzluğu üzerine fiziksel güçlükler yaşadıklarını ifade etmektedirler. Kadınlar sağlık problemleri yaşadıklarını ve sağlık problemlerini yaşamalarının başlıca sebebinin engelli çocuk sahibi olmaları olduğunu belirtmektedirler. Çocuklarının engelli olması bakım için fiziksel güç

gerektirdiğini, psikolojik olarak da iyi hissetmediklerini ve çocuklarını bırakıp tedavi olamadıklarını bu sebeple de sağlık sorunlarının yoğun olduğunu ifade etmektedirler. Erişebilirlik konusunda; asansörsüz binaların olması, bazı binaların girişinde rampa olmaması ya da rampanın çok dik olması, asansörlü olan fakat ara kat sistemi ile inşa edilen binaların bireyleri merdiven kullanımına zorlaması ve kaldırımlardaki rampa yapımlarında yola olan bağlantısının bitişik olmaması şeklinde fiziksel güçlük yaşamalarına sebep olan durumlarla karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Engelli çocuk sahibi kadınlar, evde sağlık hizmetleri kapsamında aldıkları hizmetlerin yeterli olmadığını bu durumun yaşadıkları fiziksel güçlüğü hafifletmediğini, bu sebeple çocukları için sık sık hastaneye gittiklerini ve hastane işlemlerinde zorluklar yaşadıklarını ifade etmektedirler. Aşağıda katılımcı kadınların ifadeleri doğrultusunda araştırmadan elde edilen bulgular ışığında sosyal politika önerileri sunulmaktadır:

- Evde bakım aylığından faydalanan ailenin çocuğun engelli maaşı alma durumu gelir testi sebebiyle zorlaşmaktadır. Bu durum engelli bireyi bakım yükü açısından anneye, gelir açısından aileye bağımlı hale getirmektedir. Engelli maaşının her şartta engelli bireye sağlanması aileye olan bağımlılık seviyesini düşürecek ve sosyalleşmesine katkı sağlayacaktır. Bu sebeple engelli maaşının gelir testine tabi tutulmaksızın tüm engelli bireylere sağlanması önerilmektedir.

- Engelli çocuk ve ailelerine yönelik sosyalleşmenin sağlanması adına sosyal organizasyonlarda vergi indirimi, ulaşım ve seyahat destekleri gibi teşvik edici desteklenmelerin yapılması önerilmektedir.

- Toplumun engelli ve engelli çocuk sahibi kadınlara yönelik davranış değişimini sağlamak için eğitim kademelerinde “engellilere yönelik davranış ve yaklaşım” içerikli ders okutulması önerilmekte ve uzun vadede etkili çözümler sağlayacağı düşünülmektedir.

- Katılımcı kadınların çocuklarının geleceği hakkında endişe ve kaygı duygularını hafifletmek için devlet eliyle engellilere sağlanan refah ve bakım hizmetleri hakkında bilgi verilmesi, yapılan bilgilendirmenin verilen hizmetlerin tanıtımıyla somutlaştırılması kadınların güveninin artmasına ayrıca kaygı ve endişe durumunun azalmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

- Katılımcı kadınlar; çocuklarının engelli olduğunu öğrendikten

sonra yoğun duygusal güçlük yaşadıklarını ve psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler. Bu bağlamda çok boyutlu psikolojik destek hizmetlerinin erişilebilir şekilde sunulması önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınlar bakım yükünün verdiği fiziksel güç kullanımı sonucu ortopedik sağlık sorunları ve engelli çocuğu bırakıp sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda yaşadıkları güçlükten dolayı sağlık problemlerinin arttığını belirtmektedirler. Bu bulgular ışığında, belirli periyotlarda, çocuklarının bakımının üstlenilerek kadınların rutin sağlık kontrollerinin yapılmasının sağlanması önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınlar, evde bakım aylığı alabilmek için gerekli olan şartların düzenlenmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bu bulgular doğrultusunda; çocuğun engellilik derecesinin ve ailenin toplam gelir durumunun kademeli şekilde ele alınarak evde bakım aylığının da kademeli hesaplanarak ödenmesi önerilmektedir.

- Katılımcı kadınlar bazı medikal ürünlerin (bez) yetersizliği, bakım ve onarımının ek maliyetler doğurduğunu ekonomik güçlüğe sebep olduğunu ifade etmektedirler. Bu bulgular doğrultusunda bireysel taleplerin kontrollü bir şekilde dikkate alınarak, ailelere yönelik sosyal güvenlik sisteminin sağladığı imkânların üzerinde tıbbi ve medikal ürünlerin temininin sağlanması önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınlar engelli çocukları ve ebeveynlerin faydalanabileceği imkânlar hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmektedirler. Ayrıca sosyal hizmet alanında uzman desteğine ihtiyaçları olduklarını belirtmektedirler. Bu bulgular doğrultusunda engelli çocuk sahibi kadınların sosyal hizmetler alanında; durumlarını takip eden, aileyi bilgilendiren, belirli periyotlarda görüşmeler yaparak gereksinimleri raporlaştıran ve aile ile sosyal hizmet kurumları arasında köprü konumunda olacak sosyal hizmet danışmanlarının istihdam edilmesi önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınlar çocuklarının eğitsel durumunu takip eden, aile ile işbirliği halinde olan uzmana ihtiyaç duyduklarını ifade etmektedirler. Bu bulgular ışığında engelli çocukların eğitsel gelişimini takip eden ve aile ile iletişim halinde olan, eğitim danışmanlığı görevi yürütecek uzman önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınların uzman desteği olarak gereksim duyduklarını ifade ettikleri psikolojik, eğitim ve sosyal hizmet uzmanı

destek sistemi bütüncül bir şekilde kurumsallaştırılabilir. Çocuğun engelli olduğu öğrenildiği andan başlamak üzere hem engelli çocuğa hem de aileye yönelik gerekli desteklerin sağlanması adına erken müdahale sistemi olarak kurumsal bir yapı oluşturulması önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınlar engelli çocuğun yalnız bırakılmasının tehlikeli olduğu ve sürekli gözetilmesi gerektiğini, bireysel gereksinimlerini gidermekte zorlandıklarını bu sebeple kısa süreli bakım merkezleri veya eve yardımcı bakım personeli talepleri olduğunu belirtmektedirler. Bu bulgular bağlamında kadınların bireysel gereksinimlerini karşılamalarına zaman yaratmak için kısa süreli bakım merkezi uygulamasının kadınların yaşadıkları güçlüğü hafifleteceği düşünülecek önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınlarla yapılan görüşmelerde, hastane ve sağlık alanında yaşadıkları güçlükleri ifade etmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında evde bakım hizmetlerinin içeriğinin genişletilmesi, engelli bireylere hastane işlemlerinde yardımcı olacak personel istihdamı ve sağlık çalışanlarının engellilere yaklaşımlarının iyileştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi önerilmektedir.

- Bedensel engelli çocuk sahibi kadınlar engelli erişimine uygun asansörlü dairelerin kira bedellerinin yüksek olduğunu, giriş katları tercih etmek durumunda kaldıklarını yüksek faturalar ödediklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular doğrultusunda TOKİ'nin engelli bireylere yönelik öncelik kontenjan oranının artırılması ve engelli çocuk sahibi ailenin/kadının da eklenmesi, engelli çocuk sahibi ailenin/kadının TOKİ dışındaki konut alımları için kullanacakları konut kredisi faiz oranlarında ve tapu masraflarında belirli düzeyde indirim yapılması önerilmektedir.

- Katılımcı kadınlar eşlerinin kamu kuruluşlarında istihdam edilmesini talep etmektedirler. Engelli çocuğun engellilere yönelik istihdam imkânlarından faydalanma yeterliliğinde olmaması durumunda ebeveynlerden birinin istihdam edilme imkânlarından faydalanması için 4857 sayılı İş Kanunu 30. maddesi ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 53. maddesindeki kota oranının arttırılarak sistemine dâhil edilmeleri önerilmektedir.

- Katılımcılarla yapılan görüşmelerde erken emeklilik uygulamasında iyileştirilme ve düzenleme yapılmasına yönelik bulgular elde

edilmiştir. Kadınlar erken emeklilik imkânının sadece ağır engelli çocuk sahibi kadınlara yönelik olduğunu bu durumun çocuğun engellilik durumuna göre kategorik olarak ele alınmasını talep etmektedirler. Bu bulgular ışığında engelli çocuk sayısına, çocuğun engellilik düzeyine ve kadının tek ebeveynlik durumu da dikkate alınarak kategorileştirilmiş erken emeklilik imkânının düzenlenmesi önerilmektedir.

- Katılımcı kadınlar mazeret izni süresinin uzatılması ve iki ebeveyn içinde ayrı ayrı tanımlanmasını talep etmektedirler. Araştırmadan elde edilen bulguların katkısıyla; ebeveynlerden birine engelli çocukları hastaneye yatış yaptığında çocuğun hastanede yattığı süre boyunca mazeret izninden düşmemek kaydıyla izin hakkı tanınması, hastane yatışı olmayan durumlarda ise mazeret izni süresinin uzatılması önerilmektedir.

- Araştırmadan elde edilen bulgulara göre engelli çocuk sahibi ebeveynlere/kadınlara yönelik uygulanan “engelliliğe bağlı yer değişikliği”, gerek duyulması halinde kurum değişikliği yapılarak tüm kamu çalışanlarını kapsayacak şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.

- Katılımcılar gelir vergisi indiriminin maddi olarak çok bir etkisinin olmadığını, indirim oranlarının yükseltilmesini istemektedirler. Ayrıca çalışan engelli çocuk sahibi kadınların evde bakım aylığı ve çocuklarının engellilik maaşı alma olasılıklarının gelir testi sebebiyle düşük olduğu dikkate alındığında nakdi yardımdan faydalanma imkânlarının pek mümkün olmadığı bilinmektedir. Bu bağlamda Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından her yılbaşında açıklanan gelir vergisi indirimlerinin; satın alma gücü ve bakmakla yükümlü engelli birey giderleri dikkate alınarak daha yüksek düzeyde belirlenmesi önerilmektedir.

- Nitel bulgularda, kadınlar maddi olarak sorun yaşadıklarını bu sebeple çalışmak istediklerini fakat çocuklarının bakım yükü sebebiyle çalışmadıklarını belirtmektedirler. Ayrıca engelli çocuk sahibi kadınlar evde iş imkânı olduğunda hem çocuklarının bakımı gerçekleştirip hem de çalışabileceklerini ifade etmektedirler. Araştırmanın bulguları ışığında engelli çocuk sahibi kadınlara yönelik kamu sektörünün parça başı iş imkânı sunması ve özel teşebbüsün de engelli çocuk sahibi kadınlara yönelik parça başı iş vermesine teşvik edici politikalar uygulaması önerilmektedir.

- Katılımcı kadınlar nöbet muafiyeti ve günlük bakım ve eğitim

izninin her kurum için uygulanmadığını, bunun yanı sıra genelge içeriğinde sadece “kamu çalışanı” ibaresinin bulunması işçi ve sözleşmeli statülerde çalışan bireylere yönelik açıklayıcılığının olmadığını ifade etmektedirler. Araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak; engelli çocuk sahibi kadınlara yönelik çocukların özel eğitim kurumuna gidecekleri saatlerde ve günlük bakımları için izin verilmesi, nöbet ve gece çalışma muafiyetinin tüm kurumlarda çalışma statüsü fark etmeksizin uygulanması önerilmektedir. Bu bağlamda TSK İzin Yönetmeliğindeki hususlar örnek alınarak diğer kurumlar içinde uygulanması önerilir.

- Devlet memuru statüsünde çalışan engelli çocuk sahibi kadınlar/ebeveynler gerekli koşulların sağlanması durumunda refakat izninden yararlanabilmektedirler. Araştırma bulgularında rastlanılmayan fakat alan yazında yer alan bu açıklamalar bağlamında 657 sayılı Kanunun 105. maddesi gereği refakat izninin sadece devlet memuru statüsünde çalışanlara özgü olduğu görülmektedir. İşçi statüsünde çalışan engelli yakını bireylerinde refakat iznine gerek duyması kaçınılmazdır. Bu bağlamda refakat izninin 4857 sayılı İş Kanunu’na göre çalışan işçileri de kapsayacak şekilde düzenlenmesi önerilmektedir.

- Memurlar için 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 104. maddesi, işçiler için 4857 sayılı İş Kanunu 74. maddesi gereği; doğum sonrası çocuğun engelli doğması ya da doğum sonrasındaki 12 aylık sürede çocuğun engelli olduğunun tespit edilmesi halinde, engelli çocuk sahibi kadının 12 ay yarı zamanlı çalışma karşılığında tam maaş alma hakkına sahiptir. Engel türleri bağlamında bakıldığında otizm gibi bazı engellilik tanılarının doğum sonrası ilk 12 aylık sürede konulamaması söz konusudur. Ayrıca doğum sonrası sebeplerden kaynaklanan engellilik durumu da yaşanabilir. Araştırmanın kapsamında yapılan görüşmelerde K17 durumu ifade etmektedir. Bu bağlamda engelli çocuk sahibi kadınların istidamda kalmalarını desteklemek adına Devlet Memurları Kanunu 104. maddesi ve 4857 sayılı İş Kanunu 74. maddesi “engellilik tanısı konulduğu andan başlamak üzere” ve “çocuğun engel tanısı ve derecesine göre süre tayin edilir” şeklinde değiştirilmesi önerilmektedir.

- Engelli çocuk sahibi kadınlar/ebeveynler üzerine yeni araştırmalar için; çocukların engel türlerine göre yaşanan güçlükler ve sosyal politika önerilerinin araştırılması önerilmektedir. Bu araştırma engelli çocuk özelinde ele alınmaktadır. Araştırma sürecinde görülmüştür ki engel türlerine göre anne ve ebeveynlerin yaşadıkları güçlükler ve

beklentiler farklılaşmaktadır. Dolayısıyla konunun derinlemesine anlaşılması için engel türleri özelinde araştırma yapılmasının alan yazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Adams, D., Rose, J., Jackson, N., Karakatsani, E., & Oliver, C. (2017). Coping strategies in mothers of children with intellectual disabilities showing multiple forms of challenging behaviour: associations with maternal mental health. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 46(3), 1–19.
- Akandere, M., Acar, M., & Baştuğ, G. (2009). Zihinsel ve fiziksel engelli çocuğa sahip anne ve babaların yaşam doyumu ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 23–32.
- Avsaroğlu, S., & Okutan, H. (2018). Zihin engelli çocuğu olan ailelerin yaşam doyumları, iyimserlik ve psikolojik belirti düzeylerinin incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 59–76.
- Balcı, A. (2013). *Sosyal bilimlerde araştırma: Yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Buluş, S., & Ersoy, A., F. (2019). Engelli çocuğu olan annelerde tükenmişlik: Nitel bir çalışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23(3), 764–781.
- Bumin, G., Günal, A., & Tükel, Ş. (2008). Anxiety, depression and quality of life in mothers of disabled children. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(1), 6–11.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Can Yaşar, M., & Yıldız Bıçakçı, M. (2019). Zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yalnızlık düzeyleri. *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2(3), 1–13.
- Carlson, J. M., & Miller, P. A. (2017). Family burden, child disability, and the adjustment of mothers caring for children with epilepsy: Role of social support and coping. *Epilepsy & Behavior*, 68, 168–173.
- Coşkun, Y., & Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 213–227.

- Dereli, F., & Okur, S. (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 25(3), 164–168.
- Doğru, S. S. Y., & Arslan, E. (2008). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyi ile durumluk kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 543–553.
- Ersoy-Quadır, S., & Temiz, G. (2018). Engelli çocuğu olan annelerin gereksinimlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi (Konya ili örneği). *Journal of International Social Research*, 11(61), 831–839
- Fairthorne, J., de Klerk, N., & Leonard, H. (2016). Brief report: Burden of care in mothers of children with autism spectrum disorder or intellectual disability. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(3), 1103–1109.
- Ghosh, S., & Parish, S. (2013). Prevalence and economic well-being of families raising multiple children with disabilities. *Children and Youth Services Review*, 35(9), 1431–1439.
- Glesne, C. (2012). *Nitel araştırmaya giriş*, (A. Ersoy & P. Yalçınoğlu, Çev. Ed.). Anı Yayıncılık.
- Gobrial, E. (2018). The lived experiences of mothers of children with the autism spectrum disorders in Egypt. *Social Sciences*, 7(133), 1–11.
- Gökbayrak, Ş. (2009). Refah devletinin dönüşümü ve bakım hizmetlerinin görünmez emekçileri göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum*, 2(21), 55–82.
- Güler, M., & Çapri, B. (2019). Grup rehberliği programının engelli çocuğa sahip çalışan annelerin mesleki tükenmişlik, işle bütünleşme ve eş tükenmişliği düzeyine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 28–46.
- Hodge, D., Hoffman, C. D., & Sweeney, D. P. (2011). Increased psychopathology in parents of children with autism: Genetic liability or burden of caregiving? *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 23(3), 227–239.
- Kayahan, D. K., & Emmioğlu, E. S. (2021). Mother's participation in literacy education of children with special learning disability: A draft training program. *E-International Journal of Educational Research*, 12(5), 36–64.
- Kaytez, N., Durualp, E., & Kadan, G. (2015). Engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin ve stres düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 197–214.
- Kearney, P. M., & Griffin, T. (2001). Between joy and sorrow: Being a parent of a child with developmental disability. *Journal of Advanced Nursing*, 34(5), 582–592.
- Laskar, A. R., Gupta, V. K., Kumar, D., Sharma, N. & Singh, M. M. (2010). Psychosocial effect and economic burden on parents of children with locomotor disability. *The Indian Journal of Pediatrics*, 77(5), 529–533.
- Lewis, S., Kagan, C., & Heaton, P. (2000). Dual-earner parents with disabled children: Family patterns for working and caring. *Journal of Family Issues*, 21(8), 1031–1060.
- Mayer, S E. (2003), *What is a "disadvantaged group?*, Effective Communities Project.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, Sage Publications.

- Nastasi, B. (t.y.). *Study notes: Qualitative research: Sampling ve sample size considerations*. <https://www.scribd.com/document/282765315/Quality-Sample-Size>
- Oh, H., & Lee, E.-K. O. (2009). Caregiver burden and social support among mothers raising children with developmental disabilities in South Korea. *International Journal of Disability, Development and Education*, 56(2), 149–167.
- Oti-Boadi, M. (2017). Exploring the lived experiences of mothers of children with intellectual disability in Ghana. *Sage Open*, 7(4), 1–12.
- Ören B., & Aydın, R. Engelli çocuğa sahip ebeveynlerde bakım veren yükü ve depresyon durumlarının incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(3), 302–309.
- Özaydın, M. M. (2013). Cinsiyete dayalı refah sınıflandırmaları temelinde iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 47–72.
- Özer, Y. E., & Çolak, M. (2015). Yoksulluk, dezavantajlı grup ve suç ilişkisine yönelik bir alan araştırması: İzmir kadın sığınma evleri örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 29(3), 479–491.
- Öztürk, M., & Şahverdioğlu, H. (2019). Çalışan kadınların kişilik özellikleri ile iş stresi ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişki: Isparta ilinde bulunan özel hastaneler üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 679–702.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün & S. B. Demir, Çev. Ed.). Pegem Akademi.
- Pepperell, T. A., Paynter, J., & Gilmore, L. (2018). Social support and coping strategies of parents raising a child with autism spectrum disorder. *Early Child Development and Care*, 188(10), 1392–1404.
- Porterfield, S. L. (2002). Work choices of mothers in families with children with disabilities. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 972–981.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Thuy, N. T. M., & Berry, H. L. (2013). Social capital and mental health among mothers in Vietnam who have children with disabilities. *Global Health Action*, 6(1), 1–12.
- Yazıcı, D. N., & Durmuşoğlu, M. C. (2017). Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerin karşılaştığı sorunlar ve beklentilerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 657–681.
- Yıldırım Sarı, H. (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokul Dergisi*, 11(2), 1–7.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Kadın Girişimciliğinin İşgücüne Katılımında Doğurganlık ve Ekonomik Büyüme Kapsamında İncelenmesi: Fourier Testlerinden Kanıtlar

An Analysis of Women's Entrepreneurship in Labor Force Participation in the Context of Fertility and Economic Growth: Evidence from Fourier

Gökhan KONAT*

Ahmet KONCAK**

Özet

Toplumun yarısını oluşturan kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin belirlenebilmesi ekonomilerin büyüme ve kalkınmasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada Türkiye için 1988-2020 yıllık verileriyle kadın işgücüne katılımını etkileyen faktörler incelenmiştir. Bunun için kadın işgücüne katılımını etkilediği düşünülen doğurganlık oranları ve kişi başına düşen GSYİH bağımsız değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişki Fourier eşbütünleşme testi ile araştırılmıştır. Çalışmada değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmış ve uzun dönem ilişki Dinamik En Küçük Kareler (DEKK) yöntemiyle tahmin edilmiştir. DOLS eşbütünleşme regresyon sonuç-

* Sorumlu Yazar, Arş. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, gokhan.konat@inonu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0964-7893>.

** Arş. Gör. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, akoncak@ibu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4445-6128>.

Cite this article as: Konat G., Koncak A. (2022). Kadın girişimciliğinin işgücüne katılımında doğurganlık ve ekonomik büyüme kapsamında incelenmesi: Fourier testlerinden kanıtlar. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 231-255.

larına göre uzun dönemde doğurganlık oranında ve ekonomik büyümede meydana gelen artışın kadının işgücüne katılımını artırdığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bakımdan incelenen dönemde Türkiye için kadın işgücüne katılımı ve doğurganlık arasındaki pozitif ilişkiyi destekleyen toplumsal tepki hipotezinin geçerli olduğu söylenebilir. Ayrıca gerçekleştirilen Fourier temelli nedensellik analizi neticesinde toplam doğurganlık oranı ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik, toplam doğurganlık oranından kadın işgücüne katılma doğru ve kadın işgücüne katılmadan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu bulgusuna erişilmiştir. Doğurganlık oranlarının kadın işgücüne katılım oranını negatif etkilemesi rol uyumsuzluğu hipotezi ile açıklanırken; pozitif olarak etkilemesi tam karşıtı olan toplumsal tepki hipotezi ile açıklanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye için toplumsal tepki hipotezinin geçerli olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, İşgücü, Doğurganlık, Birim Kök, Eşbütünleşme, Fourier.

Abstract

Determining the factors affecting the labor force participation of women, who make up half of society, has a very important place in the growth and development of economies. In this study, the factors affecting female labor force participation are examined with the annual data from the period 1988-2020 for Turkey. For this purpose, fertility rates, which are thought to affect female labor force participation, and GDP per capita are included in the model as independent variables. Existence of a long-term relationship between the variables is investigated by using the Fourier cointegration test. As a result of the test, it is concluded that there is a cointegration relationship between the variables, and the long-term relationship is estimated using the dynamic ordinary least squares (DOLS) method. According to the DOLS cointegration regression results, it is concluded that the increase in the fertility rate and economic growth in the long term increases female labor force participation. In this respect, the social response hypothesis, which supports the positive relationship between female labor force par-

ticipation and fertility, is valid for Turkey in the examined period. In addition, as a result of the Fourier-based causality analysis, it was found that there is bidirectional causality between the total fertility rate and economic growth, a one-way causality relationship from the total fertility rate to female labor force participation, and from female labor force participation to economic growth. While the negative effect of fertility rates on female labor force participation rate is explained by the role mismatch hypothesis; its positive effect is explained by the social response hypothesis, which is the opposite. Therefore, in this study, it is concluded that the social response hypothesis is valid for Turkey.

Keywords: Women, Labor, Fertility, Unit Root, Cointegration, Fourier.

Extended Abstract

In ancient times, female labor force participation was negligible for the whole world. However, with the developing technology and consumer desire and desire in today's age, people aim to stand on their own feet, regardless of whether they are male or female. This helps to increase the welfare of both the person and the society in which they live. When we look at the developed economies, it is seen that the labor force participation rates are high, proving that it is one of the leading factors affecting economic welfare. Labor force participation is affected by many factors such as age, gender, the structure and dynamics of society, and cultural and religious phenomena. In today's generation, women's labor force participation is supported and many governments are planning and developing strategies for this. Determining the factors affecting the labor force participation of women, who make up half of society, is very important in countries' growth and development processes. The motivation of this study is to determine the effect of fertility rates and GDP per capita on female labor force participation.

Many policy proposals are being developed as women's labor force participation rates in society will increase the development and economic development of that society. Therefore,

these policy recommendations are important for economies in order to employ women at least as much as men for sustainable development. For this purpose, many factors affecting female labor force participation are taken into account by researchers, and the effects of these factors are examined. The relationship between fertility rates, which is thought to be an essential factor that can affect the female labor force participation rate, is examined in the literature for different countries. These studies reveal that there may be a positive and negative relationship between female labor force participation rates and fertility rates. While the role-incompatibility hypothesis explains the negative effect of fertility rates on female labor force participation rate, its positive effect is explained by the social response hypothesis. Therefore, in this study, which of these hypotheses is valid for the period studied in Turkey will be investigated.

The female labor force participation rate, fertility rate, and GDP per capita used in the study cover the years 1988-2020. All included variables are obtained from the World Bank and used in logarithmic form. When the graphs of the variables are examined, it is seen that there are both trend and structural breaks. In this respect, taking into account the structural breaks in the analysis process will give more reliable results. This structure can be taken into account with trigonometric terms in unit root, cointegration, and causality tests based on the Fourier approach. Similarly, when the Fourier graphs are examined, it is seen that the dynamics of the series can be captured well.

For this purpose, the stationarity of all the variables included in the analysis is examined with traditional DF-GLS and Fourier GLS unit root tests. Unit root test results support that all variables are difference stationary. In this respect, the cointegration method will be used in the second stage in order to examine the existence of the long-term relationship between the variables.

The Fourier cointegration test, proposed by Yılancı (2019) and takes into account structural breaks, was used in the study. It has better power and size properties in the presence of structural breaks. According to the Fourier cointegration test, it was conclud-

ed that there is cointegration between female labor force participation rate, fertility rate, and GDP per capita. In this respect, these variables move together in the long run. The relationship between the variables moving together can be estimated by cointegration regression. According to the results of the cointegration regression based on the dynamic ordinary least squares (DOLS) estimator, both the fertility rate and the GDP per capita seem to have a positive effect on female labor force participation. According to the results, a 1% increase in fertility rates increases female labor force participation by 1.22% and a 1% increase in per capita GDP by 1.45%. Therefore, it can be said that the social response hypothesis is valid for Turkey in the analyzed period due to the positive effect of fertility rates on female labor force participation rate.

In the next step, the causality relationship between the variables is examined. For this reason, Toda-Yamamoto (1995) and Nazhoğlu et al. (2016) Fourier Toda-Yamamoto causality tests are used. According to the Toda-Yamamoto causality test, a one-way causality relationship is found from total fertility rate to female labor force participation, from female labor force participation to economic growth, and from total fertility rate to economic growth.

According to the results of the Fourier Toda-Yamamoto causality test, which gives more reliable results under structural breaks, it is concluded that there is bidirectional causality between total fertility rate and economic growth. In addition, it is concluded that there is a one-way causality relationship between total fertility rate to female labor force participation and from female labor force participation to economic growth.

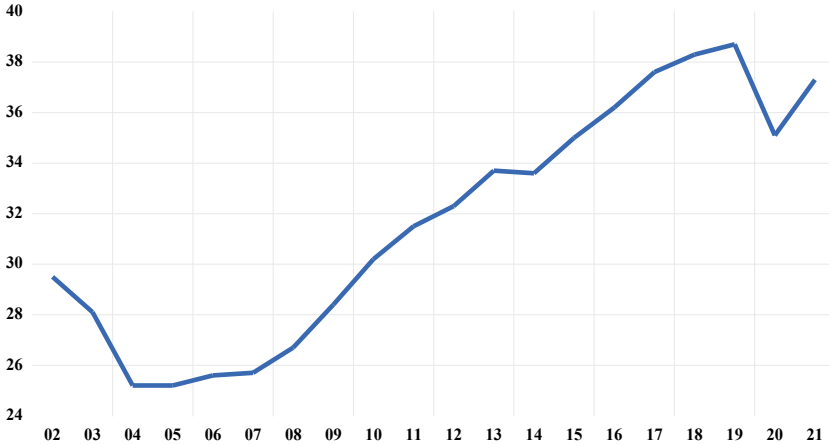
Giriş

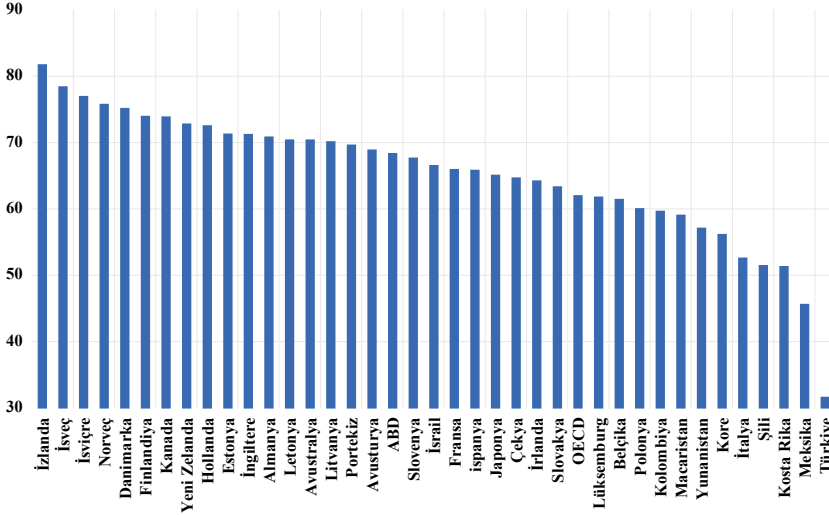
Beşerî sermaye potansiyelinin büyüme ve kalkınmada verimli olarak kullanılması en az fiziki sermaye kadar önemli rol oynamaktadır. Nüfusun %50'sini oluşturan kadın işgücünün emek piyasasına kazandırılarak atıl işgücünün önüne geçilmesiyle beşerî sermaye üzerinde verimlilik artışı sağlanabileceği yadsınamaz bir gerçektir. Ancak kadınların işgücü piyasasına girişini etkileyebilecek birçok faktör bulunmaktadır.

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde bu faktörlerin başında eğitim, uzun çalışma saatleri, kültür, ev işleri ve çocuk bakımı gelmektedir. 2002-2021 yılları ortalaması için OECD ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye, %31,70'lik kadın işgücüne katılım oranıyla son sırada yer almaktadır. Grafik 1'e göre 2004-2019 yılları arasında kadın işgücüne katılım oranının artış trendine girse de Covid-19 pandemi süreci ile sekteye uğradığı görülmektedir.

Benzer şekilde 2002-2021 dönemi OECD ülkeleri içinde kadınların işgücüne katılım oranları Grafik 2'de incelendiğinde ilk sırada İzlanda'nın yer aldığı (%81,81) ve onu İsveç (%78,48), İsviçre (%77,02), Norveç (%75,84), Danimarka (%75,22) ile Finlandiya'nın (%74,02) takip ettiği gözükmemektedir. OECD ülkeleri için genel ortalama ise %62,09'dur. Åmark (2006) Kuzey Ülkeleri için bu ayrışmanın temel nedeni olarak kadının sosyal haklarının eş merkezli ve annelik üzerinden şekillendiği diğer ülkelerden farklı olarak; refah kurumlarının kadını bağımsız vatandaş olarak görmesiyle açıklamıştır. Bu bağımsızlık beraberinde kadının işgücü piyasasına yüksek oranda katılımını ve buna bağlı olarak kamunun çocuk bakımı gibi konularda gelişmesinde büyük rol oynamıştır.

Grafik 1. Kadın İşgücüne Katılım Oranının 2002-2021 Yılları Boyunca Türkiye'de Seyri

Grafik 2. OECD Ülkelerinde Ortalama Kadın İşgücüne Katılım Oranı (2002-2021)

Kadın işgücüne katılım oranını etkileyebilecek faktörlerin en başında geldiği düşünülen doğurganlık oranlarıyla arasındaki ilişki literatürde farklı ülkeler için incelenmiştir. Bu çalışmalar kadın işgücüne katılım oranları ile doğurganlık oranları arasında hem pozitif hem de negatif yönlü bir ilişki olabileceğini ortaya koymaktadır. Doğurganlık oranlarının kadın işgücüne katılım oranını negatif olarak etkileyebileceğini iddia eden rol uyumsuzluğu hipotezine (*role-incompatibility hypothesis*) göre çocuk sayısında artış annenin sorumluluğunu artıracağından işgücü piyasasına girişi konusundaki isteğini azaltacaktır. Böyle bir durumda kadının çalışma hayatında yer alabilmesi için uygun ve güvenilir çocuk bakım hizmetlerinin sağlanması gereklidir (Mason ve Palan, 1981). Öte yandan doğurganlık oranlarının kadın işgücüne katılım oranları üzerindeki pozitif etkisi ise demografi literatüründe geleneksel rol uyumsuzluğu hipotezinin tam karşıtı olan toplumsal tepki hipotezi (*societal response hypothesis*) çerçevesinde açıklanmaktadır. Bu hipoteze göre çalışan annelere karşı değişen tutumlar ve çocuk sayısındaki artış sonucu artan gelir talebiyle birlikte çoğu gelişmiş ülkede annenin işgücü piyasasına girme isteğinin artması beklenmektedir (Mishra, Nielsen ve Smyth, 2010). Makro düzeyde yapılan çalışmalar OECD ülkeleri için 1980'lerden itibaren doğurganlık oranı ile kadın işgücüne katılım oranı arasındaki ilişkinin negatiften pozitif doğru değiştiğini göstermektedir (Narayan ve Smyth, 2006).

Bu çalışma kapsamında 1988-2020 yılları arasında doğum oranı (*TDO*) ve kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın (*GSYİH*) kadın işgücü katılım oranları (*KİGKO*) üzerindeki uzun dönemdeki etkisi ve birbirleri arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılacaktır. Bunun için hem serilerin durağanlıklarını araştıran birim kök testlerinde hem de uzun dönem ilişkinin varlığını inceleyen eşbütünleşme testlerinde yapısal kırılmaları trigonometrik terimler ile dikkate alan Fourier birim kök ve Fourier eşbütünleşme testlerinden faydalanılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kadın işgücüne katılım oranlarına ilişkin literatür paylaşılacaktır. Üçüncü bölümde ise kullanılacak ekonometrik metodoloji ve veri seti tanıtılacaktır. Dördüncü bölümde uygulama sonuçları paylaşılacaktır. Son bölüm olan beşinci bölümde ise genel değerlendirme yapılarak politika yapıcılar için çözüm önerileri sunulacaktır.

Literatür

Kadının işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin ve dolayısıyla önündeki engellerin belirlenebilmesi, ayrıca uygun teşvik politikalarının geliştirilmesi politika yapıcılar için büyük önem arz etmektedir. Bu bölümde kadın işgücüne katılımının incelendiği çalışmalara yer verilmiştir. Aktarılan tüm çalışmalar Tablo 1’de özet olarak paylaşılmıştır.

Tablo 1. Literatür Özeti

Çalışma	Dönem Ülke/Grup	Yöntem	Değişkenler	Sonuç
Selim ve Üçdoğruk (2003)	1994 Türkiye	Poisson Quasi Maksimum Olabilirlik (PQML) Tahmini	Hanehalkı Gelir Dağılımı Araştırması	Kadının çalışma durumu, eğitimi ve ücretiyle erkeğin insan sermayesi özellikleri hanehalkı doğum kararına etki eden önemli değişkenler şeklinde belirlenmiştir.
Selim ve Üçdoğruk (2005)	1999 Türkiye	Poisson Quasi Maksimum Olabilirlik (PQML) Tahmini, En Küçük Kareler (EKK)	Çocuk Sayısı, Çocuk Kalitesi	Kadınların eğitim seviyesi ve işgücüne katılımı doğurganlığa etki eden en önemli faktörler şeklinde belirlenmiştir.

Narayan ve Smyth (2006)	1960-2000 Avustralya	Granger Nedensellik ve Eşbütünleşme Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Doğurganlık Oranı, Bebek Ölüm Oranı	Kısa dönemde doğum oranından kadın işgücüne katılım oranına, bebek ölüm oranından kadın işgücüne katılım oranına, kadın işgücüne katılım oranından bebek ölüm oranına nedenselliğin olduğunu bulmuşlardır. Uzun dönemde ise hem doğurganlık oranının hem de bebek ölüm oranının kadın işgücüne katılım oranının Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Kiren Gürlü ve Üçdoğru (2007)	2002 Türkiye	Ayrıştırma Analizi	2002 Bütçe Anketi Verileri	Türkiye’de cinsiyetler arasında önemli boyutlarda ayrımcılığın olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Deliktaş vd. (2008)	2001 Türkiye	Path Analizi	Doğurganlık Hızı, Eğitim, Sanayileşme, Gelir ve Kentleşme Düzeyleri	Türkiye’de kentlerin doğurganlık hızında okullaşma oranı, kentleşme oranı, kişi başına gelir seviyesi ve sanayileşme seviyesinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu bulunmuştur. Okullaşma oranı, kişi başına milli gelir ve sanayileşme seviyesi arttıkça doğurganlık hızının düştüğü buna rağmen kentleşme oranıyla doğurganlık hızı arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Mishra vd. (2010)	1960-2006 G7	Panel Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Doğurganlık Oranı	Uzun dönemde doğurganlık oranından kadın işgücüne katılım oranına bir nedenselliğin olduğunu ve iki değişken arasında negatif ilişki bulunmasıyla rol uyumsuzluğu hipotezinin geçerli olduğunu belirtmişlerdir.
Mishra ve Smyth (2010)	1980-2005 28 OECD Ülkesi	Panel Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Doğurganlık Oranı	Kadın işgücüne katılım oranı ile doğurganlık oranı arasında ters yönlü ilişki olduğu belirlenmiştir.
Yamak vd. (2012)	2008 Türkiye	Lojistik Regresyon Analizi	2008 Hanehalkı Bütçe Anketi Verileri	Türkiye’de kırsal-kent ve kadın-erkek ayrımında hanenin senelik kullanılabilir gelirindeki artış bireylerin işgücüne katılım kararlarına genel olarak negatif etki etmektedir. Eğitim düzeyindeki ve hanedeki kişi sayısının artmasıyla işgücüne katılım olasılığı artmaktadır.

Günsoy ve Özsoy (2012)	2005:01-2011:10 Türkiye	VAR Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı (Eğitim Düzeylerine Göre) ve Ekonomik Büyüme	Ekonomik büyüme üzerinde en önemli değişkenlerin sırasıyla lise ve dengi ile yükseköğretim mezunu kadın işgücüne katılım oranlarının olduğuna ulaşmışlardır.
Kutlar vd. (2012)	1988-2009 Türkiye	VAR ve Nedensellik Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Doğurganlık Oranı, Boşanma Oranı, Ücret Endeksi	Uzun dönemde ücret endeksi ve doğurganlık arasında aynı yönlü; ücret endeksi ve kadın işgücüne katılım oranı arasında ters yönlü; kadın işgücüne katılım oranı ve boşanma arasında ise aynı yönlü ilişki bulunmuştur. Ayrıca kadın işgücüne katılım ile boşanma oranları arasında; kadın işgücüne katılım ile doğurganlık oranları arasında ve doğurganlık ile boşanma oranları arasında nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Ayvaz Kızılgöl (2012)	2002-2008 Türkiye	Logit Model Analizleri	2002-2008 Hanehalkı Bütçe Anketleri Verileri	Evli ve bekar kadınların işgücüne katılım kararlarında eğitim seviyesinin, hanehalkı gelirinin, bağımlılık oranının, oturlan evin mülkiyetinin ve kadının yaşının en önemli faktörler olduğu sonucu elde edilmiştir.
Er (2013)	2010 Türkiye İBBS-2 26 Bölge	EKK, Moran-I ve Lagrange Çarpımı Testi	İşgücüne Katılım Oranı, Tarımda Ücretsiz Aile İşçisi Olan Kadınların Oranı, Tarımda Ücretsiz Aile İşçisi Olan Erkeklerin Oranı, Kadınların Tarım Sektöründeki İstihdam Payı, Doğurganlık Oranı, Kızların Okul Öncesi Eğitim Düzeyi, Nüfus Artış Oranı, Kadınların Ortaöğretim Okullaşma Oranı	Eğitim seviyesinin, erkeklerin işgücüne katılım oranının, kadınların tarım sektöründeki payının pozitif, doğurganlık oranımsa negatif etkisi olduğu bulgusu elde edilmiştir.
Üçler ve Kızılkaya (2014)	2004-2013 Türkiye İBBS-1 12 Bölge	Panel Pedroni, Kao Eşbütünleşme, Johansen Fisher Panel Eşbütünleşme, Panel FMOLS ve Panel DOLS	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Boşanma Oranı, Doğurganlık Oranı	Kadın istihdamı ile boşanma arasında pozitif yönlü ilişki bulunurken; doğurganlık ile negatif yönlü bir ilişkinin mevcut olduğu bulunmuştur.

Cetin ve Sevüktekin (2014)	1988-2012 Türkiye	Regresyon Analizi	Kadının Kentsel veya Kırsal Kesimde Yaşama Durumu, Medeni Durumu, Eğitim Seviyesi, 0-5 Yaş Arası Çocuk Sahibi Olup Olmaması, Kadın İstihdamına İlişkin Türkiye’de Yapılan Yasal Düzenlemeler, Türkiye’deki Kriz Dönemlerinin Etkileri ve Kadın İstihdam Oranı	Evli kadınların istihdamda daha az bulunduğu ve eğitim durumuyla medeni durumun kadının istihdamı bakımından beraber ele alınması gerektiği bulgusu elde edilmiştir.
Siah ve Lee (2015)	1970-2010 Malezya	ARDL ve Granger Nedensellik Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Bebek Ölüm Oranı, Doğurganlık Oranı	Bebek ölümlerinin uzun dönemde doğum oranları üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu bulunmuştur.
Uysal vd. (2016)	1988-2013 Türkiye	VAR Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Yükseköğretim Okullaşma Oranı, GSYİH ve Toplam Doğurganlık Hızı	Kadın işgücüne katılım oranından; yükseköğretim okullaşma oranı ile doğurganlık hızına nedensellik olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca benzer şekilde büyüme oranından; kadın işgücü katılım oranına ve toplam doğurganlık hızına nedensellik olduğu tespit edilmiştir. Varyans ayrıştırması sonuçlarına göre ise kadın işgücüne katılım oranının GSYİH ve yükseköğretim okullaşma oranından büyük ölçüde etkilendiği görülmüştür.
Korkmaz (2016)	2014 Türkiye İBBS-1 12 Bölge	Logit Model Analizi	Hanehalkı İşgücü Anketi Verileri	Kadınların eğitimlerini sürdürmeleri, emekli, yaşlı, engelli ya da hasta olmalarıyla ailedeki çocuklara baktıklarından dolayı iş aramadıkları bulgusu elde edilmiştir.
Taşseven vd. (2016)	1990-2013 OECD	Panel Logit	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, GSYİH, İşsizlik, Kadın/Erkek Yükseköğrenime Kayıt Oranı, Doğurganlık Oranı, Maaşlı Çalışan Sayısı	Kadın işgücüne katılım oranları üzerinde en etkili değişkenin doğurganlık oranı olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca işsizlik oranı, kişi başı GSYİH ve doğurganlık oranlarının kadın işgücüne katılım oranları üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu bulunmuştur.
Shittu ve Abdullah (2018)	1990-2015 ASEAN-7	Panel Granger Nedensellik Analizi	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Kadın İlkokula Kayıt Oranı, Doğurganlık Oranı, Kadın Nüfus Oranı, Kadın İşsizlik Oranı	Doğurganlık oranları ile kadın işgücüne katılım oranları arasında hem pozitif hem de negatif ilişki olabileceğini göstermiştir.

Gündoğdu (2018)	2005:01-2017:12 Türkiye	ARDL	Kadın İşgücüne Katılım Oranı, Büyüme, Enflasyon, İşsizlik Oranı, Doğurganlık Oranı, Verimlilik Endeksi	Ekonomik büyümenin kadın işgücüne katılım oranını kısa dönemde negatif uzun dönemde ise pozitif etkilediği; işsizlik oranının ise kısa dönemde negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Doğurganlık oranı ise kısa dönemde negatif etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Verimliliğin etkisinin ise kısa dönemde pozitif iken uzun dönemde bu etkinin negatife döndüğü belirtilmiştir. Son olarak elde edilen bulgulara göre enflasyon oranının kısa dönemde kadın işgücü oranını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Telatar (2020)	1988-2013 Türkiye	Eşbütünleşme	Evli Kadın İşgücüne Katılım, Boşanmış Kadın İşgücüne Katılım, Boşanma Sayısı, GSYİH	Uzun dönemde evli kadın sayısı ile boşanma sayısı arasında ilişki olmadığı, boşanmış kadın sayısı ile boşanmış çalışan kadın sayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Uzun dönem katsayılarına göre ise boşanma sayısındaki artışın boşanmış çalışan kadın işgücünde artışa neden olduğu bulunmuştur.

Veri Seti ve Yöntem

Bu çalışmada Türkiye için kadın iş gücüne katılımını etkileyen faktörler ve etkileri araştırılmak istenmektedir. Bu kapsamda, Dünya Bankası resmi veri tabanından elde edilen 1988-2020 yıllarını kapsayan bir veri seti ile serilerin birim kök sınamaları gerçekleştirilmiştir. Ardından değişkenlerin uzun dönem ve nedensellik ilişkileri incelenmiştir. Bağımlı değişken 15 yaş üstü kadın nüfusunun yüzdesi olarak kadın iş gücüne katılım oranı (KİGKO) alınmıştır. Cheng (1996) ve Mishra ve Symth (2010) çalışmalarına benzer şekilde kadın işgücüne katılım oranını etkileyen ve bağımsız değişken olarak kadın başına toplam doğurganlık oranı (TDO) dikkate alınmıştır. Ayrıca ekonomik büyümeyi temsilen modele sabit 2015 ABD doları cinsinden kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYİH) değişkeni eklenmiştir. Bu model (1) numaralı eşitlikte tanımlanmıştır.

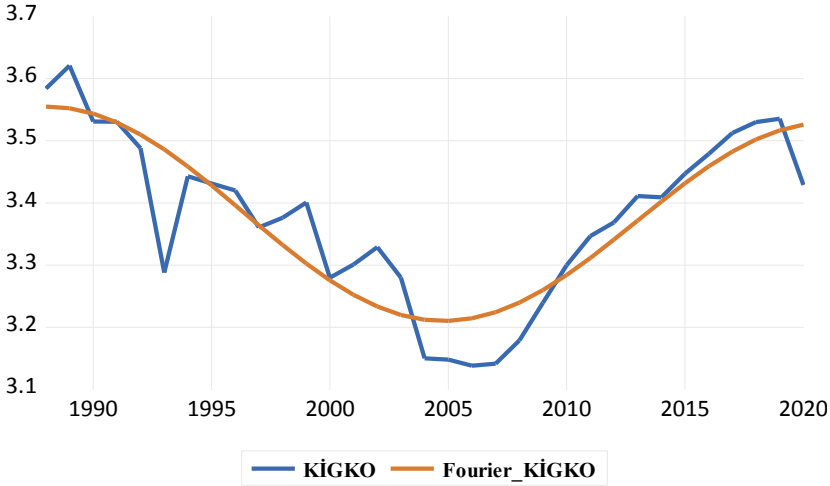
$$KİGKO_t = \beta_0 + \beta_1 TDO_t + \beta_2 GSYİH_t + u_t \quad (1)$$

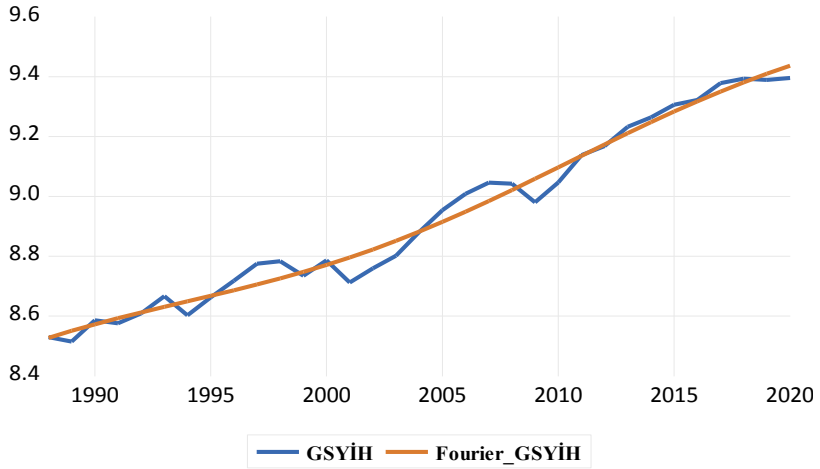
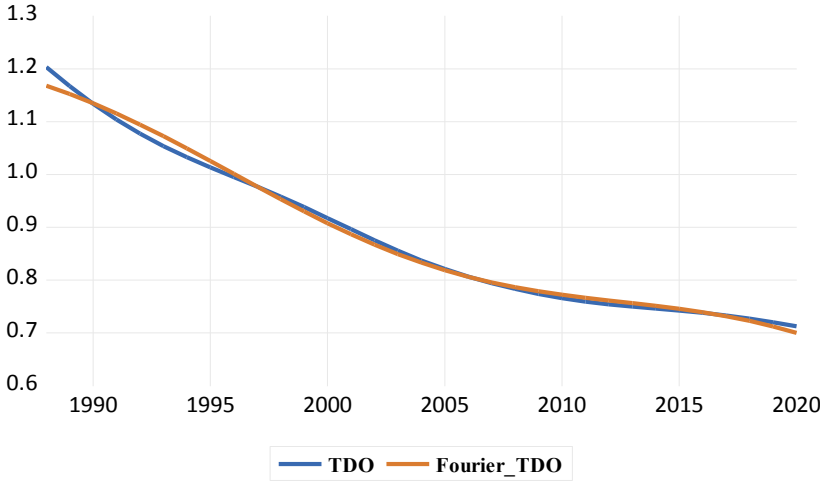
Eşitlik (1)'de yer alan hata terimi u_t , bağımlı değişken ile ilişkili olabilecek ve modele dahil edilemeyen değişkenleri içermektedir.

Çalışmada kıyaslama yapılabilmesi amacıyla hem yapısal kırılmaları dikkate almayan geleneksel testlerden hem de serilerde

ortaya çıkabilecek yapısal kırılmaları trigonometrik terimler ile yakalayan Fourier temelli testlerden faydalanılmıştır. Bunun için ilk aşamada değişkenlerin birim kök içerip içermediği Elliott vd. (1996) tarafından önerilen DF-GLS birim kök testi ve DF-GLS testinin Fourier versiyonu olan ve Rodrigues ve Taylor (2012) tarafından önerilen Fourier GLS birim kök testleriyle incelenecektir. Ardından eşbütünleşme ilişkisi Yılanıcı (2019) tarafından geliştirilen kalıntı temelli Fourier eşbütünleşme sınaması ile araştırılacak ve son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi ise geleneksel Toda ve Yamamoto (1995) ile Nazlıoğlu vd. (2016) Fourier temelli Toda-Yamamoto testleriyle sınanacaktır. Analize tabi tutulan tüm değişkenlerin doğal logaritması alınmış ve değişkenlerin zaman yolu grafiği ile tanımlayıcı istatistikler sırasıyla Grafik 3'te ve Tablo 2'de sunulmuştur. Grafik 3'te çalışmada kullanılan değişkenlerin zaman içerisindeki seyri ve Fourier grafikleri paylaşılmıştır.

Grafik 3. Değişkenlere Ait Grafikselsel Gösterim

Grafik incelendiğinde TDO değişkeninde azalan; GSYİH değişkeninde ise artan bir trendin olduğu gözükmektedir. Bu bakımdan tüm analizlerde serilerdeki trend yapısını da dikkate alan sabitli ve trendli model kullanılmıştır. Ayrıca Fourier terimlerinin serilere ait dinamikleri oldukça iyi bir biçimde yakaladığı gözükmektedir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	KİGKO	TDO	GSYİH
Ortalama	29.525	2.447	7889.077
Medyan	29.990	2.310	7194.682
Maksimum	37.360	3.331	12038.630
Minimum	23.070	2.039	4986.638
Std. Sapma	3.891	0.378	2337.124
Çarpıklık	-0.025	0.803	0.543
Basıklık	2.209	2.462	1.924
Jarque-Bera	0.864 (0.649)	3.941 (0.139)	3.215 (0.200)
Gözlem Sayısı	33	33	33

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini belirtmektedir.

Tablo 2'den elde edilen sonuçlara göre Türkiye için 1988-2020 döneminde kadınların işgücüne katılım oranı ortalama 29.5, kadın başına toplam doğurganlık oranı ortalama 2.4 ve kişi başı GSYİH ortalama 7889 olduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak Jarque-Bera testine göre modele dâhil edilen üç değişkenin de normal dağılım sergilediği bulgusuna ulaşılmaktadır. Oynaklığın ölçüsü olan standart sapmalara göre kıyaslandığında ise en büyük oynaklığın GSYİH'de olduğu gözükmektedir.

Fourier GLS Birim Kök Testi (Rodrigues ve Taylor (2012))

Rodrigues ve Taylor (2012) tarafından geliştirilen Fourier GLS birim kök testi, Elliott vd. (1996) tarafından önerilen yerel Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) temelli birim kök testine dayanmaktadır. Rodrigues ve Taylor (2012), trendden arındırma prosedürünü kullanmış ve bilinmeyen deterministik bileşenler için Fourier terimleri modele dâhil ederek yumuşak yapısal değişimleri yakalamayı amaçlamışlardır. Teste ilişkin veri yaratma süreci (2) ve (3) numaralı eşitliklerde tanımlanmıştır.

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \alpha_2 \sin \sin \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) + \alpha_3 \cos \cos \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) + x_t \quad (2)$$

$$x_t = \phi x_{t-1} + u_t \quad (3)$$

Eşitliklerde yer alan $t = 1, \dots, T$ ve u_t bağımsız özdeş normal dağılı-

ma sahip hata terimini temsil etmektedir. Testin temel hipotezi durağan dışılığı yani birim kökün varlığına işaret etmektedir. (2) nolu eşitlik yeniden tanımlanarak (4) numaralı eşitlik elde edilmiştir.

$$y_t = z_t' \alpha + f_t(k)' \varphi + x_t \quad (4)$$

Eşitlik (4)'te $z_t = (1, t)'$, $\alpha = (\alpha_0, \alpha_1)'$,

$$f_t(k) = \left(\sin \sin \left(\frac{2\pi kt}{T} \right), \cos \cos \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) \right)' \text{ ve } \varphi = (\varphi_1, \varphi_2)'$$

'dir. Rodrigues ve Taylor (2012) GLS trendden arındırma işlemi ile

öncelikle Eşitlik (5) ve (6)'da yer alan gibi EKK modelleri kurulmuştur.

$$y_{\underline{c}_{k,\zeta}} = \left(y_1, y_2 - \left(1 + \frac{\underline{c}_{k,\zeta}}{T} \right) y_1, \dots, y_T - \left(1 + \frac{\underline{c}_{k,\zeta}}{T} \right) y_{T-1} \right)' \quad (5)$$

$$v_{\underline{c}_{k,\zeta}} = \left[v_1, v_2 - \left(1 + \frac{\underline{c}_{k,\zeta}}{T} \right) v_1, \dots, v_T - \left(1 + \frac{\underline{c}_{k,\zeta}}{T} \right) v_{T-1} \right]' \quad (6)$$

Eşitlik (5) ve (6)'da k Fourier frekansı ve $\underline{c}_{k,\zeta}$, yerel GLS trendden arındırma parametresini temsil etmektedir. $\zeta = \mu, \tau$ şeklinde ifade edilmiştir ve μ sabit modeli τ ise sabitli trendli modeli göstermektedir. $v_t = (z_t', f_t(k)')'$, $\theta = (\alpha', \varphi)'$ ile temsil edilen parametre vektörünün elde edilebilmesi için $\hat{\theta}_{\underline{c}_{k,\zeta}} = (\hat{\alpha}'_{\underline{c}_{k,\zeta}}, \hat{\varphi}'_{\underline{c}_{k,\zeta}})'$ ile tahmin yapılmaktadır. Ardından Eşitlik (7)'deki yerel GLS ile trendden arındırılmış serilerden oluşan regresyon modeli ile birim kök test sınaması gerçekleştirilmektedir.

$$\Delta y_t^{\underline{c}_{k,\zeta}} = \phi y_{t-1}^{\underline{c}_{k,\zeta}} + u_t \quad (7)$$

Birim kök istatistiğinin Eşitlik (2) ve (3)'te deterministik trend fonksiyonunu karakterize eden parametrelere göre kesin değişmezliğe (*invariance*) sahip olduğu ifade edilmiştir. Test istatistiği kullandıkları trendden arındırma yönteminden dolayı değişmezliğin elde edildiği şekilde tamamen farklılık göstermektedir (Rodrigues ve Taylor, 2012, s. 740-741).

Kalıntı Temelli Fourier Eşbütünleşme Testi (Yılancı (2019))

Yılancı (2019) tarafından önerilen kalıntı temelli olan eşbütünleşme testi, Fourier fonksiyonu ile tahmin edilen yumuşak yapısal

değişimlerin varlığı durumunda önerilmiştir. Yılanıcı (2019), Fourier Eşbütünleşme Testi'nin (FEG) bilinmeyen sayıda ve formda yapısal kırılmalara uyum sağladığını ve serilerde kırılmalar bulunduğu daha güçlü sonuçlar verdiğini belirtmiştir. Eşitlik (8)'deki gibi bir eşbütünleşme regresyonunu dikkate alarak test prosedürünü önerilmektedir.

$$y_t = d(t) + \beta'x_t + u_t \quad (8)$$

Eşitlik (8)'de $t = 1, \dots, T$, y_t skaler, x_t ise $(x_{1t}, x_{2t}, \dots, x_{mt})'$ olup $m \times 1$ boyutlu bağımsız değişkenlerin vektörünü temsil etmektedir. $d(t)$, t 'nin bir deterministik fonksiyon olup tek frekanslı bir bileşenle aşağıdaki Fourier genişlemesi kullanılarak yaklaşık olarak Eşitlik (9)'daki gibi hesaplanabilmektedir.

$$d(t) = \alpha_0 + \gamma_k \sin \sin \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) + \beta_k \cos \cos \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) \quad (9)$$

Eşitlik (9)'da α_0 bir sabit içeren geleneksel deterministik terimi, T gözlem sayısını, k değerleri kalıntı kareler toplamının minimum olarak seçilen Fourier frekansını ifade etmektedir. Yılanıcı (2019), Eşitlik (8)'i Fourier genişlemesi ile Eşitlik (10)'daki gibi yeniden ifade etmiştir.

$$y_t = \alpha_0 + \gamma_1 \sin \sin \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) + \gamma_2 \cos \cos \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) + \beta'x_t + u_t$$

Elde edilen bu son eşitlikte modelin kalıntıları tahmin edilerek Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmaktadır. Yani Eşitlik (11)'deki otoregresif model tahmin edilerek eşbütünleşme ilişkisinin olmadığı yönünde kurulan temel hipotez sınanmaktadır.

$$\Delta \hat{u}_t = \rho \hat{u}_{t-1} + \sum_{i=1}^p \gamma_i \hat{u}_{t-i} + \varepsilon_t \quad (11)$$

ε_t bağımsız ve özdeş dağılıma sahip olmak üzere t istatistiği Eşitlik (12)'deki gibi hesaplanmaktadır.

$$\tau_{FEG} = \frac{\hat{\rho}}{sh(\hat{\rho})} \quad (12)$$

Eşitlik (12)'de $\hat{\rho}$, ρ katsayısının EKK tahmincisi ve $sh(\hat{\rho})$ ise standart hatasını temsil etmektedir. Elde edilen τ_{FEG} test istatistiği sonuçları Yılanıcı (2019) tarafından farklı sayıdaki bağımsız değişken ve frekans değeri için oluşturulan kritik değerler ile karşılaştırılarak eşbütünleşme ilişkisinin olup olmadığına karar verilebilir.

Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi

Nazhoğlu vd. (2016) çalışmalarında, Vektör Otoregresif (VAR) Modeli'ne dayanan Toda ve Yamamoto (1995) Nedensellik Testi'ne önceki alt bölümlerde anlatılan Fourier temelli testlere benzer olarak yapısal değişimleri dikkate alarak sabit terimi genişletmişlerdir. Toda ve Yamamoto (1995) Testi için $d_{max} + k$ seviyesinde bir VAR modeli Eşitlik (13)'teki gibi tanımlanabilir.

$$y_t = \alpha + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-2} + \dots + \beta_{p+d_{max}} y_{t-(p+d_{max})} + \varepsilon_t \quad (13)$$

Eşitlik (13)'te y_t , K adet içsel değişkenden oluşur. α kesme terimlerinin vektörünü, β katsayı matrislerini, ε_t , beyaz gürültü kalıntılarını, d_{max} maksimum bütünleşme derecesini, p ise uygun gecikmeyi temsil etmektedir. Nazhoğlu vd. (2016), (13) nolu eşitlikte bağımlı değişkendeki yumuşak geçişleri yakalayabilmek için Eşitlik (14)'teki gibi sabit terim yerine Fourier terimleri eklemiştir.

$$y_t = \alpha_0 + \gamma_{1k} \sin \sin \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) + \gamma_{2k} \cos \cos \left(\frac{2\pi kt}{T} \right) + \varepsilon_t + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-2} + \dots \quad (14)$$

$$+ \beta_{p+d_{max}} y_{t-(p+d_{max})} + \varepsilon_t$$

"Granger nedensellik yoktur" sıfır hipotezi Eşitlik (13)'te yer alan Toda-Yamamoto nedensellik testinde olduğu gibi Wald istatistiği ile sınanabilir. Ancak özellikle küçük örneklerde nedensellik istatistiklerinin χ^2 dağılımına zayıf yakınsamasından dolayı F istatistiğinin kullanılması önerilmektedir. Nazhoğlu vd. (2016) küçük örneklerde test istatistiğinin gücünü artırmak için bootstrap kritik değerler üretmişlerdir. Ayrıca kalıntı örneklem bootstrap yaklaşımı kullanarak F istatistiklerinin bootstrap dağılımını kullanmışlardır (Nazhoğlu vd., 2016).

Ampirik Bulgular

Zaman serisi analiz yöntemleri ile geleneksel testler ve Fourier temelli testler kullanılarak Türkiye için kadın işgücüne katılımı etkileyen faktörlerin ve etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada çalışmaya konu olan test sonuçları bu bölümde raporlanmıştır. İlk olarak gerçekleştirilen birim kök sınamalarının sonuçları Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Geleneksel ve Fourier Temelli Birim Kök Test Sonuçları

	Değişkenler	Frekans	Test İstatistiği	Kritik Değerler		
				%1	%5	%10
DF-GLS Test Sonuçları	<i>KİGKO</i>	-	-1.518 [0]	-3.952	-3.287	-2.968
	<i>TDO</i>	-	-1.734 [3]	-3.695	-3.059	-2.760
	<i>GSYİH</i>	-	-2.463 [0]	-3.952	-3.287	-2.968
	Δ <i>KİGKO</i>	-	-5.860 [0]***	-3.969	-3.299	-2.977
	Δ <i>TDO</i>	-	-4.317 [2]***	-3.788	-3.140	-2.832
	Δ <i>GSYİH</i>	-	-5.986 [0]***	-3.969	-3.299	-2.977
Fourier GLS Test Sonuçları	<i>KİGKO</i>	1	-3.364 [0]	-4.771	-4.175	-3.879
	<i>TDO</i>	1	-0.189 [3]	-4.771	-4.175	-3.879
	<i>GSYİH</i>	4	-2.641 [0]	-3.920	-3.232	-2.902
	Δ <i>KİGKO</i>	2	-6.735 [0]***	-4.278	-3.647	-3.316
	Δ <i>TDO</i>	1	-5.641 [1]***	-4.771	-4.175	-3.879
	Δ <i>GSYİH</i>	4	-6.866 [0]***	-3.920	-3.232	-2.902

Not: ***, %1 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı ve köşeli parantez içindeki değerler uygun gecikme uzunluğunu göstermektedir. Δ ifadesi, değişkenin birinci farkı ile çalılışıldığını göstermektedir.

Tablo 3'ten elde edilen bulgulara hem DF-GLS hem de Fourier GLS birim kök sınavası neticesinde analize konu olan değişkenlerin farkı alındıktan sonra durağan hale geldiği görülmektedir. Yani değişkenlerin her iki test neticesinde de I(1) olduğu bulgusuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli ilişki sınavası için eşbütünleşme analiz şartının sağlandığı görülmektedir. Bunun için gerçekleştirilen Yılancı (2019) FEG test sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4. Fourier-EG Eşbütünleşme Analiz Sonuçları

	Test İstatistiği	Min. KKT	<i>k</i>	Kritik Değerler		
				%1	%5	%10
<i>Fourier – EG</i>	-4.757*	0.055	2	-5.598	-4.954	-4.633

Not:* %10 düzeyinde istatistiksel anlamlılığı göstermektedir. Kritik değerler Yılancı (2019) çalışmasında Tablo 1'den alınmıştır.

Tablo 4'ten elde edilen sonuçlara göre uygun frekansın 2 olduğu görülmektedir ve %10 önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunan sınama neticesinde (1) nolu model için eşbütünleşme ilişkisinin olduğu görülmektedir. Dolayısıyla mevcut olan bu uzun dönemli ilişkinin büyüklüğünü belirlemek için Dinamik En Küçük Kareler (DEKK) Yöntemi kullanılmış ve tahmin edilen uzun dönem model sonuçları aşağıda Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5. Uzun Dönem Tahmin Sonuçları

		Katsayı	Std. Hata	t-ist.
DEKK	<i>TDO</i>	1.224	0.559	2.189 (0.041)**
	<i>GSYİH</i>	1.449	0.218	6.638 (0.000)***
	<i>Sabit Terim</i>	-11.107	1.819	-6.106 (0.000)***
	<i>SIN</i>	-0.027	0.035	-0.775 (0.448)
	<i>COS</i>	-0.128	0.050	-2.534 (0.020)**
	$R^2 = 0.90$			$Adj - R^2 = 0.85$

Not: *** ve ** sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde anlamlılığı göstermekte ve parantez içindeki ifadeler olasılık değerlerini temsil etmektedir.

Tablo 5'ten elde edilen uzun dönem tahmin sonuçlarına göre modele dâhil edilen trigonometrik terimlerden sinüs hariç bütün değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Modelin açıklıcılığını temsil eden R^2 ve düzeltilmiş R^2 ($Adj - R^2$) değerlerinin de oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Ayrıca TDO ve GSYİH değişkenlerinin KİGKO değişkeni ile pozitif olarak ilişkili olduğu görülmektedir. Dolayısıyla TDO ve GSYİH değişkenlerinin KİGKO değişkeni üzerinde artırıcı bir etki yarattığı sonucuna varılmaktadır. Yani kadının doğurganlık oranında ve kişi başı GSYİH'de meydana gelen %1'lik artışın kadın işgücüne katılımını sırasıyla %1.2 ve %1.4 artıracakı söylenebilir. Analize konu olan nedensellik test sonuçları ise Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Nedensellik Test Sonuçları

	H_0	Gecikme Sayısı	Frekans	Wald Test İstatistiği
Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	$TDO \Rightarrow KİGKO$	3	-	12.129 (0.021)**
	$KİGKO \Rightarrow TDO$	3	-	5.459 (0.179)
	$GSYİH \Rightarrow KİGKO$	3	-	0.597 (0.904)
	$KİGKO \Rightarrow GSYİH$	2	-	5.183 (0.096)*
	$GSYİH \Rightarrow TDO$	3	-	4.696 (0.227)
	$TDO \Rightarrow GSYİH$	3	-	7.886 (0.080)*
Fourier Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi	$TDO \Rightarrow KİGKO$	3	1	14.427 (0.010)**
	$KİGKO \Rightarrow TDO$	3	1	1.252 (0.738)
	$GSYİH \Rightarrow KİGKO$	3	1	0.050 (0.828)
	$KİGKO \Rightarrow GSYİH$	1	1	6.653 (0.019)**
	$GSYİH \Rightarrow TDO$	3	1	10.250 (0.040)**
	$TDO \Rightarrow GSYİH$	3	1	9.505 (0.047)**

Not: * ve ** sırasıyla %10 ve %5 anlamlılık düzeyini göstermektedir. Parantez içindeki değerler bootstrap olasılık değerini göstermektedir. Analizler 10000 bootstrap simülasyonu ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6'dan elde edilen geleneksel Toda-Yamamoto nedensellik sonuçlarına göre toplam doğurganlık oranından kadın işgücüne katılım oranına doğru, kadın işgücüne katılım oranından ekonomik büyümeye doğru ve toplam doğurganlık oranından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca Fourier temelli nedensellik analizi neticesinde toplam doğurganlık oranı ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik, toplam doğurganlık oranından kadın işgücüne katılım oranına doğru ve kadın işgücüne katılım oranından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik kriz, savaş ve politika değişikliği gibi faktörler serilerde yapısal kırılmalara neden olmaktadır. Test süreçlerinde yapısal kırılmaların dikkate alınmaması testlerde ciddi güç ve boyut bozulmalarına neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu durum yanlış karar verme ile sonuçlanacaktır. Tablo 6'da hem yapısal kırılmaları dikkate almayan Toda-Yamamoto hem de yapısal kırılmala-

rı dikkate alan Fourier Toda-Yamamoto testlerine ilişkin sonuçlar paylaşılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bir toplumda kadınların işgücüne katılım oranları o toplumun kalkınmasını ve ekonomik gelişmişliğini artıracak için birçok politika önerisi geliştirilmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir kalkınma ve kadınların en az erkekler kadar istihdam edilmesi için bu politika önerileri önem arz etmektedir. Bu amaçla araştırmacılar tarafından kadın işgücüne katılımını etkileyen birçok faktör dikkate alınmakta ve bu faktörlerin etkileri incelenmektedir.

Bu çalışmada Türkiye için 1988-2020 yıllarını kapsayan bir veri seti ile gerçekleştirilen zaman serisi analiz teknikleriyle kadın işgücüne katılımı etkileyen faktörler incelenmiştir. Cheng (1996) ile Mishra ve Symth (2010) çalışmalarına benzer olarak kadın işgücüne katılım oranını etkileyen ve bağımsız değişken olarak kadın başına toplam doğurganlık oranı dikkate alınmıştır. Ayrıca ekonomik gelişmişliği temsilen kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıla değişkeni modele dahil edilmiştir. Bu amaçla hem geleneksel testlerden hem de yapısal değişimleri yakalamak adına son zamanlarda literatüre kazandırılan Fourier temelli tekniklerden faydalanmıştır.

Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığı Yılancı (2019) tarafından önerilen kalıntı temelli Fourier eşbütünlüşme testi ile test edilmiştir. Test sonucunda değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmuş ve bu ilişkinin büyüklüğünü belirlemek adına uzun dönem model tahmini gerçekleştirilmiştir. Uzun dönem model tahmini sonuçlarına göre değişkenlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ek olarak modele dahil edilen bağımsız değişkenlerin kadın işgücüne katılımını pozitif olarak etkilediği sonucuna varılmaktadır. Kadın işgücüne katılım ve doğurganlık oranı arasındaki pozitif ilişki Türkiye için incelenen dönemde toplumsal tepki hipotezinin geçerli olabileceğini göstermektedir. Bu durum Türkiye’de çalışan annelere karşı değişen tutum ve çocuk sayısındaki artışın bir sonucu olarak gelir talebindeki artış gibi nedenlerle kadının işgücü piyasasında yer almak istemesiyle açıklanabilir.

Literatürde yer alan birçok çalışmanın sonucuna göre kadınların işgücüne katılımı ile doğurganlık oranı arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur (Selim ve Üçdoğruk, 2003; Selim ve Üçdoğruk, 2005; De-

liktaş vd., 2008; Üçler ve Kızılkaya, 2014; Er, 2013; Mishra vd., 2010). Fakat literatürün aksine bu çalışmada, toplam doğurganlık oranı ile işgücüne katılım oranı arasında nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, doğum sonrası aile içi gelirin düşmesi ve evde kalmanın maliyetinin artması, kadınların doğum sonrası süreci daha hızlı atlattıkları ve daha da önemlisi çocuk bakımı görevini anneanne, babaanne ve büyük kardeşin üstlenmesiyle açıklanabilmektedir. Ayrıca kadınların işgücüne katılım oranından ekonomik büyümeye doğru, toplam doğurganlık oranından ekonomik büyümeye doğru nedensellik söz konusudur. Fourier temelli nedensellik analizi sonucunda, toplam doğurganlık oranı ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi var iken, kadın işgücüne katılımdan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu görülmektedir.

İşgücü piyasasına katılımda kadın ve erkek arasındaki makasın kapatılması, ülke ekonomisinin kalkınması ve toplumsal yapının iyileşmesi adına çok faydalı olacaktır. Kadınların iş hayatına daha çok dahil olması ve işgücüne katılım oranının artırılması, kadının özgürleşmesi ve özgüveninin artmasına büyük katkı sağlayacaktır. Kadının değişimi, önce ailenin sonra toplumun ve ülkenin değişimi demektir. Dolayısıyla kadınların işgücüne katılımını etkileyen tüm faktörlerin incelenmesi ve önlemlerin alınması gerekmektedir. Anlaşıldığı üzere bu faktörlerin her biri birbiriyle etkileşim halinde ve dolayısıyla birinin bile değişimi diğer tüm faktörlerin değişimine sebep olmaktadır. Özellikle eğitim seviyeleri ve doğurganlık oranlarının birbirini etkilemesi durumuna karşın gerekli düzenlemelerin yapılması faydalı olacaktır.

Ülke genelinde pozitif ayrımcılıktan ziyade cinsiyet eşitliği sağlanmalıdır. Bu bağlamda bireylerin bilinçlenmesi adına ücretsiz seminerler düzenlenebilir ve ev işleri ve çocuk bakımı için esnek çalışma saatleri sunulmasıyla kadın istihdamının uzun vadede artırılması sağlanabilir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Åmark, K. (2006). Women's labour force participation in the Nordic countries during the twentieth century. *The Nordic Model of Welfare: A Historical Reappraisal*, 299–333.
- Cheng, B. S. (1996). An investigation of cointegration and causality between fertility and female labour force participation. *Applied Economics Letters*, 3(1), 29–32.
- Çetin, I., & Sevüktekin, M. (2014). Türkiye'de kadın istihdamının geleceği. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 10(2), 52–83.
- Deliktaş, E., Usta, S., Bozkurt, S., & Helvacı, B. (2008). Türkiye'de kentlerde doğurganlık hızını etkileyen faktörler: Path analizi yaklaşımı. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 8(2), 877–895.
- Elliott, G., Rothenberg, T.J., & Stock, J.H. (1996). Efficient tests for an autoregressive unit root. *Econometrica*, 64, 813–836.
- Er, Ş. (2013). Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranını etkileyen faktörlerin bölgesel analizi. *Öneri*, 10(40), 35–44.
- Gündoğdu, A. (2018). Kadınların işgücüne katılımını etkileyen faktörlerin belirlenmesi: Türkiye uygulaması [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günsoy, G., & Özsoy, C. (2012). Türkiye'de kadın işgücü, eğitim ve büyüme ilişkisini var analizi. *Finans, Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 49(568), 23.
- Gürler, Kiren Ö., & Üçdoğruk, Ş. (2007). Türkiye'de cinsiyete göre gelir farklılığının ayrıştırma yöntemiyle uygulanması. *Journal of Yaşar University*, 2(6), 571–589.
- Kızılgöl, Ö. A. (2012). Kadınların işgücüne katılımının belirleyicileri: Ekonometrik bir analiz. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 13(1), 88–101.
- Korkmaz, Ö. (2016). Kadınların işgücüne katılma eğilimleri: Türkiye örneği. *Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Akademi*, 11(22), 300–329.
- Kutlar, A., Erdem, E., & Aydın, F. F. (2012). Kadınların işgücüne katılması ile doğurganlık, boşanma ve ücret haddi arasındaki ilişki: Türkiye üzerine bir araştırma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 7(1), 149–168.
- Mason, K. O., & Palan, V. (1981). Female employment and fertility in peninsular Malaysia: The maternal role incompatibility hypothesis reconsidered. *Demography*, 18(4), 549–575.
- Mishra, V., Nielsen, I., & Smyth, R. (2010). On the relationship between female labour force participation and fertility in G7 countries: Evidence from panel cointegration and Granger causality. *Empirical economics*, 38(2), 361–372.
- Mishra, V., & Smyth, R. (2010). Female labor force participation and total fertility rates in the OECD: New evidence from panel cointegration and Granger causality testing. *Journal of Economics and Business*, 62(1), 48–64.
- Narayan, P. K., & Smyth, R. (2006). Female labour force participation, fertility and infant mortality in Australia: Some empirical evidence from Granger causality tests. *Applied Economics*, 38(5), 563–572.

- Nazlıoğlu, S., Gormuş A., & Soytaş, U. (2016). Oil prices and real estate investment trusts (reits): Gradual-shift causality and volatility transmission analysis. *Energy Economics*, 1–28. doi:10.1016/j.eneco.2016.09.009.
- Rodrigues, P., & Taylor, A.M.R. (2012). The flexible Fourier form and local GLS de-trending unit root tests. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 74(5), 736–759.
- Shittu, W. O., & Abdullah, N. (2018). Fertility, education, and female labour participation: Dynamic panel analysis of ASEAN-7 countries. *International Journal of Social Economics*, 46(1), 66–82.
- Selim, S., & Üçdoğru, Ş. (2003). Sayma veri modelleri ile çocuk sayısı belirleyicileri: Türkiye'deki seçilmiş iller için sosyoekonomik analizler. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 13–31.
- Selim, S., & Üçdoğru, Ş. (2005). Türkiye'de doğurganlık: Kalite-miktar yaklaşımı. *Nüfusbilim Dergisi*, 27, 49–66.
- Siah, A. K., & Lee, G. H. (2015). Female labour force participation, infant mortality and fertility in Malaysia. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 20(4), 613–629.
- Taşseven, Ö., Altaş, D., & Ün, T. (2016). The determinants of female labor force participation for OECD countries. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 27–38.
- Telatar, O. M. (2020). The relationship between women's employment and divorce: An empirical analysis on Turkey. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 6(1), 143–155.
- Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995) Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66, 225–250.
- Uysal, D., Keskin, R., & Sertkaya, Y. (2016). Türkiye'de kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörler üzerine ekonometrik bir analiz. *İktisadi Yenilik Dergisi*, 3(2), 73–92.
- Üçler, G., & Kızılkaya, O. (2014). Kadın istihdamının boşanma ve doğurganlık üzerine etkileri: Türkiye üzerine bölgesel panel veri analizi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 28–43.
- Yamak, R., Abdioglu, Z., & Mert, N. (2012). Türkiye'de İşgücüne Katılımı Belirleyen Faktörler: Mikro Ekonomik Analiz. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 41–58.
- Yılancı, V. (2019). A Residual-Based cointegration test with a fourier approximation. MPRA, 95395.

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Yeni Yüzü: Dijital Şiddet

The New Face of Gender-Based Violence: Digital Violence

Merve SARİŞİN*

Özet

Kadına yönelik şiddet, temelde bir insan hakları ihlali olmakla birlikte aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretildiği bir alan ve erkeklerin hakim konumlarını koruyup sürdürmede başvurduğu, kadını ikincil konuma iten her türlü eylemler bütünüdür. Kadına yönelik şiddet biçimleri, toplumların geçirdiği demografik, politik ve ekonomik değişiklikler ya da sosyal ve kültürel değişimlerle ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu değişimlerden biri yeni iletişim teknolojilerinin devreye girmesiyle yaşanmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan dijital şiddeti, yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar yoluyla gerçekleştirilen ve söz konusu imkânlar yoluyla viral hale gelebilen bir risk olarak tanımlamak mümkündür. Kadına yönelik şiddetin henüz üzerine tartışılmayan ve herhangi bir politika geliştirilmeyen biçimi olan dijital şiddet konunun taraflarıyla birlikte ele alıp görünür kılmak son derece önem arz etmektedir. Bu çalışmada da üzerine yapılan çalışmaların henüz sınırlı olduğu, mağdurları tarafından çoğu zaman farkına varılamayan ve tanımlanamayan kadına yönelik dijital şiddet üzerine bir değerlendirme yapılarak bu konuda kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur.

* Sorumlu Yazar, Öğretim Görevlisi Dr., Ordu Üniversitesi Ulubey Meslek Yüksekokulu, Medya ve İletişim Bölümü, mervesarisin@odu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1144-1843>.

Cite this article as: Sarışın M., (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yeni yüzü: Dijital şiddet. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 257-285.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kadına Yönelik Şiddet, Dijital Şiddet, Yeni Medya

Abstract

Violence against women is a violation of human rights. It is also an area where gender inequality is reproduced, and all kinds of actions that men resort to in maintaining their dominant positions and pushing women to a secondary role. Violence against women can occur with demographic, political, economic, social and cultural changes. With the emergence of the digital age, and increased access to media and digital devices, so to has the potential for violence towards women increased in this sphere of technology. In this context, it is possible to define the emerging digital violence as a risk realized through the opportunities provided by new communication technologies that can become viral. It is essential to discuss and make digital violence, a form of violence against women that has not yet been discussed, visible. No policy has been developed, together with the parties of the issue. The studies in this area are still limited and often unrecognized and unidentified by the victims. In this study, a conceptual framework has been created by evaluating digital violence against women.

Keywords: Gender, Violence Against Women, Digital Violence, New Media

Extended Abstract

There is no doubt that violence against women is the phenomenon in which gender discrimination is most apparent, and the distinction between the two sexes makes itself felt the most deeply. While violence against women violates human rights, it is also an area where gender inequality is reproduced. It is a set of actions that include all kinds of physical, psychological, verbal, economic, sexual, and digital violence that men resort to preserve and maintain their dominant position pushing women to a secondary role.

Although the roots of violence against women are rooted in gender inequality in all societies and cultures around the world, the way in which it occurs within a specific social, economic, cultural, and political context can differ. Violence against women can occur with demographic, political, economic, or social and cultural changes. One such change that has been experienced in recent

years is the introduction of information and communication technologies.

The development of new communication technology has been brought to the instrumental level of computers, smartphones, tablets, etc. Usage, and the internet and social networks at the connection level increase daily, bringing with it advantages and disadvantages. With the transfer of many habits to the virtual environment, the place in which violence can occur has undoubtedly changed and it has become more visible in the digital environment. When we look at the current statistics of smartphone, computer, and internet usage worldwide, it is seen that digital violence will be a risk indicator as much as physical violence.

It is possible to define digital violence as a risk realized through the opportunities provided by new communication technologies, which can become viral through these opportunities. In particular, it refers to all kinds of threats, harassment, blackmail, and othering discourses carried out against a person or a group through the various devices with which they can interact, such as phone, computer, tablet, and environments such as SMS, e-mail, social media, blogs or digital games.

The rapid increase in internet access has also increased the rate of digital-based violence in direct proportion. However, with the social isolation created by and experienced during the Covid-19 pandemic, internet use has increased by 50 percent to 70 percent worldwide. With the epidemic, the shift of daily practices to the online environment by changing, the widespread use of the internet, the increase in the rate of owning digital tools, and the efficiency in the use of these tools have accelerated the incidence of digital violence, which is already a risk.

In this case, women, who are the other of the patriarchal structure, need a safe environment in digital and offline areas. In addition to the advantages it provides, it is essential to analyze the current situation in the light of the studies on violence, which is an area where existing structural inequalities are reproduced and continue its existence with digital codes in the new media in terms of opening a new door on “digital violence”, which has just recently begun to be studied.

The main problem of dealing with digital violence is that while users frequently experience it, there is no common concept or definition of the experience in the literature, it is still not visible, meaningless, and has not been problematized. The fact that digital violence is not visible or not known or ignored by the victims and the parties to the issue also reinforces the dominance of the patriarchal structure over technology. Of course, the party exposed to digital violence can also be male in terms of gender. Still, it is possible to say that women encounter digital violence more frequently with the pre-acceptance that digital violence is an extension of offline violence because men are less likely than women to be the subject of any violence because of their gender. It is obvious that women who frequently experience many types of violence offline, such as physical violence, sexual abuse, harassment, stalking, and threats, are exposed to similar forms of violence online with an equal frequency.

Considering the rate of people's use of social networks today, it is thought that digital violence should be evaluated separately from cyberbullying in terms of the size and diversity of the target audience, and it should be disseminated as a type of violence on its own in the literature. In this context, many studies have been conducted on women's violence both in the international and national literature, but it can also be seen that the number of studies based on the digital dimension of violence against women is limited. This study it is aimed to create a basic framework by evaluating digital violence against women on which the studies on it are still limited, and the victims are often not noticed. In this context, with the conceptual background of violence and gender violence against women and, in particular, digital violence, its forms, national and international studies in this field have been evaluated. It is at the point of being visible and raising awareness of digital violence which is often not noticed even though it is frequently experienced by its victim's suggestions on what to do.

Giriş

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ilkel dönemlerde başlayan iş bölümü sonrasında oluşan ataerkil toplum yapısı ile kendini göstermeye başlamıştır. Kadının doğurganlığı, ev işleri vb. sebeplerle belirginleşen kamusal ve özel alan ayrımı sonucu kadın ve erkek arasındaki toplumsal farkın açılması, erkeğin dışarıda kendine yeni bir etkinlik alanı oluşturarak kamusalın hakimiyetini elde etmesine, ayrıca güç kavramının da erkek cinsi ile birlikte anılmasına neden olmuştur.

Şiddetin de temelde güç bulundurma potansiyeli sonucu ortaya çıkan eylemler bütünü olduğu (akt. Ekşi ve Yaman, 2010, s.11) görüşünden hareketle toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, ataerkil toplum yapısının beraberinde getirdiği ayrımcı ve ötekileştirici mantalite olarak tanımlamak mümkündür. Bu noktada kadına yönelik şiddet de ataerkil yapı temelinde büyüüp gelişen, cinsiyetler arası eşitsizliğin belirgin bir göstergesi ve şüphesiz ki en sorunlu alanlarından biridir. Temelde bir insan hakları ihlali olan ve küresel bir salgın olarak nitelendirilen kadına yönelik şiddet fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ya da sembolik olabilmekte ve hiçbir şekilde ortam ayırt etmemektedir. Dolayısıyla yeni medyanın gelişimiyle birlikte şiddet kendine sanal uzamda da yer bulmuştur. Dijital şiddet olarak adlandırılan bu şiddet türü gün geçtikçe etkinliğini artırmaya devam etmektedir.

Kadına yönelik dijital şiddet, yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklar dolayısıyla gerçekleştirilen ve söz konusu imkânlar yoluyla viral hale gelebilen bir risktir. Özelde ise telefon, bilgisayar, tablet gibi etkileşim kurabileceği donanımlar ve SMS, e-posta, sosyal medya, bloglar ya da dijital oyunlar gibi etkileşime girebileceği ortamlar yolu ile bir kişiye yahut gruba karşı gerçekleştirilen tehdit, taciz, şantaj ve ötekileştirici söylemlerin tümünü ifade etmektedir.

Var olduğu her dönemde erkeğin “ötekisi” olarak görülen kadının bu konumu medya ile perçinlenmekte, yeni medyanın gelişimi ile yaygınlaşmakta ve bu sayede kadına yönelik toplumsal önyargılar yeniden inşa döngüsüne girebilmektedir. Toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sanal uzamda sürekli dolaşıma sokulması kadına yönelik dijital şiddetin de çevrimiçi ortamlarda görülme ihtimalini artırmaktadır. Bu durumda dijital şiddet de -tıpkı geleneksel şiddette olduğu gibi- ataerkil düzenin, cinsiyet rollerinin ve kadının üzerindeki hakimiyetin sürdürü-

rülmesi ve güçlendirilmesi isteğine aracılık etmektedir. Bununla birlikte kadına yönelik dijital şiddet, Birleşmiş Milletlerin 2030 yılına kadar erişilmesini planladığı cinsiyet eşitliği (United Nations, 2018) noktasında çevrimdışı şiddet gibi giderek büyüyen ve cinsiyetler arası uçurumu gün geçtikçe artıran bir risk halini almaktadır.

Dünya genelinde önemli ve kapsamlı dijital veriler sunan We Are Social 2021 Ocak Raporu verileri 7,83 milyar dünya nüfusunun %66'sının mobil telefon, %59,5'inin internet ve %53,6'sının da sosyal medya kullanıcısı olduğunu göstermektedir (We Are Social, 2021). Bu veriler ışığında dünya nüfusunun yarısından fazlasının internet kullanıcısı olması ve bu oranın her geçen gün artması, kullanıcıların yasadışı ve zararlı içeriğe maruz kalma riskini de artırmakta ve bunun kontrol altına alınması neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Dolayısıyla dijital şiddet de yeni medya ve toplumsal cinsiyet ilişkisi düzleminde ele alınması ve üzerine politika geliştirilmesi gereken önemli bir sorunsal olarak kendini göstermektedir.

Literatürde farklı kavramlarla tanımlanan¹ dijital şiddetin esas sorunsalı mağdurlar tarafından sıklıkla deneyimlenmesine rağmen hala görünür olmaması, tanımlanamaması ve sorunsallaştırılmamasıdır. Bu çalışmada da üzerine yapılan araştırmaların henüz sınırlı olduğu ve mağdurları tarafından çoğu zaman farkına varılmayan kadına yönelik dijital şiddet üzerine bir değerlendirme yapılarak bu konuda kavramsal bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda şiddetin ve toplumsal cinsiyetin kavramsal artalanı ile birlikte kadına yönelik şiddet ve özelde ise dijital şiddet, görülme biçimleri, bu alanda yapılan araştırmalar değerlendirmeye alınmış; ayrıca mağdurları tarafından sıkça deneyimlenmesine rağmen çoğu zaman farkına varılmayan dijital şiddetin görünür olması ve farkındalık oluşturulması noktasında neler yapılabileceğine dair önerilere yer verilmiştir.

Kavramsal Düzlemde Şiddete Bakış

İnsanlık tarihi kadar eski olan şiddeti, hiçbir coğrafya ya da kültüre özgü olmayan ve temelinde güç bulundurma potansiyelinin olduğu,

¹ Dijital şiddet kimi çalışmalarda siber zorbalık (Kowalski ve Limber 2007; Li, 2010; Patchin ve Hinduja, 2006), bazı çalışmalarda siber şiddet (Council of Europe Cybercrime Convention Committee, 2018; EIGE, 2017) bazılarında çevrimiçi şiddet (UNESCO, 2020), bazı çalışmalarda teknolojinin kolaylaştırdığı toplumsal cinsiyet temelli şiddet (International Center for Resarch on Women, 2018) kavramları ile tanımlanmaktadır.

kişi ya da grupları baskı altında tutmayı hedefleyen davranış kalıplarının tümü olarak nitelendirmek mümkündür.

TDK Sözlüğü'ne göre şiddet “bir hareketin derecesi, hız, duygu ve davranışta aşırılık, bir hareketten doğan güç ve karşıt görüşte olan kişilere karşı kaba kuvvet kullanma ve kaba güç” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Dünya Sağlık Örgütü de şiddeti, fiziksel gücün ya da iktidarın kasıtlı bir tehdit veya gerçeklik şeklinde bir başkasına uygulanarak maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığının bulunması olarak tanımlamaktadır (World Health Statistics, 2012, s. 12).

Hiçbir olgunun tarihsel ve toplumsal bağlamından ayrı değerlendirilemeyeceği görüşünden hareketle şiddet de var olduğu toplumun sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik yapısı ile birlikte düşünülmesi gereken bir olgudur. Bu bağlamda Ayan'ın şiddete yönelik ifadeleri de bu düşünceyi destekler niteliktedir. Ona göre şiddet önceleri kendini vahşet veya eziyet şeklinde gösterirken devletin oluşmaya başlaması ile değişime uğramış ve uygarlaşarak dolaylı yollardan ifade edilmeye başlamıştır (2010, s. 9).

Sosyolojiden biyoloji ve genetiğe kadar geniş bir disiplin yelpazesinin araştırma konusu olan şiddetin yalnızca fiziksel bir eylem olmadığını, pek çok farklı formda görülebildiğinin bu noktada altını çizmek gereklidir. Yapılan literatür taraması sonrasında şiddetin fiziksel, psikolojik, cinsel, ekonomik ve dijital olarak genelleyebileceğimiz biçimlerinin olduğu görülmüştür. Özel veya kolektif olarak uygulanabilen şiddet; maruz kalan hedef kitle bağlamında ise kadınlara, kız çocuklarına, yaşlılara, hayvanlara ve engellilere yönelik olarak gerçekleştirilmekte ve herhangi bir ortam ayırt etmemektedir.

Elbette bu çalışmanın kapsamı gereği şiddete, maruz kalınan kitle bağlamında kadınlar ve maruz kalma biçimi olarak da dijital şiddet etrafında bir çerçeve çizilecektir. Bu noktada önce küresel bir sorun olan kadına yönelik şiddete ve bunun temelindeki sebep olarak görülen cinsiyetçi toplum yapısına değinmek yerinde olacaktır.

Kadına Yönelik Şiddet

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin şekilde görüldüğü ve cinsler arasındaki ayrımın kendini en derin hissettirdiği alan hiç şüphesiz kadına yönelik şiddettir. Temelde bir insan hakları ihlali olan

kadına yönelik şiddet, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretim alanı ve erkeğin hakim konumunu koruyup sürdürmede başvurduğu, kadını ikincil plana iten her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik ve dijital şiddeti kapsayan eylemler bütünüdür.

“Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşme”nin (CEDAW) 35 No’lu Genel Tavsiye’inde kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyete dayalı bir şiddet olarak tanımlanmaktadır. “Kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” ifadesinin yer aldığı sözleşmede şiddetin kadınların ölümüne yol açtığına, aynı zamanda bu şiddetin “kültürel, ekonomik, ideolojik, teknolojik, dini, sosyal ve çevresel faktörlerden etkilendiğine ve giderek arttığına” dikkat çekilerek “bu faktörlerin ‘özel alan’ meselesi olarak sayılmasına ve cezasız bırakılmasına izin verilmemesi gerektiği”ne vurgu yapılmıştır (CEDAW, 2017).

“Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)”ne göre kadına yönelik şiddet “... bir insan hakları ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak anlaşılmaktadır ve ister kamusal alanda ister özel alanda meydana gelsin, kadına fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik acı veya ıstırap veren veya verebilecek olan cinsiyete dayalı her türlü eylem ve bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelmektedir” (Council of Europe, 2011). Yapılan bu tanımlar kadına yönelik şiddetin, en temelde bir insan hakları ihlali olduğunu ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına yol açan her türlü davranış biçimi olduğunu göstermektedir. Söz konusu davranış biçimleri ile farklı sınıflandırmaları yapılan kadına yönelik şiddetin istatistiklerini ele almak bu tanımların eylemsel düzeydeki bilançosunu ortaya koymak açısından önem taşımaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2019’da yayınlanmış “Dünya Sağlık İstatistikleri Raporu”na göre dünya genelinde yaşları 15-49 arasında olan her 3 kadın ve kız çocuğundan 1’i yaşamları boyunca fiziksel ve cinsel şiddete uğramaktadır. Çoğunlukla özel alanda yaşanan şiddet tanındık kişilerce gerçekleştirilmektedir. Partner şiddeti olarak da adlandırılan bu şiddet biçimi kadın cinayetini, cinsel şiddeti, asit saldırılarını ve kadın ticaretini içermektedir (World Health Organization, 2019, s. 37).

Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı tarafından yapılan kadına yönelik şiddet araştırmasının sonuçlarına bakıldığında ise kadınların

%33'ünün (bu oran 62 milyon kadına karşılık gelmektedir) 15 yaşından beri fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kaldığının verilere yansıdığı görülmektedir (FRA, 2014). Birleşmiş Milletler'in verileri de dünya genelindeki kadınların %35'inin eşlerinin, sevgililerinin veya tanıdıklarının fiziksel ve psikolojik şiddetine maruz kaldığını göstermektedir (United Nations, 2018).

Türkiye'de ise kadına yönelik şiddet konusunda Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Genel Müdürlüğü iş birliği ile yapılan "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"na göre hayatının bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalan kadınların oranı %36, cinsel şiddet oranı %12, duygusal şiddet oranı ise %44, ekonomik şiddete maruz kalma oranı %30'dur. Bununla birlikte yapılan bu araştırma ile her 10 kadından 3'ünün ısrarlı takibe maruz kaldığı görülmüştür (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014). Bu araştırma verileri hem Türkiye'de kadına yönelik şiddet üzerine yapılan en kapsamlı çalışma olma özelliği ile hem de içerisinde dijital şiddet bağlamında değerlendirilebilecek ısrarlı takip verileri barındırması nedeniyle önem arz etmektedir.

Yeni Medya ve Getirdiği Bir Risk Olarak Dijital Şiddet

İletişim teknolojilerinde gerçekleşen devrimler, getirmiş olduğu pek çok yeniliğin beraberinde, iletişimin genel karakterini de değiştirmiş ve uğratmıştır. Medyanın gelişimi ile yüz yüze olma özelliğinden sıyrılan iletişim mekânsal anlamda dönüşüme uğramış, yeni medya ile birlikte ise zaman ve mekân sınırlamasının olmadığı dolayimli bir etkileşim halini almıştır.

Dijk'ın "dijital devrim" (2006) adını verdiği bu dönemde teknolojik gelişmelere bağlı olarak iletişim araçlarının değişimi de devam etmektedir. Bununla beraber bilgisayar ve internet temelli sistemler ile birlikte pek çok alanda yapısal dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. Söz konusu alanlardan biri olan medya, internetin gelişimi ile ciddi bir dönüşüme uğramış ve değişen ortamlar yeni medya olarak anılmaya başlamıştır.

Yeni medya, gelenekselin aksine etkileşimin olduğu, interneti ve sosyal ağları içeren, bilgi iletişim teknolojileri ile bununla ilişkili cihazları, bu cihazların kullanımı ile gelişen iletişim pratiklerini ve söz konusu cihazlarla pratikler etrafında biçimlenen düzenlemeleri kapsamak-

tadır (Binark, 2015, s. 15). Özellikle tek yönlü bilgi akışının olduğu Web 1.0 teknolojisinden gelişmişlik olarak farklı olan ve etkileşim temelli geliştirilen Web 2.0 dönemine geçilmesiyle birlikte bloglar, wiki'ler, podcastler, fotoğraf, video ve ses içerikli çoklu ortamlar, dijital oyunlar ve sosyal ağ platformları ortaya çıkmıştır.

Etkileşimselliğin esas olduğu sosyal ağların, kullanıcısı en yoğun olan platformlarından biri de şüphesiz ki sosyal medyadır. We Are Social 2021 Ocak ayı Raporu'na göre dünya nüfusunun %56,6'sı aktif sosyal medya kullanıcısıdır. Rapor'a göre dünya çapındaki kullanıcıların internette geçirdikleri süre günlük 7 saat, sosyal medyada geçirilen süre ise günlük ortalama 2,5 saattir (We Are Social, 2021).

Bu veriler ışığında, zaman ve mekân sınırlarının bulanıklaştığı, kullanıcıların da yerel düzlemin ötesine geçerek küresel vatandaşa dönüştüğü ağ toplumunda pek çok olanağın yanı sıra çevrimiçi risk haline gelebilen birçok durumun da söz konusu olabileceğini söylemek gereklidir. Bu bağlamda yeni medyayı özellikleri ile birlikte ele almak ve bu özelliklerin dijital şiddete nasıl etkisi olduğunu açıklamak yerinde olacaktır. Rogers yeni medyanın özelliklerini etkileşim, eşzamansızlık ve kitlesizleştirme olarak açıklarken (Yanık, 2016, s. 902); Manovich (2001, s. 49-65), sayısal temsil, modülerlik, otomasyon, değişkenlik ve kod dönüştürme ile tanımlamakta, van Dijk (2006, s. 6-13) ise dijital kod, interaktiflik ve entegrasyon olarak kategorilendirmektedir. Binark ve Löker de yeni medyanın özelliklerini "dijitallik, etkileşimsellik, hipermetinsellik, yayılım ve sanallık, multimedya biçemselliği ve kullanıcı türevli içerik üretimi" olarak sınıflandırmaktadır (2011, s. 9).

Dijitallik, tüm yeni medya nesnelere dijital kodlardan ve bu medya nesnelere sayısal temsillerinden oluştuğunu ifade etmektedir (Manovich, 2001, s. 49). Etkileşimsellik özelliği ise yeni medyayı geleneksel medyadan net bir şekilde ayıran bir özelliktir. Etkileşim ile kullanıcıların iletişim sürecindeki rolü değişmiş (Binark, 2007, s.21), ayrıca mesaj içeriği öznelleşerek kullanıcının katılımı artmıştır (Yengin, 2012, s.127). Çevrimiçi ortamdaki bir metnin/içeriğin başka metin/içeriklerle ilişkisini ifade eden hipermetinsellik özelliği ise arayüzdeki bir metinden başka metinlere kolaylıkla geçilmesi, bu metinler arasında dolaşılmasını ifade etmektedir. Yeni medyanın multimedya özelliği ses, metin, veri ve görüntü içeren uygulamaların tek bir cihazda entegre edilebilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla multimedya ile tek bilginin

farklı şekillerde tasvir edilmesi söz konusudur (van Dijk, 2006, s.56). Yayılım özelliği de kullanıcının üretmiş olduğu bir içeriğin, ağ üzerindeki farklı mecralarda dolaşıma girerek geniş kitlelere yayılmasıyla kullanıcıya orada olma duygusunu veren sanallık özelliği, arayüz ile kullanıcı arasındaki iletişimin niteliğini açıklamaktadır (Binark ve Löker, 2011, s.12).

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle bireylerin aktif kullanıcı olması etkileşimin hızını ve yayılımını artırmıştır. Yeni medyanın bu kullanıcı türevli içerik üretimi özelliği ile birlikte hem içerik üreticisi hem de üretilen içeriğin tüketicisi konumunda olan kullanıcıların çevrimiçi ortamdaki özgürlükleri pek çok riski de beraberinde getirmektedir. Yeni medyanın, özellikle sosyal medyanın artan kullanımı nefret söyleminden özel yaşamın ihlaline, dijital gözetimden yasal olmayan içerik üretimine kadar pek çok etik problemi beraberinde getirmiştir.

Yeni medyanın yukarıda sıralanan özellikleri birbiri ile bağlantılı bir yapıdadır. Bundan dolayı dijital şiddetin de yeni medyanın söz konusu özellikleri aracılığıyla ortaya çıkan bir risk olduğunu söylemek gereklidir. Bu bağlamda yeni medyanın gelişimi ile dönüşüme uğrayan şiddet de bu kapsam beraberinde değerlendirilmesi ve ele alınması gereken bir olgudur.

Kullanıcıların Çevrimiçi Mağduriyeti: Dijital Şiddet

Yeni iletişim teknolojisinin gelişimi araçsal düzeyde bilgisayar, akıllı telefon, tablet vb. kullanımını, bağlantı düzeyinde ise internetin ve sosyal ağların kullanım oranını her geçen gün artırmakta bu durum da beraberinde avantajların yanı sıra dezavantajları getirmektedir. Pek çok alışkanlığın sanal ortama taşınması ile şüphesiz ki şiddet de mekân değiştirerek dijital ortamda görünür olmuştur. Dünya genelinde telefon, bilgisayar ve internet kullanımının güncel istatistikleri (Digital, 2021), dijital şiddetin de fiziksel şiddet kadar risk göstergesi olacağını açık bir şekilde göstermektedir.

Dijital şiddet, yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği imkânlar dolayısıyla gerçekleştirilen ve bu imkânlar yoluyla viral hale gelebilen bir risk olarak tanımlanabilir. Özelde ise kişinin etkileşim kurabileceği donanımlar (cep telefonu, bilgisayar, tablet vb.) ve çevrimiçi ortamlar yoluyla (sosyal medya, bloglar, dijital oyunlar vb.) bir kişiye veya gruba karşı gerçekleştirdiği taciz, tehdit, şantaj ve nefret içerikli söylemlerin tümünü kapsamaktadır.

İlgili alanyazın incelendiğinde dijital şiddetin siber zorbalık, siber şiddet, sanal zorbalık, çevrimiçi şiddet ve teknolojinin kolaylaştırdığı şiddet gibi adlandırmalarla anıldığı görülmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların yeni olması, tek bir kavramda hemfikir olunamamasının sebeplerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Ulusal ve uluslararası alanyazına bakıldığında sıklıkla kullanılan kavramın ise siber zorbalık olduğu anlaşılmaktadır (Kowalski ve Limber, 2007; Slonje vd. 2013; Patchin ve Hinduja, 2006). Bu kavram dahilinde yapılan çalışmalar incelendiğinde siber zorbalık kavramının ilköğretim, ortaöğretim ve üniversite öğrencilerini kapsayan çalışmalarda kullanıldığı (Bayram ve Saylı, 2013; Baştürk Akça, 2014), ayrıca bu kavramın akran zorbalığının yeni iletişim teknolojileri dolayısıyla gerçekleştirilen bir türü olarak kabul edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Elbette “siber zorbalık” kavramı kullanılarak yetişkinler üzerinde yapılmış araştırmaların varlığı -az da olsa- söz konusudur (Bauman, 2015; Dikmen ve Tuncer, 2017; Bak ve Eşidir, 2019).

Araştırılan kitleye göre kullanılan kavram çeşitlilik gösterse de gerek siber zorbalık gerek siber şiddet gerekse dijital şiddet kavramlarının temelde aynı şeyi ifade ettiğini söylemek mümkündür. Şöyle ki, siber zorbalık kavramı; anlık mesajlaşma, e-posta, web sitesi ya da cep telefonuna gönderilen mesajlar yahut da görüntüler yoluyla ortaya çıkan (Kowalski ve Limber, 2007), mağdur tarafından çok kez tecrübe edilebilen ve fail tarafından da sürekli tekrarı olan, güç dengesizliği temelinde gelişen -güç dengesizliği ile iletişim teknolojilerini kullanma yetkinliği ve anonimlik kastedilmektedir- (Slonje, Smith ve Frisén, 2013), kasten yapılan ve tekrar edilebilen zarar verici eylem ve davranışların tümüdür (Patchin ve Hinduja, 2006). Öte yandan dijital şiddetin de siber zorbalık kavramı ile aynı anlamı taşıdığı görülmektedir. Burton ve Muntongwizo (2009), dijital şiddeti, bir kişi ya da grup tarafından elektronik cihazlar ve sosyal ağlar dolayısıyla gerçekleştirilen kasıtlı ve saldırgan davranışların tümü olarak tanımlamaktadır.

Farklı aygıtlar (bilgisayar, cep telefonu, tablet vb.) ve mecralar (SMS, e-posta, sosyal medya, oyunlar, bloglar vb.) aracılığıyla gerçekleştirilebilen dijital şiddet, görülme biçimi olarak da farklılıklar göstermektedir. Yaygın bir şekilde görülen dijital şiddet türleri ise taciz, nefret söylemi, aşağılama, kimliğe bürünme, ifşa etme, dışlama, hile, siber taktır (Li, 2010).

Dijital Şiddeti, üç farklı rol grubuna göre sınıflandıran Huang ve Chou'ya göre bu rol grupları mağdur, failler ve izleyicilerden oluşmaktadır. Mağdurlar ve failler tarafından en sık bildirilen dijital Şiddet biçimleri tehdit/ taciz etmek, eğlenmek ve dedikodu yaymaktır. İzleyiciler tarafında ise bu sıralama ilk olarak eğlenmek, ardından tehdit veya taciz etmek ve dedikodu yaymak şeklindedir (2010).

Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneğinin "Dijital Şiddet ile Mücadele" projesi kapsamında gerçekleştirilen Türkiye'de Dijital Şiddet Araştırması'nda da 3 bin 346 kişinin büyük bir kısmının çoğunluğun hakaret, küfür, tehdit (%50); taciz (%39) ve ısrarlı takibe (%35) maruz kaldığı ortaya konmuştur (TBİD, 2021).

Dijital Şiddetin özellikleri:

Dijital Alanlardan Sesler: Kadınlara Karşı Teknolojiyle İlgili Şiddet" adlı çalışmada (Fascendini ve Fialová, 2011, s. 26-27) dijital Şiddetin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

Anonimlik: Dijital Şiddete maruz kalan kişi, yeni medya kullanıcılarının anonim kalabilme özelliğinden dolayı, failini tanımayabilmektedir.

Eylem Mesafesi: Yeni iletişim teknolojileri failin dünyanın herhangi bir yerinden başka bir yerinde yaşayan kişiye taciz içerikli mesajlar göndermesine izin verir. Bu da failin tespit edilmesini ve bunun üzerine harekete geçilmesini zorlaştırmaktadır.

Otomasyon: Teknoloji dolayısıyla gerçekleştirilen gözetleme, taciz ve kontrol etme gibi eylemler daha az zaman gerektirmektedir. Dolayısıyla yeni iletişim teknolojilerinin sağladığı otomasyon özelliği de failin partnerlerinin sosyal ağ hareketlerini, tarayıcı geçmişlerini veya cep telefonlarını kontrol etmelerine olanak tanımaktadır.

Satın Alınabilirlik/Ulaşılabilirlik: Bilgi üretimi ve yayılımının zorluğunu ve maliyetini azaltan bilgi iletişim teknolojisi ile pek çok teknoloji failler için kolay erişilebilir hale gelmiştir.

Yayılma ve Süreklilik: Taciz içerikli metin ve görüntüler uzun süre internet ortamında kalabilmekte, bu durum da failin izini sürmeyi ve içeriklerin yayılımının durdurulmasını zorlaştırmaktadır.

Dijital şiddetin görülme biçimleri:

Rai'ye göre kadına yönelik şiddetin yeni yüzü siber taciz, özel bilgilerin ifşası, rızaya dayalı olmayan internet pornografisi, itibarın zedelenmesi, kimlik hırsızlığı ve çevrimiçi saldırı gibi eylemlerden oluşmaktadır (2017, s. 961). Bu noktada kadına yönelik gerçekleştirilen dijital şiddetin çevrimiçi ortamda hangi biçimlerde görüldüğüne değinmek yerinde olacaktır. Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü'nün "Kadın ve Kız Çocuklarına Yönelik Siber Şiddet" çalışmasında dijital şiddet siber takip, siber taciz ve siber sömürü olarak üç farklı türde ele alınmaktadır (EIGE, 2017):

Siber takip, mağdurun metin mesajları, e-posta, ya da çevrimiçi uygulamalar yoluyla takip edilmesi, bir başka deyişle "stalk"lanmasıdır. Tekrarlanabilir özellik gösteren siber takip, mağdurda sıkıntı, korku ve endişe yaratan zararlı veya zararsız davranışlardır. Bu davranışların siber takip olabilmesi için mağdura tehdit edici ve saldırgan içerikli SMS, e-posta veya anlık mesaj gönderilmesi; cep telefonu ya da internet aracılığıyla mağdurun fotoğraf veya videolarının paylaşılması gerekmektedir.

Siber taciz ise, cinsel içerikli e-posta, metin mesajı veya çevrimiçi mesajları, bu ortamlar üzerinden fiziksel veya cinsel şiddet tehdidini; sohbet odaları, dijital oyunlar vb. ortamlardaki saldırgan davranışları; kişinin dinini, ırkını, fiziksel özelliklerini veya cinsel yönelimini hedef alan aşağılayıcı ve tehditkâr söylemleri içermektedir.

Siber sömürü ya da intikam pornosu (intikam pornosu kavramı, failin deneyimini tanımladığı için tartışmalı bir kavramdır), kişinin rızası dışında fotoğraf veya videolarının çevrimiçi ortamda dağıtımını kapsamaktadır, söz konusu görüntüler mağdurun kişisel hesaplarına, bilgisayarına veya cep telefonuna girilerek elde edilebilmektedir. Siber sömürü eyleminde mağdurun özel görüntülerinin fail tarafından misilleme ve intikam amaçlı kullanılabilirken bunu gerçekleştiren fail eski eş veya partner olabildiği gibi hiç tanınmayan bir yabancı da olabilmektedir.

Diğer yandan dijital şiddetin görülme biçimleri İnternet Yönetişim Forumu tarafından hazırlanan "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet ve Çevrimiçi/Online İstismar Raporu"nda gizlilik ihlalleri, gözetim ve izleme, itibara zarar verme, taciz, doğrudan tehdit ve şiddet ile topluluklara yönelik hedefli saldırılar olarak başlıklandırılmıştır (IGF, 2015):

Gizlilik ihlalleri kişiye özel verilerin izinsiz kullanılması, değiştirilmesi veya yayılmasını (şifrelerin kırılması, kişisel hesapların çalınması, kimliklerin kullanılması) içermektedir. Ayrıca kişinin isteği dışında fotoğraf/video çekilmesi, bu görüntülere erişim sağlanması, kullanılması ve manipüle edilmesi; kişinin rızası olmadan görüntü, ses ve video gibi özel içeriklerin paylaşılması; uluslararası literatürde doxing olarak ifade edilen, kişiyi gerçek hayatta utandırmak, ifşa etmek ya da hedef almak için kişi hakkındaki özel bilgilerin araştırılması, manipüle edilmesi ve yayınlanması da gizlilik ihlalidir.

Kişinin çevrimiçi ve çevrimdışıdaki faaliyetlerinin izlenmesi olarak tanımlanan gözetim ve izleme, kullanıcıların izni dışında klavye kaydedicileri veya casus yazılımların kullanılması şeklinde gerçekleşebildiği gibi kadının hareketlerini izinsiz olarak izlemek amacıyla GPS gibi konum belirleme yazılımlarını kullanılmasını da içerebilmektedir.

İtibara zarar verme ise kişinin rızası olmadan e-postalarının veya içeriklerinin gönderilmesi, silinmesi, değiştirilmesi; kullanıcıların itibarına zarar vermek amacıyla kişi adına sosyal medya hesapları, çevrimiçi hesaplar veya reklamların oluşturulması ve paylaşımı; gerçek dışı fotoğraf ve video oluşturulması; kişi adına paylaşım yapılması, kimlik hırsızlığı veya kimliğe bürünme; itibara zarar vermek amacıyla özel olan ve kültürel bakımdan hassas/ tartışmalı olan bilgilerin yayılması, yine kişinin itibarına zarar vermek amacıyla kişi hakkında hakaret, iftira içerikli küçük düşüren veya yanlış olan çevrimiçi yorumların yapılması ya da gönderilerin yayınlaması şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Kişinin istenmeyen mesajlar yoluyla, tekrarlı bir şekilde taciz edilmesi, cinsel/fiziksel şiddet tehditlerinin de dahil olabildiği şiddet tehditleri, küfür içerikli yorumların yapılması, cinsel içerikli materyallerin alınması ya da gönderilmesi, fiziksel şiddete teşvik edilmesi, cinsiyet ya da cinselliği hedef alan nefret içerikli söylemler, kadını cinsel bir nesne gibi gösteren çevrimiçi içerikler, insanlarla aynı fikirde olmadığı için ve aynı zamanda cinsel teklifi reddetmesi üzerine kadını taciz eden görüntüler yayınlanması, bir grup insan tarafından zorbalık, taciz ya da mobbing yapılması da taciz başlığı altında değerlendirilmektedir. Bununla birlikte Rapor'da çevrimiçi ortamda gerçekleşebilen bu taciz biçimlerinin aynı zamanda çevrimdışı tacizle birlikte görülebileceğine dikkat çekilmektedir.

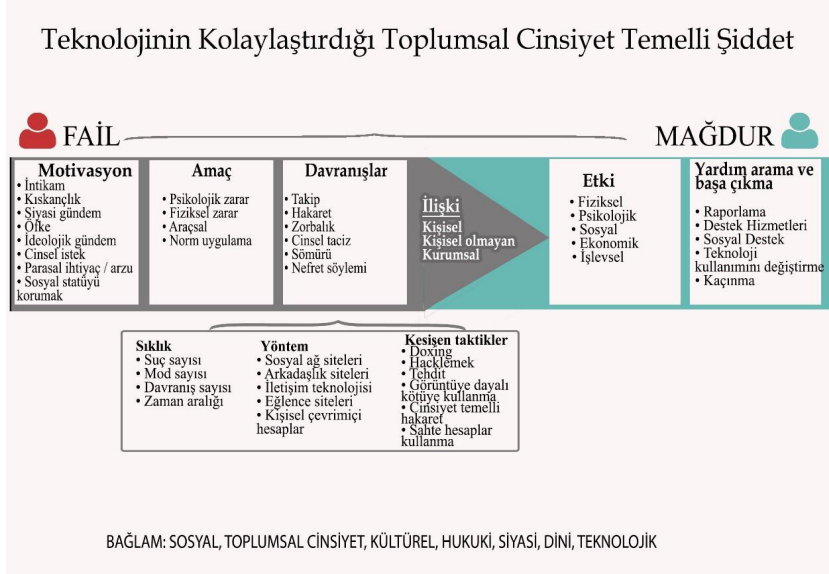
Kadınlar çevrimiçi ortamda doğrudan şiddet ve tehdidin de hedefi olabilmektedir. Teknoloji kullanımı yoluyla mağdur seçimi (planlanmış bir cinsel saldırı veya kadın cinayeti), cinselleştirilmiş gasp veya şantaj; kimlik, mal ya da para hırsızlığı ve fiziksel saldırı ile sonuçlanabilen kimliğe bürünme de dijital şiddetin görülme biçimlerine örnek teşkil etmektedir.

Kadına yönelik dijital şiddet yalnızca bireysel değil topluluklara yönelik olarak da gerçekleşebilmektedir. Bu durum kurum/kuruluşların ve toplulukların e-posta bilgilerinin, sosyal medya hesaplarının veya web sitelerinin kırılması; faaliyetlerin topluluk üyeleri tarafından gözetlenmesi ve izlenmesi, topluluk üyelerine yönelik doğrudan şiddet tehditleri ya da gizli bilgilerin ifşası (sığınma evleri gibi) gibi şekillerde gerçekleşmektedir.

Teknoloji dolayısıyla gerçekleştirilen dijital şiddetin çeşitli görülme biçimlerinin bulunduğu görülmektedir. Araç ve bağlantı düzleminde ele alınabilecek dijital şiddet sahip olunan araçlar yoluyla (akıllı telefon, bilgisayar, tablet vb.), ağ üzerinde varlık gösteren çevrimiçi platformlarda (sosyal ağlar, bloglar, dijital oyunlar, sohbet odaları vb.) görülebilmektedir. Bununla birlikte dijital şiddeti, sadece çevrimiçi ortamlarda görülen bir şiddet türü olarak nitelendirmek doğru olmayacaktır. Zira dijital şiddet, cep telefonlarının bağlı olduğu operatörler tarafından sağlanan arama ve mesaj gönderme özelliği ile de gerçekleştirilebilmektedir.

Dijital şiddetin görülme biçimleri ve kullanılan araç teknolojisinin yanı sıra mağdurların deneyimi ve failerin dijital şiddet gerçekleştirme motivasyonlarının ne olduğuna, ayrıca dijital şiddetin mağdurlar üzerinde ne gibi etkilere yol açtığına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Uluslararası Kadın Araştırma Merkezi'nin yapmış olduğu "Teknolojinin Kolaylaştırdığı Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet" adlı çalışmada dijital şiddetten en çok etkilenen grubun kadınlar ve kız çocukları olduğu belirtilmektedir. Ayrıca teknolojinin kolaylaştırdığı bu şiddetin mağdurlar üzerinde statü kaybı, duygusal sıkıntı ve intihar gibi ciddi etkilerinin olabileceğine vurgu yapılmaktadır (ICRW, 2018). Çalışma, toplumsal cinsiyete dayalı dijital şiddeti failin amaç, davranış ve motivasyonu; mağduru ise üzerinde bıraktığı etki ve bununla başa çıkma yöntemleri ile detaylı bir şekilde ele alan ve bunu tablo halinde sunan bir çalışma olmasından dolayı önem arz etmektedir. Söz konusu tablo aşağıda verilmiştir:

Tablo 1. Teknolojinin Kolaylaştırdığı Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet, Uluslararası Kadın Araştırma Merkezi (ICRW 2018).

Kadınlar çevrimiçi mecralarda bir kişi ya da bir grup istismarçı tarafından farklı amaçlar için farklı biçimlerde mağdur edilmekte ve mağduriyet şekilleri de değişkenlik göstermektedir. Kadının maruz kaldığı dijital şiddetin sebebinin ise ideoloji, meslek, medeni durum, cinsellik, kullanılan dil veya ırk temelli olabildiği görülmektedir. Buna ek olarak dijital şiddeti uygulayanların sadece erkekler olmadığını, erkeklerin de dijital şiddet mağduru olabildiğini belirtmek gereklidir. Ayrıca kadınlar da hem cinslerine karşı nefret veya intikam amaçlı ya da ideolojik farklılıklardan dolayı dijital şiddet uygulayabilmektedirler (Halder ve Jaishankar, 2009, s. 12).

Dijital Şiddete Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Penceresinden Bakmak

Toplumsal cinsiyet ayrımcılığının en net göstergelerinden biri olan şiddet; fiziksel, duygusal cinsel ya da ekonomik olarak; özel yahut kamusal alanda, eş, yakın arkadaş veya bir yabancı tarafından gerçekleştirilmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin kullanımının arttığı günümüzde, şiddet de mekân değiştirmiş ve çevrimiçi ortamda etkinliğini giderek artırmaya başlamıştır. Dijital şiddet olarak kavramsallaştırı-

lan bu şiddet biçimi, geleneksel şiddette olduğu gibi siber uzamda da toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten ve meşrulaştıran küresel bir sorun olarak varlık göstermeye devam etmektedir. Şener de (2013) dijital iletişim teknolojilerinin erkeğin egemen konumunu koruyan ve sürdüren yeni bir araç olduğunu belirtmektedir.

Birleşmiş Milletler Özel Raportörü'nün insan hakları savunucularının durumuna ilişkin raporunda kadınlar, kendilerine gelen tehditlerin ve ölüm tehditlerinin sıklıkla cep telefonları, kısa mesajlar veya e-postalar yoluyla hak savunucularına iletmıştır (United Nations, 2010). Bu noktada yeni medya kadın haklarının savunulduğu ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması hususunda kadınların seslerini duyurabildikleri bir alanken aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin özelde ise kadına yönelik şiddetin yeniden üretimine aracılık eden bir alan olabilmektedir.

Üzerinde henüz bir uzlaşmaya varılan tek bir terminolojisi olmayan kadına yönelik dijital şiddet, Avrupa Konseyi Siber Suçlar Komitesinin "Siber Şiddet Üzerine Haritalama Çalışması"nda şu şekilde tanımlanmıştır. "... fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan; bireyin koşullarının, özelliklerinin veya savunmasızlığının istismar edilmesi; bireyin koşullarının, özelliklerinin veya güvenlik açıklarının tehdit edilmesi ve bunun için bilgisayar sistemlerinin kullanılmasıdır." (Council of Europe, 2018).

Bununla birlikte Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Komitesi'nin (CEDAW) "Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddete İlişkin 35 sayılı Genel Tavsiye"nin 20'nci maddesinde dijital şiddete yer verildiği görülmektedir:

Kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, özel ya da kamusal alanda insan etkileşiminin olduğu tüm yer ve mecralarda görülmektedir. Bunlar, aile, toplum, kamusal alan, işyeri, boş vakitler, siyaset, spor, sağlık hizmetleri, eğitim ortamlarını ve şiddetin internet ve dijital ortamlarda ortaya çıkan modern türleri gibi teknoloji aracılıklı ortamlarda yeniden tanımlanmış şekillerini kapsar (CEDAW, 2017).

Dijital şiddeti "teknolojinin kolaylaştırdığı toplumsal cinsiyet temelli şiddet" olarak tanımlayan Uluslararası Kadın Araştırma Merkezine göre dijital şiddet, bir veya birden fazla kişinin başkalarına cinsel yönelimleri veya kimlikleri nedeniyle, zararlı cinsiyet normlarının

uygulandığı ve kişiye zarar veren eylemlerin tümüdür. İnternet veya mobil teknoloji aracılığıyla gerçekleştirilebilen bu eylem cinsel taciz, takip, hakaret, zorbalık, istismar ve nefret söylemini içermektedir (ICRW, 2018).

Araştırmalar Temelinde Kadına Yönelik Şiddetin

Görülme Sıklığı

İnternet erişimi ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması kadınlara ve kız çocuklarına karşı gerçekleştirilen dijital şiddetin giderek artmasına sebep olmuş, halihazırda da olmaya devam etmektedir. Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü, dünyadaki her 10 kadından 1'i dijital şiddeti deneyimlediğini belirtmektedir (EIGE, 2017).

Kadınlar dijital şiddeti, kadını hedef alan her türlü davranış biçimi (cinsiyetçilik, ırkçılık, homofobi gibi) şeklinde deneyimleyebilmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün 18-55 yaş aralığında aktif sosyal medya kullanıcısı olan 4 bin kadın ile yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre kadınların %23'ü dijital şiddete maruz kaldığını ve %17'si de bunun sosyal medyada yaşandığını ifade etmiştir. Dijital şiddet mağduru kadınların %41'i bu çevrimiçi deneyimin fiziksel güvenliklerini tehdit ettiğini hissettirdiğini söylemiştir. Ayrıca dijital şiddet mağduru kadınların %46'sı bu şiddetin cinsiyetçi ve kadın düşmanı olduğunu, %58'i de cinsiyetçilik, ırkçılık, homofobi ya da transfobiyi içeren söylemlerden oluştuğunu söylemiştir. Bununla birlikte dijital şiddet mağduru kadınların %59'u bu şiddete tamamen tanımadıkları insanlar tarafından maruz kaldıklarını belirtmiştir (Amnesty International, 2017).

Diğer yandan dijital şiddetin görülme biçimlerinden olan siber taciz üzerine gerçekleştirilen araştırmalarda kadınların çevrimdışında olduğu kadar çevrimiçi ortamlarda da cinsel tacize uğrayabildiği ortaya konmuştur. Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı'nın kadına yönelik şiddet üzerinde 42 bin kadın ile yapmış olduğu en kapsamlı anket sonuçları AB'deki 18-29 yaş arası genç kadınların %20'sinin siber cinsel tacize maruz kaldığını göstermektedir (FRA, 2014).

Pew Araştırma Merkezi tarafından çevrimiçi tacize ilişkin yapılan araştırmada dijital şiddetin yaygınlığı ve hangi biçimlerde gerçekleştiği ortaya konulmuştur. Amerika'da 4 bin 248 yetişkinin oluşturduğu örneklem grubu üzerinde yapılan anket sonuçları şu şekildedir:

Katılımcıların %41'i çevrimiçi taciz olarak nitelendirilebilecek davranışlara maruz kalmış ve %66'sı başkalarına yönelik gerçekleştirilen bu davranışlara tanık olduğunu belirtmiştir.

Ankete katılanların %18'i çevrimiçi mecrada fiziksel tehdit, cinsel taciz ya da uzun süreli taciz ağır taciz biçimlerini deneyimlemiştir.

Katılımcıların %14'ü siyasi görüşlerinden dolayı çevrimiçi tacize maruz kaldıklarını belirtirken %9'u fiziksel görünüşünden, %8'i ırkından, cinsiyetinden ya da etnik kökeni dolayı hedef alındığını ifade etmiştir (Pew Research Center, 2017).

Türkiye'de kadına yönelik dijital şiddet çalışmalarının izleri sürüldüğünde 2014 yılında gerçekleştirilen ve en kapsamlı araştırmalardan biri olan "Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması"nda dijital şiddetin "ısrarlı takip" başlığı altında ele alındığı görülmektedir. Araştırma sonuçlarına bakıldığında 10 kadından 3'ü en az bir kez ısrarlı takibi deneyimlemiştir. Kadınların maruz kaldıkları ısrarlı takip biçimleri ise %19 oranı ile sürekli telefonla arama; %8 oranı ile kısa mesaj veya e-posta gönderme; %6 oranı ile sosyal medya yoluyla takip etme ve %6 oranı ile kadının yaşadığı veya çalıştığı yere gelerek rahatsız etme şeklindedir. Bununla birlikte ısrarlı takip mağduru kadınların %52'si yabancı kişiler tarafından rahatsız edildiğini ifade etmiş, %17'si de eski eş veya erkek arkadaşı tarafından ısrarlı takibe maruz kaldığını belirtmiştir (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014).

18-75 yaş arasında 550 kadın katılımcı ile anket çalışmasının yapıldığı "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Başka Bir Biçimi: Siber Şiddet" adlı yüksek lisans tezi ile dijital şiddet mağduru kadınların oranının %59,8 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca kadınların en sık deneyimlediği dijital şiddet türleri ise istenmeyen mesajlar, cinselliği içeren medya içerikleri ve profillerinin takip edilmesi şeklindedir. Bununla birlikte kadınlar maruz kaldıkları dijital şiddete olayı unutmaya çalışma ya da öfke gibi tepkiler vermiştir (Temur Şimşekcan, 2018).

Sosyal medya üzerinde kadınların maruz kaldıkları dijital şiddetin derinlemesine görüşme ile araştırıldığı "Sosyal Medyada Kadınlara Yönelik Dijital Şiddet" isimli yüksek lisans tezinin sonucuna göre görüşmeye katılan üniversite öğrencisi kadınların çoğu dijital şiddete maruz kalmıştır. Çalışmaya göre kadınların en çok maruz kaldığı dijital şiddet biçimi ise yakın çevre tarafından özel alana müdahale edilmesi ve yabancılar tarafından istenmeyen mesaj alınması olmuştur (Yıldırım, 2019).

Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneğinin “Dijital Şiddet ile Mücadele” projesi kapsamında KONDA ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu ve dijital şiddetin boyutlarını ortaya koymayı amaçlayan “Türkiye’de Dijital Şiddet Araştırması”na göre Türkiye’de her 5 kişiden 1’inin dijital şiddete maruz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. 73 ilden 3 bin 346 kadın ve erkek katılımcı ile gerçekleştirilen ankette kadınlar cinsiyetleri ve fiziksel görünümülerinden dolayı, erkekler ise siyasi görüşleri nedeniyle dijital şiddete maruz kaldıklarını belirtmiştir. Araştırmaya göre kadınların %51’i dijital mecralarda sesli, yazılı ya da görüntülü taciz mesajları almış, %46’sı ısrarlı takibe uğramıştır. Bununla birlikte katılımcılar en çok yabancılar tarafından dijital şiddete maruz kalmıştır. Ayrıca dijital şiddetin en çok gerçekleştiği sosyal ağlar %53 oranı ile Instagram, %35 ile Facebook ve %19 ile Twitter olarak verilere yansımıştır (TBİD, 2021).

Dijital şiddeti photolurking (uzun süre boyunca kullanıcıların fotoğraflarına bakmak) bağlamında ele alan başka bir çalışmaya göre kadın bir influencer’ın Instagram üzerinden maruz kaldığı dijital şiddet araştırılmıştır. Çalışmaya göre kadın influencer’ın paylaşmış olduğu fotoğrafların altına yapılan yorumlar içerik analizi ile incelemeye alınmıştır. İncelenen yorumlarda yoğunlukla anonim hesap kullanıcıları tarafından nefret içerikli ve agresif yorumların yapıldığı; bu yorumlara ise beğeni ile destek verildiği görülmüştür (Esen ve Yengin, 2021). Dolayısıyla dijital bir hastalık olarak nitelendirilebilecek photolurking davranışının, kullanıcının kendini doyuma ulaştırma ve maruz kalan bireyi ise psikolojik bağlamda olumsuz anlamda etkileme noktasında önemli bir dijital şiddet örneği olduğunu söylemek mümkündür.

Kadına yönelik dijital şiddetin sosyal hizmet temelinde ele alındığı bir derleme çalışmasında da kadınların dijital şiddete dijital oyunlar, siber taciz, siber savaş, internet dolandırıcılığı sosyal medya platformları, akıllı telefon uygulamaları, e-makaleler aracılığıyla maruz kaldığı belirtilmekte ve bu noktada sosyal hizmetin “stratejik sosyal hizmet yönetimi” şeklini benimsemesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır (Özsungur, 2021).

Dijital şiddetin önemli sorunsallarından biri de sıklıkla deneyimlenmesine rağmen maruz kalan bireyler tarafından farkına varılamamasıdır. Bu kapsamda kadın akademisyenlerle gerçekleştirilen bir çalışmada video mülakat yöntemi ile dijital şiddet içerikli görüntüler izletilmiştir. Görüşmeciler, izledikleri içeriğin şiddet barındırdığını

belirtmeler de dijital şiddet kavramsallaştırmalarını kullanmamışlardır (Karakuş Umar, 2020).

Covid-19 Dijital Şiddeti Nasıl Etkiledi?

2019 yılının Aralık ayında Çin’de başlayan ve hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılan Covid-19 salgını kısa sürede pandemiye dönüşmüştür. Salgın ile birlikte küresel düzlemde pek çok önlem alınmaya başlanmış, salgına karşı alınan en etkin önlem ise karantina uygulaması olmuştur. Söz konusu kapanmalar sonucunda insanların pek çok alandaki etkileşim ihtiyaçları internet ağları üzerinden giderilmeye başlanmıştır. Sosyal izolasyon sürecinde internet kullanımı tüm dünyada %50 ile %70 oranında artış göstermiştir. Salgın ile birlikte gündelik pratiklerin değişim göstererek çevrimiçi ortama kayması, internet kullanımının yaygınlaşması, dijital araçlara sahip olma oranının ve bu araçların kullanımındaki etkinliğin artması, halihazırda bir risk oluşturan dijital şiddetin görülme sıklığını hızlandırmıştır.

Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi tarafından hazırlanan “COVID-19 döneminde kadın ve kız çocuklarına yönelik dijital şiddet ve BİT yoluyla şiddet” içerikli bilgi notuna göre sosyal izolasyon sürecinde kadına yönelik şiddet artmıştır. Bununla birlikte salgın ile birlikte daha da yaygınlaşan kadın ve kız çocuklarına yönelik dijital şiddet bu dönemde kendini internet ağları üzerinden ısrarlı takip, izinsiz bir şekilde Zoom görüşmelerine giriş, tehdit, cinsel içerikli paylaşımlar şeklinde göstermiştir (UNWomen, 2020).

Covid-19 salgını boyunca ve öncesinde Hindistan’daki kullanıcıların dijital şiddeti nasıl ve ne ölçüde deneyimlediklerini araştıran bir çalışmada salgın sırasında ve öncesinde dijital şiddet oranları arasında belirgin farklar gözlemlenmiştir. Araştırmaya göre salgın öncesi dönemde Twitter’da gerçekleştirilen dijital şiddet oranı %26 iken bu oran salgın sırasında %74’e yükselmiş ve iki dönem arasındaki fark yaklaşık 3 katına çıkmıştır. Araştırmada Instagram, Facebook, Twitter ve YouTube gibi sosyal mecralarda toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti sürdüren içeriklerin paylaşıldığı gözlemlenmiş ve kadınlar bu platformlarda en çok trolleme ve cinsel taciz ile karşılaşmıştır. Cinsel taciz eylemleri, gönderilere yapılan istenmeyen yorumlar, uygun olmayan içerikte fotoğraf gönderimi ve kadınlara ait hesap bilgilerinin izinsiz paylaşılması olarak görülürken kadınların cinsiyeti söz konusu olduğunda trolleme oranının arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Quilt.AI ve ICRW, 2021).

Diğer yandan İngiltere’de hükümetin siber sömürü mağdurları için kurmuş olduğu “Revenge Porn Helpline” yardım hattına ve web sitesine yapılan başvurular Covid-19 sürecinde iki katına çıkmıştır. Bunun yanı sıra yardım hattına arayan insanların çoğunlukla kendilerine zarar vermeyi veya intiharı düşündüğünü belirtmiştir (BBC, 2020).

İngiltere’deki Glitch ve Kadına Karşı Şiddete Son Koalisyonu’nun tarafından yapılan Covid-19 dönemi çevrimiçi istismar çalışmasının sonuçları katılımcıların %98’i kadın ve %2’si ise kendini cinsiyetsiz olarak tanımlayan kişiler- %46’sının salgın döneminde çevrimiçi istismar yaşadığını göstermektedir. Katılımcıların %84’ü çevrimiçi ortamda uğradıkları tacizin bilinmeyen hesaplar ya da yabancılar tarafından gerçekleştiğini belirtmiştir. Bununla birlikte katılımcılar çoğunlukla ana akım sosyal medya platformları üzerinden mağdur edilmiştir (Twitter %65, Facebook %29, Instagram %18). Araştırmanın dikkat çeken bulgularından biri, toplumsal cinsiyete dayalı çevrimiçi istismara maruz kaldığını belirten katılımcıların %48’inin maruz kaldıkları çevrimiçi istismarın nedenini “cinsiyet” olarak ifade etmesidir (Glitch and the End Violence Against Women, 2020).

Pennsylvania’da yapılan bir çalışma çevrimiçi ortamdaki tacizin 2019 ‘a göre %700 oranında arttığını göstermiş; Avustralya’da zorbalık ve çevrimiçi istismar artış oranı %50 olarak verilere yansımış; Birleşik Krallık’ta ise salgın sürecinde mahrem görüntü istismar oranının artmasıyla yardım hatlarının aranma oranı salgın öncesi döneme göre iki kat artmıştır (UNWomen, 2020). Yine Covid-19 sürecinde Endonezya’da yapılan bir araştırmada da salgının toplumsal cinsiyet odaklı dijital şiddeti daha da artırdığı ortaya konmuştur (Jatmiko, Syukron ve Mekarsari, 2020).

Salgın öncesi dönemde internete erişimi görece az olan kadınların sosyal izolasyon ile birlikte çevrimiçi ortamlardaki varlığının arttığını ifade eden Mohammadi (2020), bunun sonucunda kadınların şiddet tehdidi, cinsel taciz, manipüle etme ve trolleme ile karşılaşma olasılığının arttığını belirtmektedir. Bununla birlikte Mohammadi dijital şiddet mağduru olan kadınların bu şiddete maruz kaldığından haberdar olmadığına ve mağduriyet halinde şiddet olaylarını nereye bildireceklerini bilmediklerine vurgu yapmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Alanyazında henüz ortak bir kavram birliğine varılamayan dijital şiddetin esas problematiği kullanıcılar tarafından sıklıkla deneyimlenmesine rağmen hala görünür olmaması, farkına varılamaması, anlamlandırılmaması ve sorunsallaştırılmamasıdır. Dijital şiddetin görünür olmaması mağdurları ve konunun taraflarınca bilinmemesi veya görmezden gelinmesi şüphesiz ki ataerkil yapının teknoloji üzerindeki hakimiyetini daha da perçinlemektedir. Elbette dijital şiddetin mağdur potansiyeli tüm yeni medya kullanıcılarıdır. Fakat dijital şiddetin de çevrimdışı şiddetin bir uzantısı olduğu ön kabulüyle kadınların dijital şiddet ile daha sık karşılaştığını söylemek mümkündür. Zira erkeklerin cinsiyetlerinden dolayı herhangi bir şiddet türünün öznesi olma ihtimali kadınlara göre azdır. Çevrimdışı fiziksel şiddet, cinsel istismar, taciz, ısrarlı takip ve tehdit gibi pek çok şiddet türünü sıkça tecrübe eden kadınların çevrimiçinde de benzer şiddet türlerine benzer sıklıkta maruz kaldığı ve kalacağı aşikardır. Bu durumda erkek egemen yapının ötekisi konumuna itilen kadınların çevrimdışı olduğu kadar çevrimiçi alanlarda da güvenli bir ortama ihtiyaçları olduğunu söylemek gereklidir.

Kadına yönelik gerçekleştirilen geleneksel şiddetin yeni yüzü olan ve çevrimiçi ortamlardan beslenerek büyüyen, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten ve çevrimdışı şiddete dönüşmesi olası olan dijital şiddetin hangi şekillerde deneyimlediğini, bu şiddetin mağdurlarının ne şekilde etkilendiğini, dijital şiddete karşı nasıl direnildiğini ve buna karşı nasıl mücadele edildiğini görünür kılarak dijital şiddete yönelik bir durum analizi tablosu sunmak ve bu noktada toplumsal farkındalık oluşturmak son derece önem arz etmektedir.

Bu düşünceden hareketle öncelikle kadına yönelik şiddetin henüz üzerine tartışılmayan ve herhangi bir politika geliştirilmeyen biçimi olan dijital şiddetin bilançosunu ortaya koymak için durum analizi çalışmalarına ağırlık vermek, bununla birlikte dijital şiddeti taraflarıyla birlikte ele alıp görünür kılmak, gerek politika yapımcılar ve sivil toplum kuruluşları gerek medya gerekse hizmet sağlayıcıları üzerinde farkındalık oluşturmak, yapılacak çalışma ve araştırmaların öncelikli hedefleri arasında yer almalıdır.

Öte yandan dijital Şiddet kavramsallaŐtırması noktasında tek bir terminolojide mutabık kalınması hem dijital Şiddet eylemlerinin ve failin tespit edilmesi hem de alan yazının tüm araŐtırmalarına ulaşılması aısından elzendir. Ayrıca internet hizmet sağlayıcılarının dijital Şiddet faillerinin tespiti noktasında sistemsel düzenlemeler yapması ve bu konuda hem politika yapıcılar ile hem de sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisinde olması farkındalığın artırılmasında bir çözüm yöntemidir.

Yine, sivil toplum kuruluşlarının gerçekleŐtirecekleri çalıŐmalarla gerek kadınlara gerekse kız çocuklarına yönelik dijital Şiddet üzerine yasa hazırlaması hususunda politika yapıcılara destek olması gerekmektedir. Bununla birlikte dünya genelindeki sosyal medya istatistikleri göz önünde bulundurulduğunda sosyal ağlarda karŐılaŐılan dijital Şiddete yönelik Şikayet butonlarının daha aktif olması ve Őikayetlerin incelendiği uzman bir grubun bulunması gerekmektedir. Ayrıca, sosyal ağlarda metin temelli içeriklerde (fotoğraf altı yorum gibi) yer alacak küfür, Şantaj, hakaret, taciz ve nefret içerikli kelimelerin uygulama tarafından oluŐturulacak algoritmalar ile direkt silinmesi de dijital Şiddetin yayılımının azaltılmasında etkili olabilecek yöntemlerden biridir.

Tüm bu önerilerin yanı sıra özellikle ilköğretimden baŐlayarak öğrencilere toplumsal cinsiyet ve yeni medya okuryazarlığı dersi kapsamında dijital Şiddet eğitimi verilmeli; kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan kadınların farkındalıkların artırılması noktasında ilgili kurum ve kuruluşlarca gerekli bilgilendirmeler yapılmalı; konunun taraflarından biri olan kolluk kuvvetleri dijital Şiddet konusunda eğitilmeli ve konu ile ilgili olarak tüm taraflar bilgilendirilmelidir. Bununla birlikte ulaŐılabilirliđin daha hızlı ve etkin olması adına kadına yönelik dijital Şiddetin farkındalığına ve bu konuda alınacak önlemlere yönelik geleneksel ve yeni medyada bilgilendirici içeriklerin sürekli dolaŐımda olması gerekmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Amnesty International (2017). *Amnesty reveals alarming impact of online abuse against women*. [https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/#:~:text=The%20psychological%20impact%20of%20online%20abuse%20can%20be%20devastating.&text=More%20than%20half%20\(55%25\),of%20online%20abuse%20or%20](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/11/amnesty-reveals-alarming-impact-of-online-abuse-against-women/#:~:text=The%20psychological%20impact%20of%20online%20abuse%20can%20be%20devastating.&text=More%20than%20half%20(55%25),of%20online%20abuse%20or%20)
- Ayan, S. (2010). *Aile ve şiddet*. Ütopya Yayınevi.
- BBC. (2020). *Coronavirus: 'Revenge porn' surge hits helpline*. <https://www.bbc.com/news/stories-52413994>
- Beauvoir, de S. (2019). *İkinci cins-Yaşanmış deneyim*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Binark, M. (2015). *Yeni medya çalışmalarında araştırma yöntem ve teknikleri*. Ayrıntı Yayınları.
- Binark, M., & Löker, K. (2011). *Sivil toplum örgütleri için bilişim rehberi*. STGM.
- Burton, P., & Mutongwizo, T. (2009). Inescapable violence: Cyber bullying and electronic violence against young people in South Africa. *Centre For Justice And Crime Prevention*, (8), 1–12.
- CEDAW (2017). *Kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin 35 sayılı genel tavsiye*. <https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/08/CEDAW-General-Recommendation-35-%c3%a7eviri-Nazan-Moro%c4%9flu.pdf>
- Council of Europe (2011). *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e>
- Council of Europe (2018). *Mapping study on cyberviolence*. www.coe.int/cybercrime
- EIGE (2017). *Cyber violence against women and girls*. <https://eige.europa.eu/publications/cyber-violence-against-women-and-girls>
- Esen, R., & Yengin, D. (2021). Yeni medya bağımlılığında photolurking sonucu ortaya çıkan dijital şiddet üzerine bir inceleme. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(2), 156–171.
- European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014). *Violence against women: an EU-wide survey*. Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance_en_0.pdf
- Fascendini, F., & Fialová, K. (2011). Voices from digital spaces: Technology related

violence against women. *Association for Progressive Communications (APC)*. https://www.apc.org/sites/default/files/APCWNSP_MDG3advocacypaper_full_2011_EN_0.pdf

- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin diyalektiği*. (Y. Salman, Çev.). Payel Yayınları.
- Glitch and the End Violence Against Women (2020). The ripple effect: Online abuse during COVID-19. <https://www.endviolenceagainstwomen.org.uk/wp-content/uploads/Glitch-and-EVAW-The-Ripple-Effect-Online-abuse-during-COVID-19-Sept-2020.pdf>
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/dagitimda-olan-yayinlar/turkiye-de-kadina-yonelik-aile-ici-siddet-arastirmasi-ana-rapor.pdf>
- Halder, D., & Jaishankar, K. (2009). Cyber socializing and victimization of women. *The Journal on Victimization*, 12(3), 5–26.
- Hooks, B. (2012). *Feminizm herkes içindir, tutkulu politika* (E. Aydın, Çev.). BGST Yayınları.
- Huang, Y.-Y., & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1581–1590. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2010.06.005>
- ICRW (2018). Technology-facilitated gender-based violence: What is it, and how do we measure it?. https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2018/07/ICRW_TFGB-VMARKETING_Brief_v8-Web.pdf
- IGF (2015). Online abuse and gender-based violence against women. <http://www.intgovforum.org/cms/documents/best-practice-forums/623-bpf-online-abuse-and-gbv-against-women/file>
- Jatmiko, M. I., Syukron, M. & Mekarsari, Y. (2020). Covid-19, harassment and social media: A study of gender-based violence facilitated by technology during the pandemic. *The Journal of Society and Media*, 4(2), 319–347.
- Karakuş Umar, E. (2020). Video temelli mülakatlarda kadına yönelik şiddet. *Fe Dergi*, 12(2), 174–186.
- Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P., & Silvestre, B. (2011). Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media. *Business Horizon*, 54(3), 241–251.
- Kowalski, R., & Limber, P. (2007). Electronic bullying among middle school students. *J Adolescent Health*, 41, 22–30.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students’ behaviors and beliefs about this new phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(4), 372–392. <https://doi.org/10.1080/10926771003788979>
- Manovich, L. (2001). *The language of new media*. The MIT Press.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*. İletişim Yayınları.
- Mohammadi, L. (2020). Cyber violence against young women during COVID-19. *COMeIN*, 102, 2014–2226. <https://doi.org/10.7238/c.n102.2060>

- Moroğlu, N. (2018). Birleşmiş Milletlerden şiddetle mücadelede kararlı bir adım. *CEDAW Genel Tavsiye*, 35. <https://nazanmoroğlu.com/wp-content/uploads/2018/11/CEDAW-Genel-Tavsiye-No.-35.pdf>
- Özdemir, E. (2016). Türkiye’de feminist hareket/örgütlenme tarihi. İçinde F. Saygılıgil (Ed.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (ss. 291–321). Dipnot Yayınları.
- Özsungur, F. (2021). Strategic social work management in digital violence against women. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 4(2), 661–687. <https://doi.org/10.33417/tsh.836215>
- Patchin , W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard a preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148–169.
- Pew Research Center (2017). *Online harassment 2017*. https://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/14/2017/07/10151519/PI_2017.07.11_Online-Harassment_FINAL.pdf
- Polat, O. (2017). *Şiddet*. Seçkin Yayıncılık.
- Quilt.AI & ICRW (2021). COVID-19 and Online violence in India: Digital intelligence report. <https://www.icrw.org/wp-content/uploads/2021/04/Ex-Summary-Online-Violence-during-Covid-in-India.pdf>
- Rai, S. K. (2017). Globalization and digital violence against women in new media. *International Journal of Applied Research*, 3(6), 961–966.
- Slonje, R., Smith, P., & Frisé, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior*, 29(1), 26–32.
- Şener, G. (2013). *Sosyal medyada mahrem ilişkiler, gözetleme ve dijital şiddet*. Akademik Bilişim Konferansı.
- Şimşekcan, N. T. (2018). *Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin başka bir biçimi: Siber şiddet* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Törenli, N. (2005). *Yeni medya, yeni iletişim ortamı*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2021). *Şiddet sözcüğü*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Toplumsal Bilgi ve İletişim Derneği (TBİD) (2021). *Türkiye’de dijital şiddet araştırması*. <https://dijitalsiddet.org/wp-content/uploads/2021/09/konda-rapor-8eylul.pdf>
- Temur Şimşekcan, N. (2018). *Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin başka bir biçimi: Siber şiddet* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uluocak, Ş. (2014). *Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadına yönelik şiddet*. Paradigma Yayıncılık.
- United Nations (2010). *Report of the special rapporteur on the situation of human rights defenders, Margaret Sekaggya*. <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/16session/A-HRC-16-44.pdf>
- United Nations (2018). *Sustainable development goals, gender equality*. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/gender-equality/>

- UNWomen (2020). *COVID-19 and violence against women and girls: Addressing the shadow pandemic*. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Policy-brief-COVID-19-and-violence-against-women-and-girls-en.pdf>
- Van Dijk, J. (2006). *The network society*. Sage Publications.
- We Are Social (2021). *Digital 2021*. <https://wearesocial.com/blog/2021/07/digital-2021-i-dati-di-luglio/>
- World Economic Forum (2020). *Global gender gap report*. <https://www.weforum.org/reports/gender-gap-2020-report-100-years-pay-equality>
- World Health Organization (2012). *World health statistics*. https://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2012_Full.pdf
- World Health Organization (2019). *World health statistics 2019: Monitoring health for the SDGS, sustainable development goals*. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/324835/9789241565707-eng.pdf>
- Yanık, A. (2016). Yeni medya nedir ne değildir?. *Journal of International Social Research*, 9(45), 898–910.
- Yazıcı, Ç. (2016). Felsefede toplumsal cinsiyet ve feminizm. İçinde F. Saygılıgil (Ed.) *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* (ss. 67–83). Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, E. (2019). *Sosyal medyada kadınlara yönelik dijital Şiddet* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- 6284 sayılı ailenin korunması ve kadına karşı Şiddetin nlenmesine dair kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>

Ümmü'l-Muharrirât Halide Nusret Zorlutuna'nın Şiirleri Odağında Kadın Meselesine Bakışı

Zortuna's Views on Women's Issues with a Focus on her Works of Poetry

Sezin Seda ALTUN*

Özet

Halide Nusret Zorlutuna roman, şiir, mektup, hatırat türünde kaleme aldığı eserleri ve idealist öğretmen kişiliğiyle Cumhuriyet döneminin öne çıkan isimlerindedir. Halide Nusret'in ideal Türk kadını algısı dönemin siyasi ortamı içinde şekillenmekle birlikte, yazar Cumhuriyet döneminde kadın hak ve özgürlüklerinin genişletilmesi amacıyla hayata geçirilen yenilikleri de desteklemiştir. Cumhuriyetin devraldığı modernleşme programının daha Batılı bir toplum yaratma ülküsü, kadının sosyal hayattaki konumunun güçlendirilmesi yönünde tavır alınmasını ve kadının aile içi ödevlerini yerine getirmek koşuluyla çalışma hayatında daha fazla yer almasının teşvik edilmesini sağlamıştır. Halide Nusret de yapıtlarında kadını eşlik ve annelik kimlikleriyle öne çıkarmış, öncelikli addettiği ev içi sorumlulukların aksatılmaması şartıyla kadınların bir iş/meslek sahibi olmasını desteklemiştir. Bu çalışma dönemin kadın derneklerinde aktif rol alan, kadın dergilerinin en sık rastlanan imzalarından biri olan ve “ümmü'l-muharrirât” yani “kadın

* Sorumlu Yazar, Arş. Gör. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sezinseda.altun@medeniyet.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2567-7571>.

yazarların annesi” unvanıyla anılan Halide Nusret’in genel hatlarıyla kadın meselesine bakışına odaklanmakta, özelde de şiirleri üzerinden metin merkezli bir okuma yapmayı amaçlamaktadır. Şairin kitaplaşmamış şiirleri de dahil olmak üzere, tüm şiirleri çalışmanın malzemesini oluşturmaktadır. Şiirlerde yer verdiği kadın tipleri ve öne çıkardığı kadın kimliğinin içeriği tespit edilmeye, şairin yarattığı ideal kadın imgesi Ziya Gökalp’in ruhunu üflediği dönemin atmosferi içinde tanımlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halide Nusret Zorlutuna, Ümmü’l muharrirât, Şiir, Kadın.

Abstract

Halide Nusret Zorlutuna is one of the prominent figures of the Republican period with her written works in the genres of novels, poems, letters and memoirs and with her stance as an idealist school teacher. As Halide Nusret’s perception of the ideal Turkish woman is shaped within the socio-political milieu of the period, she welcomes the rights and liberties brought to women by the Republic. The Republican modernizing project of the making of a Westernized nation encourages women to take a more prominent part in social life and in work life provided that the domestic requirements for women are fully met. In this regard, Halide Nusret glorifies women with the qualities of the spouse and mother, and supports women in having a job or profession, only if this is good for the nation and motherland. Focusing on Halide Nusret’s views on women’s issues, this study aims at a text-based reading of her poems, as a woman who played an active role in the women’s associations of the period. As one of the most frequent writers of women’s magazines, she was known as ümmü’l-muharrirât, i.e., “the mother of female writers”. All poems of the poet, including the unpublished ones, are included in this study. The study aims to determine the female types and the contents of the female identity that Nusret creates and espouses within these texts. The ideal image of the woman created by the poet is shown to be defined in the nationalist conservative atmosphere of the period, mainly inspired by Ziya Gökalp as the main ideologue of the Republic.

Keywords: Halide Nusret Zorlutuna, Ümmü’l muharrirât, Poetry, Women.

Extended Abstract

As women came to contribute further in social life, and came to have further freedoms in the modernising process, a rapid change was seen in the social and cultural status of women in the Republican period, which positioned women and men side by side under the light of the same nationalist ideal. According to Ziya Gököl, the main ideologue for Republican nationalist modernism, women are beings with responsibilities and duties in family life, within the institution of marriage. Above all, women should be good wives and good mothers. It is mothers who will raise future generations. For this reason especially, motherhood was considered a sacred duty. In this context, the issue of women's education gained importance as raising consciousness through the availability of education was of vital importance for women and their place in society. Thus, it would be possible for them to raise morally sound and heroic children who would serve the country and the nation. These ideas systematized by Ziya Gököl constitute the essence of the Turkish modernist nationalist ideology. The fact that nationalism, as an ideology, labels women with both sanctification and subordination has left the women's rights movement in a contradictory political attitude. It is possible to analyse Halide Nusret's views on women in her theoretical writings and her ideal of a woman produced in her poems throughout her life in the light of this contradiction, and in the light of the worldview of the Republic as outlined by Ziya Gököl.

Halide Nusret is one of the most important figures of the Republican period, active in women's associations and women's magazines, as well as in the field of literature. She wrote for the magazines of Kadınlar Dünyası, Türk Kadını, Türk Yurdu, Çağrı, Hilâl, Salon Mecmuası, Aydıbir, and Hisar, as well as, the newspapers Vakit, Zafer, Kudret, Haber, Yeni İstanbul, Sabah, and Hürriyet. She is among the founders of the magazines Defne, Ayşe and Töre. In her works the issue of women is a topic that she focuses on often, both as a female intellectual and as one of the first generation of school teachers raised by the new Republic. It can be seen that in both her writings and in her works, she grasps the issue of women through the lens of the nationalist ideology. According to

Halide Nusret, Turkish women did not stand against men to obtain their rights and freedom as Western women did, but rather Turkish women and Turkish men fought side by side in the struggle for independence. She is positioned far from a right-wing feminist approach by her assertions, which finds the solution in a more radical, oppositional approach. She thinks that a woman should be a good Muslim, a good wife, and a good mother and it is only possible to have a profession after fulfilling these primary responsibilities. It is their responsibility to live their lives within the circle of morality. For this reason, women should not show weakness of will. The strengthening of their social status should not lead to material and moral decadence. As Halide Nusret's thoughts were placed within the Republican nationalist framework that allows women social roles to a certain extent, she glorifies women with the qualities of the spouse and mother and supports women to have a job or profession, only if this is good for the nation and fatherland.

This study, which aims to reveal Halide Nusret's view of the women's issue through her writings and works by considering the social dynamics of the period, focuses specifically on the poems of the poet. Her poems also serve as receptacles of her ideas summarised above. In these poems it is possible to find the ideal housewife, or labourer woman, the plight and possible end of a fallen woman, as well as women and young girls who were widowed during the war. In addition, it is seen that the motherhood and spouse identities of the woman are glorified, and the love and devotion to the country is identified with the devotion of a child to his/her mother. Halide Nusret's mother is also one of the figures on the basis of which she came to reflect on the status of women and out of which she based her ideal of the female.

Halide Nusret supported social formations and worked for charities and had done so since her youth. She served society for many years, especially for women and children in the Turkish Women's Union, People's Houses, Teachers' Union, Humanitarian Association, Child Protection Agency, Child Rights Defense Association. In the year 1975, declared as the "Women's Year" by the United Nations, she received the title of Ümmü'l Muharrirât (mother of female writers) at the meeting organized by the Associa-

tion for Examining and Researching the Social Life of Women. She is one of the female writers to make an impact with her works and writings in her own period. Examining her works will contribute to women's studies in terms of reflecting the perception of women of the Republican period.

Giriş

Halide Nusret Zorlutuna¹ (1901 –1984), İstanbul Kızıltoprak'ta dünyaya gelir. Babası Kerkük mutasarrıfı, Fedakâran-ı Millet Cemiyeti başkanı ve gazeteci Avnullah Kâzımı, annesi ise zamanın aydın kadınlarından Ayşe Nazlı Zorlu'dur. Zorlutuna babasının Sivas'a sürgün gönderilmesi ve ardından Sinop'ta tutuklu kalması nedeniyle annesiyle birlikte büyümüştür. Şiire ilgisi olan annesinden Kur'an ve Türkçe dersleriyle ilk eğitimini alır. Namık Kemal ve Ziya Paşa etkilendiği şairlerdir; bu isimler Halide Nusret'in edebi zevkinin oluşmasında etkili olmuştur. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, şair 7 yaşındayken, babasına kavuşur. Uzunca bir zaman özel hocalardan eğitim alır. Babasının mutasarrıflık görevini kabul etmesiyle aile İstanbul'dan Kerkük'e gelir. Halide Nusret burada geçirdiği süre boyunca eğitimine devam eder. Aile 1914'te İstanbul'a döner. Şair Kerkük'te ömrünün en güzel günlerini geçirdiğini, çocukluğunun en temiz hatıralarını burada edindiğini ifade eder. 1916 yılında kardeşi İsmet Kür dünyaya gelir. Halide Nusret babasıyla çalışarak Arapça ve Farsçasını geliştirir, Doğu ve Batı klasiklerini okumaya başlar. Bu dönemde yaptığı okumalar onun edebi zevkini geliştirmiş ve eserlerini, özellikle de şiirini etkilemiştir. I. Dünya Savaşı'nın ekonomiyi alt üst etmesinden ve yaşam koşullarını zorlaştırmasından Zorlutuna ailesi de etkilenir. Kızıltoprak'tan Göztepe'ye taşınırlar. Halide Nusret Erenköy Kız Lisesi'ne başlar. Bu dönemde babasını kaybeder. Bu kaybın ardından ailesinin geçimine destek olabilmek amacıyla çalışma hayatına atılır. 1919 yılında Darülmüallimat'ta öğretmenlik sınavına girerek başarılı olur. Bir yandan öğretmenlik yapar bir yandan da İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'ne başlar. Arka kâya savaşların yaşandığı, yeni bir devletin ve rejimin kurulduğu, ilke ve inkılapların dizi halinde hayata geçirildiği çalkantılı bir dönemde yüzünü Anadolu'ya çevirmek zorunda hisseder. 1924 yılında “yıkılmış

¹ Hayatına dair bilgiler için adı geçen kaynaklardan yararlanılmıştır: Ayrıntılı bilgi için bkz. (Özbaşrak, 2020; Gürel, 1988).

viraneye dönmüş olan aziz memleketi onarmak; en uzak köşelere kadar ışık götürmek” (Zorlutuna, 1978, s. 166) idealiyle öğretmenlik mesleğini yapmaya karar verir. 1924-26 yılları arasında Edirne’de mesleğini icra eder.² Bu dönemde Trakya öğretmenlerinden oluşan bir heyetle birlikte mesleki incelemelerde bulunmak maksadıyla Bulgaristan’a gönderilir. Bu bir aylık seyahatin izleri onun Tuna’yı anlatan şiirlerinde görülür. 1926’da Dördüncü Süvari Alayı Binbaşısı Aziz Vecihi ile evlenir. İstanbul Kız Lisesi’ne geçer. 7 yıllık İstanbul hizmetinin ardından Kars’a, daha sonra ise Karaman, Urfa, Maraş ve en son Ankara’ya gider. Şair eşinin görevi dolayısıyla Anadolu’yu daha yakından gözlemleme şansı bulmuş, gittiği bu şehirler için de şiirler kaleme almıştır. 1957’de, 33 yılın ardından öğretmenlikten emekliye ayrılır. 1930’da oğlu Hüseyin Avnullah Ergün dünyaya gelir. Yazar anne oluşunu bir mucize addeder. 1938’de de kızı Emine İşinsu doğar. Bu doğum da ona büyük bir yaşama sevinci bahşeder. 1968 yılında annesini, 1971’de eşi Aziz Vecihi’yi ve 1973’te çok yakın dostu Şükûfe Nihal’i kaybeden Halide Nusret 1984 yılında vefat eder. Mezarı Ankara Asrî Mezarlığı’ndadır.

Halide Nusret genç yaşlarından itibaren sosyal oluşumlara destek vermiş ve hayır kurumları için çalışmıştır. Türk Kadınlar Birliği, Türk Ocakları, Halk Evleri, Muallimler Birliği, Yardım Sevenler Derneği, Çocuk Esirgeme Kurumu, Çocuk Haklarını Müdafaa Cemiyeti idare heyetinde uzun yıllar topluma hizmet etmiş, bilhassa kadınlar ve çocuklar için çalışmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından “Kadın Yılı” olarak ilan edilen 1975 yılında “Kadının Sosyal Hayatını İnceleme ve Araştırma Derneği”nin düzenlediği toplantıda *Ayşe ve Töre* mecmualarının kurucusu, Mütareke ve Cumhuriyet devirlerinin şair ve romancısı Halide Nusret’e “Ümmü’l Muharrirât” (kadın yazarların annesi) unvanı verilmiştir. Yine kurucusu olduğu Türk Anneler Derneği yazarı “Yılın Annesi” seçmiştir. Şair, yazar ve öğretmen olarak “her meslekten imanlı, milliyetçi” insanlar yetiştirmek Halide Nusret için birincil gaye olmuştur. (Gürel, 1988, s. 16)

Halide Nusret lisede öğrenciyken Muallim Ahmet Halit Yaşaroğ-

² Şair Edirne yıllarından şu sözlerle bahseder: “Öğrencilerimi çok sevdim. Onlar da beni sevdi. Renk renk, boy boy, dilimden anlayan, beni sevgi dolu pırl pırl gözleriyle dinleyen bir topluluk vardı karşımda. Onlara kalbimin kapılarını açmış, onlara kendimden birçok şey veriyordum. Onlara doğruyu, iyiyi, güzeli öğretmeğe, benimsetmeğe çalışıyordum. Ne tatlıydı Edirne’de geçen o ilk öğretmenlik yıllarım. Kelimenin tam anlamıyla mutluydum.” (Zorlutuna, 1976).

lu'nun çıkardığı *Talebe Defteri* adlı öğrenci dergisinin açtığı yarışmaya babasının ölümünü anlatan mensur şiiri "Ağlayan Kahkahalar" ile katılmış ve birinci seçilmiştir. 1917'de *Talebe Defteri*'nde yazmaya başlayan şair 1919'da *Nedim*, 1920'de *Süs*, *Servet-i Fünûn* ve *Ümit*, 1922'de *İctihad* mecmualarında mensur şiirlerden başka, şiirler ve roman tefrikaları, musahabeler, tercüme şiirler ve romanlar ile küçük hikâyeler yayımlamıştır. 1923-1925 yılları arasında *Milli Mecmua*'da, 1927-1928'de *Hayat*'ta, 1930'da *Türk Yurdu*'nda şiirlerini, az sayıda küçük hikâyelerini ve musahabelerini yayımlamış; 1939'da *Kopuz*'da, 1941'de *Çınaraltı*'nda ve *Ülkü*'de yalnız şiirlerine rastlanmıştır. 1933-1943 yılları arasında eşinin görevi dolayısıyla Anadolu'nun farklı şehirlerinde bulunan yazarın İstanbul'un edebiyat çevresinden uzak kalışı nedeniyle imzasına sık rastlanmamaktadır. Daha sonraki yıllarda *Kadınlar Dünyası* ve *Türk Kadını* dergilerinde yazılarını yayımlamıştır. *Türk Yurdu*, *Çağrı*, *Hilâl*, *Salon Mecmuası*, *Aydabir*, *Hisar* dergilerinde ve *Vakit*, *Zafer*, *Kudret*, *Haber*, *Yeni İstanbul*, *Sabah*, *Hürriyet* gazetelerinde yazmaya devam etmiştir. Halide Nusret'in üzerinde durulması gereken bir diğer tarafı da yayıncılığıdır. Şair *Defne*, *Ayşe* ve *Töre* mecmualarının kurucuları arasındadır.

Bu çalışmada modernleşme sürecinde toplumsal konumu değişmeye başlayan, yeni hak ve özgürlükler elde eden Türk kadınının, Halide Nusret'in yazı evreninde ne şekilde konumlandırıldığı irdelenecektir. Yalnızca toplumsal sâikler ve dönemin ideolojik eğilimleri değil şairin yetişme koşulları da yarattığı kadın imgesinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Halide Nusret'in şiirlerini merkeze alan, içerik analizine dayanan çalışma kadının hangi kimlikleriyle öne çıkarıldığını, hangi kadın tiplerinin baskın olarak işlendiğini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda *Geceden Taşan Dertler* kitabının "Kadın" başlıklı bölümünde yer alanlar başta olmak üzere kadın imgesinin var olduğu tüm şiirler, kitaplaşmamış şiirler de dahil olmak üzere, incelenmiştir.

Şairliği ve Sanat Telakkisi

Mütareke ve Millî Mücadele yıllarında yazmaya başlayan Halide Nusret, Millî Edebiyat akımına mensuptur. Kimi edebiyat tarihçileri Halide Nusret'i Hecenin Beş Şairini izleyen gruba dahil etmektedir. Çoğunlukla hece veznini kullanan şairin serbest tarzda yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Şiirlerinde vatan sevgisi, Anadolu, tabiat, aşk, yalnızlık, din ve tasavvuf, ölüm, kadın ve aile temleri öne çıkar. Hem divan

şii mazmunlarının modern kullanımları hem de halk şiirinden, özellikle de Yunus Emre'den beslenen bir söyleyiş göze çarpar.

İnci Enginün Halide Nusret'in şiirlerini iki grupta toplar. Şiirler zorlu günlerde, savaşların, kayıpların ve acıların sonunun gelmediği günlerde kaleme alındığından bunların bir kısmında "milletin koruyucu gücünü temsil eden Ulu kurtarıcı, kadın, tayyareciler, denizciler, süvariler yer alır." Bunlar, milletin yeniden dirilmek için muhtaç olduğu tiplerin tasviridir. İkinci grupta ise lirizmin ağırlıkta olduğu şiirler bulunur; bunlara keder, sıkıntı ve hüzün hâkimdir:

"Bütün bu şiirlerinde zavallılara acıma büyük yer tutar. Mütareke döneminin perişan ülkesinde, genç ve hassas bir kalbi yaralayan sayısız sahneler vardır. Halide Nusret bunları şiirlerine geçirmiş ve devrinde büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Memleket meselelerine duyulan ilgi, edebiyatı bir çeşit röportaja döndürürken yazarlarımıza gerçeği görme ve gösterme imkânını da vermiştir." (Enginün, 2012, s.197)

Betül Coşkun şairin *Bütün Şiirleri*'ne yazdığı giriş yazısında onun şairliğini dört bölümde inceler: Santimentalizm-lirizm dönemi, hamasi duygular ve yeni kurulan Cumhuriyet'in ilânı, Anadolu coğrafyası ve ferdi meseleler (Coşkun, 2008). İlk dönem şiirlerinde Servet-i Fünûn dönemi şairlerine has bir lirizm hissedilir; "fakat bakış tarzı, dil ve söyleyiş bakımından onlardan çok farklıdır." (Ercilasun, 1984). Daha sonra Millî Mücadele ve Cumhuriyet heyecanı hamasi duyguların ve hitabet üslubunun hâkim olduğu şiirler kaleme alır. Cumhuriyet'in ilk kadının öğretmenlerinden olan Halide Nusret'in Anadolu'nun birçok yerinde görev yapması bu coğrafyayı yakından tanınmasına imkân vermiş; bu da şiirlerde canlı Anadolu tasvirlerinin yaratılabilmesini sağlamıştır. Bunlar yalnızca yer-mekân tasviriyle sınırlı kalmayan, Anadolu insanının ve kültürünün başarıyla yansıtıldığı şiirlerdir. Son döneminde ise ölüm, din, tasavvuf gibi konulara yönelmiş, aşk ve vatan sevgisi temalarını işlemeyi sürdürmüştür (Coşkun, 2008, s. 20).

Şiirler dini, milli, vatani, sosyal konuları ele almakla beraber bireysel bir karakter taşır. Halide Nusret hassas bir kalbin his ve heyecanlarını mistik ve lirik bir atmosfer içinde verir. Bütün eserleri milli ve manevi değerlere bağlıdır. Şair, İstanbul Türkçesinin güzel örnekleri sayılabilecek şiirleri ve sağlam diliyle edebiyatın mühim simaları ara-

sında yer alır (Gürel, 1988, s. 29). Halide Nusret sanat telakkisini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Bir eserin, sanat eseri vasfı kazanması için ‘güzel’ olması, insanda eskiden ‘Bedii heyecan’ denilen, güzellik coşkunu luğu uyandırması şarttır. Ben çok defa sanatta, her şeyde, memleketim için, milletim için demişimdir. Bu, sadece didaktik eser vermek demek mânâsına gelmez. Meselâ, büyük şairimiz Yahya Kemal merhumun ‘İtri’ adlı şiiri, bir sanat şaheseridir. Fakat Türk Milleti’nin mazisinde yaşamış bir dahi sanatkârı andığı için, bu eser aynı zamanda Türk Milleti’ne faydalı bir eserdir. Sanat eseri, ‘sanat eseri’ olmak için, sanatçının kendini de aksettirmelidir. Eskiler, ‘Üslubu beyan aynıyle insandır.’ derler. Sanat eseri de, bir yerde, sanatçının kendini aksettirmesiyle değerini bulur.” (Zorlutuna, 1976, s.11).

Kendisinden şiirini tarif etmesi istendiğinde ise “Bir şair: Allah nedir deyince gaafil/ Allah deyip hâmuş olur dil, demiş. Şiir nedir denilince ben de ‘şiir’ deyip susmak istiyorum.” (Gürel, 1988, s.64) cevabını verir. Bu sözlerden Zorlutuna’nın şiiri his ve gönül işi olarak gördüğü ve onun şairin belirlediği tanımlarla sınırlandırılmaması gerektiğini düşündüğü anlaşılmaktadır.

Yazarın eserlerinde kadın psikolojisini çok iyi tahlil edebildiğine dikkat çeken Kenan Akyüz, Zorlutuna’nın şiirlerinde zaman zaman romantikleşen lirizmi ve ince melal duygusunu dikkate değer bulur. Ona göre Halide Nusret “zaman zaman ârız olan samimiyetsizlikten, yani bir kadın hüviyetiyle görünmek korkusundan kurtularak, olduğu gibi görünüp konuşabilen şairlerimizdendir.” (Akyüz, 2014, s. 903).

Kadın Meselesine İlişkin Görüşleri

Halide Nusret Türkiye’de toplumsal dönüşümün hız kazandığı Cumhuriyet döneminde birçok konuda fikir üretmiştir. Kadının toplumdaki yeri, hak ve özgürlükleri, kimlik problemleri onun görüşlerini ortaya koyduğu konulardandır. Modernleşme sürecinde toplum hayatındaki tüm değişimlerden, geleneksel olarak ev içinde anne ve eş rolleriyle sınırlanmış olan kadınlar da etkilenmiş; kadınlar, toplumsal yaşamda farklı bir statü kazanmak amacıyla taleplerde bulunmaya başlamıştır. Bu taleplerin dile getirilebilmesinde en etkili araç ise basın olmuştur.

Kadınlar gazetelerde ve özellikle pek çok kadın dergisinde sorunlarını ve beklentilerini yazarak, toplumu ve özellikle de hemcinslerini bilinçlendirmeye çalışmıştır. Bununla da yetinmeyerek konferanslar düzenlemiş, çeşitli dernekler kurmuş ve bu derneklerde etkin görevler üstlenmişlerdir (Çakır, 2016, s. 59).

Halide Nusret yürüttüğü dernek ve dergicilik faaliyetleri ile kadınların eğitilmesi /bilinçlendirilmesi konusunda çaba gösteren isimlerdendir. *Türk Kadını* dergisi yazar kadrosuna 17 yaşında katılarak en genç üye olan Halide Nusret'in dergiye katkısı daha çok şiir ve hikâyeleri ile olur.³ Halide Nusret ve diğer kadın yazarlar *Türk Kadını*'nda çoğunlukla aşk, vatan sevgisi, savaşın yol açtığı sosyal yaralar, yurt dışındaki kadınların yaşamları ve hak mücadeleleri, evlilik hayatı ve ev idaresi gibi konularda yazmıştır. Kadınların savaşla birlikte kazandıkları yeni haklar ve üstlendikleri yeni sorumluluklar tartışmaya açılmıştır. Milliyetçi ve modern tavrı benimseyen genç kadınların ve kız öğrencilerin tavırlarının ve kıyafetlerinin nasıl olması gerektiği, kadınların evleriyle ve çocuklarıyla nasıl ilgilenmeleri gerektiği ifade edilmiş; eş tercihlerinin özgürleşmesi ve görücü usulüyle evliliğin sona ermesi gerektiği ileri sürülmüştür. Kadın erkek ilişkileri, eğitim, sağlık, çocuk bakımı gibi konularda fikir ve önerilerini sunma fırsatı bulan kadınlar bu yazılar sayesinde kendilerine bir gündem oluşturabilmiştir (Metinsoy, 2020, s. 286). Diğer bir deyişle kadınlar, çıkardıkları gazete ve dergilerde tartışılan meselelere katılarak, konaklar, hayır dernekleri ve benzeri yerlerdeki toplantılarda bulunarak bir 'kamusal alan' yaratılmasına ve bu alanın genişletilmesine katkıda bulunmuştur. Bu olgu, kadın hareketi ile sivil toplumun oluşumu ve gelişimi arasındaki bağı vurgulamak bakımından önemlidir (Berktaş, 2010, s. 95).

Halide Nusret Türkçü/milliyetçi tavrını hem kurucusu hem de en önemli yazarlarından olduğu *Ayşe* dergisinde kaleme aldığı yazılar ve şiirlerde de sergilemiştir. *Ayşe* dergisi Milliyetçi Türk Kadınları Derneği'nin yaptığı kadın merkezli çalışmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dergide moda, sanat, yemek tarifleri, el işleri, sosyal hayat ve siyaset de dahil olmak üzere kadın meselelerine dair pek çok konuya

³ Derginin 12. sayısında "Yeşil Serap", 13. sayıda "Senin Kalbin", 16. sayıda "Köy Akşamı" şiiri, 17. Sayıda "Onların Günahı" hikâyesi, 18. sayıda "Onların Günahı" hikâyesi, 19. sayıda "İlk Günlerin Tahassüsâtı" yazısı, 20. sayıda "Sensizliğim" şiiri ve yine aynı sayıda "Buhran Dakikalarında" yazısı, 21. sayıda "Siz" şiiri yer almaktadır. (Öztürk, 2010).

yer verilmiştir. Derginin 15. sayısına ait başyazıyı “Mutlu Bir Yıldönümü” adıyla kaleme alan Halide Nusret burada, Türk kadınının Batılı kadın profiline farklı olduğuna dikkat çekmiştir. Batılı kadınlar kendi hak ve özgürlüklerini elde edebilmek için erkeklerle mücadele etmiş, Türk kadını ise bir kurtuluş ve bağımsızlık savaşı içinde erkeklerle omuz omuza savaş meydanlarında çarpışmıştır: “Evet Garplı kadınlar, haklarını almak için kendi erkekleriyle çarpışmışlardır; Türk kadını ise, şahsı için herhangi bir menfaat düşünmeksizin, kendi erkeğinin yanı başında düşman ordularıyla çarpışmıştır.” (Türk, 2018, s.48). Bu ifadede kadın haklarının kazanımı hususunda çağa ait toplumsal dinamiklerin, sosyal ve siyasi ortamın belirleyiciliği vurgulanmaktadır. Doğu’da ve Batı’da kadın hak ve özgürlüklerinin edinilmesinde farklı süreçlerden geçildiğine, Türk kadınlarının yurt savunmasına kendi hak ve özgürlük taleplerini feda ettiğine dikkat çekilmektedir. Yazarın söz konusu ifadelerinden kadın meselesine kendi döneminde ilk izleri görülen kadın hareketinin eşitlik temelli hak ve özgürlük talebi açısından yaklaşmadığı, dönemin milliyetçi/devletçi modernleşmeci anlayışından baktığı görülmektedir.

Ayşe dergisinin sahibi ve neşriyat müdürü olan Halide Nusret’in kızı Emine Işınso da Nur İleri takma adıyla yazdığı yazılarda kadın meselesine dair görüşlerini aktarmıştır. Her ikisinin de kadın meselesine bakışı milliyetçi çizgidedir. Bu yazılarda Türk kadınlarının kahramanlıklarıyla öne çıkarıldığı ve övgüye değer bulunduğu görülmektedir. “Sohbet” başlıklı sayfada yer alan “Türk Kadını” yazısında Işınso, tarihin eski dönemlerinden Millî Mücadele sonrasına dek kahraman Türk kadınlarından söz eder. Savaş zamanlarında hem çocuklarına hem de yurduna bakan kadınların, bununla da yetinmeyerek dernekleşme ve propaganda faaliyetleriyle vatan savunmasında aktif rol oynadığını vurgular. Yazıda *Tercüman-ı Hakikat*’te yazan Fatma Aliye Hanım’ın tarihteki ilk resmî Türk kadın derneğini kurduğuna ve bu derneğin Rumeli cephesinde savaşan askerlere cephe gerisi desteği verdiği de değinilir. Yazının sonunda Türk kadını “Ayşe” adıyla sembolleştirilir. “Ayşe de tarihimizin ve destanımızın Mehmet kadar meçhul, Mehmet kadar meşhur, Mehmet kadar gerçek, Mehmet kadar efsanevi bir kahramanıdır. Yaptıkları efsaneye benzer ama kendisi gerçekler üstünde bir gerçektir” sözleriyle dergiye neden bu ismin verildiği açıklanır (Türk, 2018, s.46). *Türk Kadını*’ndakine benzer olarak Ayşe dergisinde de milliyetçi Türk kadınının sosyal yaşamda en az erkekler kadar yer

alması ve söz sahibi olması gerektiği vurgulanmıştır. Fatmagül Berk-tay, Halide Nusret ve Emine Işınsu'nun ortaya koyduğu milliyetçi bakışın kadın hareketi konusundaki ikircikli tutumunu Türkiye modernleşmesine teşmil ederek şöyle açıklamıştır:

“İmparatorluk milliyetçiliğinin hem devleti kurtarma hem de İslamcılık ile medeniyetçiliği birleştirme kaygıları ek-lenince, Müslüman-Türk kadınlarının özgürleşme sorununun ne denli çetrefil olduğu ortaya çıkar; bu ‘çetrefil’liğin, Osmanlı'nın Cumhuriyet'e aktardığı mirasın bir parçası olduğu rahatlıkla söylenebilir.” (Berk-tay, 2010, s.96).

Halide Nusret yukarıda sözü edilen dergilerde yazdığı yazılarda kadın meselesine dair görüşlerini ortaya koyarken, romanları ve şiirleri bu fikirlerin yansıma alanı haline gelmiştir. Yazar romanlarında bilhas-sa kadın tipleri üzerinde durmuş, erkek karakterlere nazaran kadınları öne çıkarmıştır. Reşide Cengiz yazarın romanlarındaki kadın karakterleri zengin ve züppe tipler, zengin ve muhafazakâr kadınlar, basit cahil ve köylü kadınlar, düşmüş ve çaresiz kadınlar ile dadılar ve çalışan kadınlar olmak üzere sınıflandırır (Gürel, 1988, s. 57).

Sadık K. Tural da *Töre* dergisinde Halide Nusret üzerine kaleme aldığı yazıda yazarın eserlerindeki kadın karakterlerin özelliklerini tespit eder. Buna göre kadınlar, ahlâklı ve iradeli olmak şartı ile serbestçe yaşamalıdır. İrade zaafi göstererek düşme noktasına gelmiş olanlara anlayış gösterilmeli, bunların cemiyet içinde damgalı şekilde yaşamaları önlenmeli ve doğru yola dönmeleri için teşvik ve telkinde bulunulmalıdır. Entelektüel kadınların ise birçoğu ne istediğini, daha doğrusu ne kadar istediğini muhakemenin süzgecinden geçirmemiştir. Sosyalleşen kadın, ölçüsüz his ve zevklerin, modaların büyük rol oynadığı bir yaşayış tarzından veya kadını erkekleşmeye iten maddi kazanç ve mevki girdabından fazlaca etkilenmektedir. Dinin, gelenek ve göreneklerin kendilerine telkin ettiği yaşayış mantığı içinde mutlu görünen kadınlar ve genç kızların ruhlarının derinliklerinde bir tevekkül perdesi ile örtülmeye çalışılan çeşitli acılar ve arzular görülmektedir (Tural, 1984, s. 9). Kadınlardan toplumun koyduğu kurallar içinde bir özenetim geliştirmesi beklenmektedir. Kadın hiçbir zaman ahlâk dairesinden çıkmamalı, zayıf davranmamalıdır. Ahlâka mugayir davranan ve yaşayan kadınların içine düştükleri durum yazara göre bir irade zaafından kaynaklanmaktadır. O nedenle bu kadınlara anlayış gösterilmeli ve hemen

doğru yola sevk edilmeleri sağlanmalıdır. Kadının sosyal hayata daha fazla karışması, meslek sahibi olması gibi unsurlar da geleneksel ataerkil düzende erkeğin sorumluluğunda olan evin geçimini temin etmek görevinin kadın tarafından yerine getirilmesi anlamına gelir. Nitekim bu da geleneksel aile düzeninin zararına olabilir. Kadının her durumda ölçülü olmayı bilmesi gerekmektedir. Kadınların acıları ve arzuları dinin, gelenek ve göreneklerin öngördüğü yaşam tarzının dışına çıkılmasında neden olmamalıdır.

Tanzimat sonrası dönemde kaleme alınan ilk Türk romanlarında ve bu dönem basınında yer alan yazılarda kadınların özgürlük taleplerinin İslam'ın icaplarına uygun olması gerektiği vurgusu öne çıkmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminde Türkçülük akımının yükselişe geçmesiyle tartışmaya yeni kavramlar girmiştir. Ziya Gökalp'in dönüm noktası niteliğindeki çalışması *Türkçülüğün Esasları* yalnız Müslüman inançlarına değil, 'ulus' olmaya dayalı yeni bir kültürel öz vurgusuna yer vermektedir. Cumhuriyet dönemi feminist savlar Gökalp'in çalışmasına çok şey borçludur. Bu noktadan hareketle, kadınların özgürleşmesinin Batı'dan ithal, yabancı bir şey değil, kökleri Orta Asya'da bulunan Türk kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğu gösterilmeye çalışılmıştır⁴ (Kandiyoti, 2013, s. 147).

Ziya Gökalp toplumun üç ana dayanağı olduğunu düşünmektedir. "Kadın" başlıklı şiirinde bu konudaki görüşlerini aktaran Gökalp'e göre söz konusu unsurlardan ilki ailedir. Aile bir "diyanet yuvası" olarak tanımlanır ve bu yuvanın kurucusu kadındır. İkincisi devlettir ve onu yaratan, var eden erkektir. Üçüncüsü ise millettir. Din aileden, hukuk devletten doğar ve milletteki son mefkure ilme uygun ahlâktır. Bu nedenle milletin teşekkülü kadın ve erkeğin vicdanlarının birleşmesinden doğan dirlikle olacak; bu iki cins bir irfanda Allah'a tapacaktır (Gökalp,

⁴ Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları*'nda "Türk feminizmi" bahsinde Eski Türklerde kadınların umumiyetle amazon olduğunu, bu kadınların en az erkekler kadar binicilik, silahşorluk, kahramanlık yaptığını, doğrudan doğruya hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir olabildiğini ifade eder. Ayrıca, alelade evlerde dahi evin kadın ve erkek için ortak olduğunu, ikisine de ait kabul edildiğini anlatır. Çocuklar üzerindeki velilik hassasının baba kadar anneye de ait olduğunu dile getirir. Erkeklerin karılarına daima saygı gösterdiğini; kadınları arabaya bindiren erkeklerin arabanın arkasında yaya yürüdüklerini aktarır. Feminizmin Türklerin en eski düsturu olduğunu söyleyen Gökalp kadınların mala tasarruf ettikleri gibi, dirliklere, zaametlere, haslara, malikanelere de sahip olabildiklerini yazar. Eski kavimler arasında hiçbir kavmin Türkler kadar kadın cinsiyetine hak vermediğine, saygı göstermediğine de dikkat çeker. (Gökalp, 1976, ss. 151-152).

1976, s. 19). Halide Nusret de “Türk Ocağında İctima” başlıklı yazısında ailenin bir “iştirak” olduğu fikrini serdetmiştir. Kadın ve erkek arasındaki ilişkide bir eşitlik vurgusundan çok bunların birbirini tamamlayan iki unsur şeklinde kabul edildiği anlaşılmaktadır. Daha sonra şairlerinde de görüleceği üzere Ziya Gökalp Halide Nusret’in cemiyet, devlet, aile, ahlâk gibi kurumlar hakkındaki kanaatlerini ve bu kurumlar içinde kadının yeri hakkındaki hükümlerini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Kadın onun için toplumda ahlâk ve aile kurumları içinde değerli, eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gereken bir varlıktır. Bilgili ve şahsiyetli olmaları beklenen bu kadınların “eğitimi” onlara en başta annelik duygusunun kazandırılmasını içermektedir. Bir kadının iyi anne olması, onun yetiştireceği vatana ve millete hayırlı çocuklarla, nesilleri etkileyecektir. Kadının eğitilmesi, yazarın yine kadının en önemli kimliklerinden biri olan eş kimliğini en iyi şekilde var edebilmesi için de elzemdir. İyi bir eş olmak Müslüman bir kadının faziletlerindedir. İyi bir eş, iyi bir anne ve iyi bir Müslüman olmak Halide Nusret’in ideal kadın imgesinin olmazsa olmaz niteliklerini oluşturur. Bu düşüncede hem Osmanlı kadınlarının hem de onları destekleyip söylemin ve pratiğin sınırlarını çizen erkek aydınların, kadın eğitiminin gerekliliğini Batı’daki tartışmalara benzer biçimde ele almasının payı vardır. Batı’daki anlayışa paralel olarak kadının eğitimi meselesi onun eş ve annelik rolünü daha iyi yapabilmesi ile temellendirilir. Milli bilincin gelişmesiyle de milliyetçi öğeler söyleme giderek daha fazla dahil olur (Berktaş, 2010, s. 93-94).

Halide Nusret’in kadının toplumsal hayata ve iş hayatına katılımı konusundaki görüşleri ise hayatı boyunca tutarlı bir izlediği mümkün kılmayacak şekilde değişiklikler arz etmiştir. Mütareke yıllarında yazarın geleneksel değerlere bağlı olduğu görülmektedir. Söz gelimi yazar, “1918-1920 yılları arasında yazdığı yazılarda kadının erkekle aynı işlerde çalışmasını eleştirir. Bu dönemde o, kadının annelik rolünü tek ve en önemli rol olarak benimserken iş hayatının bu rolüne engel olacağını düşünür.” (Coşkun, 2010, s.324). Kadının çalışma hayatındaki varlığı onun aile hayatını tehdit edebilir. Vaktinin büyük bir kısmını iş hayatına ayıran bir kadının ailesini ihmal etmesi, annelik ve eşlik vazifelerini aksatması olasıdır. Bu nedenle yazar kadının ev hayatına ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmesinin öncelikli olduğunu vurgulamaktadır. Bu geleneksel modelde kadın yuvası için emek

verirken erkek dış dünyanın hengamesi içinde ailesinin geçimini sağlayabilmek adına çaba sarf etmelidir. Başka bir deyişle, kadın evinde erkek ise dışarda çalışmalıdır. Bir kadının asli görevi çocuklarını sevgiyle büyütme ve terbiye etmek, bundan arta kalan zamanda da kendisine ve evine özen göstermektir. Cumhuriyetle birlikte kadının toplumsal yaşama ve çalışma hayatına katılmasına Cumhuriyet modernleşmesinin öngördüğü sınırlarda destek veren yazar, 1950'lerden sonra ise tekrar geleneksel- muhafazakâr değerler üzerinden tartışmaya devam eder. Bir kadın mademki dünyaya kadın olarak gelmiştir, o halde hem eş olarak kocasına hem anne olarak çocuklarına hem de Türk kadını olarak vatanına karşı fedakâr olmak zorundadır, hatta bu uğurda kendini harcamaya mecburdur (Coşkun, 2010). Ayrıca kadınların tesettürü gereksindiğini, modernleşen kadının peçeden ve çarşaftan kurtulduğunu, ancak toplumun buna henüz hazır olmadığını yazar Halide Nusret. Sürmeli gözler, boyalı dudaklar ve şen kahkahalar onun için ülke dertlerine karşı kayıtsızlığın, milli meselelerden uzaklığın ifadesidir.

Yazar kadınlara 1917 yılında verilen boşanma hakkını da desteklemez. Kadınların bu hakkı edinmesiyle boşanmaların artacağından endişe eder. Her ne olursa olsun, kadın yuvasının yıkılmaması için mücadeleye etmeli, aile kurumunun sürekliliği için çalışmalıdır.⁵ Erkeklerin "ta'adüd-i zevcat", yani çok eşle evliliğine ise sıcak bakmaz. Ahlâklı, eğitilmiş Müslüman Türk kadını portresi çizmeye çalışır (Coşkun, 2010, s. 328). Halide Nusret kadın meselesini ele alırken çözümü daha radikal bir tavır ve isyanda bulan feminist bakıştan uzaktır. Romantik ve itidal davranarak 'kadınların bir bardak suda fırtına çıkarmamaları' gerektiğini ifade eder. Kadınlara zaten hakları olan özgürlükleri erkeklerin lütfedeceğine dair umutludur. Erkeklerin kadınların haklarını gasbettikleri için kalplerinde bir nedamet duyacağına inanmaktadır (Coşkun, 2010, s. 329).

⁵ Bu konuda Sabiha Sertel'in görüşleri dönemi içinde öncü sayılabilecek türdendir ve o dönem milliyetçi kadınların ağzından çok sık duyulacak cinsten değildir: "Ona göre boşanma ve nikâhta eşitlik, ahlaki eşitlik gereğidir. Milliyetçi (Kemalist) uluslaşma projesinden farklı olarak ailenin sürekliliği ve ölünceye kadar devam eden evlilik düşüncesini benimsemez. Ailenin/evliliğin bozulması toplumsal düzeni tehdit etmez: 'Aile her iki tarafın müşterek anlaşmasıyla yaşayan bir şeydir. Hiç kimsenin bir diğerini istemediği bir hayatı sonuna kadar yaşamaya mecbur etmeye hakkı yoktur. Bu sebeple kanun aileye karışmamalıdır. Ancak aile kanun müdahalesinden kurtulduğu zamandır ki kadın ve erkek için hür bir müesseseye olabilir.'" (Gökalp, 1976, ss. 151-152).

Halide Nusret *Bir Devrin Romanı* başlıklı otobiyografisinde kendisini Cumhuriyet'in ideal kadın imgesinin nadir temsilcilerinden biri olarak konumlandırmaktadır:

“(...) Yazar, otobiyografisinde örtük bir kimlik sergileyerek anılarını ve yaşadığı olayları gerçekleşmesini istediği şekilde anlatır. Yazarın, II. Meşrutiyet'in ilanıyla gelişen ve Cumhuriyet döneminde de devam eden kadın dernek ve cemiyetlerinin faaliyetlerine, kadın yayımlarına ve kadın yazarlara yer vermemesi ve adeta Cumhuriyet'in ideal kadın kimliğinin 'nadir' temsilcilerinden biri olarak tarihsel açıdan önemli bir kimliği olduğuna inanarak sadece kendi başarılarını anlatması; bunun yanı sıra Halide Edip Adıvar gibi gerek yazın alanında gerekse siyasi alanda ön planda olan kamusal bir şahsiyete sadece hikâyesini öğretilenleri için piyese çevirdiği bir yazar olarak bahsetmesi bu tespiti destekler niteliktedir.” (Arslan, 2009, s.11).

Şairin şiirlerinde ve yazılarında ev kadınlığına dair yarattığı imgede ise annesi Ayşe Nazlı Hanım'ın etkisi vardır. Kültürlü bir kadın olan annesinin edebiyata, özellikle de şiire düşkün olduğunu ve kendisine Namık Kemal'den, Ziya Paşa'dan beyitler ezberlettiğini anlatan Halide Nusret, annesini okumaya düşkün bir kadın olarak tasvir eder. Ancak Ayşe Nazlı Hanım kızının okula gitmesini istemesine rağmen okuma azminin ev işlerinin önüne geçmesine tepki gösteren, kızının bir ev hanımına lazım olan şeyleri mutlaka öğrenmesi hususunda ısrar eden bir kadındır (Arslan, 2009, s. 14).

Cumhuriyet'in öncü muallimesi kimliğini öne çıkaran Zorlutuna, kadın deneyimlerinden ve kadın erkek ilişkilerinden de açıkça söz etmez. Cumhuriyet dönemi modernleşmesinin öngördüğü kadın kimliği vatansever, namuslu ve aseksüel bir kadın profilidir. Halide Nusret de otobiyografisinde ideal Cumhuriyet kadını olarak özel hayatıyla ilgili herhangi bir detay vermez.

Evlilik ise ona göre mantık çerçevesinde yürütülmesi gereken bir kurumdur. Yaşadığı dönemdeki kadınların “kadın ruhuna hitap eden” bir erkek arayışında olmalarını ve evlenirken bunu şart koşmalarını eleştirir (Arslan, 2009, s. 33). Zira bu kurum geçici olan duyguların üstünde bir önemi haizdir. Entelektüel bir kadın olarak evlilik kurumunun kadının hayatı üzerindeki etkisini sorgulamaz.

Özetle, Halide Nusret kadının sosyal hayattaki konumunu güçlendirmesini, belirli hak ve özgürlüklere sahip olmasını isterken bunu feminist bir anlayışla, kadının kendi varlığı ve özgürlüğü için değil modernleşmenin Cumhuriyetle birlikte büründüğü çağdaşlık görünümünü tesis edebilmek adına ister. Dolayısıyla Halide Nusret kadını, Cumhuriyet ideolojisiyle çelişmeyecek biçimde eşlik, annelik vasıfları öncelikli olmakla birlikte devletin öngördüğü sınırlar dahilinde toplum hayatına da katkı veren bir yerde konumlandırmaktadır.

Şiirlerinde Kadın⁶

Halide Nusret kadın meselesine ilişkin fikirlerini daha çok fikrî yazılarında dile getirmiş, romanlarında yarattığı kadın karakterlerle de bu fikirleri uygulamaya çalışmıştır. Şiirlerinde ise vatan sevgisi, aşk, acıma, din ve tasavvuf, ölüm, yalnızlık gibi temler baskın olmakla birlikte yazarın kadına bakışı da tespit edilebilmektedir. Halide Nusret'in *Gecedен Taşan Dertler* kitabının "Kadın" başlıklı bölümünde yer alan "Ev Kadını", "Fikir Kadını", "İş Kadını", "Akşam Lâvhası İçinde Yuvasız Kadın" şiirleri onun yazılarındaki kadın imgesinin şiirdeki yansımaları oluşturur. Şiirler şairin kadını tam manasıyla Türkçü-İslamcı anlayışla ele aldığı ve toplum hayatında bu idrakte konumlandığı metinlerdir.

"Ev Kadını" onun Türk kadını için ideal addettiği vasıfların sıralandığı, hatta neredeyse tanımlandığı şiirdir. İdeal kadının sahip olması gereken niteliklerin ilki yuvasına emek veren temiz bir kadın olmaktır. Türk kadını yuvasını her daim temiz ve düzenli tutmalı, özenli olmalı, ona emek vermelidir: "Eşiğinden atlarken ferahlar yüreğimiz: Ne taşlıkta bir leke, ne tahtalarda bir iz! Bu şipşirin yuvacık sabun kokar kış ve yaz/ Örtüleri bembeyaz, perdeleri bembeyaz.../ Her köşede ince bir kadın zevki parıldar,/ Her şeyde bir kadının göz nuru, emeği var". Bu kadının evi bir "mabet", aile aşkı ise "din"dir. "Narin bir genç kadın" olan ev sahibesinin gözleri hülyalı, yumuşak, derin sıfatlarıyla tasvir edilir. Sesi ise "nazlı ırmaklar gibi çağıldar gönülde". Ve bu kadın elbette annedir. Üstelik tek çocukla da yetinmeyen bir anne: "Hiç eksik olmaz onun etrafında bebekler.../ Biri koşup atlarken ötekisi emekler...". Halide Nusret anneliği şu sözlerle yüceltir: "Her şeyden evvel ana olmak lâzımdır, yalnız kendi çocuklarına değil, bütün yurt çocukla-

⁶ Şiirlerin incelenmesinde eserin künyesi belirtilen baskısı kullanılacak, metin içinde sayfa numaralarının verilmesiyle yetinilecektir: (Gökalp, 1976, ss. 151-152).

rına karşı gerçek bir ana sevgisi taşıyan ve onlara elinden geldiği kadar kanat geren, yetiştirmeye çalışan kadın bence eli öpülecek bir annedir.” (Tural, 1984, s.6). Şair hemen ardından gelen dizelerde ise “Mevkuftur bütün ömrü yuvalara, yuvaya” (s.38) diyerek kadının ömrü boyunca hayatını evine vakfettiğini ifade eder.

Şiirlerdeki anne imgesi müşfik, sıcak, içten, güven, sakinlik ve huzur veren bir sığınak gibidir. “Kış Levhaları” şiirinde söz konusu müşfik anne imgesine geçim derdine rağmen çocuklarını korumaya çalışan anneler eklenir. Kış, kadınları/anneleri kederlendiren bir mevsimdir, zira “küflü duvarından çamurlar sızan/ ışıksız, ateşsiz viranelerde/ uzak ziyalara hasretle bakan kadınlar” (s.26) sonsuz bir derde gark olurlar. Her anne yavrusunu bağrının üzüntüyle tutuşan cehennemine bassa da onların üşümüş ellerine çare olamaz. Anne imgesinin hemen her şiirde şefkat duygusu üzerinden tanımlandığı görülmektedir. “Beni hayat yolunda yürüten bu sevgidir,/ Bir anne eli gibi her ân gönlümü okşar” (“Sen Her Şeyden Üstünsün”, s.72). “O zaman okşayarak bir anne eli gibi,/ Ağaran saçlarımı tel tel tarıyor yıllar” (“Yıllar”, s.94). “Hep bu sesin özlemi titriyor göz yaşımda,/ Bu sesin okşayışı geziniyor başımda/ Anamın parmakları, yavrumun eli gibi” (“Bu Ses”, s.101). “Sarardı onu şefkatli bir anne gibi.” (“Urfa Geceleri”, 123). “Hâlâ ayakta yer yer/ Bir masal devri gibi surlar./ Ve nehir/ Toprağı emziren gürbüz bir ana” (“Di-yarbakır”, s.143).

Şair, oğlu Ergün’ün doğumu üzerine kaleme aldığı “Mucize” başlıklı şiirde, yavrusunu bağrına bastığı anda Tanrı’nın gönlünde tecelli ettiğini hisseder. Hem bebeğin anne olarak kendisine yaşattığı duyguda hem de bebeğin kendisinde Tanrı’yı görür: “Yüzü gülden pembe, güneşten parlak/ Gözlerinin nuru sendedir mutlak!” (s.62). Yavrusunun kendisine yaşattığı duygu onun çehresinde Tanrı’ya tapınmak gibidir. Çocuk Tanrı’nın ona verdiği bir mucizedir. Annelik kimliğinin ve duygusunun yüceltiği diğer iki şiirse şairin yine oğlu ve kızı için kaleme aldığı şiirlerdir. “Oğluma” başlıklı şiirde çocuk annenin hayatına ışık saçan, gülüşüyle bahar getiren, gönle umut veren bir varlıktır ve şairin geleceğe ümitle bakmasını sağlamaktadır (s.84-85). “Kızım Işınsu İçin” şiirinde de yine çocuk Tanrı’nın tecellisi gibidir: “Senden bir parça: Göl, deniz, dere.../ Güzelliğin vurmuş sanki her yere”. Şair “gönlündeki mabet”in, Tanrı’ya duyulan sevginin/aşkın kızının eseri olduğunu söyler (s.86). Anneliğin içinde büyüttüğü sevgi o kadar büyüktür ki göklerdeki sırra, yani Tanrı’nın varlığına erebileceğini hissetmektedir.

Şiirlerde annelik duygusu vatan sevgisiyle özdeşleştirilmektedir. Vatan da üzerinde yaşayanlar için bir anne kadar kutsaldır. “Anam kadar kıymatlısın./ Yavrularımdan tatlısın./ Gönülde sen kanatlısın./ Sana bin canla kurbanım!” (“Vatan”, s.78). “Bu Topraklar Benimdir!” başlıklı şiirinde vatan sevgisi yine anne ve çocuk imgesinin karşılık geldiği duygularla ifade edilir. Sevgi, şefkat, güven, bağlılık gibi duygulardır bunlar. Vatanın rüzgârlarında annesinin nazlı ninnisini, sularında ise çocuklarının güneşli şarkılarını duyar (s.111). “Vermek Gerek” adlı şiirinde vatan toprağının bir sevgili ve anne gibi kutsal olduğu fikri yüksek bir lirizmle dile gelir: “Sevgilim benim, anam benim bu toprak!/ Ben ona gönül verdim, can adadım./ Can adadım!...” (s.112). Annesi için kaleme aldığı “Annem” şiirinin son dizesinde de anne vatan kadar aziz ve kutsal addedilir: “Azizsin anacığım, anavatan kadar” (s.168). Vatan toprağının anneye özdeşleşmesi “Varto İçin” şiirinde de görülür: “Toprak! Aziz toprak, hıncın kimedir?/ Ana evladına böyle kıyar mı?./ Bu insafsız tokat hangimizdir?/ Sen ANA’sın, zulüm sana uyar mı?” (s.181).

Şair ‘çocuklarıma’ ithafıyla kaleme aldığı “Ninni” şiirinde bir anne olarak çocuklarından beklentilerini sıralamaktadır. İdeal annenin yetiştirdiği ideal çocuk, damarlarında Türk’ün güneşli kanyla büyük atasını yüreğinde yaşatan, içi vatan sevgisiyle dolu, vatanını yükseltmeyi kendisine vazife edinmiş, hem fiziksel hem de zihinsel olarak güçlenmiş, dinî değerlere bağlı, imanlı bir çocuktur (s.84). “En Büyük Vazife” şiiri de kadınların çocuk yetiştirmede, dolayısıyla da gelecek nesilleri var etmede ne kadar önemli olduğu fikrini tekrarlar. Zira “Her küçük kız bir annedir/ Ve her erkek/ Yarının çok şerefli bir askeri!/ Hep onların arasında yetişecek/ İstikbalin İsmet’leri, Fevzi’leri, Kemal’leri!...” (s.237).

Halide Nusret’in şiirlerinde Gökalp’in etkisi yalnızca ideolojiye kaynaklık etmekle kalmaz, aynı zamanda şiirlerin kuruluşunda, dil ve üslup özelliklerindeki ortaklıklarda da açıkça görülür. Şiirlerin isimleri bile aynıdır: “Ev Kadını”, “İş/Meslek Kadını” gibi. Kadını kimlikleri üzerinden kategorize eden bu isimlerle başklandırılan şiirler sözü edilen kadın kimliğine dair ideal niteliklerin ne olduğunu tanımlar. Gökalp’in “Ev Kadını” şiiri kadının ağızından yazılmıştır ve bu şiirde de ev “cennet” şeklinde tanımlanmaktadır. Kadın ise bu cennetin bir hurisi, ocağına saadet getiren bir perisidir. Halide Nusret’in şiirinde olduğu gibi burada da kadın evinde her akşam bir “ziyafet” hazırlar ve okul-

dan gelen çocuklarıyla işten gelen kocasına güzel bir sofraya kurar. Şiirler arasındaki paralellik sona doğru gittikçe daha da güç kazanır. Her iki şiirde de yer alan “mabet” imgesi Gökalp’te biraz daha detaylı tasvir edilmiştir: “Sütunları somâki/ Zümrüd kubbesindeki/ Yüzlerce kandillerden/ Yeşil nurlar dökülen/ Bir çiçekli odada/ Bizi toplar soframız./ Bir ma’beddir bu oda,/ Sevişmemiz, duâmız...” (Gökalp, 1976, s.20).

Halide Nusret’in “Fikir Kadını” şiiri şairin ideal kadın profilinde münevverliğin, memlekete medeniyet ışığı olmanın ifadesidir. Buradaki öğretmen coşkun fikirlerini genç dimağlara hararetle saçan yeri doldurulamayacak bir aydındır. İyilik, güzellik ve inançlı olmak onun vasıflarını teşkil eder. Son derece çalışkandır, yaz kış demeden çalışır. Onu hiçbir engel yolundan döndüremez. Bunun karşılığında erkenden yorulup çökebilir, ancak işte bir öğretmen mesleğini tam da böyle bir adanmayla ifa etmelidir. Şair burada da kadının çalışma hayatındaki rolüne rağmen ev kadını kimliğini ihmal etmemesi gerektiğinin altını çizer: “Bazen de yuvasında çalışır arı gibi,/ Zengin bir hazinedir onun başı ile kalbi./ Ondan gelen nesiller kurtaracak yarını,/ Mükemmel yetiştirir çünkü çocuklarını!” (s.39). Ziya Gökalp de “Meslek Kadını” başlıklı şiirinde kadının çalışma hayatında yer alması gerektiği fikrini savunmaktadır. Zira kadının geçimini temin etmesini erkekten beklemesi gerçekçi değildir. Kocasını ölen bir kadın çaresiz kalabilir. Ayrıca her kadının evleneceği bir koca bulması da savaşların ardından güçleşmiştir. Evlendiği farz edildiğindeyse erkeğin sefih, ahlâksız, hayırsız olma ihtimali baş gösterebilir. Bütün bu ekonomik özgürlük ihtiyacı bir yana, kadın bir insan olarak irfan sahibi olmayı, fikrini yükseltmeyi hak etmektedir. Kadınların işsiz kalmasını istemek onların düşmüş bir hayat yaşamalarını istemektense farksızdır (Gökalp, 1976, s.29).

Halide Nusret’in “İş Kadını” şiiri toplumun alt sosyal kesimine mensup bir emekçi kadın profilidir. Şair burada fiziksel güç kullanarak iş gören ve bedensel emeğinin karşılığında para kazanan işçileri anlatır. İş kadını, sabahın erken saatlerinde yatağından kalkarak zorlukla işe gitmeye çalışan bir “zavallı”dır. Çalışmadığı takdirde hayatını idame ettirmesi imkansızdır. Bu nedenle bir “paçavra” gibi sürünür. Kendisini ışıksız bir kulübede bekleyen çocuklarına bir parça ekmek götürmek için bağrında ve ellerinde bin yara açılır: “Hayat değil onunki, zaten, uzun bir sızı;/ İhtiyaç!... Yılan yüzlü, ölüm yüzlü ihtiyaç!/ Bir tek gün çalışmazsa yavruları kalır aç.” (s.39).

“Akşam Lâvhası İçinde Yuvasız Kadın” şiirinde ‘düşmüş’ bir kadın anlatılır. Şiirin adına uygun olarak girişte bir akşam tablosu çizer şair. Mevsim kıştır, her şeyde bir elem vardır. Gecenin sokulmasına izin vermeyen aydınlık, ışıl ışıl bir meydan uzanır önünde. Bu meydana insanın zekâsı ile para hâkimdir ve ona karşı koymak imkansızdır. Bu tablo içine bir kadın koyar şair: “Sefil bir baş/ kaldırımında sürünüyor!/ Ne de çirkin görünüyor!...” (s.41). Daha sonra bu yuvasız, talihsiz, düşmüş kadına hitap ederek devam eder şiire, ancak sözleri onun vasfında tüm kadınlaradır. Böyle bir hayat sürmeye devam ederse sonu açlık, zillet, hastalık ve kan, yani ölüm olacaktır. Şiirde dikkati çeken, şairin kadının durumundan bizzat onu sorumlu tutmasıdır. Romanlarında da kadınların irade zaafı gösterebileceğini vurgulayan şair bu şiirinde de aynı düşünceyi işler. Bunu bir sosyal yara, bir toplumsal mesele olarak görmek yerine kadının bilinçli tercihi olduğu kabulünden yola çıkarak kadını ayıplar: “Hiç mi bunları düşünmedindi?.../ Dünyaya gece indi./ Kuşlar ve insanlar/ Yuvalarına döndüler... Yakın bir fırtına var:/ Bak yıldızlar da söndüler.../ Dön, zavallı kadın, sen de yuvana...” (s.42). Oysa kadının dönecek bir yuvası yoktur. Bunun üzerine şairin üslubu sertleşir. Bu cevabın beyninde çok derin bir kini tutuşturduğunu yazar. Halide Nusret’in kadın konusundaki kemikleşmiş geleneksel bakışı modernleşme sürecinde hayata geçirilen devrimlerle biraz olsun yumuşasa da içten içe güçlü kalmıştır. Şiir 1926 tarihlidir. Yazılarında da modernleşmek uğruna boyanan, süslenen kadınları hoş görmeyen yazar şiirinde bunu açıkça ifade eder: “Gözleri çok sürmeli./ Yüzü ve ağzı boyalı/ Bir kadın!/ Dudaklarının alı/ Kan kırmızı.../Sefaletin ve zilletin öz kızı!” (s.42). Şiirin devamı didaktik tondadır. Kadına doğru yola dönmesi için nasihatte bulunur. Bu ahlâkî çöküşün bir sonu olmadığını, buradan dönmek gerektiğini ve bu düşkünlükten kurtulmanın yolunun maziye, özellikle de çocukluk günlerinin masumluğunu hatırlamak olduğunu söyler. Böyle yaşamaya devam etmesi halinde sonu “Böğründe bir bıçak yarası ile/ Bir köpek gibi,/ Kaldırımında sürünen bir ceset!/ Kirli bir yağın et” olacaktır. “Kabahat kimde?...” sorusu metinde kim tarafından sorulduğu belirsiz bırakılmış bir soru gibi asılı durur. Ancak zaten şairin kurduğu didaktik yapı içinde önemli olan soru değil cevaptır. Şair buraya kadar düşmüş bir hayat yaşamaktan kadını sorumlu tutan anlayışın sözcülüğünü yaparken devam eden mısralarda bunun bir toplumsal sorun gibi telakki edilebileceğini hissettirir: “Hangi mel’un el/ Kıydı yu-

vana?.../ Damarlarına bu zehir nereden aktı?/ Kimler seni böyle zelil ve yuvasız bıraktı?” (s.43). Kadının kim tarafından neye maruz bırakılmış olursa olsun bu duruma düşmemiş olması gerektiği, bu duruma düştüyse kendisinin de bunda muhakkak bir payı olduğu fikri sezilmektedir.

“Yuva” şairin daha önce “Ev Kadını” şiirinde daha detaylı bir biçimde ortaya koyduğu ev ve kadın tasvirini pekiştiren bir şiirdir. Burada da “ılık bir oda, beyaz masa, çiçekler... Duvarında birkaç resim, yanda alçak bir sedir./ Bir demet çiçek gibi yüze gülüyor her yer.” dizeleriyle somutlanan mutlu bir yuva tasviri vardır. Bu mutluluğun mimarı ise kadındır, annedir: “İçerde bir kahkaha şakıdı bülbül gibi./ İşte kumral bir çocuk atılıyor göğsüne/ Karşısında bir çehre gülümsüyor gül gibi!” Kadının iyi bir anne olduğu vurgusunun hemen ardından onun iyi bir eş olduğu belirtilir. Nitekim kocası mutludur ve bu mutluluk günün sıkıntılarının bozamayacağı kadar büyüktür: “Erkeğin gözlerinde şimdi yalnız neşe var./ Toprak dünya üstünde bu ev cennet mi nedir?/ Sükûnunu bozmuyor uğursuz fırtınalar”. Kadının erkeğine böyle mutlu bir yuva ve sevgi verebilmesi halinde erkeğin başka arayışlara girmeyeceği sezdirilir: “Hayatı cazip yapan kuvvetleri tanıyor: Sevgi, şefkat ve vazife... Şen ve mutlu yuvası!/ Şimdi narin parmaklar okşarken saçlarını;/ Ilık, müşfik bir uyku göğsüne yaslanıyor./ En tatlı rüyalarla karşılıyor yarını.” (s.83).

“Yağmur’a” şiirinde de kadının evine, yuvasına ve yurduna hayırlı olması beklenir. Buradan sözü edilen, yüreği iman dolu, erdemli, yüce gönüllü bir kadındır (s.174).

Savaşların yol açtığı kayıpları büyük bir üzüntüyle işleyen şair en çok yetim kalan çocuklara ve kocalarını kaybeden dul kadınlara acır. Dul kadın vurgusu “Geceden Taşan Dertler” şiirinde şu dizelerde görülür: “Bak aklıktan ölenler var bu viran yerde!./ Ölenler var, ölemeyen kıvrananlar var;/ Sayısız hasta çocuklar, sayısız dullar...” (s.24). “Güneş Doğarken”de de “matemli bir taze dul” karşımıza çıkar (s.32). “Türk Denizcileri” şiirinde dul bir kadının üzüntü ve acı içinde dövünmesi eğretilen göreviyle kullanılır: “Coşsun yine mazinin coşkun hatırasile/ Hıçkırısın uzun, uzun, Barbaros’un yasile./ Tıpkı bir genç dul gibi dövünsün berrak deniz.” (s.34). Eşlerini kaybeden evli kadınların yanında sevgilerini savaşta kaybetmiş genç kızlar da şiirlerde konu edilir. “Adak” şiirinde beş yıl önce kaybettiği sevgilisinin ardından acı çeken

bir genç kadından bahsedilir. Bu genç kadının çehresi “dalından ayrı bir gl” kadar sarıdır (s.47).

Türk kadınlarını, savaŐlarda, cephe gerisinde erkeklerle birlikte mücadele ettikleri için ycelden Şair bu fikri de Şiirlerinde dile getirmiştir. Kendisi de bu kadınlardan biri olarak bütün gençliğini bu uğurda harcadığını, vatan topraklarını adım adım dolaŐtıĐını, sınırdan sınıra bir er gibi, gönüllü bir asker gibi koŐtuĐunu ifade etmektedir (“Bu Topraklar Benimdir”, s.110).

Sonuç

Medeniliğin lttnn ve kapsamının belirlenmesinde ev ve vatan, kadın ve millet arasında kurulan sembolik ilişki modernleşme sürecinin temelini oluŐturmuŐtur. Ziya Gökalp’in katkısıyla Şekillenen Cumhuriyet dönemi modernleşme hareketleri kadının toplumsal konumu üzerindeki tasarrufların da önemli bir belirleyicisi olmuştur. Halide Nusret Gökalp’in öğretisi bağlamında, vatan ve devletin gereklerine adanmış bir kadın ideali önermekte olup, eş ve annelik görevlerinin birincilliğini sağladıktan sonra, kadınların kendilerine Cumhuriyetle birlikte tanınan haklardan yararlanmasına icazet vermiş, toplumsal hayata bu ölçüde katılmalarını öĐütlemiŐtir.

Yazar romanlarını ve Şiirlerini yazılarında ortaya koyduğu fikirlerin uygulama alanı olarak görmüŐtür. Bu nedenle hem romanlarında yarattığı kadın karakterler hem de Şiirlerinde yarattığı kadın tipleri eş, anne, Müslüman ve bunlar öncelikli olmakla birlikte fırsat kalırsa meslek sahibi olmalarıyla idealize edilir. Bu bağlamda meslek sahibi kadın ve işi-emekçi kadın profillerine de Şiirlerde yer verilmektedir. Şairin kadını yalnızca ailesi için değil aynı zamanda toplum için de faydalı olabileceği bir konumda görmek istediği anlaşılmaktadır. Şiirlerde Türk kadını ile vatan arasında da paralellik kurulmuŐ, anavatan “anne”yle özdeşleştirilmiştir. Erkeklerle birlikte kurtuluş mücadelesi için çarpıŐan kahraman kadınlar ile savaşların acı içinde bıraktığı dul kadınlar da Şairin yarattığı kadın imgesinin bir başka boyutunu teşkil etmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Akyüz, K. (2014). *Batı tesirinde Türk şiir antolojisi* (1860-1923). İnkılâp Yayınevi.
- Arslan, S. (2009). *Halide Nusret Zorlutuna'nın otobiyografisinde "bir devri gömmek"* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Berktaş, F. (2010). *Tarihin cinsiyeti*. Metis Yayınları.
- Coşkun, B. (2008). *Halide Nusret Zorlutuna: Bütün şiirleri*. Timaş Yayınları.
- Coşkun, B. (2010). *Halide Nusret Zorlutuna: Hayatı-eserleri-fikirleri* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Çakır, S. (2016). *Osmanlı kadın hareketi*. Metis Yayınları.
- Enginün, İ. (2012). Yeni Türk edebiyatı araştırmaları I. İçinde *Halide Nusret Zorlutuna* (ss. 196–200). Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2013). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, B. (1984). Halide Nusret Zorlutuna'nın şiir dünyası. *Töre*, 158, 12–16.
- Gökalp, Z. (1976). *Yeni hayat / Doğru yol*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gürel, Z. (1988). *Halide Nusret Zorlutuna*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2013). *Cariyeler, bacılar, yurttaşlar: Kimlikler ve toplumsal dönüşümler*. Metis Yayınları.
- Metinsoy, E.M. (2020). Türk Kadını dergisi ve Mütareke döneminde kadın yazarlar. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 64(1), 271–292.
- Özbayrak, M. (2020). Halide Nusret Zorlutuna ve şiirlerinde otobiyografi. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi*, 5(3), 28–50.
- Öztürk, S. (2010). *Birinci Dünya Savaşı sonunda Türk kadını ve Türk kadını dergisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti: Erkekler devlet, kadınlar aile kurar*. İletişim Yayınları.
- Tural, Sadık K. (1984). Halide Nusret Zorlutuna, *Töre*, 158, 4–9.
- Türk, H. (2018). Türkçü bir kadın hareketi: Ayşe Dergisi. *Hars Akademi*, 1, 39–56.
- Zorlutuna, A. B. (1976). 75. yılını dolduran Halide Nusret Zorlutuna ile bir mülâkat. *Töre Dergisi*, 65(8), 7–12.
- Zorlutuna, H. N. (1978). *Bir devrin romanı*. Yenigün Matbaası.

Kadın Çalışanların Cam Tavan Algısı: Sağlık Sektörü Örneği

Glass Ceiling Perceptions of Female Employees: Examples from the Health Sector

Muhammet ÇANKAYA*

Gamze Ebru ÇİFTÇİ**

Özet

Bu araştırmanın amacı, sağlık sektöründe görev yapan kadın çalışanların cam tavan algısını ve bu algıda çalışanların demografik özelliklerinin anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını tespit etmektir. Araştırmada, tesadüfi olamayan yöntemlerden kolayda örneklem yöntemiyle belirlenen 264 katılımcı ile online anket yapılmıştır. Elde edilen veriler, SPSS programı ile parametrik testlerle analiz edilmiştir. Örneklem, sadece Çankırı ilinde görev yapan kadın sağlık çalışanları ile sınırlı tutulmuştur. Çalışma; sağlık sektöründe görev yapan kadın çalışanlardan elde edilen anket verilerinin kullanılması nedeniyle özgünlük değerine sahiptir. Elde edilen bulgular neticesinde; örneklem grubundaki kadın çalışanlarda orta düzeyde cam tavan algısının olduğu görülmüştür. Ayrıca kadın çalışanların cam tavan algılarında demografik özelliklere göre anlamlı farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Çalışanlar, Sağlık Sektörü, Cam Tavan.

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, muhammetcankaya@hitit.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3498-7328>.

** Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, gamzeebruciftci@hitit.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5335-103X>

Abstract

The purpose of this study was to determine the glass ceiling perception in female professionals working in the health sector and whether their demographic characteristics created a significant difference in this perception or not. In the study, we conducted an online survey with 264 participants who were chosen via the convenience sampling method, which is among the nonrandom methodology. We analyzed the data acquired via parametric tests in the SPSS program. We kept the sample limited to the female healthcare professionals working in Çankırı province. The study is of original value because we used the survey data acquired from the female professionals working in the health sector. As a result of the findings obtained, we concluded that the female professionals in the sample group had a moderate level of glass ceiling perception. In addition, we found that there were significant differences in the glass ceiling perception of female professionals according to demographic characteristics.

Keywords: Female Employees, Health Sector, Glass Ceiling.

Extended Abstract

The term ‘glass ceiling’ was first used by Carol Hymowitz and Timothy Schellhardt in the March 24 edition of the Wall Street Journal in 1986 to refer to the invisible barriers that hinder the career advancement of women in the American workforce (Jain and Mukherji, 2010). The concept of the glass ceiling is a frequently used metaphor for the relative disadvantages of women regarding career opportunities and refers to the increasing difficulties for women as they move up the career ladder (Bihagen ve Ohls, 2006). In the 1990s, although the concept of glass ceiling was increasingly spread in the literature, it also gave direction to public and private sector organizations to combat gender discrimination. While glass ceiling studies were primarily concerned with the failure of women to reach senior and managerial positions, it later became a concept that focused on examining the causes of inequality within management positions and career paths (Mathur Helm, 2006). The “glass ceiling”, the invisible barriers that keep women from top positions in the corporate world, prevents women from moving into executive positions in businesses around the world (Madichie, 2009; Nandy et al., 2014).

The glass ceiling can be reflected in organizational culture, organizational practices, and organizational settings. The term “glass ceiling” is used to describe all the frustrations of working women at all levels who can see where they want to go but find themselves stuck with an invisible barrier. Cultural prejudices, gender stereotypes and attitudes towards women, when they are not seen as primary income earners, emerge as the biggest obstacles to the advancement of women (Dimoyski et al., 2010). Barriers to women’s managerial promotion progress are not the only disadvantages women face in the labor market, but they also face disadvantages in terms of career choice, earnings and prestige (Baxter and Wright, 2000). According to Dreher (2003), the glass ceiling phenomenon at the level of organizational performance creates problems for at least three reasons and these reasons should be emphasized. The first is that if lower-level female managers perceive that the opportunity to reach senior management is limited because of gender, this may reduce their willingness and motivation to compete at this level. A belief among a broad segment of the workforce that hard work and persistence won’t pay off can have negative productivity effects at all levels of the organization. A second cause for concern relates to the lack of diversity among members of senior management teams as too much homogeneity can lead to bad and costly decisions. Finally, under tight labor market conditions, gender-based barriers can further reduce the supply of needed talent and resources (Dreher, 2003). The glass ceiling is a thin barrier of negative attitudes and prejudices that prevent women and minorities from going beyond a certain level. One third of working women work in clerical work and another quarter in health care, education, domestic service and catering. Even in these traditionally feminine occupations, women do not show that they hold key positions in the relationship. As a result, the glass ceiling syndrome, which is based on gender discrimination, results from the manifestation of gender discrimination against women in business life. Although glass ceiling syndrome has many causes such as individual, organizational and social causes, it is a known fact that it affects the development of countries negatively in terms of both sociological and economic aspects.

In addition to all these negativities and obstacles, the glass ceiling syndrome, which works against women, creates much more important results that will be against women working in the health

sector. For this reason, this research was designed to examine the glass ceiling perception of women working in the health sector and the relationship between demographic characteristics in this perception. Examining the perception of the glass ceiling in terms of the health sector is also thought to be important in terms of shedding light on the measures to be taken in this sector. In this context, as a result of the research in the light of the data obtained from healthy female workers, it was observed that the participants had moderate glass ceiling perceptions. No significant differences were found in the general glass ceiling perceptions of the participants according to variables such as age group, monthly income level and finding the income sufficient. In addition, it was concluded that there were significant differences in the glass ceiling perceptions of the participants according to demographic characteristics such as education level, marital status, institution, profession, professional experience and institution experience, which are among the other socio-demographic variables discussed in the study.

Giriş

Yoğun mesainin harcandığı ve yoğun emek gerektiren sektörlerden biri olan sağlık sektöründe, toplumsal cinsiyet eşitliğe aykırı tutum ve davranışlar, tüm toplumun eşit erişim hakkı olan sağlık gibi önemli bir hizmetin kalitesinde önemli bir düşüşe neden olabileceği düşünülmektedir. Çünkü, sağlık sektöründe başta hekimler olmak üzere, sağlık hizmetlerindeki üretimin ana unsuru insan gücüdür (Sargutan, 2005). Bu bakımdan sağlık çalışanlarında var olması muhtemel can tavan algısı onların iş yaşamındaki performansını ve motivasyonunu da olumsuz etkileyecektir (Demir ve Kartal, 2018). Bununla birlikte, sağlık hizmetlerinin düzeyi, ülkelerin sosyo-ekonomik açıdan gelişmişlik düzeyinin de bir göstergesi olmaktadır çünkü sağlık hizmetlerin doğru bir şekilde sunulması, insanların hayatlarının devamında, yaşam kalitelerinin artırılmasında ve korunmasında özel bir yere sahiptir (Zerenler ve Öğüt, 2007). Bu nedenle sağlık hizmetini üreten insan gücündeki olumsuz duygu ve düşünceler, sağlık kuruluşlarında üretimin çıktısı olan sağlık hizmetini de etkileyecektir. Bu bağlamda iş dünyasında belli iş kollarında kadınlarda yoğun olarak görülen cam tavan sendromunun (Öğüt, 2006) sağlık sektörü penceresinden incelenmesi ayrı bir önem taşımaktadır. Bu önemle, araştırma için Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 01.11.2021 tarih ve 2021/81 sayılı Etik

Onayı alınarak yapılan bu çalışmada, toplumsal cinsiyet algısının iş yaşamındaki tezahürü ampirik bir çalışma ile desteklenerek aktarılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışma literatür alt yapısı detaylandırıldıktan sonra sağlık sektöründeki kadın çalışanların iş yerinde görünmeyen engellerini metaforik bir şekilde tanımlayan “cam tavan” olgusunu nasıl algıladıkları incelenmeye çalışılmıştır.

Cam Tavan Kavramı ve Sağlık Sektöründe

Cam Tavan Algısı

Carol Hymowitz ve Timothy Schellhardt tarafından 1986’da Wall Street Journal’ın 24 Mart baskısında Amerikan işgücündeki kadınların kariyer gelişimini engelleyen görünmez engellere atıfta bulunmak amacıyla ‘cam tavan’ terimi ilk kez kullanılmıştır (Jain ve Mukherji, 2010). Cam tavan kavramı, kadınların kariyer fırsatlarıyla ilgili göreceli dezavantajları için sıklıkla kullanılan bir metafor olup, kariyer basamaklarını yükseltirken kadınlar için artan zorluklara atıfta bulunur (Bihagen ve Ohls, 2006). 1990 yılında, cam tavan kavramı literatürde yoğunlaşarak ele alınmış olması ile birlikte, kamu ve özel sektör kuruluşlarına da cinsiyet ayrımcılığı ile mücadeleye de yön vermiştir. Başlangıçta cam tavan çalışmaları özellikle kadınların üst ve yönetici pozisyonlarına ulaşmadaki başarısızlığı ile ilgiliyken, daha sonraları yönetim pozisyonları ve kariyer yolları içindeki eşitsizliğin nedenlerini incelemeye odaklanan bir kavram olmuştur (Mathur Helm, 2006).

Kadınları kurumsal dünyadaki en üst düzey pozisyonlardan alıkoymayan görünmez engeller olan “cam tavan”, kadınların dünya çapındaki işletmelerin yönetici kademelerine geçmesini engellemektedir (Madichie, 2009; Nandy vd., 2014). 1991’de Amerika Birleşik Devleti Kongresi, işyerinde dramatik bir şekilde artan varlığa rağmen, kadınların ve azınlıkların iş dünyasındaki yönetim pozisyonlarında yetersiz temsil edildiğini ve yapay engellerin ilerlemelerini engellediğini tespit etmiş ve sonuç olarak, 1991 tarihli Medeni Haklar Yasası’nın II. Başlığında, Kongre Cam Tavan Komisyonunu kuran Cam Tavan Yasasını kabul etti. Komisyonun amacı şu konuları incelemektir: İşletmelerin yönetim ve karar alma pozisyonlarını doldurma tarzı; bu tür pozisyonlara ilerlemek için gerekli nitelikleri geliştirmek için kullanılan gelişimsel ve beceri artırıcı uygulamalar, işyerinde hali hazırda kullanılan ücret programları ve ödül yapıları ve iş dünyasında yönetim ve karar alma seviyelerinde

daha çeşitli vasıflı bir işgücünü teşvik etmede mükemmellik için yıllık bir ödülün oluşturulması (Johns, 2013). Cam tavan, örgütsel kültüre, örgütsel uygulamalara ve örgütsel ortamlara yansıtılabilir. “Cam tavan” terimi, nereye gitmek istediklerini görebilen, ancak kendini görünmez bir engele takılmış bulan her düzeyde çalışan kadınların tüm kırılganlıklarını tanımlamak için kullanılır. Kültürel önyargılar, cinsiyet kalıpları ve kadınlara yönelik tutumlar, birincil gelir getiren olarak görülmemeleri ile birleştiğinde de kadınların ilerlemesinin önündeki en büyük engel olarak ortaya çıkmaktadır (Dimoyski vd., 2010).

Kadınlar 1970’lerden beri işgücüne dikkate değer bir ilerleme kaydetmiş, profesyoneller ve yöneticiler arasındaki paylarını artırmış olsa da kadınların yönetici pozisyonlarına erişmeleri yönündeki engeller devam etmiştir (Ryan ve Haslam, 2005; Ezzedeen vd., 2015). Özellikle erkek egemen çevrelerde kadınlar erkeklere göre daha katı ölçütler altında değerlendirilmekte, zor terfiler kazanmakta ve köklü bir ağ desteğinden yoksun olmaktadır (Jain ve Mukherji, 2010). Örneğin, 2000 yılında yapılan bir incelemede, Fortune’nin 500 şirketi arasında, kadınların tüm işletme yöneticilerinin yalnızca yüzde 12,5’ini ve en çok kazanan beyaz yakalıların yüzde 5’inden azını oluşturduğu görülmüştür (Dreher, 2003). Bihagen ve Ohls (2006)’e göre kadınlar için kariyer fırsatlarında göreceli zorluklar olduğunu varsaymanın birkaç nedeni vardır. Bu nedenlerden birincisi, yönetim pozisyonundaki erkeklerin kültürel tercihleri kendilerinininkine benzer kişileri tercih etmeleridir veya yöneticilerin bu bakımdan örgütte hali hazırda istihdam edilmiş olanlara benzer kişileri atama tercihinin olmasıdır. Bu tür bir homo-sosyalite, erkeklerin kendilerini yansıtmaya, rahatlama ve sosyal destek için erkekleri tercih etme eğiliminde olduklarını, niyetin kendi kimliklerini ve kültürel normlarını teyit etmek olduğunu ima etmektedir. Diğer ikinci neden türü ise, cinsiyetçi tutumların yaygınlığına dayanmaktadır. Örneğin erkeklerin liderlik pozisyonlarına kadınlardan daha uygun olduğuna ilişkin tutumdur (Bihagen ve Ohls, 2006).

Karakteristik olarak liderlik erkekler tarafından gerçekleştirilir. Bu nedenle, liderliğin erkekliği ima ettiği varsayılabilir ve erkekliğin, kadınların sahip olmadığı içsel liderlik niteliklerini taşıdığı varsayılabilir (Hearn ve Parkin, 1986). Bu varsayımın bir sonucu olarak, hemen hemen tüm ülkelerde yönetici pozisyonları öncelikli olarak erkekler tarafından tutulmaktadır. Bunun bir nedeni de erkeklerin, ailelerini

görmezden gelme pahasına işlerinde daha fazlasını başardıklarında kendilerini daha tatmin hissetmeleridir (Doble ve Supriya, 2010). Kadın yöneticilerin genellikle daha düşük yönetim pozisyonlarında olması gerektiği, yöneticiliğin ve liderliğin erkeklere ait olduğu algısı görülmektedir (Bakan vd., 2022). Kadınlar bir bütün olarak kariyer başarısına erkeklerden daha az önem verse de, üst yönetim pozisyonları için çabalayan ve bu pozisyonlara ulaşamayan önemli sayıda kadın vardır (Akpınar, 2013). Bu kadınlar için iş ve ailenin eşit derecede önemli olduğu ve her ikisinin de memnuniyetlerinin kaynağı olduğu vurgulanmaktadır (Doble ve Supriya, 2010).

“Kadınlar” ve “erkekler” ile “kadınlık” ve “erkeklik” sosyal ve kültürel olarak üretilir ve ayrıca topluma ve sosyal bağlama göre de değişiklik gösterir (Hearn ve Parkin, 1986). Kültür; dil, din, örf ve adetler, sanat, bilim, toplum, tarih ve bunlarla yoğrulan bir dünya görüşü veya hayat felsefesi denilen çok sayıda faktörden oluşmaktadır (Çankaya, 2020). Bugün hükümetler, işletmeler, sendikalar ve kadın örgütleri, kadınları belirli işlerden alıkoyan ve kariyer gelişimlerini engelleyen tutumların ve kurumsal ayrımcılığın üstesinden gelmek için cinsiyet ayrımcılığı ile mücadele taahhüdü uluslararası konferanslarda periyodik olarak yenilenmektedir. Yine de sonuçların çoğu beklentilerin altında kaldığı bilinen bir gerçektir (Kolade ve Kehinde, 2013). Bununla birlikte kadınların çoğunun hâlâ görevlerinin sadece ev işleri ve çocuklarına bakmakla sınırlı olduğuna inandığını söylemek mümkündür. Bu düşüncenin temelinde ise toplumumuzun kadınları bunun ötesinde düşünmemeye zorlaması gelmektedir (Öneren vd., 2014).

Kadınların yönetsel terfi ilerlemesi önündeki engeller, kadınların işgücü piyasalarında karşılaştıkları tek dezavantaj biçimi değildir aynı zamanda mesleki seçim, kazanç ve prestij açısından da dezavantajlarla karşı karşıyadırlar (Baxter ve Wright, 2000). Dreher’e (2003), göre örgüt performansı düzeyinde cam tavan olgusu en az üç nedenden dolayı sorunlar ortaya çıkarır ve bu nedenlerin önemle üzerinde durulması gerekir. Bu nedenlerden ilki, alt kademe kadın yöneticiler, üst yönetime ulaşma fırsatının cinsiyet nedeniyle sınırlı olduğunu algıarlarsa, bu onların bu düzeyde rekabet etme isteklerini ve motivasyonlarını azaltabilecek olmasıdır. İş gücünün geniş bir kesimi arasında sıkı çalışmanın ve sebatın işe yaramayacağına dair bir inanç, örgütün tüm seviyelerinde olumsuz üretkenlik etkilerine sahip olabilir. Endişenin

ikinci bir nedeni, üst yönetim ekiplerinin üyeleri arasındaki çeşitlilik eksikliğiyle ilgilidir. Çünkü çok fazla homojenlik, kötü ve maliyetli kararlara yol açabilir. Son olarak, sıkı işgücü piyasası koşulları altında, cinsiyet temelli engeller, ihtiyaç duyulan yetenek ve kaynak arzını daha da azaltabilir (Dreher, 2003).

Cam tavan, kadınların ve azınlıkların belirli bir düzeyin ötesine geçmesini engelleyen olumsuz tutum ve önyargıların ince bariyeridir. Çalışan kadınların üçte biri büro işlerinde ve diğer dörtte biri sağlık hizmetleri, eğitim, ev içi hizmet ve yemek hizmetleri alanlarında çalışmaktadır. Bu geleneksel kadınsı mesleklerde bile kadınlar ilişki açısından kilit konumlara sahip olduklarını göstermemektedir. Örneğin, okullarda kadınlar öğretir fakat erkekler organize eder, planlar, yönetir ve kontrol eder (Crampton ve Mishra, 1999). Yine kadınların bu algı kaynaklı ilerlemenin önündeki temel bir engel, kariyer-aile çatışmasıdır, çünkü kadınların yaşı ilerledikçe evlenme ve çocuk sahibi olma olasılığı daha düşüktür (Ezzedeen vd., 2015). Cam tavanla ilgili literatür, örgütsel kültür, örgütsel uygulamalar ve örgütsel iklimin geniş kategorilerine giren engelleri ortaya koymaktadır (Dimoyski vd., 2010; Bilim ve Bülez, 2018). Örneğin, Öneren ve arkadaşları (2014) tarafından bir kamu örgütünde erkek ve kadın çalışanlara “kadın iş gücüne” ilişkin algıları sorulmuş ve araştırma sonucunda, kadına toplumca atfedilen annelik ve ev hanımlığı rollerinin kadın için birinci sırada geldiği görülmüştür. Bununla birlikte araştırmada kadınların iş yaşamında daha çok cinsiyet ayrımına maruz kaldıkları, kadınların terfi etmelerinin önünde cinsiyetçi yaklaşımların engel oluşturduğu inancının yaygın olduğu da ortaya konulmuştur.

Kadına atfedilen roller bağlamında, çoğu örgütlerde kadınlar beşeri kaynaktan çok sorun olarak görülmektedir. Oysaki ideal bir örgütte hiçbir çalışan grubu kendini dezavantajlı hissetmemesi oldukça önemlidir. Çeşitliliğinin değeri, örgüt kültürüne nüfus eder ve bu aşama birçok örgüt için ulaşılması zor ve imkansız gibi görülebilir. Ancak, bu aşamaya geçmek, rekabetçi olmak isteyen işletmeler için oldukça önemli bir önceliktir (Kuntson, 1999). Kadınların iş yaşamında maruz kaldığı cam tavanlar, uluslararası düzeyde hazırlanan raporlarla da ortaya konulmuştur. Örneğin, Birleşmiş Milletlerin hazırladığı Dünya Kadınları 2020: Trendler ve İstatistikler (The World’s Women 2020: Trends and Statistics) raporuna göre, çalışma yaşındaki kadınların ancak %50’si

iş gücüne katılmıştır. Güç ve karar alma açısından ise 2019'da küresel olarak yönetici pozisyonlarının yalnızca % 28'ine sahip olduğu gözler önüne serilmiştir. Bu oran 1995' dekiyle neredeyse aynı oranda seyretmektedir. Yine kadınların siyasi hayatına baktığımızda parlamentodaki temsili küresel olarak iki kattan fazla artmış olsa da, 2020'de parlamentodaki sandalyelerinin %25'ini karşılama hala aşılmış değildir. Kabine bakanları arasında kadınların temsili son 25 yılda dört katına çıksa da ancak %22'lik oranla paritenin çok altında kaldığı görülmektedir (Dünya Kadınları, 2020). Bu oranlar bize kadınların sadece iş yaşamında değil, siyaset arenasında da cam tavanla karşılaştıklarını göstermektedir.

Cam tavan olarak adlandırılan kadınlara yönelik görünmez kariyer engellerine sağlık sektöründe de karşılaşmak mümkündür. Özellikle sağlık hizmetleri sınıfı, hizmetler kategorisinde eğitimden sonra kadın çalışanların en yoğun yer aldığı sektör olmakla birlikte cam tavan sendromu, sağlık hizmetleri yönetiminde önemli bir konu başlığı olarak değerlendirilmektedir (Demir ve Kartal, 2018; Muş ve Özdemir, 2021). Yine sağlık sektörü, tarihsel olarak kadınların çoğunlukta çalıştığı bir sektör olmakla birlikte gittikçe daha fazla feminize olan bir sektör olmaktadır (Urhan ve Etiler, 2011). Özellikle ebelik ve hemşirelik gibi büyük çoğunluğu kadınlardan oluşan mesleklerin etkisiyle yükselen feminizasyon düzeyi, cam tavan engelini düşürerek üst düzey yönetsel pozisyonlardaki kadın sayısını aşağı çekmektedir. Dolayısıyla kırılması oldukça zor bir engel olarak görülen cam tavan sendromunu günümüzde çok az kadın aşarak tepe yönetimine ulaşabilmektedir (Hoşgör vd., 2016). Nitekim yapılan araştırmalar bu bilgiyi doğrulamaktadır. Örneğin, Sağlık-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi (SASAM)'ın, 2013'te gerçekleştirdiği "Sağlıkta Kadın Çalışanlar ve Sorunları Araştırması"nda, "Çalıştığım kurumda kadın olduğum için üst düzey pozisyonlarda çalışmama doğrudan ya da dolaylı yollarla imkan verilmemektedir" önermesine katılan sağlık kadın çalışanlarının oranı %37'dir. Aynı araştırmada "Çalıştığım kurumda aynı eğitimi almama rağmen erkek çalışanlarla eşit fırsatlara sahip değilim" önermesine katılım oranı %38,9 iken, "Erkek olsaydım şimdiye kadar terfi etmiştim" önermesine katılım oranı toplamda %40,3 olarak hesaplanmıştır (SASAM, 2013). Soysal ve Baylan (2016) tarafından yapılan başka bir araştırmada, kadınların %72'si üst düzey pozisyonlara ulaşma, iş eğitimlerine katılma gibi hususlarda erkek meslektaşları kadar şanslı olmadıklarını

ifade ederek (Sosyal ve Baylan, 2016) bir nevi cam tavan sendromuna maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Sağlık kurumlarında yaşanan cam tavan engellerinin başında çoklu rol üstlenme gelmektedir. Sağlık kurumlarında çalışan kadınlar hastanelerdeki görevlerinin ve nöbetlerinin yanında, bu rollerine annelik, eşlik ve ev kadınlığı rollerini de eklemekte, roller arttıkça kadının üzerine düşen iş yükü artmaktadır. Çalışan kadınlar üzerlerine düşen annelik, eşlik, ev kadınlığı ve iş kadınlığı rollerini yetiştirebilmek için büyük zaman problemi yaşamakta ve bazen önlerine çıkan fırsatları değerlendirememektedirler (Köksal, 2016). Örneğin annelik ve eşlik gibi rollerini de düşünen kadın hekimler, nöbetli çalışma düzenini tercih etmemekte ve çoğunlukla birinci basamak ile dâhili kliniklerde yoğunlaşmaktadır (Dikmetaş, 2009). Ertaş ve arkadaşları (2018) tarafından Türkiye’de yapılan bir araştırmada; kadın sağlık çalışanlarının yaklaşık yarısı kadınlara çok fazla ailevi sorumluluk yüklendiğini ve yine kadınların üçte ikisi terfi konusunda kadın sağlık çalışanlarına daha fazla imkân verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sağlık kurumlarında kadınlara nazaran erkeklere terfi konusunda daha fazla imkân verildiği belirtilmektedir. Sağlık kurumlarında görev yapan kadın çalışanlar genelde alt kademelerdeki görevlerde kendilerine yer bulabilmektedir. Kadın çalışanların yanında erkek çalışanların da daha düşük bir oranda bile olsa bu yöndeki düşünceye sahip olmaları sağlık kurumlarında cam tavan engellerinin varlığına işaret etmektedir. Sağlık kurumlarında yoğun çalışma temposunun varlığı ile birlikte kadın çalışanlara yönelik cam tavan engellerinin olması bazı olumsuz sonuçları ortaya çıkarabilmektedir. Bunlar arasında sağlık kurumlarında yüksek iş gücü devri, verimlilik kaybı, hizmet kalitesinde düşüş ve hizmet maliyetlerinde artış gibi örgütsel sonuçlar görülebilmektedir. Bununla birlikte kadın çalışanın kendisinde; motivasyon kaybı, performans düşüklüğü, örgütsel bağlılıkta azalma ve düşük iş tatmini gibi bireysel sonuçlar ortaya çıkabilmektedir (Zeybek, 2018).

Sağlık çalışanlarının toplumsal cinsiyet rollerine yönelik farkındalığı ve eşitlikçi rolleri benimsemesi, sağlık hizmetlerinin sunumu açısından büyük önem taşımaktadır. Sağlık çalışanlarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi bakış açısının kazanılabilmesi için öncelikle toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi ve ortaya konulması önemlidir (Dağdeviren ve Aydemir, 2020).

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Kullanılan Ölçekler

Bu araştırmada sağlık sektöründe görev yapan kadın çalışanların cam tavan algısını ve bu algıda çalışanların demografik özelliklerinin anlamlı farklılık oluşturup oluşturmadığını ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda veri toplama aracı olarak anket yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma anketi iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde; katılımcıların sosyo demografik özelliklerini ölçen tanıtıcı bilgi formu, ikinci bölümünde ise; cam tavan algılarını ölçen ifadeler yer almaktadır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Konu ile ilgili literatürden yararlanılarak araştırmacılar tarafından hazırlanan tanıtıcı bilgi formu; yaş, medeni durum, eğitim durumu, çalıştığı kurum, kurumdaki kıdem, sektördeki kıdem, meslek, aylık gelir düzeyi ve aylık geliri yeterli bulup bulmama gibi sosyo demografik düzeyleri ölçen toplamda 9 sorudan oluşmaktadır.

Cam Tavan Ölçeği: Katılımcıların cam tavan algılarını ölçmek için, Smith ve arkadaşlarının geliştirdikleri Kariyer Yolları Ölçeği (Career Pathway Survey-CPS) üzerinden Sarıoğlu (2018) tarafından oluşturulan “Cam Tavan Ölçeği” kullanılmıştır. Sarıoğlu (2018) tarafından yapılan uyarılama çalışmasına göre geçerliliği ve güvenilirliği yeterli kabul edilen ölçek; 18 madde ve 4 boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin inkar etme ve dayanıklılık boyutları; 5'er, vazgeçme ve kabullenme boyutları ise; 4'er maddeden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçeğin tamamında 5'li Likert tipi dereceleme kullanılmıştır. Bu dereceleme “kesinlikle katılmıyorum(1), katılmıyorum(2), kararsızım(3), katılıyorum(4) ve kesinlikle katılıyorum(5)” şeklinde değerlendirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmadaki veriler elde edilmeden önce Hitit Üniversitesi Girişimsel Olmayan Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 01.11.2021 tarih ve 2021/81 sayılı Etik Onayı alınmıştır. Araştırmanın evreni, Çankırı ilindeki kamu kesimi sağlık kuruluşlarında görev yapan kadın sağlık çalışanlarıdır. Anket uygulaması yapılırken 450 çalışandan oluşan evrenin tamamına ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan anket, “Google Forms” aracılığıyla oluşturulmuş ve internet ortamında katılımcılarla paylaşılmıştır. Anket, internet ortamında 16.11.2021-30.11.2021 tarihleri arasında katılımcıların erişimine açık tutulmuştur. Araştır-

manın gönüllülük esasına dayalı olduğu ve bu nedenle anketi doldurmak veya doldurmamak konusunda çalışanların özgür oldukları, kimlik bilgilerinin istenmediği, istenen bilgilerin sadece araştırma amacı ile kullanılacağı anket formunun açıklamasında belirtilmiştir. Anket çalışması, anket sorularını gönüllü olarak yanıtlamayı kabul eden, 18 yaş ve üzerindeki kadın çalışanlara uygulanmıştır. Anket uygulamasına katılmak istemeyenler ve anketi eksik dolduranlar çalışmadan çıkarılmıştır. Evreni 450 olan bu çalışmanın % 95 güven aralığı ve %5 hata payı ile kabul edilebilir örneklem sayısı 208 olarak hesaplanmıştır. Çalışma, anketi zamanında ve eksiksiz şekilde dolduran 264 katılımcı ile yapılmıştır.

Sağlık kurumlarında sağlık hizmetini sunanların büyük bir bölümünü kadın çalışanlar oluşturduğundan cam tavan sendromu, sağlık hizmetleri açısından önem arz etmektedir (Urhan ve Etiler, 2011). Sağlık hizmetleri literatüründe cam tavan ile ilgili çalışmalar bulunmakla birlikte söz konusu çalışmaların oldukça sınırlı olduğu söylenebilir (Demir ve Kartal, 2018; Muş ve Özdemir, 2021). Bu nedenle çalışmadaki örneklem grubu olarak sağlık çalışanları seçilmiştir.

Araştırma Verilerinin Değerlendirilmesi

Araştırmadaki veri analizleri SPSS (Version 22.0, SPSS Inc.) ile gerçekleştirilmiştir. Verilerin normal dağılım sınaması çarpıklık ve basıklık değerleri ile değerlendirilmiştir. Sürekli değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri veri dağılımına uygun olarak ortalama, standart sapma veya ortalama (min-max) olarak sunulmuş olup, kategorik veriler sayı ve yüzde olarak ifade edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiğinden iki grup için veri dağılımına uygun olarak bağımsız gruplarda bağımsız örneklem t-Testi, ikiden fazla grup karşılaştırmaları için veri dağılımına uygun olarak Varyans Analizi (ANOVA) testi kullanılmıştır. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek için post-hoc iki-şerli karşılaştırma testleri kullanılmıştır. İstatistiki anlamlılık düzeyleri $p < 0,01$ ve $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir.

Bulgular

Araştırmadaki anket çalışmasına katılanların sosyo demografik bilgileri Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo Demografik Bilgileri (N=264)

Değişkenler	N	%	Değişkenler	N	%
Yaş			Meslek		
20 ve altında	18	6,8	Hekim	49	18,6
21-30	114	43,2	Hemşire	43	16,3
31-40	84	31,8	Ebe	12	4,5
41-50	27	10,2	Tıbbi Sekreter	22	8,3
51 ve üzeri	21	8,0	Sağlık Teknisyeni/Teknikeri	83	31,4
Kurum Kıdemi			İdari Personel	24	9,1
1 yıldan az	38	14,4	Teknik Hizmet Personeli	14	5,3
1-5 yıl	98	37,1	Diğer Personel	17	6,4
6-10 yıl	68	25,8	Çalıştığı Kurum		
11-15 yıl	18	6,8	Çankırı Devlet Hastanesi	122	46,2
16-20 yıl	19	7,2	Çankırı Ağ. ve Diş Sağ. Merk.	142	53,8
21 yıl ve üzeri	23	8,7	Aylık Gelir Düzeyi		
Mesleki Kıdemi			3.000 TL ve altında	25	9,5
1 yıldan az	25	9,5	3.001-5.000 TL	58	22,0
1-5 yıl	86	32,6	5.001-7.000 TL	106	40,2
6-10 yıl	85	32,2	7.001-9.000 TL	41	15,5
11-15 yıl	20	7,6	9.001-11.000 TL	22	8,3
16-20 yıl	19	7,2	11.001 TL ve üzerinde	12	4,5
21 yıl ve üzeri	29	11,0			
Eğitim Düzeyi			Geliri Yeterli Bulma Durumu		
İlköğretim	19	7,2	Çok Yetersiz	31	11,7
Lise	52	19,7	Yetersiz	84	31,8
Önlisans	89	33,7	Ne Yeterli Ne de Yetersiz	81	30,7
Lisans	64	24,2	Yeterli	52	19,7
Lisansüstü	40	15,2	Oldukça Yeterli	16	6,1
Medeni Durum					
Evli	149	56,4	Bekar	115	43,6

Katılımcıların % 43,2'si 21-30 yaş aralığında, % 37,1'i 1-5 yıl arasında kurum kıdemine sahip, %74,3'ü 1-10 yıl arasında kadar mesleki kıdeme sahip, % 33,7'si önlisans mezunu, % 56,4'ü evli, % 31,4'ü sağlık teknisyeni/teknikeri, % 53,8'i Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi personeli, %40,2'si aylık 5.001-7.000 TL gelire sahip ve %31,8'i gelirini yetersiz bulmaktadır.

Araştırmada kullanılan ölçek ve boyutlarına ilişkin ortalama, minimum-maximum değerler, standart sapma, Cronbach's Alfa Güvenilirlik ve faktör analiz değerlerine ilişkin bilgiler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Ölçek ve Boyutlarının Ortalama, Minimum-Maximum Değerler, Standart Swapma, Cronbach's Alfa Güvenilirlik Katsayıları ve Faktör Analiz Sonuçları

Ölçek ve Boyutları	Ortalama	Min.-Max.	St. Sapma	Cronbach's Alfa	Açıklayıcı Varyans (Kümülatif)
Cam Tavan Ölçeği	2,94	1,00-4,56	,58	,813	60,99
İnkâr Etme Boyutu	2,53	1,00-5,00	,82	,756	19,54
Dayanıklılık Boyutu	3,36	1,00-5,00	1,01	,875	33,91
Vazgeçme Boyutu	3,04	1,00-5,00	,92	,775	47,91
Kabullenme Boyutu	2,84	1,00-5,00	,89	,746	60,99
KMO:;758 Ki-Kare= 2,01 sig=,000					

Cam Tavan Ölçeği; Ölçeğe uygulanan faktör analizi 18 madde ve 4 boyuttan oluşan ölçeği doğrulamaktadır. Ölçeğin toplam varyansın %60,99'u açıkladığı görülmüştür. Ölçek ve boyutlarının Cronbach's alfa değerleri 0,70'in üzerinde olduğundan ölçeğin güvenilir olduğuna karar verilmiştir. Cam tavan ölçeği ve boyutlarının ortalama değerleri 2,33-3,66 ortalama aralığında olduğundan araştırmada yer alan kadın sağlık çalışanlarının cam tavan ve boyutlarına ilişkin algılarının "orta düzeyde" olduğunu söylemek mümkündür.

Cam tavan ölçeğinin inkar etme boyutu; iş yaşamında kadının yaşadığı zorluğu ret ederek, erkeklerin de aynı zorlukları yaşadığını ve bu zorluklarla başa çıkabileceklerini ifade etmelerini açıklamaktadır. Dayanıklılık boyutu; Kadınların kendilerine liderlik pozisyonları gibi fırsatlar verildiğinde başarılı olacaklarını, cam tavan engellerini aşacaklarına dair güçlü tutumları açıklamaktadır. Vazgeçme boyutu; Ka-

dınların cam tavanla mücadele etmede özgüvene sahip olamamasını, başarıya olan inançlarının zayıf olduğunu temsil etmektedir. Kabullenme boyutu; Kadınların toplumsal cinsiyet rollerini daha çok benimseyip, ev işleri ve çocuk büyütme konularında daha çok istek duyup kariyer planlamasına ilişkin odaklarının zayıf olmasını açıklamaktadır. Bu boyutu yüksek olan kadınlar kariyere ilişkin hırsları erkekler kadar değildir (Sarıoğlu, 2018).

Ölçek ve boyutlarındaki değerlerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılmıştır. Ölçek puanlarının çarpıklık ve basıklık katsayılarının ideal olarak +1 ve -1 arasında olmasının arzulandığı, ancak +2 ve -2 arasındaki değerlerin de kabul edilebilir olduğu belirtilmektedir (Yalçın ve Koyuncu, 2014). Ölçek ve boyutlarına ilişkin puanların normal dağılım gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 3'de gösterilmektedir.

Tablo 3. Ölçek ve Boyutlarının Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Ölçek ve Boyutları	Çarpıklık Değeri	Basıklık Değeri
Cam Tavan Ölçeği	,181	,974
İnkâr Etme Boyutu	,414	-,160
Dayanıklılık Boyutu	-,049	-,785
Vazgeçme Boyutu	,118	-,209
Kabullenme Boyutu	,248	-,170

Cam Tavan Ölçeği ve boyutlarındaki çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1 ve -1 değerleri arasında olmaları nedeniyle verilerin normal dağılımda oldukları söylenebilir. Bu doğrultuda katılımcıların sosyo-demografik değişkenlere göre cam tavan algılarında anlamlı farklılıkların olup olmadığının tespit edilmesi için iki bağımsız grubun karşılaştırılmasında Bağımsız Örneklem t-Testi, ikiden fazla bağımsız grubun karşılaştırılmasında ise Anova Testleri uygulanmıştır. Fark testleri sonucuna göre katılımcıların cam tavan algılarında; eğitim düzeyi, medeni durum, çalışılan kurum, meslek, kurum kıdemi ve sektör deneyimi değişkenlerine göre gruplar arasında anlamlı farklılıklar tespit edilirken yaş grubu, aylık gelir düzeyi ve geliri yeterli bulma durumu gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Fark testleri sonucunda grup ortalamaları arasında anlamlı farklılıkların çıktığı durumlarda farklılıkların hangi grup veya gruplardan kaynaklandığını tespit etmek için post analizleri (scheffe) yapılmıştır.

Tablo 4. Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Cam Tavan Algıları

Eğitim Düzeyi	N	Ort.	Ss	F	P	Fark Çıkan Gruplar	Fark	P
A-İlköğretim	19	2,78	0,76	4,546	0,001**			
B-Lise	52	2,82	0,46					
C-Önlisans	89	2,96	0,50					
D-Lisans	65	2,87	0,57					
E-Lisansüstü	40	3,27	0,71			E-B	0,44	0,008**
						E-D	0,40	0,029*
Toplam	264	2,94	0,58					

*p<0,05 ve anlamlı farklılık var. ** p<0,01 ve anlamlı farklılık var.

Tablo 4'te eğitim düzeylerine göre katılımcıların cam tavan algılarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Yapılan post-hoc analiziyle farklılığın hangi gruplar arasında ortaya çıktığı incelenmiş ve lisansüstü eğitim düzeyine sahip katılımcıların lisans ve lise mezunu katılımcılara göre daha yüksek cam tavan algısına sahip oldukları görülmüştür (p=0,008; p=0,029).

Tablo 5. Medeni Durum Değişkenine Göre Cam Tavan Algıları

Medeni Durum	N	Ort.	Ss	Sd	t	P
Evli	149	2,88	0,59	262	-1,975	0,048*
Bekar	115	3,02	0,56			

*p<0,05 ve anlamlı farklılık var. ** p<0,01 ve anlamlı farklılık var

Tablo 5'de yapılan t-testi sonucunda, katılımcıların cam tavan algılarında medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde medeni durumu bekar olanların evlilere göre cam tavan algılarının daha yüksek olduğu bulunmuştur (p=0,048).

Tablo 6. Çalışılan Kurum Değişkenine Göre Cam Tavan Algıları

Kurum	N	Ort.	Ss	Sd	t	P
Devlet Hastanesi	122	2,82	0,44	262	-3,314	0,001**
Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi	142	3,05	0,67			

* $p < 0,05$ ve anlamlı farklılık var. ** $p < 0,01$ ve anlamlı farklılık var

Tablo 6'da yapılan t-testi sonucuna göre; katılımcıların cam tavan algılarında çalışılan kurum değişkenine göre anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi çalışanlarının Devlet Hastanesi çalışanlarına göre daha yüksek cam tavan algısına sahip oldukları tespit edilmiştir ($p=0,001$).

Tablo 7. Meslek Değişkenine Göre Cam Tavan Algıları

Meslek	N	Ort.	Ss	F	P	Fark Çıkan Gruplar	Fark	P
A-Hekim	49	3,31	0,64	9,046	,000**	A-B	0,54	0,002**
						A-C	0,72	0,000**
						A-F	0,64	0,028*
						A-G	0,77	0,000**
B-Hemşire	43	2,77	0,52					
C-Tıbbi Sekreter	22	2,59	0,32					
D-Ebe	12	2,76	0,39					
E-Sağlık Teknikeri/Teknisyeni	83	3,09	0,43					
F-İdari Personel	24	2,67	0,52					
G-Teknik Hizmet Personeli	14	2,54	0,45					
H-Diğer	17	3,00	0,89					
Toplam	264	2,94	0,58					

* $p < 0,05$ ve anlamlı farklılık var. ** $p < 0,01$ ve anlamlı farklılık var

Tablo 7'de meslek değişkenine göre katılımcıların cam tavan algılarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Yapılan post-hoc analiziyle farklılığın hangi gruplar arasında ortaya çıktığı incelenmiş ve hekimlerin, hemşire, tıbbi sekreter, idari personel ve teknik hizmet personeline göre daha yüksek cam tavan algısına sahip oldukları görülmüştür ($p=0,002$; $p=0,000$; $p=0,028$; $p=0,000$).

Tablo 8. Kurum Kıdemi Değişkenine Göre Cam Tavan Algıları

Kurum Kıdemi	N	Ort.	Ss	F	P	Fark Çıkan Gruplar	Fark	P
A-1 yıldan az	38	3,22	0,33	3,780	0,003**	A-B	0,23	0,037*
						A-C	0,33	0,004**
						A-F	0,59	0,004**
B-1-5 yıl	98	2,99	0,55					
C-6-10 yıl	68	2,89	0,59					
D-11-15 yıl	18	2,79	0,68					
E-16-20 yıl	19	2,86	0,73					
F-21 yıl ve üzeri	23	2,63	0,65					
Toplam	264	2,94	0,58					

*p<0,05 ve anlamlı farklılık var. ** p<0,01 ve anlamlı farklılık var

Tablo 8’de kurum kıdemi değişkenine göre katılımcıların cam tavan algılarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Yapılan post-hoc analiziyle farklılığın hangi gruplar arasında ortaya çıktığı incelenmiş ve 1 yıldan daha az kurum kıdemi olan çalışanların, 1-5 yıl, 6-10 yıl ve 21 yıl üzeri kurum kıdemi olan çalışanlara göre daha yüksek cam tavan algısına sahip oldukları görülmüştür (p=0,037; p=0,004; p=0,004).

Tablo 9. Sektör Deneyimi Değişkenine Göre Cam Tavan Algıları

Sektör Deneyimi	N	Ort.	Ss	F	P	Fark Çıkan Gruplar	Fark	P
A-1 yıldan az	25	3,12	0,41	4,430	,001**			
B-1-5 yıl	86	3,13	0,52			B-C	0,28	0,001**
C-6-10 yıl	85	2,85	0,56					
D-11-15 yıl	20	2,70	0,65					
E-16-20 yıl	19	2,88	0,63					
F-21 yıl ve üzeri	29	2,73	0,69					
Toplam	264	2,94	0,58					

*p<0,05 ve anlamlı farklılık var. ** p<0,01 ve anlamlı farklılık var

Tablo 9’da sektör deneyimi değişkenine göre katılımcıların cam tavan algılarında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. Yapılan post-hoc analiziyle farklılığın hangi gruplar arasında ortaya çıktığı incelenmiş ve 1-5 yıl arasında sektör deneyimine sahip olan çalışanların, 6-10

yıl arasında sektör deneyimi olan çalışanlara göre daha yüksek cam tavan algısına sahip oldukları görülmüştür ($p=0,001$).

Tablo 10. Cam Tavan Boyutları ve Demografik Özellikler Arasında Anlamlı Farklılık Analizi

	İnkâr etme	Dayanıklılık	Vazgeçme	Kabullenme
Medeni Durum	t = ,400 ($p>0,05$)	t= 2,011 ($p<0,05$)* Bekar > Evli	t= 1,025 ($p>0,05$)	t= 1,342 ($p>0,05$)
Eğitim	F=1,732 ($p>0,05$)	F= 2,908 ($p<0,05$)* Lisansüstü>diğer	F= 5,090 ($p<0,05$)* Lisansüstü>diğer	F= 1,174 ($p>0,05$)
Çalışılan Kurum	F= 1,599 ($p>0,05$)	F= 3,031 ($p<0,05$) ADSM>DH	F= 1,125 ($p>0,05$)	F= 1,172 ($p>0,05$)
Meslek	F=6,286 ($p<0,05$)* Hekim>diğer	F= 4,406 ($p<0,05$)* Hekim>diğer	F= 2,819 ($p<0,05$)* Tıb.sekt./Hemşire> Hekim	F= 2,572 ($p<0,05$)* SağlıkTekniksiyeni> TeknikHizmetler
Kurum Kıdem	F= 2,426 ($p<0,05$)* 1-5 yıl>1 yıldan az	F= 6,915 ($p<0,05$)* 1yıldan az> diğer	F= 2,975 ($p<0,05$)* 21yıl üstü>diğer	F= 2,719 ($p<0,05$)* 11-15yıl>1-5yıl
Sektör Kıdem	F=,1,751 ($p>0,05$)	F= 5,105 ($p<0,05$)* 1-5 yıl>diğer	F= 2,054 ($p>0,05$)	F= 1,864 ($p>0,05$)

Tablo 10'da cam tavan boyutlarının kadın çalışanların demografik özelliklerine ilişkin bir farklılık yaratıp yaratmadığına ilişkin yapılan ANOVA ve t-Testi analizi yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde;

İnkâr etme boyutu; Cam tavan boyutlarından inkar etme boyutları ile çalışanların meslekleri ve kurum kıdemleri arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Meslek açısından değerlendirildiğinde hekimlerin diğer meslek grubunda olan sağlık çalışanlarına göre inkar etme düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Bunun en büyük nedeni engellerin aşılmasına dair inançları olabileceği düşünülmektedir. Çünkü hekimlerin aynı zamanda dayanıklılık puanları da yüksek görülmüştür. Diğer bir farklılık olan kurumsal kıdemde 1-5 yıl arası çalışanların 1 yıldan az çalışanlara göre inkar etme düzeylerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Dayanıklılık boyutu: Cam tavanın en çok anlamlı farklılığın olduğu boyut dayanıklılık boyutudur. Katılımcıların demografik özelliklerine göre dayanıklılık durumları anlamlı farklılık göstermektedir. Medeni duruma göre değerlendirildiğinde bekar sağlık çalışanların evli çalışanlara göre dayanıklılık puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bura-

daki en önemli etkenin evli olan kadınların ev sorumluluklarının daha fazla olmasıdır. Meslek gruplarından hekimlerin ve ağız diş sağlığında çalışanların dayanıklılık düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür. Kurum kıdemi açısından 1 yıldan az çalışan kadın sağlık çalışanlarının diğer kurum kıdemine sahip olan katılımcılardan yüksek dayanıklılığa sahip oldukları görülmüştür. İşe yeni başlayan çalışanların dayanıklı olması henüz kariyer engellerine maruz kalacak kıdeme sahip olmalarından kaynaklı olabilmektedir. Yine sektörde 1-5 yıl kıdeme sahip olan çalışanlar diğer kıdeme sahip çalışanlardan dayanıklılık boyutunda yüksek puanlara sahip oldukları tespit edilmiştir.

Vazgeçme boyutu: Bu boyuttaki anlamlı farklılık, eğitim, meslek ve kurum kıdeminde tespit edilmiştir. Eğitimdeki anlamlı farklılık lisansüstü eğitime sahip olanların diğer eğitim düzeyindeki çalışanlara göre vazgeçme puanlarının düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Meslek grupları açısından bakıldığında tıbbi sekreterlik ve hemşirelik statüsünde görev yapanların hekimlere göre vazgeçme puanlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Kurumdaki kıdem ile vazgeçme boyutu arasındaki farklılık ise 21 yıl üstü kadın çalışanların puanlarının diğer kıdemle çalışanlara göre yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Uzun yıllar çalışmanın özellikle sağlık sektöründe tükenmişliğe neden olduğu düşünüldüğünde vazgeçmenin kıdeme göre fazlalaşması beklenen bir sonuçtur.

Kabullenme boyutu: Kabullenme boyutundaki anlamlı farklılık, kadın çalışanların meslek ve kurum kıdeminde görülmüştür. Sağlık teknikerlerinin kabullenme düzeyi teknik hizmetler sınıfında çalışanlara göre yüksek bulunmuştur. Bu sonucun en önemli nedeni teknik kadroya sahip çalışanların yükselme kadrolarının kısıtlı olması olabileceği düşünülmektedir. 11-15 yıl arası çalışan kadın çalışanların kabullenme puanı 1-5 yıl arası kıdemli çalışanlara göre yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç

Bu çalışma; kadın sağlık çalışanlarının cam tavan algılarının düzeyini ve cam tavan algılarında sosyo demografik özelliklere göre anlamlı farklılıklar olup olmadığını ölçmek amacıyla Çankırı il merkezindeki kamu kesimi sağlık kurumlarındaki çalışanlarla yapılmıştır. Cam tavan algısının tespiti için özellikle sağlık sektörü seçilmesinin en önemli

nedeni, mesleki tükenmişliğin ve iş stresinin en yoğun yaşandığı sektörlerin başında sağlık sektörü olmasıdır. Tüm bu olumsuzluk ve engellere ilaveten kadınlar aleyhine işleyen cam tavan sendromu ise sağlık sektöründe çalışan kadınlar aleyhine olacak çok daha önemli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle cam tavan algısını sağlık sektörü açısından incelemek, sağlık çalışanlarındaki bu algının düzeyini ve algı farklılıklarını tespit etmek, bu sektörde alınacak önlemlere ışık tutması açısından da ayrıca önemli olduğu düşünülmektedir.

Kadın çalışanlardan elde edilen veriler ışığında araştırma sonucunda; katılımcıların “orta düzeyde” cam tavan algılarına sahip oldukları görülmüştür. Katılımcıların genel cam tavan algılarında yaş grubu, aylık gelir düzeyi ve geliri yeterli bulma durumu gibi değişkenlere göre anlamlı farklılıklar bulunamamıştır. Bununla birlikte çalışmada ele alınan diğer sosyo demografik değişkenlerden olan eğitim düzeyi, medeni durum, çalışılan kurum, meslek, mesleki deneyim ve kurum deneyimi gibi demografik özelliklere göre katılımcıların cam tavan algılarında anlamlı farklılıkların olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Cam tavan algısı, boyutları açısından incelendiğinde özellikle eğitimin cam tavanı aşmadaki vurgusu oldukça önemlidir. Lisansüstü çalışanların diğer eğitim düzeylerine göre cam tavan boyutlarından dayanıklılık boyutlarının puanının yüksek, vazgeçme boyutlarının puanının ise düşük olduğu görülmüştür. Sosyal ve Baynal (2016) çalışmasında da eğitim düzeyinin arttıkça cam tavana ilişkin algının da arttığı görülmektedir. Yine aynı çalışmada idari birimde çalışan kadın çalışanların cam tavanı daha çok algıladıkları görülmüştür. Boyutlar açısından elde edilen önemli sonuçlardan biri de 21 yıl ve üstü kıdeme sahip olan kadın çalışanların kabullenme puanlarının yüksek olmasıdır. Uzun süre çalışan kadınlar cam tavanın farkında olsa da bu durumu kabullenip ev ve aile sorumluluklarına daha önem verdikleri görülmektedir. Yine hekimlerin dayanıklılık puanlarının yüksek olması, kariyer mesleğine sahip olan kadın çalışanların cam tavanı aşmada daha hazır ve dayanıklı oldukları görülmektedir. Cam tavan olgusuna yönelik ulusal ve uluslararası çalışmalara sıklıkla rastlamak mümkündür. Netice itibari ile yapılan çalışmalar, kadınların kariyerlerinde cam tavan olgusuyla karşı karşıya kaldıkları bilimsel bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine tüm araştırmalar cam tavanı kırmak adına bireysel, örgütsel ve toplumsal açıdan yapılması gerekenleri gerek yasal platformlarda ge-

rekse yönetsel uygulamalarda çözümsel olarak ortaya koymaktadırlar. Tüm sektörlerde olduğu gibi sağlık sektöründe de çalışan kadınlar cam tavana maruz kalmaktadır. Sağlık sektöründe bir taraftan birçok olumsuz duygu ve durumlarla karşılaşan kadınlar, diğer taraftan kariyerlerine konulan engellerle savaşmak zorunda bırakılmaktadır. Sağlık sektöründe cam tavan olgusuna yönelik yapılan araştırmalar bu durumu desteklemektedir. Örneğin, Doğru (2010) tarafından sağlık sektöründe yapılan bir çalışmada, erkek çalışanların kadın çalışanlara yönelik tutumu ve kadın çalışanların cam tam algılarını tespit etmek üzere gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgularda, kadın katılımcılarının büyük bir çoğunluğunun cam tavanla karşılaştıkları, cinsiyetçi yaklaşımlara maruz kaldıkları görülmüştür. Yine, kadın ve erkek çalışanların kadın bir yönetici ile çalışmak istemeyecekleri de elde edilen cam tavana ilişkin toplumsal yargıları gösteren dikkat çekici bir sonuçtur. Sağlık sektöründe cam tavana ilişkin yapılan diğer bir çalışma Soysal ve Baynal (2016) tarafından ele alınan çalışmadır. Bahsi geçen çalışmada özellikle kadınların ev ve aile sorumluluklarının kariyer engellerinin en başında olduğu vurgusu alınan cevaplara görev verilmektedir. Örneğin katılımcıların en çok katıldığı önerme “Kadınların iş hayatına zaman zaman ara vermeleri (doğum gibi) yükselmelerini engellemektedir.” önermesi olmuştur. Yine kadın çalışanların kariyer engellerine sebep olan cam tavan nedenleri arasında, baskın olan erkek iletişimde kadının yer almakta zorlanması, mesleki ayrımcılıktan ileri gelen toplumsal inançlar, kadınların çoklu rol üstlenmeleri gibi nedenler gösterilmiştir. Aynı çalışmada “İş hayatımda yönetmekten çok yönetilmekten hoşlanırım.” önermesini %79'luk bir oranla reddetmişlerdir (Soysal ve Baynal, 2016). Bu önermeden de görüleceği gibi yöneticilik pozisyonlarında kadınların nicelik olarak az olmasının temel nedeni kadının kendi tercihi değildir. Bu sonuç toplumun ve iş yaşamının kadınların üzerindeki yanlış inançların oluşturduğu cinsiyetçi bir baskıdır. Demir ve Kartal (2018), sağlık sektöründe hem kadın hem de erkek çalışanların cam tavan algısını tespit etmeye yönelik yapılan diğer bir çalışmadır. Yapılan çalışmada çalışanlarda cam tavan algısının orta düzeyde olduğu tespit edilirken, kadınların cam tavan algısının erkeklere oranla yüksek olduğu da tespit edilmiştir. Hoşgör ve arkadaşları (2016), tarafından İstanbul ilinde 4 farklı hastanede çalışanlarda yapılan çalışmada çalışanların cam tavan algısı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular arasında,

çalışanlarda cam tavan nedenleri arasında çoklu rol üstlenme (3,62), kişisel tercih ve algılar (3,80), örgüt kültürü ve politikaları (3,19), informal iletişim ağlarına katılamama (3,09), basmakalıp yargılar (3,71), mentör eksikliği (2,87) değerler tespit edilerek, cam tavan algısının orta ve üstü bir değere sahip olduğu görülmüştür. Nedenler arasında en yüksek ortalamanın kadının kendi kişisel tercih ve algıları olduğu görülse de (3,80) cam tavanı en iyi açıklayan unsurun kadının ev rolü ve iş yaşamı arasında kişisel bir tercihe zorlanmasıdır. Asıl çözüm bu tercihin kökeni olan tercih olması durumunun ortadan kaldırılmasıdır.

Sonuç olarak sağlık sektöründe kadın çalışanlarda üzerinde yapılan bu çalışmada diğer çalışmalara benzer oranda ve “orta düzeyde” cam tavan algısının olduğu görülmüştür. Cam tavan konusunda kadınların kendine karşı geliştirdikleri özgüvende eğitimin önemli bir rolü olduğu, görünmez engellere karşı eğitim düzeyi yüksek olan kadın çalışanların engelleri aşma konusunda daha dayanıklı olduğu yine tespit edilen önemli sonuçlardandır. Cam tavanın çok çeşitli nedenleri olsa da bu nedenlere karşı kadınların çabalarını devam ettirmeleri bu bariyerlerin yok olmasında oldukça önemlidir.

Cam tavan olgusunun temelinde cinsiyetçi toplumsal yaklaşımların yer aldığı bilinmektedir. Bu kolektif bilinçten bugüne aktarılan toplumsal yargıları belki bir anda yok etmek olası olmasa da, bu yargının ortadan kaldırılması için çağdaş medeniyetlere ulaşma süreci içinde stratejik yaklaşımlarla ve uygulamalarla gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle annelik rolünü her şeyin üstünde tutan kadınlara, iş yerlerinde kreş ve çocuk bakım gibi hizmetleri gerekirse zorunlu tutarak, kadını işinde işini, evinde evini düşünecek bir zihne kavuşturmak oldukça önemlidir. Bu bağlamda sonraki yapılacak araştırmalara da yön vermek adına, bu tarz uygulamaların kadınların iş tatminini ve iş performansını ne derece etkilediği ayrıca incelenmesi oldukça aydınlatıcı olacaktır.

Bu çalışmada ele alınan cam tavan değişkeni ile işe devamsızlık, işten ayrılma niyeti, motivasyon, verimlilik ve örgütsel aidiyet gibi unsurların ilişkilendirilerek farklı endüstri alanlarında bilimsel olarak incelenmesinin de literatüre önemli katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

Teşekkür: Yazarlar katılımcılara teşekkür etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir.

Acknowledgement: The authors thank to the participants.

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study have received no grant support

Kaynakça / References

- Aaker, D. A., Kumar, V., & Day, G. S. (2007). *Marketing research*. John Wiley & Sons, Danvers.
- Akpınar-Sposito, C. (2012). Career barriers for women executives and the Glass Ceiling Syndrome: The case study comparison between French and Turkish women executives. *2nd International Conference on Leadership, Technology and Innovation Management*, 26, 3–7.
- Aktaş, G. (2013). Feminist söylemler bağlamında kadın kimliği: Erkek egemen bir toplumda kadın olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53–72.
- Bakan, İ., Erşahan, B., & Kiraz, E. (2022). Yönetici olarak kadınlara karşı tutum. *Uluslararası Stratejik Boyut Dergisi*, 2(2), 124–140.
- Baxter, J., & Wright, E. O. (2000). The glass ceiling hypothesis: A comparative study of the United States, Sweden, and Australia. *Gender & Society*, 14, 275–294.
- Bedük, A. (2015). Türkiye’de çalışan kadın ve kadın girişimciliği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(12), 106–117.
- Bihagen, E., & Ohls, M. (2006). The glass ceiling—Where is it? Women’s and men’s career prospects in the private vs. the public sector in Sweden 1979-2000. *The Editorial Board of The Sociological Review*, 54, 20–47.
- Bilim, Ö. İ., & Bülez, A. (2018). Cam tavandan yansımalar. *Itobiad: Journal of The Human & Social Science Researches*, 7(1), 48–58.
- Bingöl, D., Aydoğan, E., Şenel, G., & Erden, P. (2011). Cam tavan sendromu ve kadınların hiyerarşik yükselmelerindeki engeller: T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Ankara merkez teşkilatı örneği. *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, 12(1), 115–132.
- Channar, Z. A., Abbassi, Z., & Ujan I. A. (2011). Gender discrimination in workforce and its impact on the employees, *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences (PJCSS)*, *Johar Education Society*, 5(1), 177–191.
- Crampton, M. S., & Mishra, M. J. (1999). Women in management. *Public Personnel Management*, 28(1), 87–106.
- Çankaya, M. (2020). Kadın sağlık çalışanlarında kültürel değerler ile kariyer bağlılığı arasındaki ilişkide kariyer memnuniyetinin aracılık rolü. *Turkish Studies*, 15(4), 1779–1804.

- Dağdeviren B., & Aydemir İ. (2020). Sağlık çalışanlarının cam tavan algılarının toplumsal cinsiyet algısı ile ilişkisi. *Batı Karadeniz Tıp Dergisi*, 4(3), 167–180.
- Demir, H., & Kartal, N. (2018). Sağlık çalışanlarının cam tavan algısı. *Genel Tıp Dergisi*, 28(2), 48–56.
- Dikmetaş E. (2009). Hastane çalışanlarında cinsiyet farklılığının incelenmesine yönelik bir uygulama. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(16), 148–161.
- Dimoyski, V., Škerlavaj M., & Mom Kim Man. M. (2010). Is there a ‘Glass Ceiling’ for female managers in singapore organizations?. *Management* 5(4), 307–329.
- Doble, N., & Supriya, M. Y. (2010). Gender differences in the perception of work-life balance. *Management*, 5(4), 331–342.
- Dreher, F. G. (2003). Breaking the glass ceiling: The effects of sex ratios and work-life programs on female leadership at the top. *Human Relations*, 56(5), 541–562.
- Ertaş, H., Kırac, F. Ç., & Kırac, R. (2018). Cam tavan sendromu (özel hastane uygulaması). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(85), 446–455.
- Ezzedeen, R. S., Budworth, M., & Baker, D. S. (2015). The Glass ceiling and executive careers: Still an issue for pre-career women. *Journal of Career Development*, 6, 1–15.
- Hearn, J., & Parkin, P. W. (1986). Women, men, and leadership: A critical review of assumptions, practices, and change in the industrialized nations. *International Studies of Management and Organization*, 16, 3–4.
- Hoşgör, H., Hoşgör, D. G., & Memiş, K. (2016). Sosyo-demografik özellikler ile cam tavan sendromu arasındaki ilişki ve farklılıkların incelenmesi: Sağlık çalışanları örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(35), 345–362.
- Jain, M., & Mukherji, S. (2010). The perception of ‘glass ceiling’ in Indian organisations: An exploratory study. *South Asian Journal of Management*, 17(1), 23–42.
- Johns, M. L. (2013). Breaking the glass ceiling: Structural, cultural, and organizational barriers preventing women from achieving senior and executive positions. *Perspectives in Health Information Management*, Winter, 1–11.
- Knutson, B.J., & Schmidgall, R.S. (1999). Dimensions of the glass ceiling in the hospitality industry. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 40(6), 64–75.
- Kolade, J. O., & Kehinde, O. (2013). Glass ceiling and women career advancement: Evidence from Nigerian construction industry. *Iranian Journal of Management Studies (IJMS)*, 6(1), 77–97.
- Köksal, Y. (2016). *Sağlık çalışanlarının Cam Tavan Sendromu’na ilişkin algıların incelenmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Madichie, O. N. (2009). Breaking the glass ceiling in Nigeria: A review of women’s entrepreneurship. *Journal of African Business*, 10(1), 51–66.
- Malhotra, N. K. (2004). *Marketing research an applied orientation*. Pearson Prentice Hall.

- Mathur Helm, B. (2006). Women and the glass ceiling in South African banks: An illusion or reality?. *Women in Management Review*, 21(4), 311–326.
- Muş, Y., & Özdemir, M. (2021). Sağlık hizmetlerinde çalışan kadınlarda hissedilen cam tavan algısının örgütsel bağlılığa etkisi. *Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(1), 145–170.
- Nandy, S., Bhaskar, A., & Ghosh, S. (2014). Corporate glass ceiling: An impact on Indian women employees. *International Journal of Management and International Business Studies*. 4(2), 135–140.
- Öğüt, A. (2006). Türkiye’de kadın girişimciliğin ve yöneticiliğin önündeki güçlükler: Cam tavan sendromu. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1(1), 56–78.
- Öneren, M., Çiftçi, G. E., & Özden, N. (2014). Çalışanlarda kadın iş gücü algısı. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 3(2), 324–358.
- Ryan, Michelle K., & S. Alexander, Haslam (2005), The Glass cliff: Evidence that women are over-represented in precarious leadership positions. *British Journal of Management*, 16, 81–90.
- Sargutan, A. E. (2005). Sağlık sektörü ve sağlık sistemlerinin yapısı. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 8(3), 400–428.
- Sarıoğlu, Z. B. (2018). *Cam tavan sendromu: Ölçek uyarlama çalışması ve demografik değişkenler açısından bir analiz* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Smith, P., Crittenden, N., & Caputi, P. (2012). Measuring women’s beliefs about glass ceilings: Development of the career pathways survey. *Gender in Management*, 27(2), 68–80.
- Soysal, A., & Baynal, T. (2016). Sağlık kurumlarında cam tavan sendromu: Kayseri özel sağlık kurumlarında bir araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 225–264.
- UN (2020). *The world’s women 2020: Trends and statistics*. www.un.org/en/desa/world’s-women-2020.
- Urhan, B., & Etiler, N. (2011). Sağlık sektöründe kadın emeğinin toplumsal cinsiyet açısından analizi. *Çalışma ve Toplum*, 2(29), 191–215.
- Yalçın, İ., & Koyuncu, S. C. (2014). Örgütsel yabancılaşma olgusunun iş tatmini üzerine etkisi: Niğde ilinde bir araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1, 86–94.
- Zerenler, M., & Adem, Ö. (2007). Sağlık sektöründe algılanan hizmet kalitesi ve hastane tercih nedenleri araştırması: Konya Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 501–519.
- Zeybek, İ. (2018). *Sağlık kurumlarında yöneticilikte kadınlarda görülen cam tavan sendromu* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şiddete Uğrama Durumuna Göre Kadınların Ev İçi İş Bölümüne Yönelik Yaklaşımları*

*Women's Exposure to Violence and Their Attitudes to Housework Division**

Merve Reyhan BAYGELDİ**

Atilla ARKAN***

Özet

Dünya genelindeki şiddet düzeyi, kümülatif bir karaktere sahiptir. Şiddet, duygusal, ekonomik, fiziksel, cinsel ve siber güç kullanılarak bir insana veya topluluğa farklı boyutlarda zarar vermeyi kapsar. Dolayısıyla şiddet, sayısız faktörün ortaya çıkardığı ve kendi toplumsal bağlamından kodların taşıyıcılığını yapan karmaşık bir davranıştır. Şiddetin motifleri, ortaya çıkış yöntemleri ve büyüklüğü; kültürel ve sosyal bağlamdan beslenen şiddete yönelik tutumlarda ve meşruiyetine ilişkin bakış açılarından bağımsız değildir. Kadına yönelik şiddet, sadece mağdurlara değil ailelere ve sosyal çevrelerine de toplumsal bir yük getirmektedir. Bununla birlikte, kadına yönelik fiziksel, duygusal, ekonomik, cinsel veya

*Bu araştırma Türkiye Aile Araştırması'nın birincil verilerinden oluşturulmuştur. Bkz. Okur Gümrükçüoğlu, S., Terzi, M., Balat, S., & Azaklı, H. (2020). Türkiye aile araştırması. KADEM. This research was created from the primary data of the Türkiye Family Survey. See. Okur Gümrükçüoğlu, S., Terzi, M., Balat, S., & Azaklı, H. (2020). Türkiye aile araştırması. KADEM.

** Sorumlu Yazar, Dr., Polis Akademisi Başkanlığı, merve.reyhan.88@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2935-2723>.

*** Prof. Dr., İbn Haldun Üniversitesi, atilla.arkan@ihu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0808-8310>.

siber şiddet gibi türlerin her birinin kendine özgü toplumsal bağlamı vardır. Çalışmamızın amacı, şiddet görme değişkenine göre kadınların ev içi iş bölümlerine yaklaşımlarında farklılaşma olup olmadığını belirlemektir. Çalışmamız, 2020 yılında Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM) tarafından tamamlanan Türkiye Aile Araştırması kapsamındaki anket sorularından elde edilen birincil verilere dayanmaktadır. Bu araştırmaya katılan farklı bölgelerdeki 26 ilden 1512 kadın örneklem grubumuzu oluşturmaktadır. Elde edilen verilere frekans, yüzde ve t-testi analiz teknikleri uygulanmıştır. Çalışmanın bulgularına göre, hayatında en az bir defa dört şiddet türünden birine maruz kalan kişiler, kadınların çalışmasını, para kazanmasını ve erkeklerin ev temizliği ile ilgilenmesini diğer gruba göre daha uygun bulmaktadır. Hiçbir zaman şiddete maruz kalmadığını belirten kadınlar ise ev içi iş bölümünde daha geleneksel bir çerçevede değerlendirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği, Ekonomik Şiddet, Psikolojik Şiddet, Fiziksel Şiddet, Cinsel Şiddet, Ev İçi İş Bölümü

Abstract

The global level of violence has a cumulative nature. Violence is defined as the causing of (to varying degrees); emotional, economic, physical, sexual, or cyber harm to a person or community. As a result, it is a complex behavior caused by a variety of factors and carries codes from its own social context. The motivations, methods of emergence, and magnitude of violence are not independent of attitudes toward violence fostered by the cultural and social context, as well as perspectives on its legitimacy. Women are a social dimension of violence and violence against women places a social burden not only on the victims, but also on their families and social circles. Each type of violence against women, be it physical, emotional, economic, sexual, or cyber, has its own distinct social context. The goal of our research is to see if women's attitudes toward social roles differ according to economic, psychological, physical, and sexual violence against women. Our research is based on primary data collected from survey questions as part of the Turkey Family Survey, which was completed by KADEM (The Women and Democracy Association) in 2020. Our sample group consists of

1512 women from 26 provinces across the country who are taking part in this research. The data were analyzed using frequency, percentage, and t-tests. According to the findings, women who have been exposed to one of the four types of violence at least once in their lives believe it is more appropriate for women to work and earn money, and for men to do housework, than the other group. Women who claim they have never been exposed to violence can be evaluated within a more traditional framework in the home division of labor.

Keywords: Gender-Based Inequality, Economic Violence, Psychological Violence, Physical Violence, Sexual Violence, Domestic Division Of Labor

Extended Abstract

This study was conducted using frequency, percentage, and t-test analyses of primary data from the Türkiye Family Report (Türkiye Aile Araştırması) collected by the Women and Democracy Association (KADEM). Of this survey conducted throughout Turkey, only the responses of female participants were considered. Approaches to women's labor force participation are described based on four types of violence, namely economic, psychological, physical, and economic.

Sixteen house responsibilities are included: (1) Taking care of housekeeping, (2) working and earning money, (3) taking care of the child's daily care, (4) cooking, (5) protecting family members, (6) meeting the education expenses of children, (7) taking care of children's lessons and school, (8) dealing with children's personality and moral development, (9) shopping in the market-market, (10) evaluating the savings-savings of the family, (11) dealing with hospital-health affairs, (12) dealing with official affairs, (13) chatting about politics, (14) meeting with relatives, (15) attending ceremonies such as weddings and condolences, (16) taking care of house renovations and repairs. The following three categories of responsibility were not statistically significant in any of the types of violence: children's day-to-day care, taking care of official business and talking about politics in the home. Dealing with hospital and health affairs has a significant difference only according to the variable of sexual violence.

According to the findings of the study, women who have been exposed to violence at least once in their lives are more egalitarian in their perspectives on domestic work divisions. As a result, women who have been exposed to one of the four types of violence at least once in their lives have a more positive attitude toward men cleaning the house and women working and earning money. Those who have not been subjected to violence are more likely to find household management more appropriate for women.

While sexually abused individuals believe it is more appropriate for men to deal with the personal and moral development of children, those who have not been subjected to violence are more likely to find other responsibilities suitable for both men and women. In our current research, as an inconsistent result that victims of sexual violence consider it is appropriate to deal with the personality and moral development of children can be seen. In order to see this situation in a clearer framework, a qualitative study can be conducted on the perceptions of women who are victims of sexual violence about child care.

Giriş

Kadın ve erkeğin eşit fırsatlara, sorumluluklara ve güç dengesine sahip olmamasını kapsayan cinsiyete dayalı eşitsizlik, dünya genelindeki birçok toplumda kültürel, ekonomik, sosyal, psikolojik vb. sayısız göstergeler ile var olmaktadır. Şiddet ve ev içi iş bölümü, cinsiyete dayalı eşitsizliğin bu göstergelerinden ikisidir. Bu çalışma, şiddet değişkenine göre kadınların ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımlarını, cinsiyete dayalı eşitsizlik perspektifinden ele almaktadır. Bu bağlamda, veriler toplumsal cinsiyet eşitsizliği çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramı, ilk olarak, 1955'te Money tarafından, cinsiyetlerin psikolojik olarak inşa edildiğini savunduğu çalışmasında kullanılmıştır (Meyerowitz, 2008; Money, 1985). Simone de Beauvoir'ın değerlendirmeleri ise, kadını, erkeğin karşısında toplumun nasıl inşa ettiğini irdeleyen günümüzdeki sosyal bilim tartışmalarına kaynaklık etmektedir (Aydinalp, 2020; Butler, 1986; Vintges, 1999; Yıldırım, 2019). Türkiye'de, 90'lı yıllarda sosyal bilim tartışmalarında yer almaya başlamıştır (Ecevit, 2021). Bu kavrama göre kadın ve erkeklere ait roller, cinsiyetleştirilmiş anlamlar üzerine kurulmuştur. Diğer bir

ifade ile bu kavram, kadın ve erkek davranışlarına ait rolleri eşitsizliğe neden olan sembolik anlamlar üzerine inşa edildiğini varsayar. Bu sembolik anlamlardan ikisini ev içi iş bölümü ve kadına yönelik şiddet temsil etmektedir (Breen ve Cooke, 2005; Ferree, 1990; Wall, 2014; Yodanis, 2004).

Cinsiyete dayalı eşitsizliğin göstergelerinden biri olan ev içi iş bölümüne yönelik kadınların yaklaşımları, bu çalışmanın bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. OECD verisine göre, Türkiye’de kadınlar ücretsiz ev işine haftada 305 dk, erkekler 68 dk ayırmaktadır. Bu sürelerde, kadınlar 222 dk, erkekler 27 dk rutin ev işleri ile uğraşmaktadır. Bu veriye göre çocuk bakımıyla kadınlar 46 dk, yetişkin bakımıyla 43 dk meşgul olmaktadır. Erkeklerde bu süreler 11 dk ve 10 dk’dır. Sadece Türkiye’de değil, dünya genelinde kadın ve erkek arasındaki ev içi ücretsiz işlere zaman harcama dengesinde eşitsizlik olduğu görülmektedir (OECD, 2021). Bu eşitsiz duruma rağmen, kadınların eğitim ve iş gücüne katılımlarıyla, toplumsal cinsiyet rollerine dayalı eşitsizliğin azaldığına dair çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Bolzendahl and Myers, 2004; Leopold, 2019). Bununla birlikte, Frank ve Frenette (2021), toplumsal cinsiyet rollerinde eşitlikçi bir dönüşüm olduğuna dair savları aile içi iş bölümü ile çürütmektedirler. Buna göre, günümüzde de ev içi sorumlulukların daha çok kadınlar tarafından üstlenilmesi, böyle bir dönüşümün olmadığı en büyük göstergesidir (Frank ve Frenette, 2021). Brines (1993), çalışmasında ev işlerine daha az vakit ayırsa da hala kadınların birincil işinin evin düzeni olduğuna dair bir düşüncenin hakim olduğunu vurgulamaktadır. Ev düzenine vurgu yapan diğer bir çalışmaya sahip Berk (2013), cinsiyete dayalı iş bölümünü toplumsal bir inşa olarak görmektedir. Toplumsal cinsiyeti, ev içi iş bölümü ve kadınların evde erkeklerden daha fazla zaman harcamasının bir sonucu olarak görmektedir. Diğer bir ifadeyle kadınların ev işlerini sahiplenmesi, erkeklerin ise bu sorumlulukları üstlenmemesi toplumsal cinsiyeti sürekli yeniden üretmektedir (Hochschild ve Machung, 2003). Thompson (1991), kadınların adalet yaklaşımlarının ev içi iş bölümüne yönelik algılarını şekillendiren temel faktör olduğunu savunmaktadır. Buna göre bir kadının adalet anlayışında ev içi iş bölümünün eşit bölünmesi yer almıyorsa, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz iş bölümünü adaletsiz olarak değerlendirmez (Thompson, 1991).

Cinsiyet eşitsizliğinin diğer bir göstergesi olan kadına yönelik şiddet

det, bu çalışmanın bağımsız değişkenini oluşturmaktadır. Dünya genelinde, aktivist organizasyonların ve devletlerin destekleriyle kadına yönelik şiddetin motiflerinin ve sonuçlarının görünürlüğü artmaktadır (Fried, 2003; Şen, 2018; Usta, 2021). Şiddeti ortaya çıkartan toplumsal ilişkiler, her vakanın sürecine içkindir. Tek bir vaka için kadın-erkek rolleri, geleneksel öğretiler, iş gücü alanı, eğitim, medya, öfke kontrolü vb. sayısız etmeden bahsedilebilir. Cinsiyete dayalı eşitsizlik, bu bağlamda kadına yönelik şiddeti ortaya çıkaran temel faktörlerden biri olarak görülmektedir (Krantz ve Garcia-Moreno, 2005; Perry ve Jaggernath, 2012).

Kadına yönelik şiddet, sadece kadın olduğu için kadına uygulanan şiddet olarak tanımlanmaktadır (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2012). Cinsiyete dayalı eşitsiz rol dağılımının bir sonucu olarak, kadın, rolünün dışına çıktığında veya başarısız olduğunda bu rolleri pekiştiren yaptırımlara uğrayabilmektedir. Bu yaptırımlardan biri de şiddettir (Saeed Ali vd., 2017). Günümüzde genelde şiddet, özelde kadına yönelik şiddet birçok şekilde tasnif edilmektedir. 6284 sayılı kanun, dört farklı şiddet türünü ele almaktadır (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2012): Ekonomik, psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet. Ekonomik şiddet, mağdurun parası ve diğer ekonomik kaynakları veya faaliyetleri üzerindeki kontrolüne müdahale edilmesidir. Kadına yönelik ekonomik şiddet, aile maliyesinin kontrolünü elinde tutan erkeğin, eşini/partnerini dikkate almadan paranın nasıl harcanacağına veya tasarruf edileceğine karar vermesi ve böylece kadının kişisel ihtiyaçlarını karşılamak için paraya olan bağımlılığını arttırması durumunda ortaya çıkar (Fawole, 2008). İkinci tür olan psikolojik şiddet, kişinin psikolojik bütünlüğüne ve toplum ile olan ilişkisine karşı gerçekleştirilen yaptırımlardır. Bu şiddet türü en geniş çerçeveye sahip olanıdır (Karakurt ve Silver, 2013). Fiziksel şiddet ise kişinin bedensel bütünlüğüne karşı uygulanan şiddettir (Akkaş ve Uyanık, 2016; Altıparmak, 2019; İkinci, 2014; Nayak vd., 2003; Steen ve Hunskaar, 2004; Visaria, 2000). Cinsel şiddet, kadına rağmen cinsel içerikli bütün müdahaleleri kapsamaktadır (Boezio, 2018; *CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against Women | Global Health ve Human Rights Database*, 1992). Bu dört farklı şiddet türü birbirinden bağımsız değildir. Visaria (2000)'nın çalışmasına göre, kadına yönelik fiziksel şiddet, vücuduna yönelik bir

saldırı olduğu kadar onuruna ve kişiliğini yok saymaya neden olmaktadır. Jewkes (2002), cinsel, fiziksel ve psikolojik şiddetten birini yaşadığını aktaran kadınların çoğunluğunun diğer ikisini de deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Temsili örneklem anketleri ile yapılmış çalışmalarda, yakın ilişkilerdeki fiziksel şiddete neredeyse üçte birinde (Ellsberg vd., 2000), psikolojik tacizin ve vakaların yarısından fazlasında (Yoshihama ve Sorenson, 1994) cinsel tacizin eşlik ettiğini göstermektedir. Abrahams ve çalışma arkadaşları (2004), cinsel şiddet kapsamında karşısındaki davranışsal ve psikolojik kontrolünü de kapsadığını ve bu nedenle fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetin birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğini savunuyor. Postmus (2020) ise ekonomik şiddetin diğer şiddet türleriyle olan ilişkisinin diğer şiddet türleri kadar fark edilmediğine vurgu yapıyor. Buna göre, ekonomik şiddet, birçok ülkede şiddet türü olarak tanınmamış olması ve halk tarafından raporlara girecek farkındalığın oluşmaması nedeniyle, diğer şiddet türleriyle olan ilişkisi karanlıkta kalmıştır (Postmus vd., 2020). Fakat kadının karar mekanizmalarını kontrol altına tutmak veya onu ekonomik olarak bağımlı kılması nedeniyle psikolojik şiddetle yakın ilişki içinde olduğu düşünülmektedir. Kanougiya ve çalışma arkadaşları (2021), 4906 örnekleme uyguladıkları tek ve çok değişkenli regresyon modeline dayanan araştırmalarında, ekonomik şiddetin kaygı ve depresyon yoluyla kadınların psikolojik şiddete de maruz kalmasına neden olduğunu tespit etmişlerdir. Adams ve arkadaşları (2008)'nin geliştirdiği ve ekonomik istismar deneyimlerini ölçen Ekonomik İstismar Ölçeği'ne (*Scale of Economic Abuse- SEA*) göre, ekonomik istismar seviyeleri yükseldikçe, fiziksel ve psikolojik istismar seviyeleri de artmaktadır.

Türkiye'deki çalışmalara göre kadına yönelik bu dört şiddet türünü etkileyen en temel faktörlerden birisi toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir (Başar ve Demirci, 2016; Bukecik & Özkan, 2018; Çalışkan ve Çevik, 2018; Köseoğlu, 2018; Uygur, 2016; Yanık vd., 2014). Altıparmak'ın (2019) kadınların en çok bildirdiği şiddet türünün fiziksel şiddet olduğunu ve cinsel şiddete dair bilgi vermeme eğiliminde olduklarını tespit ettiği çalışmasında, bütün şiddet türlerinin kaynağında kadının ev içi iş bölümünde destek görmediği erkeğe bağımlı olması üzerinde durulmuştur. Başar ve Demirci (2016)'nin çalışmasında kadınların en az maruz kaldığı şiddet türü cinsel şiddet olarak belirlenmiştir. Katılımcılarının çoğunluğunun fiziksel şiddete maruz kaldığını ifade ettiği bu ça-

lışmaya göre, şiddet türlerinin temelinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği yer almaktadır (Başar ve Demirci, 2016). Çavaş ve Meşe(2016). Cinsel şiddetin kaynağını değerlendirirken, cinsiyet eşitsizliği üzerine kurulu cinsel şiddet mitlere işaret etmektedir. Kadına yönelik psikolojik şiddeti iş yerlerinde inceleyen Özen (2007) ise erkeklerin kadınlara yönelik saldırgan davranışlarının kaynağında erkeğin kadın karşısındaki kendini kültürel ve sosyal konumlandırmasını vurgulamaktadır. Şahin ve Türk (2010), kadın akademisyenlerin iş yerinde gördüğü psikolojik şiddet nedeniyle iş streslerinin arttığı ve çalışma performanslarının düştüğünü tespit etmiştir. Akademisyen kadınların ekonomik şiddete yönelik algılarını ele alan Kılıç (2017), ekonomik şiddetin toplumsal formlarında “erkeğe saygı” olarak kodlandığına ve günümüzde kadınların iş gücüne katılımına bağlı olarak bu kodda farklılaşma olduğuna dair algıya dair bulguları ortaya koymaktadır. Araştırma kapsamındaki erkeklerin %13,7’sinin kadına fiziksel şiddet uyguladığını aktardığı Akkuş ve Yıldırım (2018) ’ın çalışmasında, şiddet uygulayan erkeklerin diğerlerine göre cinsiyete yönelik daha eşitsiz bir tutum sergilediği görülmektedir. Türkiye’deki kadına yönelik şiddeti araştıran çalışmaların merkezinde farklı parametreler etrafında kadın ve erkek arasındaki eşitsiz rollerin irdelendiği görülmektedir. Buna ek olarak, konuların ağırlıklı olarak şiddet olgusu çerçevesinde sınırlandırıldığı söylenebilir. Kadına yönelik şiddetin, şiddet olgusunun sınırlarını aşan parametrelerle olan etkileşimine yönelik çalışmaların eksikliği görülmektedir.

Bu çalışmada, kadınların şiddete uğrama durumu ile, gündelik hayat pratiklerinin büyük bölümünü oluşturan ev içi iş bölümüne yönelik tutumlar arasındaki ilişki, frekans, yüzde ve t-testi analiz teknikleriyle incelenmektedir. Analiz sonrası elde edilen bulgular iki bölümde sunulmuştur. İlk bölümde, şiddete uğrama durumuna göre katılımcıların demografik profilleri ortaya koyulmuştur. Burada her bir şiddet türüne göre, eğitim, medeni durum, yaş gibi değişkenler ele alınmıştır. İkinci bölümde ise katılımcıların dört şiddet türüne maruz kalma durumuna göre aile içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları analiz edilmiştir. Buna göre, dört şiddet türünden en az birini hayatında en az bir defa gördüğünü belirten kadınlar, görmediğini belirten kadınlara göre erkeklerin ev içi iş bölümüne katılmasını daha uygun bulmaktadır. Şiddet görmeyen kadınlar ise, diğer gruba göre, kadınların çalışmasını ve para kazanmasını daha az uygun görmektedir.

Yöntem

Bu çalışma; 2020 yılında Türkiye’de aile hayatını geniş bir çerçevede ortaya koymak için gerçekleştirilmiş Türkiye Aile Araştırması kapsamında elde edilen verilerin analizi ile tamamlanmıştır (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020). Araştırmada kan bağına ve evliliğe dayalı aileye yönelik yaklaşım ve deneyimler ele alınmıştır. 5’li ve 6’lı Likert tipi anket kullanılan bu çalışmada, tabakalı örnekleme seçim yöntemi tercih edilmiştir. İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflaması Düzey II’ye göre belirlenen 26 ilden 18 yaş ve üzeri 2967 katılımcıdan elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Bu araştırmanın bağımsız değişkeni dört şiddet türünden birine maruz kalma durumu, bağımlı değişkeni ise ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımlardır. Bu çalışma, yukarıda bahsi geçen araştırma verilerinden faydalanılarak dört farklı şiddet türünden birine maruz kalmış kadınların toplumsal cinsiyet deneyimlerini ve algılarını ele alan betimsel-ilişkisel bir çalışmadır. Ekonomik, psikolojik, cinsel ve fiziksel şiddet türlerine maruz kalma ya da kalmama durumuna göre kadın katılımcıların cevapları analiz edilmiştir. Analizde, bu şiddet türlerinden birine en az bir defaya mahsus olmak kaydıyla maruz kalma durumlarıyla ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımlarının arasındaki ilişkiye yer verilmektedir.

Örnekleme

Türkiye genelinde gerçekleştirilen yukarıda bahsi geçen araştırmanın evreni ülke genelindeki 18 yaş üstü bireylerdir (n=2967). Araştırmamız, kadınların şiddete maruz kalma durumuna göre ev içi iş bölümüne yönelik algılarına odaklanmaktadır. Bu nedenle, çalışmamız kapsamına sadece kadınlar dahil edilmiştir (n=1512).

Katılımcıların büyük çoğunluğu 30-44 yaş aralığında (%33), evli (%58), lise mezunu (%33,4), ev hanımı (%41), 4 kişilik hanelerde (%30) ve eşi ve çocuğuyla (%56) yaşamaktadır. Bu grupları takip edenler ise 18-29 yaş (%29), bekar (%29,4), ilkokul mezunu (%22,3), anne ve babasıyla (%23,9), hizmet sektöründe (%32) ve 3 kişilik ailelerden (%25) oluşan katılımcılardır. Ayrıca araştırmaya katkı sunan kadınların %28’ini 45-64; %10’unu 65 yaş üzeridir. Eşi vefat edenler %5,7; boşananlar %3,9; boşanmamış ama ayrı yaşayanlar %0,7 oranlarına sahiptirler. Birlikte yaşayan ama evlenmemiş katılımcılar 5 kişidir. Okuma

yazma bilmeyenler %2,3; okuma yazma bilen okul bitirmeyenler %4,9; ortaokulu mezunu %13,7; ön lisans mezunu %5,9; lisans mezunu %15,4 ve lisansüstü mezunu ise %2,2'dir. Katılımcıların büyük çoğunluğu eşi ve çocuklarıyla yaşamaktadır (%56). Buna ek olarak, katılımcılar, tek başına (%9,6), yurttan/misafirhanede/huzurevinde (%1,9), akrabası ile (%1,9), arkadaşlarıyla (%0,9), partneriyle (0,2) ve çocuklarıyla (%4,4) yaşamaktadır. %0,6'lık bir oran ise "diğer" seçeneğini işaretleyerek bu seçeneklerin dışında bir deneyimine sahip olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca emekli (%1), imalat (%5), işsiz (%2) öğrenci(%11) ve ticaret (%8) alanlarında bulunan katılımcılar mevcuttur. Katılımcıların %7'si 1 kişi, %15'i 2 kişi, %14'ü 5 kişi, %6'sı 6 kişi ve %3'ü 7 ve üzeri kendisi dahil kişilik hane halkına sahiptir. Çocuğu olanlar %63'ü (n=954), olmayanlar ise %37'yi (n=558) oluşturmaktadır. Çocuğu olanların %24'ü 1; %42'si 2; %21'i 3; %9'u 4 ve %4'ü 5 ve üzeri çocuğu vardır.

Veri Toplama Aracı ve Analiz

Araştırmanın veri toplama aracı Türkiye Aile Araştırması'nın (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020) anket formudur. Bu formda, şiddete maruz kalma durumu ve aile içi iş bölümlerine yönelik algılarının ele alındığı bölümler dikkate alınmıştır. Şiddete maruz kalma durumu 6284 sayılı kanundaki düzenleme ile uyumlu olacak şekilde ekonomik, psikolojik, cinsel ve fiziksel şiddet olmak üzere dört farklı şiddet türü üzerinden ölçülmektedir.

16 farklı ev içi iş alanı araştırma kapsamındadır: (1) Ev temizliğiyle ilgilenmek, (2) çalışmak ve para kazanmak, (3) çocuğun günlük bakımı ile ilgilenmek, (4) yemek yapmak, (5) aile üyelerini korumak, (6) çocukların eğitim masraflarını karşılamak, (7) çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek, (8) çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek, (9) market-pazar alışverişi yapmak, (10) ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmek, (11) hastane-sağlık işleri ile ilgilenmek, (12) resmî işlerle ilgilenmek, (13) siyaset konularında sohbet etmek, (14) akrabalarla görüşmek, (15) düğün, taziye gibi törenlere katılmak, (16) evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmek. Bu başlıklar, toplumsal cinsiyete dayalı eşitsiz iş bölümünü ölçmede kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Kadınlar, farklı toplumlarda, ev içi sorumlulukları; erkekler ise güç gerektiren ve ev dışı sorumlulukları ile özdeşleştirilmiştir (Breen ve Cooke, 2005). Bu bağlamda geliştirilmiş soru formu 5'li Likert tipinde oluşturulmuştur: Yanıt yok:0, hiç ilgilenmemeli:1; ilgilenmemeli:2; kısmen

ilgilenmeli:3; ilgilenmeli:4; her zaman ilgilenmeli:5. Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde SPSS 26 paket programı kullanılmıştır. Veriler frekans ve t-testi analizlerine tabi tutulmuştur. Frekans verileri ile, kadınların şiddete maruz kalma durumlarını anlamak; t-testi ile, şiddete uğrama durumları ile toplumsal cinsiyet deneyim ve yaklaşımları arasında istatistiksel olarak anlamlılık düzeylerini görmek hedeflenmiştir.

Bulgular

Şiddete Uğrama Durumuna Göre Demografik Özellikler

Tablo 1. Katılımcıların şiddete uğrama durumuna göre dağılımı(Okur Güm-rükçüoğlu vd., 2020)

	Evet	Hayır	Toplam
Hayatınızda hiç ekonomik şiddete maruz kaldınız mı?	713	727	1440
Hayatınızda hiç psikolojik şiddete maruz kaldınız mı?	587	867	1454
Hayatınızda hiç fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?	331	1114	1445
Hayatınızda hiç cinsel şiddete maruz kaldınız mı?	203	1238	1441

Katılımcılardan %50'si ekonomik, %40'ı psikolojik, %23'ü fiziksel, %14'ü cinsel şiddete uğramıştır. Bu dört farklı fakat birbiriyle ilintili şiddet türüne uğrama veya uğramama durumları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (P değeri tamamında 0,000 bulunmuştur). Buna göre ekonomik ve şiddete uğrayanların çoğunluğu bu iki şiddetten diğerine de maruz kalmıştır. Cinsel ve fiziksel şiddet görenlerin büyük çoğunluğu ise diğer iki türdeki şiddeti de hayatında en az bir defa gördüğünü belirtmiştir. Buna göre, hayatında en az bir defa ekonomik şiddet gördüğünü ifade edenlerin %67'si psikolojik şiddete, %24'ü cinsel şiddete, %41'i fiziksel şiddete; psikolojik şiddet mağduru olan katılımcıların %32'si cinsel şiddete, %50'si fiziksel şiddete, %83'ü ekonomik şiddete; cinsel şiddete maruz kalanların %86'sı fiziksel şiddete, %89'u ekonomik şiddete, %91'i psikolojik şiddete; fiziksel şiddete uğradığını belirten kadınların %88'i ekonomik, %87'si psikolojik, %53'ü cinsel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir.

Hayatında hiçbir zaman ekonomik şiddete uğramadığını düşünenlerin %87'si psikolojik şiddete, %92'i cinsel, %95'i fiziksel şiddete; psikolojik şiddete uğramayanların ise %97'si cinsel şiddete, %95'i fiziksel şiddete, %73'ü ekonomik şiddete; Hiçbir zaman cinsel şiddet mağduru olmadığını aktaran katılımcıların %89'u fiziksel şiddete, %57'si ekono-

mik şiddete, %68'i psikolojik şiddete; fiziksel şiddete görmediğini belirten kadınların %62'si ekonomik şiddete, %74'ü psikolojik şiddete, %98'i cinsel şiddete hiç maruz kalmadığını belirtmiştir.

Ekonomik şiddete maruz kaldığını belirten katılımcıların %34'ü 30-44 yaş; %29'u 45-64 yaş; %28'i 18-29 yaş; %9'u 65 yaş ve üzerindedir. Psikolojik şiddet görenlerde de büyük oran 30-44 yaş arasındadır (%32). Ekonomik şiddetten farklı olarak en yoğun ikinci grup %31'lik bir oranla 18-29 yaş arasındadır. %29'u 45-64; %8'i ise 65 ve yaş üzerindedir. Cinsel şiddet gören katılımcılardan yaş aralığına göre dağılımında, diğer şiddet türlerinde olduğu gibi, en yoğun grup 30-44 yaş arasındadır (%35). Bu tür şiddet türünde 65-65 ve 18-29 yaş arası benzer oranlara sahiptir (%28). Cinsel şiddet gördüğünü düşünenlerin %9'u ise 65 yaş ve üzeri gruptandır. Fiziksel şiddete maruz kalanların yaş gruplarına göre dağılımda en yoğun aralık diğer şiddet türlerindeki gibi 30-44 yaş aralığındadır (%34). En yoğun ikinci grup, ekonomik şiddete olduğu gibi, 45-64 yaş arasındadır (%31). Cinsel şiddete uğrayanların %25'i 18-29; %10'u 65 yaş ve üzeridir.

Ekonomik şiddete maruz kalanların %59'u evli, %30'u bekar, %8'inin eşi vefat etmiştir. %2'si nişanlıdır. Bu şiddet türünün %1'lik oranı ise birlikte yaşayan ama evlenmeyen ve boşanmamış ama ayrı yaşayan gruplarından oluşmaktadır. Psikolojik şiddete uğrayanların da oranları benzer bir dağılıma sahiptir: %55'i evli, %33'ü bekar, %8'i dul-eşi vefat etmiş, %2'i nişanlı, %2'si birlikte yaşayan ama evlenmeyen ve boşanmamış ama ayrı yaşayanlardan oluşmaktadır. Cinsel şiddet türünde oransal dağılım farklı fakat medeni durum kategorileri arasındaki benzer bir dağılıma sahiptir: %49'u evli, %35'i bekar, %11'inin eşi vefat etmiş, %3'ü nişanlı veya sözlüdür. Bu oranların dışında kalan birlikte yaşayan ama evlenmeyen ve boşanmamış ama ayrı yaşayanlar %2'lik bir orana sahiptir.

Ekonomik şiddete maruz kalanların %31'i lise, %22'si ilköğretim, %15'i ilköğretim, %16'sı lisans, %4'ü okuma yazma bilmeyenler, %6'sı ön lisans mezunu %4'ü okur yazar olup okul bitirmeyenler, %6'sı ön lisans ve %2'si lisansüstü mezundur. Psikolojik şiddete maruz kalanların %33'ü lise, %19'u ilköğretim, %13'ü ilköğretim, %20'si lisans, %3'ü okuma yazma bilmeyenler, %7'si ön lisans mezunu %3'ü okur yazar olup okul bitirmeyenler ve %2'si lisansüstü mezundur. Cinsel şiddete maruz kalanların %27'si lise, %22'ü ilköğretim, %13'ü ilköğretim, %22'si lisans, %3'ü

okuma yazma bilmeyenler, %6'sı ön lisans mezunu %35'i okur yazar olup okul bitirmeyenler ve %2'si lisansüstü mezunudur. Fiziksel şiddete maruz kalanların %32'si lise, %22'si ilkokul, %14'ü ilköğretim, %16'sı lisans, %3'ü okuma yazma bilmeyenler, %6'sı ön lisans mezunu %5'i okur yazar olup okul bitirmeyenler ve %2'si lisansüstü mezunudur.

Tüm şiddet türlerine maruz kalan kadınların yüksek oranı lise mezunudur. Ekonomik ve fiziksel şiddet mağdurlarının büyük çoğunluğu ev hanımı; psikolojik ve cinsel şiddet mağdurlarının çoğunluğu hizmet sektöründedir. Buna göre, ekonomik şiddete maruz kalanların %40'ı ev hanımı, %33'ü hizmet sektöründe, %9'u ticaret alanında, %9'u öğrenci, %5'i imalat alanında, %2'si işsiz ve %2'si emeklidir. Psikolojik şiddete maruz kalanların %36'sı ev hanımı, %37'si hizmet sektöründe, %8'i ticaret alanında, %11'i öğrenci, %4'ü imalat alanında, %3'ü işsiz ve %1'i emeklidir. Cinsel şiddete maruz kalanların %34'ü ev hanımı, %37'si hizmet sektöründe, %9'u ticaret alanında, %8'i öğrenci, %7'si imalat alanında, %2'si işsiz ve %3'ü emeklidir. Fiziksel şiddete maruz kalanların %39'u ev hanımı, %32'si hizmet sektöründe, %9'u ticaret alanında, %9'u öğrenci, %7'si imalat alanında, %2'si işsiz ve %2'si emeklidir.

Şiddete Uğrama Durumuna Göre Ev İçi İş Bölümüne Yaklaşım Ekonomik Şiddet

Tablo 2. Ekonomik şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların erkekler için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda Hiç Ekonomik Şiddete Maruz Kaldınız mı?		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	T Değeri
Ev temizliğiyle ilgilenmek	Hiçbir zaman	721	3,14	1,213	0,045	-2,402
	Evet	703	3,29	1,211	0,046	
Akrabalarla görüşmek	Hiçbir zaman	720	4,2	0,81	0,03	2,021
	Evet	700	4,11	0,842	0,032	

Tablo 2'de görüldüğü gibi ekonomik şiddet değişkenine göre erkeklerin ev içi iş bölümüne katılımı konusundaki kadın katılımcıların yanıtladığı iki sorumlulukta istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılaşma vardır. Buna göre erkeklerin ev temizliği ile ilgilenmesine ($t=-2,402$; $p=0,016$), ekonomik şiddete maruz kalanlar ($\bar{x}=3,29$) kalmayanlara ($\bar{x}=3,14$) göre daha olumlu yaklaşmaktadır. Bu durumun aksine, erkeklerin akrabalarla görüşmesine ($t=2,021$; $p=0,043$) ekonomik şid-

dete maruz kalmayanlar ($\bar{x}=4,20$) kalanlardan ($\bar{x}= 4,11$) daha olumlu yaklaşmaktadır. Araştırma kapsamındaki ev içi sorumluluklardan Tablo 2’de belirtilenlerin dışında, ekonomik şiddete göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Tablo 3. Ekonomik şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların kadınlar için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda hiç ekonomik şiddete maruz kaldınız mı?		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	T değeri
Ev temizliğiyle ilgilenmek	Hiçbir zaman	722	4,48	0,711	0,026	6,185
	Evet	704	4,21	0,897	0,034	
Yemek yapmak	Hiçbir zaman	723	4,34	0,776	0,029	2,555
	Evet	705	4,23	0,836	0,031	

Ekonomik şiddet değişkenine göre, kadınların ev içi iş bölümüne katılımında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığını görebildiğimiz T-testi sonuçları Tablo 3’te verilmiştir. Buna göre, ev içi sorumlulukta istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır: Ev temizliği ($t=6,185$; $p=0,000$) ve yemek yapmak ($t=2,555$; $p=0,011$). Ekonomik şiddete uğramadığını belirtenler ($\bar{x}= 4,48$), diğerlerine göre ($\bar{x}=4,21$) kadınların ev temizliği yapmasını daha olumlu bulmaktadır. Benzer şekilde ekonomik şiddete uğramayanlar ($\bar{x}=4,34$) uğrayanlara ($\bar{x}=4,23$) göre yemek yapmayı kadınlara daha uygun bulmaktadır. Anket kapsamındaki 16 ev içi sorumluluktan⁴ Tablo 3 dışında kalan diğer konularda ekonomik şiddet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Çalışmamız kapsamındaki ekonomik şiddet gördüğünü ifade eden kadınlar, erkekler için geleneksel kodlarda olmayan sorumluluğu uygun bulması, bahsi geçen tartışmaları neticelendirecek kuvvette bir bulgu değildir. Fakat ekonomik şiddete uğrama durumunun, örneklem özelinde, geleneksel ev içi iş bölümü algısında farklılaştırdığı görülmektedir.

⁴ “Veri Toplama Aracı ve Analiz” başlığında anket kapsamı belirtilmiştir.

Psikolojik şiddet

Tablo 4. Psikolojik şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların erkekler için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda hiç psikolojik maruz kaldınız mı?		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error mean	T değeri
Ev temizliğiyle ilgilenmek	Hiçbir zaman	850	3,03	1,228	0,042	-6,855
	Evet	579	3,47	1,148	0,048	
Çalışmak ve para kazanmak	Hiçbir zaman	855	4,44	0,838	0,029	2,853
	Evet	581	4,3	0,886	0,037	
Yemek yapmak	Hiçbir zaman	853	3,36	1,11	0,038	-2,621
	Evet	579	3,51	1,056	0,044	
Market-pazar alışverişi yapmak	Hiçbir zaman	855	4,07	0,854	0,029	2,392
	Evet	578	3,96	0,897	0,037	
Evde siyaset konuşmak	Hiçbir zaman	849	3,99	1,008	0,035	3,871
	Evet	569	3,77	1,129	0,047	
Akrabalarla görüşmek	Hiçbir zaman	854	4,19	0,842	0,029	2,279
	Evet	575	4,09	0,838	0,035	
Düğün, taziye gibi törenlere katılmak	Hiçbir zaman	854	4,22	0,818	0,028	2,242
	Evet	576	4,12	0,906	0,038	
Evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	847	4,35	0,806	0,028	2,24
	Evet	575	4,25	0,892	0,037	

Tablo 4'te psikolojik şiddet değişkenine bağlı olarak erkeklerin ev içi iş bölümüne katılımlarında istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılık olma durumları görülmektedir. Buna göre ev temizliği ($t=-6,855$; $p=0,000$), çalışmak ve para kazanmak ($t=2,853$; $p=0,004$), yemek yapmak ($t=-2,621$; $p=0,009$), market-pazar alışverişi yapmak ($t=2,392$; $p=0,017$), siyasetle ilgilenmek ($t=3,871$; $p=0,000$), akrabalarla görüşmek ($t=2,279$; $p=0,023$), düğün-taziye gibi törenlere katılmak ($t=2,242$; $p=0,025$) ve evin tadilat-tamirat işleriyle ilgilenmek ($t=2,240$; $p=0,025$) için ortaya çıkan ortalamalar, psikolojik şiddete uğrama durumuna göre istatistiksel olarak farklılık arz etmektedir.

Yukarıdaki çerçevede, psikolojik şiddete uğramayan katılımcılar, erkeklerin geleneksel kodlarla uyumlu sorumlulukları üstlenmesini daha uygun görmektedir. Erkeklerin çalışması ve para kazanması, market alışverişini yapması, siyaset konuşması, akrabalarla görüşmesi, geleneksel törenlere katılması ve evin tadilat işleri günümüzde erkekler toplumsal olarak yüklenmiş kodlara uygun olduğu söylenebilir. Bununla birlikte psikolojik şiddete uğrayan kadınlarda ise kadınların ev

işlerine tahsis edilmiş kimliğinin dışında bir ortalama söz konusudur. Tablo 4'te görüldüğü üzere kadının ev temizliği ve yemek yapması hayatında en az bir defa psikolojik şiddete uğradığını söyleyen kadınlarda daha yüksek bir ortalamaya sahiptir. Bu konuların dışında, psikolojik şiddet değişkenine göre kadınlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur.

Tablo 5. Psikolojik şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların kadınlar için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda hiç psikolojik maruz kaldınız mı?		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	T Değeri
Ev temizliğiyle ilgilenmek	Hiçbir zaman	855	4,39	0,782	0,027	2,81
	Evet	578	4,27	0,885	0,037	
Çalışmak ve para kazanmak	Hiçbir zaman	854	3,47	1,119	0,038	-4,915
	Evet	583	3,76	1,013	0,042	
Çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	859	4,28	0,798	0,027	2,114
	Evet	578	4,19	0,874	0,036	
Market-pazar alışverişi yapmak	Hiçbir zaman	858	4,17	0,817	0,028	2,789
	Evet	580	4,04	0,882	0,037	
Ev içinde siyaset konuşmak	Hiçbir zaman	851	3,65	1,164	0,04	2,043
	Evet	572	3,52	1,234	0,052	

Psikolojik şiddet değişkenine göre kadınların ev içi iş bölümüne katılımlarına dair yaklaşımlarının karşılaştırıldığı T-test sonuçları Tablo 5'te verilmiştir. Buna göre kadınların ev temizliği ile ilgilenmesi ($t=2,810$; $p=0,005$) çalışması ve para kazanması ($t= -4,915$; $p= 0,000$), çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmesi($t= 2,114$; $p=0,035$), market-Pazar alışverişi yapması ($t=2,879$; $p=0,005$) ve siyasetle ilgilenmesi($t= 2,043$; $p=0,041$) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık arz etmektedir.

Psikolojik şiddete uğramayanlar, çalışmak ve para kazanmak haricindeki bütün sorumlulukları kadınlara, diğer gruba göre, daha uygun bulmaktadır. Kadınların ev temizliği ile ilgilenmesini, çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmesini, market-pazar alışverişi yapmasını ve siyasetle ilgilenmesini psikolojik şiddete uğramayanlar daha uygun bulmaktadır. Çalışmak ve para kazanmak ise psikolojik şiddete uğradığını ifade eden katılımcılara göre kadınlara daha uygundur.

Cinsel şiddet

Tablo 6. Cinsel şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların erkekler için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda hiç cinsel şiddete maruz kaldınız mı?		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	T değeri
Ev temizliğiyle ilgilenmek	Hiçbir zaman	1224	3,17	1,207	0,034	-3,054
	Evet	192	3,46	1,253	0,09	
Çalışmak ve para kazanmak	Hiçbir zaman	1227	4,43	0,811	0,023	5,361
	Evet	196	4,08	1,086	0,078	
Aile üyelerini korumak	Hiçbir zaman	1225	4,3	0,775	0,022	3,263
	Evet	196	4,09	1,029	0,073	
Çocukların eğitim masraflarını karşılamak	Hiçbir zaman	1222	4,29	0,805	0,023	3,294
	Evet	197	4,08	0,979	0,07	
Çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1219	4,19	0,808	0,023	3,55
	Evet	197	3,96	1,129	0,08	
Çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1221	4,27	0,762	0,022	5,903
	Evet	198	3,9	1,126	0,08	
Market-pazar alışverişi yapmak	Hiçbir zaman	1225	4,05	0,848	0,024	2,324
	Evet	196	3,89	1,015	0,072	
Ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmek	Hiçbir zaman	1224	4,23	0,786	0,022	5,243
	Evet	198	3,89	1,073	0,076	
Hastane-sağlık işleri ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1226	4,22	0,769	0,022	4,292
	Evet	193	3,95	1,069	0,077	
Resmi işlerle ilgilenmek	Hiçbir zaman	1225	4,23	0,791	0,023	3,594
	Evet	196	4,01	1,02	0,073	
Akrabalarla görüşmek	Hiçbir zaman	1223	4,17	0,813	0,023	2,509
	Evet	194	4,01	0,971	0,07	
Düğün, taziye gibi törenlere katılmak	Hiçbir zaman	1224	4,22	0,793	0,023	4,327
	Evet	194	3,94	1,132	0,081	
Evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1217	4,34	0,788	0,023	4,746
	Evet	194	4,04	1,103	0,079	

Cinsel şiddet değişkenine göre erkeklerin ev içi iş bölümüne katılımlarına dair kadınların yaklaşımlarının karşılaştırıldığı T-test sonuçları Tablo 6'da verilmiştir. Erkeklerin ev temizliğiyle ilgilenmesi ($t=-3,054$; $p=0,002$), çalışması ve para kazanması ($t=5,361$; $p=0,000$), aile üyelerini koruması ($t=3,263$; $p=0,001$), çocukların eğitim masraflarını karşılaması ($t=3,294$; $p=0,001$), çocukların ders ve okulu ile ilgilenmesi ($t=3,55$; $p=0,000$), çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmesi

($t=5,903$; $p=0,000$), market-pazar alışverişi yapması ($t=2,324$; $p=0,020$), ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmesi ($t=5,243$; $p=0,000$), hastane-sağlık işleri ile ilgilenmesi ($t=4,292$; $p=0,000$), resmi işlerle ilgilenmesi ($t=3,594$; $p=0,000$), akrabalarla görüşmesi ($t=2,509$; $p=0,012$), düğün-taziye gibi törenlere katılması ($t=4,327$; $p=0,000$) ve evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmesine ($t=4,746$; $p=0,000$) dair değerlendirmelerde cinsel şiddete maruz kalma durumuna göre görülen farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır.

Erkeklerin ev temizliği ile ilgilenmesini cinsel şiddete uğrayanlar ($\bar{X}=3,46$) diğer gruptan ($\bar{X}=3,17$) daha uygun bulmaktadır. Bunun dışında kalan diğer konuları şiddete uğramayan kadınlar erkeklere daha uygun bulmaktadır. Buna göre, erkeklerin çalışması ve para kazanması, aile üyelerini koruması, çocukların eğitim masraflarını karşılaması, çocukların ders ve okulu ile ilgilenmesi, çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmesi, market-pazar alışverişi yapması, ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmesi, hastane-sağlık işleri ile ilgilenmesi, resmi işlerle ilgilenmesi, akrabalarla görüşmesi, düğün-taziye gibi törenlere katılması ve evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmesi, hayatında hiçbir zaman cinsel şiddete uğramayan kadınlar tarafından daha uygun bulunmaktadır (Tablo 6).

Tablo 7. Cinsel şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların kadınlar için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda hiç cinsel şiddete maruz kaldınız mı?	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	T değeri	
Ev temizliğiyle ilgilenmek	Hiçbir zaman	1227	4,39	0,77	0,022	4,893
	Evet	193	4,08	1,055	0,076	
Çalışmak ve para kazanmak	Hiçbir zaman	1227	3,56	1,072	0,031	-2,078
	Evet	197	3,74	1,157	0,082	
Yemek yapmak	Hiçbir zaman	1229	4,3	0,791	0,023	2,876
	Evet	196	4,12	1,003	0,072	
Aile üyelerini korumak	Hiçbir zaman	1229	4,18	0,804	0,023	2,264
	Evet	197	4,03	1,015	0,072	
Çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1223	4,21	0,767	0,022	2,265
	Evet	198	4,07	0,974	0,069	
Çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1225	4,28	0,783	0,022	4,1
	Evet	199	4,03	1,012	0,072	

Market-pazar alışverişi yapmak	Hiçbir zaman	1226	4,16	0,785	0,022	4,346
	Evet	199	3,88	1,093	0,077	
Ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmek	Hiçbir zaman	1228	4,15	0,783	0,022	2,967
	Evet	199	3,96	0,976	0,069	
Akrabalarla görüşmek	Hiçbir zaman	1226	4,09	0,797	0,023	3,352
	Evet	196	3,88	1,025	0,073	
Düğün, taziye gibi törenlere katılmak	Hiçbir zaman	1225	4,05	0,85	0,024	2,999
	Evet	195	3,84	1,103	0,079	

Cinsel şiddet değişkenine göre kadınların ev temizliğiyle ilgilenmesi ($t=4,893$; $p=0,000$), çalışmak ve para kazanması ($t=-2,078$; $p=0,038$), yemek yapması ($t=-2,078$; $p=0,038$) aile üyelerini koruması ($t=2,876$; $p=0,004$) çocukların ders ve okulu ile ilgilenmesi ($t=2,264$; $p=0,024$), çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek ($t=4,1$; $p=0,024$), market-pazar alışverişi yapması ($t=4,1$; $p=0,000$), ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmesi ($t=2,967$; $p=0,003$), akrabalarla görüşmesi ($t=3,352$; $p=0,001$) ve düğün, taziye gibi törenlere katılması ($t=2,999$; $p=0,003$) istatistiksel olarak anlamlı bir farka sahiptir (Tablo 7).

Kadınların çalışma ve para kazanmasına cinsel şiddete uğrayanlar ($\bar{X}=3,74$) uğramayanlara göre daha uygun bakmaktadır ($\bar{X}=3,56$). Cinsel şiddete hiç uğramadığını ifade edenler ise diğer konuları kadınlara daha uygun bulmaktadır. Buna göre, ev temizliği, yemek yapmak, aile üyelerini korumak, çocukların ders ve okulu ilgilenmek, çocukların kişilik ve ahlaki gelişimiyle ilgilenmek, market-pazar alışverişi yapmak, aile birikimlerini değerlendirmek, akrabalarla görüşmek ve düğün-taziye gibi törenlere katılmak gibi sorumluluklar, cinsel şiddete maruz kalmayan kadınlar tarafından daha uygun bulunmaktadır.

Fiziksel şiddet

Tablo 8. Fiziksel şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların erkekler için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda hiç fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart hata	T Değeri
Ev temizliğiyle ilgilenmek	Hiçbir zaman	1101	3,16	1,203	-3,073
	Evet	321	3,4	1,241	
Çalışmak ve para kazanmak	Hiçbir zaman	1104	4,43	0,824	3,759
	Evet	324	4,23	0,955	
Çocukların eğitim masraflarını karşılamak	Hiçbir zaman	1100	4,29	0,808	2,258
	Evet	324	4,17	0,9	
Çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1096	4,2	0,814	2,582
	Evet	326	4,06	0,997	

Çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1098	4,28	0,761	0,023	4,911
	Evet	326	4,03	0,99	0,055	
Market-pazar alışverişi yapmak	Hiçbir zaman	1102	4,06	0,841	0,025	2,413
	Evet	325	3,93	0,969	0,054	
Ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmek	Hiçbir zaman	1100	4,23	0,803	0,024	4,175
	Evet	327	4,02	0,928	0,051	
Düğün, taziye gibi törenlere katılmak	Hiçbir zaman	1100	4,23	0,791	0,024	3,398
	Evet	324	4,04	1,019	0,057	
Evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1095	4,35	0,78	0,024	3,412
	Evet	321	4,17	1,004	0,056	

Fiziksel şiddet değişkenine göre erkeklerin ev içi iş bölümüne katılımlarına dair kadınların yaklaşımlarının karşılaştırıldığı T-test sonuçları Tablo 8'de verilmiştir. Erkeklerin ev temizliğiyle ilgilenmesi ($t=-3,073$; $p=0,002$), çalışması ve para kazanması ($t=3,759$; $p=0,000$), çocukların eğitim masraflarını karşılaması ($t=2,258$; $p=0,024$), çocukların ders ve okulu ile ilgilenmesi ($t=2,582$; $p=0,01$), çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmesi ($t=4,911$; $p=0,000$), market-pazar alışverişi yapması ($t=2,413$; $p=0,016$), ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmesi ($t=4,175$; $p=0,000$), düğün-taziye gibi törenlere katılması ($t=3,398$; $p=0,001$) ve evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmesi ($t=3,412$; $p=0,001$)ne dair değerlendirmelerde fiziksel şiddete maruz kalma durumuna göre görülen farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (Tablo 8).

Erkeklerin ev temizliği ile ilgilenmesini şiddete uğrayanlar ($\bar{X}=3,40$) diğer gruptan ($\bar{X}=3,16$) daha uygun bulmaktadır. Bunun dışında kalan diğer konuları şiddete uğramayan kadınlar erkeklere daha uygun bulmaktadır. Buna göre, erkeklerin çalışması ve para kazanması, çocukların eğitim masraflarını karşılaması, çocukların ders ve okulu ile ilgilenmesi, çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmesi, market-pazar alışverişi yapması, ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmesi, düğün-taziye gibi törenlere katılması ve evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmesi fiziksel şiddete uğramayan kadınlar tarafından daha uygun bulunmaktadır (Tablo 8).

Tablo 9. Fiziksel şiddete maruz kalma durumuna göre kadın katılımcıların kadınlar için ev içi iş bölümüne yönelik yaklaşımları (Okur Gümrükçüoğlu vd., 2020)

Hayatınızda hiç fiziksel şiddete maruz kaldınız mı?		N	Ortalama	Standart Sapma	Standart hata	T Değeri
Aile üyelerini korumak	Hiçbir zaman	1107	4,18	0,804	0,024	2,154
	Evet	324	4,07	0,935	0,052	
Çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1101	4,22	0,762	0,023	2,398
	Evet	325	4,10	0,901	0,05	
Çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek	Hiçbir zaman	1103	4,29	0,776	0,023	3,339
	Evet	326	4,12	0,937	0,052	
Market-pazar alışverişi yapmak	Hiçbir zaman	1106	4,18	0,794	0,024	4,307
	Evet	324	3,95	0,953	0,053	
Düğün, taziye gibi törenlere katılmak	Hiçbir zaman	1101	4,06	0,839	0,025	3,205
	Evet	325	3,88	1,043	0,058	

Fiziksel şiddet değişkenine göre beş ev içi sorumlulukta istatistiksel olarak anlamlı fark vardır:: Aile üyelerini korumak ($t=0,024;p=0,031$), çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek ($t=2,398;p=0,017$), çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek ($t=3,339;p=0,001$), market-pazar alışverişi yapmak ($t=4,307;p=0,000$), düğün, taziye gibi törenlere katılmak ($t=3,205;p=0,0001$).

Tablo 9'daki sorumlulukların tamamını şiddete uğramayan kadınlar, kadınlara daha uygun bulmaktadır. Buna göre, aile üyelerini korumak, çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek, çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek, market-pazar alışverişi yapmak, düğün, taziye gibi törenlere katılmak şiddete uğramayan katılımcılar tarafından kadınlara daha uygun bulunmaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, şiddetin kaynaklarından biri olarak görülmektedir. Fiziksel, kültürel, ekonomik ve cinsel şiddet farklı formlarda ortaya çıksa da benzer davranışsal örüntüleri yansıttığı söylenebilir. Bu davranışsal örüntüleri şekillendiren faktörlerden biri olan kadın ve erkek arasındaki eşitsiz rol dağılımı farklı sosyal pratiklerde kendisini göstermektedir. Aile içi iş bölümü, bu pratiklerden kadının dezavantajlı durumunu ortaya koyan bir parametre olarak değerlendirilmektedir (Brines, 1993, 1994; Calasanti ve Bailey, 1991; Cohen, 2004; Feinstein vd., 2010; Forste ve Fox, 2012; Fuwa, 2004). Mevcut

araştırma, şiddet değişkenine göre kadınların ev içi iş bölümlerine yönelik tutumlarını analiz etmektedir. Analizler, KADEM tarafından gerçekleştirilen Türkiye Aile Araştırması'nın birincil verilerinin frekans, yüzde ve t-testi analizleriyle tamamlanmıştır. Türkiye geneli toplanan verilerden sadece kadın katılımcıların cevapları dahil edilmiştir. Kadınların ekonomik, psikolojik, fiziksel ve ekonomik olmak üzere dört şiddet türüne maruz kalma durumuna göre ev içi iş bölümüne katılımına olan yaklaşımları betimsel olarak ele alınmıştır.

Bu çalışma, aile içi ücretsiz işleri bazı sınırlar içerisinde ele almıştır. Araştırma kapsamına dahil edilen (1) ev temizliğiyle ilgilenmek, (2) çalışmak ve para kazanmak, (3) çocuğun günlük bakımı ile ilgilenmek, (4) yemek yapmak, (5) aile üyelerini korumak, (6) çocukların eğitim masraflarını karşılamak, (7) çocukların ders ve okulu ile ilgilenmek, (8) çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmek, (9) market-pazar alışverişi yapmak, (10) ailenin birikimlerini-tasarruflarını değerlendirmek, (11) hastane-sağlık işleri ile ilgilenmek, (12) resmî işlerle ilgilenmek, (13) siyaset konularında sohbet etmek, (14) akrabalarla görüşmek, (15) düğün, taziye gibi törenlere katılmak, (16) evin tadilat-tamirat işleri ile ilgilenmek gibi ev içi sorumluluklarından üçünde şiddet türlerinin hiçbirinde istatistiksel olarak anlamlı sonuç elde edilmemiştir: Çocukların günlük bakımı ile ilgilenmek, resmi işlerle ilgilenmek ve ev içinde siyaset konusunda konuşmak. Hastane ve sağlık işleriyle ilgilenmek ise sadece cinsel şiddet değişkenine göre anlamlı bir farka sahiptir.

Genel çerçevede, bu çalışma, şiddet olgusunu, cinsiyetler arası eşitsizliğe dayalı rol dağılımı ile birlikte görebilmeyi hedeflemektedir. Kadınların bu rol dağılımındaki eşitsizliği yeniden üretip üretmediği, ev içi iş bölümüne yönelik değerlendirmeleri üzerinden görülmeye çalışılmıştır. Cinsiyetler arasında farklı alanlardaki yeniden üretilen eşitsizlik formları yeni şiddet türlerini görünür kılmaktadır. Araştırmanın genel kapsamında, kadınlar ücretsiz ev işlerini kadınlara daha uygun görmektedir. Baxeter ve Western (1998), ev içi iş bölümünde, bu eşitsiz rol dağılımına yönelik yaklaşımda, zaman içinde cinsiyetler arası eşitlikçiliğin daha da yaygınlaştığını savunmaktadır. Başka bir çalışmada ise erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımının artmasına rağmen kadınların rutin olarak üstlendiği sorumlulukların daha fazla olduğu vurgulanmaktadır (Coltrane, 2000). Diğer bir çalışmada, kadınların ücretli işlerde çalıştığı hanelerde, ekonomik geliri daha tasarruflu kul-

lanmak adına erkeklerin ev içi sorumluluklarına katılımının arttığı görülmektedir (Davis ve Greenstein, 2004). Göç, şehirleşme ve kadınların iş gücüne katılımının artmasına bağlı olarak erkeklerin ev içi sorumluluklarında artış olsa da birçok çalışma, bu durumun şiddeti ortadan kaldıramadığını ve eşitsizliğin devam ettiğini vurgulamaktadır. Kılıç, kadınların maruz kaldığı ekonomik şiddeti, kamuda ve ev içinde erkek egemen iş bölümüne bağlamaktadır (Kılıç, 2017, s. 110). Benzer bağlamdaki çalışmalara göre, kadınlar ekonomik bağımsızlığını elde etse de cinsiyet eşitliği gerçekleşmemektedir (Bilican Gökkaya, 2011; İnci, 2020; Yavuz, 2016).

Mevcut araştırmada, hayatında en az bir defa şiddete maruz kalan kadınların ev içi iş bölümlerinde daha eşitlikçi olduğu bulunmuştur. Buna göre, dört şiddet türünden birine hayatında en az bir defa maruz kalan kadınlar, erkeklerin ev temizliği ile ilgilenmesini ve kadınların çalışıp para kazanmasına daha olumlu bakmaktadır. Şiddete uğramadığını belirtenler ise ev temizliğini kadınlara uygun bulma oranları daha yüksektir. Diğer konularda, şiddete uğramayan kadınlar, iki cinsiyete de daha uygun bulma durumları daha yüksektir. Araştırma sınırları içerisinde, şiddet mağduru kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden üreten rolleri yeniden üreten aktörler olmadığı söylenebilir. Birçok araştırmada, bulgularımızın aksine, farklı şiddet türlerine maruz kalan kadınların, öz dışlanma ve eşitsizliğe dayalı toplumsal normları radikalleştirme eğiliminde olduğu savunulmaktadır. Bu araştırmaların sonuçlarına göre, şiddete uğrayan kadınlar, mevcut erkek egemen dünya görüşüne daha yatkındır (Deitz vd., 2015; Kalra ve Bhugra, 2013; Kuijpers vd., 2012; Mason ve Lodrick, 2013; Pastwa-Wojciechowska vd., 2014; Ullman, 2010).

Bu çalışmanın bulgularına göre, cinsel şiddete uğradığını aktaran kadınlar, çocukların kişilik ve ahlaki ile ilgilenmeyi erkeklere daha uygun bulmaktadır. Diğer sorumluluklarda ise şiddete uğramayan katılımcıların iki cinsiyet için de uygun bulma oranları, diğer gruba göre, daha yüksektir. Cinsel şiddete uğrayanların çocukların kişilik ve ahlaki gelişimi ile ilgilenmesini erkeklere daha uygun görmesi, tutarsız bir netice olarak görülebilir. Bununla birlikte, bu çalışma, katılımcı kadınların eşlerinden gördüğü şiddet türleriyle sınırlı değildir. Ailesinden veya aile dışından maruz kaldıkları cinsel şiddetin tüm aktörlerini kapsamaktadır. Buna ek olarak, çocukların bakımını erkeklerin üstlenmesi

geniş bir çerçevede görülmüş olabilir. Bu bağlamda, eş, geniş ailedeki erkek bireyler, profesyonel çocuk bakım sektörlerindeki çalışanlar veya diğer ihtimaller düşünülebilir. Bunun dışında çok fazla değişken de etkili olabilir. Örneğin, cinsel şiddete maruz kalan kadın ve çocuk ilişkisi üzerine yapılan araştırmalarda, kadınların çocuk bakımına adapte olmakta güçlük çektiği ifade edilmektedir (Banyard vd., 2003; Banyard ve Williams, 1996; Bromfield, 2010; DiLillo vd., 2001; DiLillo ve Damashek, 2003). Dolayısıyla, cinsel şiddet mağduru kadınların çocuk bakımına yönelik algı ve beklentileri interdisipliner bir zeminde tekrar değerlendirmesi gerekmektedir.

Bu genel çerçeveye bazı sınırlandırmalar yapılarak ulaşılmıştır. Öncelikle çalışmadaki verilerin tamamı kadınlara aittir. Şiddet gösterme durumuna göre erkeklerin görüşleriyle karşılaştırma imkânı sunmamaktadır. Bu çalışmadaki ev içi sorumluluklar, (yöntem ve sonuç bölümlerinde açıklanan) 16 başlıkta sınırlandırılmıştır. Bulaşık yıkama, çamaşır yıkama, ütü vb. gibi cinsiyete dayalı eşitsizliği ortaya çıkaracak diğer sorumluluklar açık bir şekilde sorularak dahil edilmemiştir. Bu çalışma, nicel bir çalışma olması nedeniyle, bulguların arkasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamlar göz ardı edilmiştir. Bu bağlamda, çalışma kapsamında ön plana çıkan öneriler şöyledir:

- Şiddet ve ev içi iş bölümünü daha açık bir çerçevede görebilmek için dört şiddet türü için ayrı çalışmalar yapılmalıdır.
- Ev içi sorumluluk kapsamı daha da genişletilerek şiddet ve ev içi iş bölümüne dair daha kapsamlı bir nicel çalışma yapılabilir. Şiddete uğrama durumuna göre kadınların erkek ve kadınların bulaşık, çamaşır, ütü vb. ev içi sorumlulukları üstlenmesine yönelik algıları ele alınmalıdır.
- Kadına yönelik şiddet faillerinin suç perspektifinden değerlendirilmesi gerekiyor. Özellikle kadın cinayetlerindeki failerin çoğunluğunun ilk sabıkasıdır (Taştan ve Küçükler Yıldız, 2019). Bu ilk suçun kadına karşı işlenmesinin bağlamındaki kültürel kodlar ele alınmalıdır.
- Kadına yönelik şiddetin erkek bağlamı da ele alınmalıdır. Kültürel ve sosyal bağlamında erkekler, bir kadına şiddet göstermeye yönelik kararının şekillenmesi, süreci ve bu süreçteki bireysel tercihleri ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamdaki

kültürel ve sosyal birikimlerini nasıl deneyimledikleri de araştırmaya değer konulardır.

- Politika yapıcıları, kadına yönelik şiddetin erkek boyutunu da ele almalıdır. Türkiye'deki erkek realitesi ve kültürel kodlar anlaşılmalıdır.

- Politika yapıcıları, kadına yönelik şiddetin kaynaklarından biri olan cinsiyete dayalı eşitsizliğin kültürel ve sosyal boyutlarını politika kapsamına almalıdır.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Abrahams, N., Jewkes, R., Hoffman, M., & Laubsher, R. (2004). Sexual violence against intimate partners in Cape Town: Prevalence and risk factors reported by men. *Bulletin of the World Health Organization*, 82(5), 330–337.
- Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D., & Greeson, M. R. (2008). Development of the scale of economic abuse. *Violence Against Women*, 14(5), 563–588. <https://doi.org/10.1177/1077801208315529>
- Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 32–42.
- Akkuş, S., & Yildirim, Ş. (2018). Erkeklerin kadına yönelik fiziksel şiddet uygulamasına etki eden faktörlerin incelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(4), 1368–1388.
- Altıparmak, İ. B. (2019). Kadına yönelik aile içi şiddetin boyutları: Ankara örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 55–76. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.544775>
- Aydinalp, E. B. (2020). Varoluşçu özgürlük bağlamında kadın: Simone de beauvoir ve ikinci cinsiyet. *Litera: Journal of Language, Literature and Culture Studies*, 30(2), 465–488. <https://doi.org/10.26650/LITERA2020-0066>
- Banyard, V. L., & Williams, L. M. (1996). Characteristics of child sexual abuse as correlates of women's adjustment: A prospective study. *Journal of Marriage and Family*, 58(4), 853–865. <https://doi.org/10.2307/353975>
- Banyard, V. L., Williams, L. M., & Siegel, J. A. (2003). The impact of complex

- trauma and depression on parenting: An exploration of mediating risk and protective factors. *Child Maltreatment*, 8(4), 334–349. <https://doi.org/10.1177/1077559503257106>
- Başar, F., & Demirci, N. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve şiddet. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 2(1), 41–52.
- Baxter, J., & Western, M. (1998). Satisfaction with housework: Examining the paradox. *Sociology*, 32(1), 101–120.
- Bilican Gökkaya, V. (2011). Türkiye’de kadına yönelik ekonomik şiddet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2), 101–112.
- Boezio, G. (2018). Committee on the elimination of discrimination against women and office of the special representative of the secretary-general on sexual violence in conflict join forces to address the root causes of sexual violence. *United Nations Office of the Special Representative of the Secretary-General on Sexual Violence in Conflict*. <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/press-release/committee-on-the-elimination-of-discrimination-against-women-and-office-of-the-special-representative-of-the-secretary-general-on-sexual-violence-in-conflict-join-forces-to-address-the-root-causes-of/>
- Bolzendahl, C. I., & Myers, D. J. (2004). Feminist attitudes and support for gender equality: Opinion change in women and men, 1974-1998. *Social Forces*, 83(2), 759–789.
- Breen, R., & Cooke, L. P. (2005). The persistence of the gendered division of domestic labour. *European Sociological Review*, 21(1), 43–57.
- Brines, J. (1993). The exchange value of housework. *Rationality and Society*, 5(3), 302–340. <https://doi.org/10.1177/1043463193005003003>
- Brines, J. (1994). Economic dependency, gender, and the division of labor at home. *American Journal of Sociology*, 100(3), 652–688.
- Bromfield, L. (2010). Issues for the safety and wellbeing of children in families with multiple and complex problems. *Australian Institute of Family Studies*. <https://apo.org.au/node/23541>
- Butler, J. (1986). Sex and gender in simone de beauvoir’s second sex. *Yale French Studies*, 72, 35–49. <https://doi.org/10.2307/2930225>
- Bükecik, E., & Özkan, B. (2018). Kadına yönelik şiddet: Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kadın sağlığına etkisi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2), 33–37.
- Calasanti, T. M., & Bailey, C. A. (1991). Gender inequality and the division of household labor in the United States and Sweden: A socialist-feminist approach. *Social Problems*, 38(1), 34–53. <https://doi.org/10.2307/800637>
- CEDAW General Recommendation No. 19: Violence against Women | *Global Health & Human Rights Database*. (1992). <https://www.globalhealthrights.org/instrument/cedaw-general-recommendation-no-19-violence-against-women/>
- Cohen, P. N. (2004). The gender division of labor: “Keeping house” and occupational segregation in the united states. *Gender and Society*, 18(2), 239–252.

- Coltrane, S. (2000). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1208–1233.
- Çalışkan, H., & Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 218–233.
- Çamaş, G. G., & Meşe, G. (2016). Sosyal hiyerarşi: Cinsel şiddet mitlerini anlamak. *Türk Psikoloji Dergisi*, 31(78), 62–74.
- Davis, S. N., & Greenstein, T. N. (2004). Cross-national variations in the division of household labor. *Journal of Marriage and Family*, 66(5), 1260–1271.
- Deitz, M. F., Williams, S. L., Rife, S. C., & Cantrell, P. (2015). Examining cultural, social, and self-related aspects of stigma in relation to sexual assault and trauma symptoms. *Violence Against Women*, 21(5), 598–615. <https://doi.org/10.1177/1077801215573330>
- DiLillo, D., & Damashek, A. (2003). Parenting characteristics of women reporting a history of childhood sexual abuse. *Child Maltreatment*, 8(4), 319–333. <https://doi.org/10.1177/1077559503257104>
- Dilillo, D., Guffre, D., Tremblay, G. C., & Peterson, L. (2001). A closer look at the nature of intimate partner violence reported by women with a history of child sexual abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 16(2), 116–132. <https://doi.org/10.1177/088626001016002002>
- Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları*. CEİD.
- Ellsberg, M., Peña, R., Herrera, A., Liljestrang, J., & Winkvist, A. (2000). Candies in hell: Women's experiences of violence in Nicaragua. *Social Science & Medicine* (1982), 51(11), 1595–1610. [https://doi.org/10.1016/s0277-9536\(00\)00056-3](https://doi.org/10.1016/s0277-9536(00)00056-3)
- Fawole, O. I. (2008). Economic violence to women and girls: Is it receiving the necessary attention? *Trauma, Violence, & Abuse*, 9(3), 167–177. <https://doi.org/10.1177/1524838008319255>
- Feinstein, S., Feinstein, R., Sabrow, S., & Feinstein, S. (2010). Gender inequality in the division of household labour in Tanzania. *African Sociological Review / Revue Africaine de Sociologie*, 14(2), 98–109.
- Ferree, M. M. (1990). Beyond separate spheres: Feminism and family research. *Journal of Marriage and Family*, 52(4), 866–884. <https://doi.org/10.2307/353307>
- Forste, R., & Fox, K. (2012). Household labor, gender roles, and family satisfaction: A cross-national comparison. *Journal of Comparative Family Studies*, 43(5), 613–631.
- Frank, K., & Frenette, M. (2021). Couples' perceptions of the division of household and child care tasks: Are there differences between sociodemographic groups? *Analytical Studies Branch Research Paper Series*, 460, 1–35.
- Fried, S. T. (2003). Violence against women. *Health and Human Rights*, 6(2), 88–111. <https://doi.org/10.2307/4065431>
- Fuwa, M. (2004). Macro-level gender inequality and the division of household labor in 22 countries. *American Sociological Review*, 69(6), 751–767.

- Hochschild, A., & Machung, A. (2003). *The second shift: Working families and the revolution at home*. Penguin Books.
- İkinci, S. S. (2014). Toplumun kanayan yarası: Kadına yönelik aile içi şiddet kavramı ve yansımaları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(2). https://doi.org/10.1501/Ashd_0000000101
- İnci, R. (2020). Çalışan kadınlarda şiddet algısı ve bu algıda ekonomik şiddetin yeri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(1). <https://doi.org/10.33712/mana.594761>
- Kalra, G., & Bhugra, D. (2013). Sexual violence against women: Understanding cross-cultural intersections. *Indian Journal of Psychiatry*, 55(3), 244–249. <https://doi.org/10.4103/0019-5545.117139>
- Kanougiya, S., Daruwalla, N., Gram, L., Gupta, A. D., Sivakami, M., & Osrin, D. (2021). Economic abuse and its associations with symptoms of common mental disorders among women in a cross-sectional survey in informal settlements in Mumbai, India. *BMC Public Health*, 21(1), 842. <https://doi.org/10.1186/s12889-021-10904-8>
- Karakurt, G., & Silver, K. E. (2013). Emotional abuse in intimate relationships: The role of gender and age. *Violence and victims*, 28(5), 804–821.
- Kılıç, G. (2017). *Kadın akademisyenlerin kadına yönelik ekonomik şiddet algısı: Düzce üniversitesi örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köseoğlu, M. (2018). Kadına yönelik şiddette sosyalleşme süreci ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisinin değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, Kadın Çalışmaları Özel Sayısı*, 19(42), 77–96.
- Krantz, G., & Garcia-Moreno, C. (2005). Violence against women. *Journal of Epidemiology and Community Health* (1979-), 59(10), 818–821.
- Kuijpers, K. F., van der Knaap, L. M., & Winkel, F. W. (2012). Risk of revictimization of intimate partner violence: The role of attachment, anger and violent behavior of the victim. *Journal of Family Violence*, 27(1), 33–44. <https://doi.org/10.1007/s10896-011-9399-8>
- Leopold, T. (2019). Diverging trends in satisfaction with housework: Declines in women, increases in men. *Journal of Marriage and Family*, 81(1), 133–144. <https://doi.org/10.1111/jomf.12520>
- Mason, F., & Lodrick, Z. (2013). Psychological consequences of sexual assault. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics & Gynaecology*, 27(1), 27–37. <https://doi.org/10.1016/j.bpobgyn.2012.08.015>
- Meyerowitz, J. (2008). A history of “Gender”. *The American Historical Review*, 113(5), 1346–1356.
- Money, J. (1985). Gender: History, theory and usage of the term in sexology and its relationship to nature/nurture. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 11(2), 71–79. <https://doi.org/10.1080/00926238508406072>
- Nayak, M. B., Byrne, C. A., Martin, M. K., & Abraham, A. G. (2003). Attitudes to-

- ward violence against women: A cross-nation study. *Sex Roles*, 49(7), 333-342. <https://doi.org/10.1023/A:1025108103617>
- OECD. (2021). *Development co-operation report 2021: Shaping a just digital transformation*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd-ilibrary.org/development/development-co-operation-report-2021_ce08832f-en
- Okur Gümrükçüoğlu, S., Terzi, M., Balat, S., & Azaklı, H. (2020). *Türkiye aile araştırması*. KADEM.
- Özen, S. (2007). İşyerinde psikolojik şiddet ve nedenleri. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 9(3), 1–24.
- Pastwa-Wojciechowska, B., Błażek, M., Kaźmierczak, M., & Nakielska, A. (2014). Psychological effects of abuse in female victims of domestic violence – a short report on Polish studies. *Current Issues in Personality Psychology*, 1(1), 39–42. <https://doi.org/10.5114/cipp.2013.40635>
- Perry, E. C., & Jaggernath, J. (2012). Violence against women, vulnerabilities and disempowerment: Multiple and interrelated impacts on achieving the Millennium Development Goals in South Africa. *Agenda: Empowering Women for Gender Equity*, 26(1 (91)), 20–32.
- Postmus, J. L., Hoge, G. L., Breckenridge, J., Sharp-Jeffs, N., & Chung, D. (2020). Economic abuse as an invisible form of domestic violence: A multicountry review. *Trauma, Violence & Abuse*, 21(2), 261–283. <https://doi.org/10.1177/1524838018764160>
- Saeed Ali, T., Karmaliani, R., Mcfarlane, J., Khuwaja, H. M. A., Somani, Y., Chirwa, E. D., & Jewkes, R. (2017). Attitude towards gender roles and violence against women and girls (VAWG): Baseline findings from an RCT of 1752 youths in Pakistan. *Global Health Action*, 10(1), 1342454. <https://doi.org/10.1080/16549716.2017.1342454>
- Steen, K., & Hunskaar, S. (2004). Gender and physical violence. *Social Science & Medicine*, 59(3), 567–571. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2003.11.024>
- Şahin, S., & Türk, M. (2010). Çalışanlarda psikolojik şiddet algılaması ve kadın çalışanlar üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1–9.
- Şen, A. A. (2018). Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadelede kurumlar arası işbirliği süreci ve 6284 sayılı yasanın uygulanabilirliği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 11(22), 141–161. <https://doi.org/10.12981/motif.452>
- Taştan, C., & Küçüker Yıldız, A. (2019). *Kadına yönelik ölümcül şiddet: Vakalar, maktuller ve failer*. Polis Akademisi Başkanlığı.
- Thompson, L. (1991). Family work: Women’s sense of fairness. *Journal of Family Issues*, 12(2), 181–196. <https://doi.org/10.1177/019251391012002003>
- Ullman, S. E. (2010). *Talking about sexual assault: Society’s response to survivors*. American Psychological Association. <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1chs3p2>
- Usta, U. (2021). *Kadınlara yönelik yasal düzenlemeler*. KADEM. <https://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>

- Uygur, G. (2016). Kadına yönelik şiddeti önlemede toplumsal cinsiyet eşitliğinin önemi. *Dini Araştırmalar*, 19(49), 209–227. <https://doi.org/10.15745/da.267273>
- Vintges, K. (1999). Simone de Beauvoir: A feminist thinker for our times. *Hypatia*, 14(4), 133–144.
- Visaria, L. (2000). Violence gainst women: A field study. *Economic and Political Weekly*, 35(20), 1742–1751.
- Wall, L. (2014). Gender equality and violence against women: What's the connection? Australian Centre for the Study of Sexual Assault, *Australian Institute of Family Studies*. <https://apo.org.au/node/40036>
- Yanık, A., Hanbaba, Z., Soygür, S., Ayalti, B., & Doğan, M. (2014). Kadına yönelik şiddet davranışlarının değerlendirilmesi: Türkiye'den kanıt. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 4(4), 104–111. <https://doi.org/10.17339/ejovoc.49520>
- Yavuz, R. A. (2016). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ekseninde kadın istihdamı ve ekonomik şiddet. *Journal of Life Economics*, 3(3), 77–100. <https://doi.org/10.15637/jlecon.132>
- Yıldırım, S. (2019). Feminist çalışmalarda kadın deneyimlerinin önemi: Simone de beauvoir örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 145–150. <https://doi.org/10.18506/anemon.419530>
- Yodanis, C. L. (2004). Gender inequality, violence against women, and fear: A cross-national test of the feminist theory of violence against women. *Journal of Interpersonal Violence*, 19(6), 655–675. <https://doi.org/10.1177/0886260504263868>
- Yoshihama, M., & Sorenson, S. B. (1994). Physical, sexual, and emotional abuse by male intimates: Experiences of women in Japan. *Violence and Victims*, 9(1), 63–77.
- 6284 sayılı ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6284.pdf>

Ahlaki Olgunluk Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet: Nitel Bir Araştırma*

Violence Against Women in the Context of Moral Maturity: A Qualitative Study

Miray DUGAN**

Özet

Kadına yönelik şiddet dünya çapında hem bireysel hem de toplumsal açıdan sorun olmaya devam etmektedir. Bu konu özelinde ilgili kurum ve kuruluşlarca çeşitli önlemler alınmakta, hukuki yaptırımlar uygulanmakta ve çeşitli müdahale programları geliştirilmektedir. Bu araştırma kapsamında kadına yönelik şiddetin önlenmesi hususunda şiddetin nedenlerinin anlaşılmasının önemli olduğu değerlendirilmiştir. Kadına yönelik şiddet, cinsiyet perspektifinde şekillenen iş bölümü, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim, sosyal ve ekonomik durum gibi etmenleri ve bu etmenlerin sonuçlarını kapsamaktadır. Bu araştırma, kadına yönelik şiddet uygulayan Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bağlı Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar, ilgili müdürlükte denetimli serbestlik altında olan kişilerin suç bilgilerine bakılarak ve haklarında verilen mahkeme kararları okunarak belirlenmiştir. Araştırmada

* Bu çalışma Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2021 yılında tamamlanan "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Ahlaki Olgunluk ve Maneviyat" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Sorumlu Yazar, Psikolog, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, miraydugan@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8871-0896>.

nitel araştırma yöntemine başvurulmuş ve veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği tercih edilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular anlayıcı gelenek çerçevesinde fenomenolojik bakış açısı ile yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda ise katılımcıların genel anlamda eğitim seviyelerinin düşük olduğu tespit edilmiştir. Çoğu katılımcının alkol ve uyuşturucu madde kullandıkları veya kullanım geçmişlerinin olduğu, şiddete maruz kaldıkları veya tanık oldukları, önemli bir kısmının ise suç geçmişinin olduğu, şiddet uyguladıkları kişilerin genellikle eşleri ve/veya eski eşleri olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların şiddet uygulama nedenleri yaşanan olay kapsamında ele alınmış, ahlaki olgunluk algıları incelenmiş, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki olgunluk önleyici faktör olma durumu ortaya koyulmuş ve bu kapsamda önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Şiddet, Ahlaki Olgunluk, Şiddet, Aile İçi Şiddet.

Abstract

Violence against women continues to be a problem in the world for both individuals and society. In this regard, various measures are taken by the relevant institutions and organizations, legal sanctions are applied and various intervention programs are developed. Within the scope of this research, it has been evaluated that it is important to understand the causes of violence in terms of preventing violence against women. Violence against women covers factors such as; the field of occupation, access to education and health services, social and economic status, which are shaped in the gender perspective, and the consequences of these factors. This research has been conducted in the Antalya Probation Directorate under the Ministry of Justice Ministry Directorate General of Prisons and Detention Houses, with 30 males who have committed such acts of violence against women and are currently under probation. In this research, a qualitative research method has been used and data was gathered through the use of interviews. Descriptive analysis and content analysis techniques were used to analyze the obtained data. The findings were interpreted from a phenomenological perspective within the framework of the under-

standing tradition. As a consequence of this research, the following has been deduced; participants are usually undereducated, many participants used or abused alcohol or drugs, most of the participants have either witnessed violence or been exposed to it, significant portions of them have a criminal history, and lastly, they have committed violence against either their current partner or ex-partners. In addition, it has been discussed why participants used violence along with an investigation of their moral maturity perception. It is concluded that moral maturity aid in the prevention of violence against women and suggestions related to this have been made.

Keywords: Violence Against Women, Moral Maturity, Violence, Domestic Violence.

Extended Abstract

Violence against women, which affects not only women but also all individuals with its effects and consequences, is a social problem in which struggles are fought in the international context and in Turkey, (Çalışkan ve Çevik, 2018). Today, it is known that this dimension of increasing violence is usually practiced by men (Karal ve Aydemir, 2012). The perception and understanding of violence against women is associated with the values and culture of the society in which it is found (Yörük, 2010,). Social values and morality affect the thoughts and behaviors of the individual, but they constitute elements of social integrity (Kula, 2015). For this reason, moral maturity is thought to have an effect on controlling and preventing violent behaviors. The individual with moral maturity is expected to be a reliable, responsible, respectful, self-controlling, and empathetic citizen who follows the laws and rules (Şengün, 2018). Violence can be in the form of coercion, assault, physical and psychological suffering or torture. In this respect, violence is any act that causes the individual to suffer, physically or psychologically harms him or her (Yörük, 2010). Violence against women is defined as threatening, coercing or arbitrarily depriving women of freedom through a gender-based behavior, practice or such actions that occur in either the public or private life, which may cause or causes physical, psychological, sexual harm or suffering to women (KSGM, 2009). Moral maturity refers to the level of development

required for the individual or society to reasonably decide on right or wrong actions in line with the moral principles (Şengün, 2018). It is an indicator of moral maturity that the individual internalizes the values accepted by society, integrates them with his conscience, thus not engaging in thoughts and behaviors that are contrary to or contrary to the moral values (Eroğlu ve Karakuş, 2020,). Within the framework of moral behaviors, it is thought that moral maturity can be evaluated in a common denominator with the concepts of empathy, conscience, tolerance, forgiveness and apology.

In this qualitatively patterned research, the data were obtained through the semi-structured interview technique (Yıldırım ve Şimşek, 2018). In this context, apart from socio-demographic variables, “Have you ever witnessed violence from school, friends or the environment, especially family?,” “Has there ever been a case of violence or other crimes?,” “How did it happen?,” “What was the root cause of this behavior?,” “What does your conscience say to you when you look back? For example, I was right, deserved or regretful, I wish I hadn’t done it, or I’m leaving it to you, what do you say in conscience?”. In this research, a qualitative research method was used and interview techniques have been applied as data gathering techniques. Descriptive analysis and content analysis techniques were used to analyze the obtained data. The findings were interpreted with a phenomenological perspective within the framework of the understanding tradition.

Morality contains common values such as conscience, tolerance, respect, patience, forgiveness, apology and empathy. Each of these common values has a positive effect on shaping the attitudes, thoughts and behaviors of individuals. It can be said that the adoption of moral values contributes to the process of formation of moral maturity of individuals, but also helps to keep them away from bad habits such as alcohol and abuse. Thus, it is seen that moral maturity can be effective in preventing negative behaviors such as violence and aggression. Based on the research conducted in this context, moral maturity can be considered as a factor contributing to a positive change in the attitudes, thoughts and behaviors of individuals who commit violence and preventing violence against women. Due to the limited qualitative studies carried out with

moral maturity, it is thought that the study will make important contributions to the literature.

Within the framework of the research, the educational, substance use and criminal history status of the participants were examined. The degree of proximity of the participants to the victims was interpreted within the scope of the information in the literature. The participants' experience of violence and witnessing violence were examined and the cause of the violence has been interpreted. In addition, the components of moral maturity were interpreted within the scope of the literature. The components of moral maturity were also evaluated in a common denominator with the concepts of empathy, conscience, tolerance, forgiveness and apology.

Giriş

Ulusal ve uluslararası kapsamda ciddi bir sorun olarak yer alan etki ve neticeleri ile sadece kadınları değil tüm bireyleri etkileyen kadına yönelik şiddet, dünyada ve Türkiye'de mücadelelerinin verildiği toplumsal bir sorundur (Çalışkan ve Çevik, 2018). Günümüzde giderek artan şiddetin bu boyutunun genellikle erkekler tarafından uygulandığı bilinmektedir (Karal ve Aydemir, 2012). Kadına yönelik şiddeti algılama ve anlama, içinde bulunulan toplumun değerleri ve kültürü ile ilişkilendirilmektedir (Yörük, 2010). Toplumsal değerler ve ahlak bireyin düşünce ve davranışlarını etkilemekle birlikte toplumsal bütünselliğin unsurlarını oluşturmaktadırlar (Kula, 2015). Bireyin davranışı sosyal hayat içerisinde iyi - kötü, doğru-yanlış biçiminde değerlendirilebilmektedir. Bundan dolayı ahlak, bireyin iyi ya da kötü olarak nitelendirilmesine sebep olduğu düşünülen huylar, manevi özellikler ve bunların tesiri ile meydana gelen iradeli davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki olgunluk ise, ahlaki gelişim süreci sonucunda kazanılan bir kişilik özelliğidir. Ahlaki olgunluk bireyin duygu, düşünce, yargı, tutum ve davranışlarındaki mükemmellik düzeyini ifade etmektedir (Şengün, 2018). Kişinin toplum tarafından kabul görmüş olan değerleri içselleştirmesi, vicdanı ile bütünleşmesi böylelikle ahlaki olan değerlere aykırı veya ters düşen düşünce ve davranışlarda bulunmaması ahlaki olgunluğun göstergelerindedir (Eroğlu ve Karakuş, 2020). Kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda ahlaki olgunluğun önemli bir faktör olduğu düşünülen bu araştırma kapsamında veri toplama ve kullanma süre-

cine dair 15.04.2019 tarihindeki etik kurul onayı (5578142-050.01.04-E.49677) ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Literatür incelendiğinde kadına yönelik şiddetin önlenmesinde ahlaki olgunluk ekseninde yapılan çalışmaların ve şiddet uygulayan erkeklerle yapılan nitel araştırmaların sınırlı olmasından dolayı bu araştırmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Şiddet ve Kadına Yönelik Şiddetin Tanımlanması

Şiddet, bir kimseye karşı güç ve baskı uygulamak, ayrıca kişinin iradesi ve isteğinin dışında onu bir eyleme zorlamaktır. Şiddet zorlama, saldırı, bedensel ve psikolojik acı çektirme yahut işkence biçiminde olabilmektedir. Bu açıdan şiddet, bireyin acı çekmesine sebep olan, fiziksel ya da psikolojik yönden ona zarar veren her türlü eylemdir (Yörük, 2010). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) şiddeti bireyin kendisine, bir başkasına, bir gruba ya da topluma kasıtlı olarak fiziksel güç uygulaması veya tehdit etmesi şeklinde tanımlamaktadır (Limnili ve Özçakar, 2017). Şiddet, tüm canlılar tarafından dolaylı ya da doğrudan uygulanabilmekte ya da şiddete maruz kalılabilmektedir. Diğer canlı türlerinden farklı olarak insan ise şiddete çeşitli manalar yüklemekte ve şiddeti inanç, gelenek görenek çerçevesinde tabu, ritüel veya suç olarak görebilmektedir. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde şiddet ve saldırgan davranışlar güncelliğini korumakta bu davranışlar ise çoğunlukla aile içinde ya da dışında kadına yönelik eylemler şeklinde meydana gelmektedir (Akyıldız, 2014).

Kadına yönelik şiddet kamusal alanda veya özel hayatta meydana gelen, kadınlara fiziksel, psikolojik, cinsel zarar ya da ıstırap veren yahut verebilecek olan cinsiyete dayalı bir davranış, uygulama ya da bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma biçiminde tanımlanmaktadır (KSGM, 2009). DSÖ'nün tanımına göre kadına yönelik şiddet cinsiyete dayanan, kadını inciten, zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla neticelenme olasılığı bulunan toplum içerisinde ya da özel yaşantısında ona baskı uygulanması ve özgürlüğünün keyfi olarak kısıtlanmasına sebep olan her türlü davranıştır (Yanık vd., 2014). 2019 yılında yapılan Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve kadın algısı araştırmasında, kadınların %64'ü ve erkeklerin ise %56'sı tarafından şiddeti bir sorun olarak birinci sıraya koydukları

rı tespit edilmiştir (<https://gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTC-KAA2019%20Son7.pdf>, Erişim tarihi: 09.02.2020). Gelişmiş ülkelerde kadına yönelik şiddet olaylarının görülme değer aralığının yaklaşık olarak %19 ile %45 olduğu, gelişmekte olan ülkelerde ise bu değer aralığının %30 ile %60 olduğu görülmektedir (Çalışkan, 2019). Kadınlara şiddet uygulayan kişilerin çoğunlukla yakın ilişkide bulunduğu veya eskiden birlikte oldukları erkekler olduğu görülmektedir. DSÖ, dünya çapında kadınların %35'inin fiziksel ve cinsel şiddet görmekte olduğunu, bunların %30'unun partnerleri %7'sinin ise partneri olmayan kişiler tarafından uygulanmakta olduğunu belirtmektedir (Polat, 2016).

Ahlaki Olgunluk ve Bileşenlerinin Tanımlanması

Ahlaki olgunluk ahlaki açıdan yargı, duygu, düşünce, tutum ve davranış boyutlarıyla yetkin ve zirvede olma durumu biçimde tanımlanmaktadır (Lickona, 1991). Ahlaki olgunluğa sahip bireyin güvenilir, sorumlu, saygılı, kendini kontrol edebilen, empati yeteneği gelişmiş, kanunlara ve kurallara uyan bir vatandaş olması beklenmekte ve ahlaki olgunluğun şiddet davranışlarının kontrol altına alınması ve bu davranışların önlenmesi konusunda etkisinin olduğu değerlendirilmektedir (Şengün, 2018). Bu kapsamda ahlaki davranışlar çerçevesinde ahlaki olgunluğun empati, vicdan, hoşgörü, affetme ve özür dileme kavramları ile ortak bir paydada değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Empati hem ahlaki olgunluk hem de psikoloji çerçevesinde önemli bir kavram olarak literatürde yer almakla birlikte ahlaki olgunluk, ahlaki gelişim ve toplum psikolojine dair yapılan çalışmaların empati perspektifinde de ele alındığı görülmektedir (Ayten, 2013; Şengün, 2018; Tarhan, 2017). Empati, kişinin kendisini karşısındakinin konumunda, durumunda hayal etmesi, kendisinin yaşamış olduğu benzer tecrübeleri hatırlaması ile gerçekleşen bir süreç biçiminde ifade edilmektedir (Ayten, 2013). Empati sürecinin dört aşamada gerçekleştiği belirtilmektedir. Birinci aşama, bireyin kendi duygularının farkında olması ve duygularını anlamasıdır. İkincisi, bireyin karşısındaki kişi ile iletişim kurmasıdır. Üçüncü aşama, bireyin kendini karşısındaki kişiler tarafından dinlendiğini ve anlaşıldığını hissetmesi ve dördüncü aşama, bireyin kendini izah veya ifade etmesidir.

Vicdan, Türkçe sözlükte kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve

kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan bir güç olarak tanımlanmaktadır (<https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi: 21.10.2020). Bireyin ahlaki bilinci olarak değerlendirilen vicdan, bireyi ahlaki davranıştaki tutarsızlıklardan kurtarmakta ve dışarıdan herhangi bir kontrol olmadan da bireyin ahlaki davranmasını sağlamaktadır (Zengin ve İçöz, 2018). Ahlaki bilinç olarak da tanımlanan vicdan bireyin iyi ve kötü davranışları ayırt etmesine yardımcı olmaktadır (Şengün, 2018).

Hoşgörü başka insanların kendimizden farklı olan düşünme ve yaşam biçimlerini anlayışla karşılama ve kendi fikirlerimizi özgürce dile getirme olanağı biçiminde tanımlanabilir (Cevzici, 2017). Hoşgörü farklı görüşlere anlayış gösterme, saygı duyma, rahatsız olmama ve düşüncelerin karşılıklı bir biçimde tartışılarak ikna etme ya da anlaşmazlığı kabul etme durumlarından ayrılmama gibi tanımların yapıldığı ahlaki bir olgudur (Aslan, 2001). Affetme bireylerin haksızlığa uğradığını düşündükleri zamanda kendi istekleri ile öfke duymadan ve karşıt tepki geliştirmeden haksızlık yapan kişiye karşı gösterilen merhamet, koşulsuz değer ve ahlaki sevgiyi içinde barındıran yardımseverlik olarak tanımlanmaktadır. İntikam, affetmenin karşıtı olmakla beraber kişinin gördüğü zarar sonrası durumları eşitlemek adına kullanmış olduğu ilkel bir tepki ve dürtüsel cevap biçiminde tanımlanmaktadır. Affetme ya da affedici olma intikam ve kızgınlık düşüncelerinden uzaklaşmayı da beraberinde getirmektedir. Affetme sürecinde kişinin öfke, kızgınlık ve intikam alma duygularının yerini empati ve hoşgörü almaktadır. Bundan dolayı affetmenin bireyin kişisel anlamda olgunlaşmasına yardımcı olduğu anlaşılmaktadır. Ahlaki olgunluğa sahip kişiler ise sağduyulu olmakla birlikte düşünce ve davranışlarında uyum olan ve bunu içselleştiren kişilerdir. Dolayısıyla affetme gerçekleştiğinde kişi öfke ve intikam gibi duygularının üstesinden gelmekte, şefkat ve sevgi duygularını içselleştirerek bu duygularla hareket etmektedir. Affetme, içerdiği bu duygularla ahlaki bir özellik taşımakta olup ahlaki olgunluk ile ilişkili olduğu düşünülmektedir (Aytaç ve Tatlı, 2018; Khirizad, 2016; Taysi, 2007).

Özür dileme durumunda hatalı davranışın ve bu davranış sonucunda oluşan bir mağduriyetin varlığı söz konusudur. Genellikle hatalı olan kişi ahlaki ilkeyi göz ardı etmeden yapmış olduğu hatalar için özür dilemektedir. Özür dileme davranışı kişinin hayatında ahlaki değer olarak var olmaktadır. Kişinin bu davranışı içselleştirdiği zaman tu-

tum ve davranışlarında bu değerden bağımsız bir şekilde eylemde bulunamayacağı belirtilmektedir. Davranışlar ve söylemlerle tutarsızlık göstererek özür dilemek hatanın kabullenilmediğini ve kişinin kendini düzeltmediğini göstermektedir. Bu sebeple özrün ahlaki olarak dürüst ve samimi olması ve pişmanlığı dile getirmesi gerekmektedir (Mücahit, 2019).

Araştırmanın Yöntemi

Nitel desene sahip bu çalışmada veriler yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle elde edilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu bağlamda sosyo-demografik değişkenler dışında “Aile başta olmak üzere daha önce okul, arkadaş veya çevreden şiddet gördünüz mü?”, “Daha önce şiddet veya başka suçlardan adliyeye yansıyan bir durum var mı?”, Olay nasıl gelişti?”, “Bu davranışta bulunmanızın temel sebebi neydi?”, “Geriye dönüp baktığınızda vicdanınız size ne diyor? Örneğin haklıydım, hak etti veya pişmanım keşke yapmasaydım ya da size bırakıyorum vicdanen ne diyorsunuz?” tarzında açık uçlu sorular sorulmuştur. Mülakat sürecinde katılımcıların ifadelerine göre yeni sorular üretilmiştir. Elde edilen verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular anlayıcı gelenek çerçevesinde fenomenolojik bakış açısı ile yorumlanmıştır. Ahlaki olgunluk bağlamında kadına yönelik şiddet konusunu incelemek için nicel yöntemler tercih edilebilir. Nicel çalışmalar tutum ve davranışların yönünü ve şiddetini belirlemede işlevseldir. Ancak şiddet uygulayan bireyin iç dünyasında ne olup bittiğini, onun ahlak ile ilişkisinin mahiyetini ve ahlaki olgunluk düzeyini anlayabilmek için nitel araştırmaların daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Çalışma Grubu

Araştırmada, Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde kadına yönelik şiddet suçundan denetimli serbestlik hizmeti altında olan yükümlü 30 erkek katılımcı ile mülakat yapılmıştır. Katılımcılar ilgili müdürlükte denetimli serbestlik altında olan kişilerin suç bilgilerine bakılarak ve mahkeme kararları okunarak belirlenmiştir. Bulgular kısmında ise katılımcıların kimlik bilgilerinin gizli kalması için isimleri yer almamış numaralandırma yapılarak katılımcıların bilgi ve açıklamaları yer almıştır. Katılımcıların özellikleri çerçevesinde yaş, medeni hal, eğitim ve meslek durumu ve mağdura yakınlık dereceleri şu şekildedir:

- 25-30 yaş aralığında 4 (%13,33) kişi 31-40 yaş aralığında 8 (%26,67), kişi 41-50 yaş aralığında 16 (%53,33) kişi, 51-60 yaş aralığında 2 (%6,67) kişi araştırmaya katılmıştır. Şiddet uygulayanların 41-50 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir.

- Katılımcıların medeni durumları ile ilgili 20 kişinin (% 66,67) evli olduğu, 9 (%30) kişinin boşanmış olduğu ve 1 (%3,33) kişinin de evli olup ayrı yaşadığına dair bilgiler alınmıştır.

- Katılımcıların eğitim durumlarında ise 12 (%39,99) kişinin ilköğretim mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin ortaokul eğitimini yarıda bıraktığı 2 (%6,66) kişinin ortaokul mezunu olduğunu, 3 (%9,99) kişinin lise eğitimini yarıda bıraktığı, 10 (%33,33) kişinin lise mezunu olduğu, 1 (%3,33) kişinin ön lisans mezunu olduğu ve 1 (%3,33) kişinin üniversite mezunu olduğu tespit edilmiştir.

- Katılımcıların hepsinin çeşitli iş kollarında aktif olarak çalıştıklarına dair bilgiler alınmıştır. Bu bilgiler çerçevesinde katılımcılardan işçi, fırıncı, pazarlamacı, şoför, gazeteci, mimar, güvenlik görevlisi, otopark görevlisi, demirci, elektrikçi, işletmeci, çiftçi, memur, emekli, muhasebeci, esnaf oldukları yönünde bilgiler elde edilmiştir.

- Katılımcıların suç geçmişine ilişkin bilgiler alınmıştır. Bu çerçevede katılımcıların 25'inin (%83,33) suç geçmişinin olduğu 5 kişinin (%16,67) suç geçmişinin olmadığı tespit edilmiştir.

- Katılımcıların 5'nin (%16,67) sigara, alkol ya da uyuşturucu madde kullanımının olmadığı 25'nin (%83,33) ise en az bir madde kullanımının olduğuna dair bilgiler alınmıştır.

- Katılımcıların şiddet uygulamış oldukları mağdur kişilerin eski eşleri, evli oldukları kişiler, anneleri ve sevgilileri/arkadaşları oldukları tespit edilmiştir. Katılımcılardan 20 (%66,67) kişi şu an evli olduğu eşine, 8 (%26,67) katılımcının eski eşine, 1 (%3,33) katılımcının annesine ve 1 (%3,33) katılımcının da sevgilisine/arkadaşına yönelik şiddet uyguladıkları görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Mülakat sorularının belirlenmesi aşamasında öncelikle ilgili literatür taraması yapılmış ve yapılan çalışmalar gözden geçirilmiştir. Literatür taraması sonucunda ahlaki olgunluk özelinde yapılan çalışmalarda Şengün ve Kaya (2007) tarafından oluşturulan ahlaki olgunluk

ölçeğinin kullanıldığı tespit edilmiş ve ölçekte yer alan sorular incelenmiştir. 35 sorudan oluşan soru havuzundan 26 soru belirlenmiştir. Veri toplama ve kullanma sürecine yönelik 15.04.2019 tarihindeki etik kurul onayı (5578142-050.01.04-E.49677) ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünden gerekli izinler alındıktan sonra katılımcılar ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

İşlem

Mülakatın başında her bir katılımcıya araştırmaya dair bilgiler verilmiş ve araştırmaya katıldıklarına dair onam formu doldurulmuştur. Görüşmeler Antalya Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde işleyişe sorun açmayacak ve engel olmayacak bir şekilde bulunduğu bireysel görüşme odasında ortalama 40 dakika kadar sürmüştür. En az 25 dakika ve en fazla 1 saati bulan görüşmelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sırasında bazı zamanlarda soruyu genişletmek için yan sorularda sorulmuştur. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından görüntü ve ses kaydı içeren cihazların kullanılmasının yasak olması belirtildiği için katılımcıların açıklamaları yazılı bir şekilde kaydedilmiştir. Tüm katılımcıların her soruya verdikleri yanıtlar tekrar tekrar okunarak yorumlanmıştır.

Bulgular

Katılımcıların Ailelerinde ya da Çevrelerinden Şiddet Görme, Şiddete Tanık Olma Durumuna Yönelik Bulgular

Katılımcıların daha önceden ailelerinden ve çevrelerinden şiddet görme durumlarına dair bilgiler alınmıştır. Aynı zamanda şiddete tanık olma durumları da yan soru olarak sorulmuş ve şiddet olayının yaşanmasına ilişkin detaylı bilgi alınmaya çalışılmıştır. Edinilen bilgiler sonucunda katılımcıların şiddet görme ve tanık olma durumlarının 3 farklı biçimde olduğu söylenilebilir.

Bunlardan birincisi şiddet görme ve şiddete tanık olmadır (K11, K15, K16, K17, K21, K22, K23). Katılımcılardan biri (K11) şiddet görme ve tanık olma durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Çok tabi, çocukken annemden çok şiddet gördüm. Çok yaramaz bir çocuktum, durduramadığım için artık döverdi. Üvey babam annemi döverdi, üvey babamın da beni bir iki kez dövmüşlüğü vardı. Ev zaten şiddet ortamıydı.” Diğer bir katılımcı ise (K23) babasının annesine sürekli şiddet uyguladığını 13-14 yaşlarına kadar kendisine de babası tarafından şiddet

uygulandığını belirtmektedir. Burada hem katılımcıların kendilerinin şiddet yaşadığı hem de buldukları ortamda şiddete maruz kalma durumları söz konusudur.

İkincisi şiddet görmeme ancak şiddete tanık olmadır (K19, K27). Katılımcılardan biri (K19) tanık olduğu şiddet olayını şöyle ifade etmektedir: “Herhangi bir şiddet görmedim ama ben gençken babam anemi döverdi. Birkaç defa görmüşlüğüm oldu.” Yine diğer katılımcı da (K27) ailesinden ya da çevresinden şiddet görmediğini ancak babasının annesine şiddet uyguladığını, kendisinin bu durumlara tanık olduğunu belirttiği görülmektedir.

Üçüncüsü ise şiddet görmeme ve tanık olmamadır (K1, K2, K3, K4, K6, K9, K14). Katılımcılar ailelerinden ya da çevrelerinden şiddet görmediklerini ve böyle bir duruma tanık olmadıklarını ifade etmişlerdir. Bir katılımcının bu konudaki beyanı ise şöyledir: “Hayır şiddet görmedim, böyle bir durum yaşamadım, şahit de olmadım” (K1).

Kadına Yönelik Şiddet Olayının Gelişim Nedenine Yönelik Bulgular

Katılımcılar ve mağdurlar arasında yaşanan şiddet olayının yaşanmasında 5 farklı durumun olduğu görülmektedir.

Bunlardan ilki katılımcıların alkol ve uyuşturucu madde etkisinde olmasıdır (K1, K7, K22, K30). Katılımcılardan biri (K22) alkol yüzünden yaşanan şiddet olayını şu şekilde nakletmektedir: “Alkollü geldim, kapıyı o çektik alkollüsün dedi, ben çektim, ama birbirimize gülüyoruz böyle akşamüstü saatleriydi. Aramızda bir şey yok, ben kapıyı bıraktım, kapıyı bırakır bırakmaz kapı suratına çarptı. Eyvah, dedik. Sonra hastaneye gittik. Orada alkol var mı dediler yok diyemiyorsun var. Sonra polis geldi.” Diğer bir katılımcı (K1) ise boşandığı eşi ile çocuklarının velayeti için arabanın içinde konuştukları sırada tartışmaya başladıklarını aralarında arbede yaşandığını kendisinin alkollü olduğunu polisin geleceği korkusu ile olay yerinden kaçtığını ifade etmektedir. Başka bir katılımcı ise olay günü hem uyuşturucu maddenin etkisinde olduğunu hem de alkolün etkisinde olduğunu ve olayın şu şekilde yaşandığını belirtmektedir (K7): “Olay günü hem madde hem doktorların verdiği ilaçlar hem de alkolün etkisindeydim. Annem yemek yapmış yemeği beğenmemişim ya ben yemeği fazla arayanda bir insan değilim zaten ne yaptığımı da hatırlamıyorum”. Burada katılımcıların yaşanan şiddet

olayında alkolün etkisinde olmalarını suçlarını hafifletmesi yönünde kullandıkları görülmektedir.

İkincisi mağdurların katılımcılara yönelik hakaretlerde bulunması ve katılımcıların öfkelerine hakim olamamalarıdır (K4, K8, K9, K19, K20, K21, K23 K28). Bir katılımcı yaşanan şiddet olayını şu şekilde ifade etmektedir: “Yaşanılan olay tamamen eski eşimin aileme ağır hakaretler etmesinden kaynaklı olan bir durum. Ben de o anda öfkeme hakim olamadım 2 tokat attım” (K20). Diğer bir katılımcı (K4) ise olay günü eşinin küfürlü ve ahlaksızca konuştuğunu bir erkeğe söylenmeyecek sözle söylediğini belirtmektedir. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere katılımcılar mağdurların bu şiddet olayında sorumlu olduklarını vurguladıkları görülmektedir. Katılımcılardan bir diğeri (K21) ise yaşanan şiddet olayını “Yurtdışında çalışıyorum ben normalde, geldiğim gün tartıştık. Ekonomik nedenlerden dolayı tartıştık. Eşim hakaret etti ve bende öfkelenim. Cep telefonu sigara falan fırlattım.” şeklinde ifade etmektedir. Görüldüğü üzere şiddet olayının temelinde yaşanan sorunlarla mücadele edilmediği, tartışmaların ve hakaretlerin olduğu bunun sonucunda ise şiddet olayının yaşandığını söylemek mümkündür.

Üçüncüsü katılımcıların ve mağdurların birbirlerini kıskanmasıdır (K11, K12, K14, K16, K24). Katılımcı eşi ile yaşadığı kıskançlık durumunu şu şekilde ifade etmektedir (K24): “Çevremi arkadaşlarımı bilmesine rağmen fazla kıskanç davranıyor. İş yerinde sürekli beni rahatsız ediyordu. Yapmadığım şeylerle beni itham edince deli oluyorum çok sinirleniyorum.” Bir başka katılımcı da mağduru kıskanmasını ve olayın yaşanmasını şöyle nakletmektedir: “Telefonda bir mesaj vardı, yanlış birisi eşime mesaj gönderiyor ben de o mesajı görünce parladım, eşimi kıskandım o yüzden oldu.” Mağdurların katılımcıları kıskanması ya da katılımcıların mağdurları kıskanması sebebi ile tartışmaların yaşandığını ve sonucunda olayların şiddet boyutuna geldiği görülmektedir.

Dördüncüsü katılımcılar ve mağdurların aileleri arasındaki tartışmalar (K6, K17). Katılımcılar ailelerinin tartışmaları sonucunda mağdur ile aralarında tartışmaların olduğunu belirtmektedirler. Katılımcı (K17) “Benim annem ile onun annesi kavga etti. Ondan sonra benim hanım bana bağırmağa başladı. Ben hanıma kızdım bağırarak çağırdık birbirimize o arada babası geldi, eşimi aldı gitti.” şeklinde beyanda bulunduğu görülmektedir.

Beşincisi katılımcıların isteklerinin mağdurlar tarafından yapılmamasıdır (K3, K27). Katılımcılar isteklerinin eşleri tarafından karşılanmadığını ve sonrasında şiddet olaylarının yaşandığını ifade etmektedirler. Katılımcılardan biri (K27) olayı şöyle anlatmaktadır: “Ben sandık başında görevliydim, akşamdan elbiselerimi ütülemesini söylemiştim, o da ütülememiş, yapmamış. Ondan dolayı farklı bir şey oldu, böyle bir olay yaşandı”. Diğer bir katılımcı da (K3) rahatsızlığından dolayı eşine dizini ovması gerektiğini söylemesinin ardından eşinin defalarca doktora git demesi üzerine şiddet olayının yaşandığını dile getirmektedir.

Katılımcıların Vicdan ve Pişmanlık Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların şiddet olayı özelinde vicdan ve pişmanlık durumlarının 4 farklı şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Birincisi şiddet olayından duyulan pişmanlıktır (K1, K3, K7, K10, K11, K14, K16, K21, K22, K23, K25, K27, K28, K30). Katılımcılardan biri (K25) pişmanlığını şöyle ifade etmektedir: “Bu olayın yaşanmasından dolayı aşırı pişmanım, keşke o güne geri dönebilsem her şeyi değiştiririm.” Yine başka bir katılımcının da (K28) pişmanlığını şu şekilde ifade ettiği görülmektedir: “Keşke eşime böyle bir şey yapmasaydım diyorum. 5-6 ay atlatamadım bu durumu kendisine yönelik elini öpmüşümdür özür dilemişimdir binlerce kez, hani biliyorsun sen beni ben öyle bir adam değilim diye anlatmaya çalıştım kendimi”. Bir başka katılımcı (K1) pişmanlığını dile getirmekle birlikte şiddet olayı sonrası eşinin şikayetçi olmadığını, komşuların şikayet ettiğini ve sonrasında ceza aldığını belirtmektedir. Diğer bir katılımcı (K14) şiddet olayı sonrası cezaevine girmesinden dolayı pişman olduğunu başına ilk defa böyle bir durum geldiğini ifade etmektedir. Bu katılımcıların yaşanan bu olay ve sonuçları sebebi ile pişman oldukları görülmektedir. İkincisi başka durumlar karşısında duyulan pişmanlıktır (K2, K8). Katılımcılardan biri (K2) mağduru dövmediği için pişmanlığını şöyle nakletmektedir: “Darp etmedim dövmedim o hadsizliğine saygısızlığına karşı keşke dövseydim. Bunu hak etmişti çünkü 80 yaşındaki kadına karşı saygısızlık yaptı. Dövmemiş vaziyette ceza aldım. Dövüp de almam beni vicdanen rahat tutabilirdi”. Diğer bir katılımcı da (K8) evlilikle ilgili pişmanlığının olduğunu ifade etmektedir. Üçüncüsü pişmanlığın olmamasıdır (K4, K5, K6, K13, K17, K19, K29). Katılımcılardan biri (K4) “Durup dururken kimse kimseyi dövmez. Olay esnasında ağır konuşmaları vardı. O yüzden pişman de-

ğilim” şeklinde pişman olmama durumunu ifade etmektedir. Başka bir katılımcının (K5) bu konudaki ifadesi şöyledir: “Ben eşime şiddet uygulamadım. Kendisi alkol aldığı için bambaşka bir insan oluyor kendini sağ sola çarpıyor, benim yaptığımı zannediyor polis çağırıyor. Ben bir şey yapmadığım için vicdanım rahat pişman değilim.” Diğer bir katılımcı da (K19) yaşanan olayda kendisinin bir hatası olmamasından dolayı pişman olmadığını nakletmektedir.

Katılımcıların Hatalı Olduklarında Özür Dileme Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların hatalı olduklarında özür dileme durumlarının 4 biçimde olduğu tespit edilmiştir. Bunlarda ilki olay özelinde özür dilemedir (K7, K10, K22, K28). Bir katılımcı (K28) yaşanan olay özelinde eşinden binlerce kez özür dilediğini vurgulamaktadır. Diğer bir katılımcı da olay sonrasında eşinden özür dilediğini bir dakika bile yanından ayrılmadığını belirtmektedir. Katılımcıların olay sonrasında hatalı olduklarını fark ettikleri ve bu bilinçle özür diledikleri görülmektedir. İkincisi olay özelinde özür dilememedir (K6, K23, K27). Bu katılımcılar olay özelinde özür dilemediklerini açıkça beyan etmektedirler. Yaşanan olaydan dolayı pişman olduklarını ve her ne kadar hatalı olduklarında özür dileyebileceklerini ifade etmiş olsalar da olay sonrasında özür dilemediklerini belirtmektedirler. Üçüncüsü gönül almaya çalışmadır (K4, K16). Katılımcılardan biri (K16) bu durumu şöyle nakletmektedir: “Bir şeyler yapmaya çalışırım, sevindirecek, mutlu edecek o da bir nevi özür gibi oluyor. Kendimin hatalı olduğunu biliyorum ama karşımdakine bunu ifade edemiyorum onun yerine onun seveceği şeyler yapıp gönlünü almaya çalışıyorum.” Diğer katılımcı da “böyle bir durum karşında gönül almaya çalışırım” şeklinde beyanda bulunduğu görülmektedir. Burada katılımcıların özür dileme söylemi yerine geçebilecek davranışlarda bulunduğu hatalı durumlarını telafi etmeye çalıştıkları ancak olay sonrasında böyle bir davranışta bulunmadıkları söylenilebilir. Dördüncüsü hatalı olduklarında özür dilemedir (K1, K3, K5, K11, K14, K15, K18, K19). Katılımcılardan biri (K11) özür dileme durumunu şu şekilde ifade etmektedir: “Tabi. 100 kere de dilerim 1000 kere de yeter ki hatalı olduğumun farkında olabileyim”. Başka bir katılımcı (K18) ise “Ben hatalysam özürümü kesinlikle dilerim. Özür dilemek bir erdemdir. Kimse suçunu kabullenemez.” Diğer bir katılımcının da (K5) hatalı olduğunda çok hassas davrandığını, özür dilediğini ifade ettiği görülmektedir. Katılımcıların olay özelinde özür dilemediğini ancak ha-

talı olduklarında özür dilediklerini belirtmeleri dolayısıyla ikinci maddeden ayrılmaktadır.

Katılımcıların Kendilerine Yapılan Kötülük Karşısındaki İntikam Alma Tutumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların intikam alma tutumlarının 3 farklı şekilde olduğu söylenilebilir. Bunlardan ilki Allah'a havale etmedir (K4; K12; K15; K17; K19; K29). Katılımcılardan biri (K12) bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Hayır, asla. Zamana bırakırım Allah'a havale ederim, kötü söz bile döner dolaşır sahibini bulur buna inanırım. Bu hayatta ne ekersen onu biçersin". Yine başka bir katılımcıda intikam almayacağını, kendi yoluna bakacağını, olan olayları Allah'a havale edeceğini nakletmektedir. Katılımcıların burada yapılan kötülüklerin yüce bir güç tarafından karşılığı olduğunu dile getirdiği görülmektedir. İkincisi kin tutmamadır (K1; K8; K21; K30). Bir katılımcı (K8) kindar bir yapısı olmadığını belirtmektedir. Diğer bir katılımcı (K21) ise kendisine yapılan kötülüğü üç gün içinde unuttuğunu, kin tutmadığını, kinci bir yapısı olmadığını ifade etmektedir. Burada katılımcıların beyanlarından kişilik yapı özelliklerini vurguladıkları söylenebilir. Üçüncüsü ise olayın peşine bırakmama ve kinci olmadır (K2; K5; K6; K7; K10; K11; K14; K18; K23; K24; K27). Bir katılımcı (K10) olayın üzerinden 300 sene dahi geçmiş olsa bile bunun peşine düşeceğini kinci biri olduğunu hatta Allah'ın kendisini öyle yarattığını beyan etmiştir. Kişinin burada kendi karakterini nitelediğini, bunun değiştirilemez bir özellik olduğunu belirttiği görülmektedir. Hayatta namus gibi önemli konuların olduğunu vurgulayan başka bir katılımcı (K7) böyle bir durum söz konusu olduğunda olayın peşini bırakmayacağını ifade etmektedir.

Katılımcıların Kendilerine Karşı Saygısızlık Yapıldığında Aynı Şekilde Davranma Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların kendilerine karşı saygısızlık yapıldığındaki davranışlarının 3 farklı biçimde olduğu görülmektedir. İlki muhatap olma ve uzaklaşmadır (K3; K13; K14; K19; K20; K26). Katılımcılardan birinin ifadesi şöyledir: "Hayır, çeker giderim. Ufacık bir şeyden kavga büyür ölüme kadar gider, ne gerek var...". Başka bir katılımcı da (K3) bulunduğu yerden gideceğini, kendisinin sakin biri olduğunu belirtmektedir. İkincisi aynı şekilde davranmadır (K1; K6; K11; K21; K28). Bir katılımcı (K11) karşısındaki kişinin verdiği kadarını kendisinden alacağını nakletmektedir. Diğer bir katılımcı (K28) Karşısındaki kişi-

nin durumunu anlaması için aynı şekilde davrandığını ifade etmektedir. Üçüncüsü ise karşısındakini uyarımadır (K7; K9; K10; K15; K16; K17; K18; K23; K27; K29; K30). Uyarıda bulunacağını ifade eden katılımcı (K18) uyarılarını yineleyebileceğini eğer bir karşılık göremezse sabredeceğini nakletmektedir. Yine başka bir katılımcı (K27) uyarıda bulunacağını durum değişmezse aynı şekilde devam ederse üzerine çok düşmeyeceğini belirtmektedir. Böyle bir durumda uyaracağını belirten diğer katılımcı (K30) küfre dayanmadığını ancak yine de kibarca uyarıda bulunduğunu ifade etmektedir.

Katılımcıların Empati Becerilerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların empati becerilerine yönelik bulguların 3 farklı şekilde olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki halden anlamadır (K1; K5; K13; K19; K22; K25; K26; K27; K29; K30). Aynı durumda kendisinin de olabileceğini ifade eden katılımcı (K5) genel olarak halden anlamaya çalıştığını belirtmektedir. Bir katılımcının beyanı ise şöyledir: “İnsan halinden anlamaya çalışırım. Eşimle yaşadığım olaydan sonra hastaneden çıkınca çok üzüldüm. Biz kaç senelik hayat arkadaşınız o böyle oldu diye çok üzüldüm”. Katılımcıların yaşadıkları olayların sonucunda karşı tarafı anlamaya çalıştıkları ancak olay esnasında tepkilerinin anlık olduğu söylenilebilir. İkincisi çokça empati kurmadır (K2; K7; K8; K11; K20; K23). Katılımcılardan birinin (K11) bu durumu şöyle ifade ettiği görülmektedir: “Kesinlikle hem de çok fazla empati yaparım. Eşimle boşanma süreci ve sonrasında onun durumunu anlayıp ona oldukça hak verdim.” Diğer bir katılımcı da (K20) çokça empati yaptığını, eşinin çok ciddi problemlerinin olduğunu ancak onu hoş karşıladığını bunun eşini mutlu ettiğini nakletmektedir. Üçüncüsü kendini başkasının yerine koyarak anlamaya çalışmamadır (K6; K9; K12; K14; K15; K16; K17; K21; K24; K28). Bir katılımcının (K12) bu konudaki beyanı şöyledir: “Asla yapmam. Onun hayatı ayrıdır, benim hayatım ayrıdır. Onun yaşadıklarını ben yaşamıyorum, duygusunu yaşamadığım bir şeyi anlayamam...” Bir katılımcıda (K14) olay günü eşini anlamaya çalışmadığını fevri davrandığını söylemektedir.

Katılımcıların Başkalarının Haklarına Karşı Saygı Gösterme Durumlarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların başkalarının haklarına saygı gösterme durumlarının 3 farklı şekilde olduğu söylenilebilir. Birincisi saygı karşılıklıdır

(K1; K2; K4; K12; K15; K20; K23; K24; K28). Saygının insanlığın temel kavramı olduğunu vurgulayan bir katılımcı (K1) saygının karşılıklı olduğunu ifade etmektedir. Diğer bir katılımcı da (K2) kendisinin de saygı görmek istediğini doğal olarak saygı gösterdiğini belirtmektedir. Yine bir başka katılımcı da (K23) kişinin saygı görmek istediği zaman saygı göstermesi gerektiğini nakletmektedir. Burada katılımcıların karşılık beklentisi içerisinde saygı gösterdiklerini söyleyebiliriz. İkincisi anlayış göstermeye çalışmadır (K6; K7; K9). Bir katılımcı (K7) duyarlı olduğunu anlayış göstermeye çalıştığını beyan etmektedir. Diğer bir katılımcıda (K9) hak yememeye çalıştığını ve anlayış gösterdiğini ifade etmektedir. Üçüncüsü herkesin saygıyı hak etmesidir (K11; K16; K19; K21; K25; K26; K27; K30). Katılımcılardan birinin (K27) beyanı şöyledir: “Nasıl anlatayım. Her insana saygı göstermek gerekir, her insan saygıyı hak eder, eşime de aynı şekilde saygı gösteririm. Eşim de uyumlu bir insandır...” Diğer bir katılımcı da (K30) bu konuyu şöyle ifade etmektedir: “Herkes saygıyı hak eder. Ben eşimden örnek gösteriyim eşim bir bayan onun da doğal hakları var. Gezmeye tozmaya sadece evde kalmaya değil ben altına arabasını vermişim geziyor, çocukları da gezdiriyor”.

Tartışma

Bu araştırma kapsamında katılımcı bilgilerinden kadına yönelik şiddetin yoğun olarak eğitim düzeyi düşük erkekler tarafından uygulandığı ancak her eğitim düzeyinden erkeğin de şiddet uyguladığı görülmektedir. Literatürde kadına yönelik şiddet uygulayan erkeklerin yüksek oranda ilköğretim ve altı düzeyde eğitim gördükleri, düşük eğitim seviyesine sahip oldukları belirtilmektedir (Çalışkan, 2017; Çelik, 2015; Sevil vd., 2015). Eğitimin ahlak gelişimi ve ahlaki olgunluğun oluşması konusunda önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir. Ahlaki değerler, yargılar, düşünce ve davranışlar eğitim aracılığı ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Bireyler arasında oluşan ahlaki farklılıkları ise eğitim sayesinde azaltmak mümkündür. Ahlakın bir bilgi ve davranış olarak öğrenilmesi ömür boyu sürmekle birlikte ahlak eğitimi içinde büyüdüğümüz aile ile başlayıp okul yaşamı ile devam etmektedir (Şengün, 2018). Bu sebeple ahlaki olgunluğun eğitim ile yakından ilişkili olduğunu söylemek olasıdır.

Yapılan bu çalışmada katılımcıların büyük bir çoğunluğunun suç geçmişinin olduğu görülmektedir. Kişinin önceki suçluluk durumu yeniden suç işleme ihtimalini artıran önemli bir faktör olarak da gö-

rılmektedir (İğde, 2009). Suç, ahlaki ve insani değerlerden uzaklaşma ve sapma sorunu olarak belirtilmektedir. Ahlaki değerler, kişilerin güzel davranışlar ve huylar kazanması, uygunsuz ve kötü olarak bilinen huy ve davranışlardan uzak durmasına yardımcı olan değerler olarak tanımlanmaktadır. Ahlaki değerler, hukuk tarafından sağlanmaya çalışılan adalet, özgürlük, emniyet, düzen, vicdan bütünlüğü, erdem, kötüden sakınma iyi olana yönelme, insan haysiyeti ve mülkiyeti korumayı içermektedir. Bu sebeple bireyin hukuka karşı saygılı olma, hukuku ihlal veya ihmâl etme durumunun ahlaki olgunluğu bağlamında oluştuğu belirtilmektedir (Bayraktutar, 2011). Suçlu davranışların önüne geçilmesi ve suç tekrarının önlenmesinde ahlaki değerlerin öğrenilmesinin önemli olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı ahlaki olgunluk kapsamında bu değerlerin benimsenmesinin suça yönelik davranışları önleyebileceğini rahatlıkla söylenebilir.

Katılımcıların bağımlılık durumlarına baktığımızda büyük bir çoğunluğunda alkol ve uyuşturucu madde kullanımının veya kullanım geçmişinin olduğu tespit edilmiştir. Halbuki katılımcılar kendilerini “bağımlı” olarak görmediklerini belirtmişlerdir. Şiddet olayının yaşanmasında bazı katılımcıların alkol ve uyuşturucu madde kullanımının da etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. İlgili literatür incelendiğinde şiddet davranışının gerçekleşmesinin nedenleri arasında alkol ve madde bağımlılığı da yer almaktadır (Tatlıhoğlu ve Küçükköse, 2015; Yetim ve Şahin). Saldırı, şiddet veya cinayet gibi suçlar sonucunda tutuklanan kişilerin tutuklandıklarında yasal açıdan sarhoş olarak kabul edilen bir durumda oldukları belirtilmektedir (Aronson, Wilson ve Akert, 2012). Ahlaki olarak olgun bireyin ahlaki kural ve yasaları içselleştirerek kendisini zorlamadan bunlara uymakta olduğu bilinmektedir. Ahlaki bağlamda duygu ve düşüncelerin beraber işlenmesi sonucunda meydana gelen ahlaki davranışlar bireylerin ahlaki olgunlukları ile ilişkilendirilmektedir (Eroğlu ve Karakuş, 2020). Davranışın isteyerek, benimsenerek ve inanılarak yapılması ahlaklı davranış olarak tanımlanmaktadır. Benimsenmeden, içselleştirmeden ve istemeden toplumsal ilke, kural ve yasalara uymak ahlaka uygun görülse de ahlaki davranış olarak adlandırılmamaktadır. Ahlak disiplini kabul edilen kıstaslara uyan davranışlar ahlaki, uymayan davranışlar ise ahlak dışı davranışlar olarak nitelendirilmiştir. Bu bağlamda alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ve kumar gibi kötü alışkanlıklardan uzak durma, bu

alışkanlıkları bırakma sürecinde ahlaki olgunluğun önemli bir unsur olduğu söylenebilir.

Mağdurun yakınlık derecesine dair bilgiler kapsamında yoğun olarak mağdur kişilerin, katılımcıların şu an evli oldukları eşleri ve eski eşleri olduğuna dair bilgiler elde edilmiştir. Dünyada her üç kadından birini hayatının herhangi bir döneminde yakın partnerinin fiziksel ya da cinsel şiddetine maruz kaldığı vurgulanmaktadır (Ünal ve Gülseren, 2020). Kadına yönelik şiddetin çoğunlukla aile bireyleri tarafından uygulandığı ve bu sebeple tekrarlanma ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiştir (Kılıç, 2009). Bu araştırmada elde edilen sonuca göre şiddet yüksek oranda aile içinde gerçekleşmektedir. Aile içi şiddetin yaşanmaması konusunda aile içi fonksiyonların yerine getirildiği ve aile üyeleri arasında doyumun gerçekleştiği sağlıklı bir aile yapısından bahsetmek mümkündür. Sağlıklı aile bireylerinin kendi aralarındaki iletişimlerinden memnun olduğu, çok az çatışma ve krizin bulunduğu, bu sorunlu anlarda kendilerini hızlı bir şekilde toparladıkları ve fonksiyonlarını iyi bir biçimde yerine getirdikleri belirtilmektedir. Sağlıklı ailelerde bireyler özerk ve olgun olup her şeyin sorumluluğunu üstlenebilir ve problemlerini kendi başlarına diğer aile bireylerine sıkıntı vermeden çözebilmektedirler. Sağlıklı aileler duygularını birbirleri ile paylaşır ve birbirlerinin duygularını anlayabilmektedirler. Bireysel farklılıklarını kabul eder ve hoşgörülü davranırlar. İlgi ve sevgiyle birbirlerine yaklaşır, işbirliği yaparlar ve problemlerini genelde demokratik biçimde çözerler. Aynı zamanda gerekli başa çıkma becerileri mevcut olup sağlıklı iletişim kurmaktadırlar (Özabacı ve Erkan, 2013; Nazlı, 2013). Yine evlilik öncesi dönemde olduğu gibi evlilik sürecinde de benlik ve benlik saygısı ilişkilerin olumlu bir biçimde sürdürülebilmesinde ciddi önem taşımaktadır (Solmuş, 2011).

Katılımcıların şiddet görme ve şiddete tanık olma durumuna yönelik bulgularda büyük bir çoğunluğunun şiddet gördüğü ve şiddete tanık olduğu ortaya çıkmıştır. Literatürde şiddet uygulayan erkeklerin geçmişte şiddete maruz kaldıkları ve tanık olduklarına ilişkin bulgular da yer almaktadır (Çelik, 2017; Öztürk, 2017; Yetim ve Şahin). Şiddete maruz kalma ve tanıklık etme durumunda şiddet davranışının öğrenilmesi sebebi ile sosyal öğrenme kuramından bahsetmek olasıdır. Sosyal öğrenme teorisinde gözlemin bireyi bilgilendirme rolü mevcuttur. İnsanlar çevresindeki kişilerin davranışlarını gözlemleyip bunlardan

sonuçlara vararak, kendileri için yararlı olan davranış biçimlerini sergiledikleri sosyal öğrenme kuramcıları tarafından öne sürülmektedir (Bayrakçı, 2007). Çocuğun anne-babası, arkadaşları, akrabaları ya da öğretmenleri davranışın model alınması hususunda önem taşımaktadır (Nalbant, 2017). Sosyal öğrenme kuramı ahlaki düşünce şeklinin bireysel, çevresel ve davranışsal faktörler ile birlikte hareket etmesi sonucunda ahlaki davranışların meydana gelip gelmeme durumunu da ele almaktadır (Cesur, 2018). Bu bağlamda ahlaki davranışların içselleştirildiği yaşatıldığı aile ortamı ve çevrede büyüyen bireylerin şiddet gibi kötü davranışlar ve alışkanlıklardan mümkün merteye uzak kalacağı ve olumlu davranış örüntüleri sergileyebileceği sonucuna varılabilir.

Katılımcılardan olayın gelişim nedenine yönelik elde edilen bulgular çerçevesinde yaşanan bu olaylarda soruna yönelik çözüm odaklı davranışlarda bulunulmadığı, katılımcıların yaşanan karşı tarafı suçlayıcı ve yargılayıcı biçimde yaklaştıkları ve mağdurları suçlu olarak gördükleri söylenilebilir. Ayrıca katılımcıların şiddeti yalnızca fiziksel boyutu ile değerlendirdikleri, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet türlerini göz ardı ettikleri düşünülmektedir. Olayın gelişimi ve şiddet uygulama nedenlerinin ilgili literatür ile benzer olduğu görülmektedir (Çelik, 2015; Sayar, 2015).

Katılımcıların vicdan ve pişmanlık durumlarına yönelik bulgular da, katılımcıların birçoğunun kendilerini hatalı görmedikleri ve bir şey yapmadıklarını düşündükleri söylenilebilir. Katılımcıların kendilerini haklı görme durumlarına ilişkin şiddeti algılama ve anlamlandırma durumlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Çünkü katılımcıların şiddet algısının “vurma davranışı” üzerinden şekillendiği görülmektedir. Vicdan ve pişmanlık, ahlaki olgunluk perspektifinde değerlendirildiğinde ahlaki ilkelerin bireyin vicdanında temellendiği ve bireyin iyi ve kötüyü ayırt etmesinde vicdanının etkili olduğu belirtilmektedir. Birey takındığı tutum ve davranışlarından dolayı vicdan azabı ve pişmanlık duyduğunda ise o davranışın ahlak dışı ve kötü bir davranış olduğu vurgulanmaktadır. Bundan dolayı vicdan birey için bir ahlak rehberi niteliği taşımakta ve niyetlerine göre tutum ve davranışlarını yargılamaktadır (Şengün, 2018). Bundan dolayı ahlak olmadan sağlıklı bir vicdandan söz etmek oldukça güçtür. Bu hususta yaşanan şiddet olaylarının önüne geçilmesinde bireylerin davranışlarını ve tutumlarını vicdanen sorgulaması ve muhakeme etmeleri kaçınılmazdır.

Katılımcıların hatalı olduklarında özür dileme durumlarına yönelik bulgularında, hatalarını kabul eden az sayıda katılımcının olay özetinde özür dilediği, özür dileyemeseler bile gönül almaya çalıştıklarını beyan ettiklerini görüyoruz. Yaşanılan olaydan dolayı kendilerini hatalı görmeyen, pişmanlık duymayan katılımcılar da genel itibarıyla “hatalı olduğumda özür dilerim” şeklinde beyanlarda bulunmuşlardır. Aslında özür dileme davranışı kişinin yaşamında ahlaki değer olarak var olup bunu içselleştirdiği zaman tutum ve davranışlarında bu değerden bağımsız bir şekilde eylemde bulunamayacağını göstergesi olarak kabul edilmektedir. Davranışlar ve söylemlerle tutarsızlık göstererek özür dilemek hatanın kabullenilmediğini ve kişinin kendini düzeltmediğini göstermektedir. Bu sebeple özür ahlaki olarak dürüst ve samimi olması ve pişmanlığı dile getirmesi gerekmektedir. Özür dilemek diğer bireylere de değer verildiğini ve saygılı olunması gerekliliğini göstermektedir (Mücahit, 2019). Katılımcıların özür dileme davranışına yönelik bulgularında genel olarak hatalarını kabul etmedikleri ve bu sebeple de özür dilemedikleri düşünülmektedir. Hatanın kabulünün sonucunda özür dilenmesi, sağlıklı aile içi iletişimin gerçekleşmesi, çatışmaların ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi için süreç ahlaki olgunluğu zorunlu kılmaktadır.

Katılımcıların kendilerine yapılan kötülük karşısında intikam alma düşüncesi içinde olduğu görülmektedir. İntikam durumunda, hata olduğundan çok daha büyük algılanabilmekte ve suçun şiddeti oranında verilen tepki birbiri ile orantısız olabilmektedir. Affetmenin sınırlı olma ya da anlık öfkelenme durumlarının önüne geçtiği değerlendirilebilir (Adam Kurdaz, 2019). Aynı zamanda affetme ilişkilerde kaçınılmaz olabilen hatalar ya da çatışmalar sonucunda ilişkilerin düzelmesi ve onarılmasını kolaylaştırmaktadır. Affetmenin ahlaki olgunluk ile sıkı bir ilişkisi vardır. Ahlaki olgunluğa sahip kişilerin düşüncelerinde ve davranışlarında uyuma sahip oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla affetme gerçekleştiğinde kişi öfke ve intikam gibi duygularının üstesinden geldiğinde şefkat ve sevgi duygularını içselleştirerek bu duygularla hareket edebilmektedir (Aytar ve Tatlı, 2018; Taysi, 2007). Araştırma bulgularından hareketle çoğu katılımcının affetme davranışının olmadığı görülmektedir. Bu durum da yine kadına şiddet olaylarının önlenmesinde ahlaki olgunluğun önemine işaret etmektedir.

Katılımcıların saygısızlık yapıldığında aynı şekilde davranma durumlarına yönelik bulgularda katılımcıların büyük bir kısmının ortamdaki uzaklaşma ya da uyarıda bulunma şeklinde beyanda buldukları görülmektedir. Bu ifadelerden hareketle saygısızlık olarak adlandırdıkları durumlar karşısında eşleri ile aralarında çatışmaların ve şiddetin yaşandığı görülmekte, katılımcıların davranış ve söylemlerinin bu sebeple uyum içermediği düşünülmektedir. Saygısızlık karşısında sabır ve tahammül göstermek ahlaki açıdan önem taşımaktadır. Hoşgörü ahlak ilkelerine kaynak olabilecek bir disiplin şeklinde ele alınabilmektedir. Bundan dolayı hoşgörünün ilişkilerin onarılmasında veya kişilerin birbirlerine karşı saygılı olmaları gibi konularda birçok fayda sağladığı görülmektedir (Hemşinli, 2007; Yılmaz, 2004).

Katılımcıların empati becerilerine yönelik bulgularda bazı katılımcılar çokça empati kurduklarını, bazıları halden anladıklarını ve bazıları da kendini başkasının yerine koyarak anlamaya çalışmadıklarını ifade etmiştir. Literatüre baktığımızda şiddet uygulayan erkeklerin empati kurma yeteneğinin zayıf olduğu görülmektedir (Sevil vd., 2015; Subaşı ve Akın, 2003). Katılımcılar her ne kadar empati kurduklarını ifade etmiş olsalar da empatinin tam anlamıyla gerçekleştiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Çünkü sağlıklı ve doğru bir empatinin kurulması için belli aşamaların tümünün gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu aşamalardan ilki empati kuran kişi kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun bakış açısından olaylara bakmasıdır. İkincisi, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlamamız gerektiğidir. Üçüncüsü ise, karşımızdaki kişinin duygu ve düşüncelerini anladığımızın ona ifade edilmesidir. Bu şekilde empati kurma süreci tamamlanmaktadır (Dökmen, 1987). Empatik iletişimin gerçekleşmesi için aynı zamanda diğer bireylerin ihtiyaç ve gereksinimlerine karşı duyarlı olmak gerekmektedir. Empatik iletişim bağlamında sorun yaşayan bireyin kendini başka bireylerin yerine koyabilme kapasitesinin düşük olduğu diğer bireylerin duygularını önemsemediği ve ilgi göstermediği belirtilmektedir (Kasapoğlu, 2006). Yaşanılan şiddet olaylarında katılımcıların sağlıklı ve doğru empati ile iletişim kuramadıkları ve yaşanan sorunun çözümünde şiddetin etken olduğu görülmektedir. Kişinin ahlaki olgunluk düzeyinin bir üst düzeye çıkmasında etkili olan unsurlardan biri de hiç şüphesiz bireyin empati kurma becerisidir. Bu beceri sayesinde birey toplumsal değerleri benimser ve içselleştirir. Diğer bireylerin duyguları, düşünceleri, endişeleri ve gereksinimlerini

kavrayabilir, onları oldukları gibi kabul edip saygı gösterebilir (Şengün, 2018). Bu bağlamda empati becerisinin gelişmesi konusunda ahlaki olgunluğun önemli bir faktör olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların karşılardaki kişilerin haklarına saygı gösterme hususuna yönelik bulgularda saygının karşılıklı olduğunu, anlayış göstermeye çalıştıklarını ve herkesin saygıyı hak ettiğini söyledikleri görülmektedir. Saygı gösterme faktörü ahlaki olgunluğun unsurlarından biri olarak tanımlanmaktadır. Burada bireylerin değerli olduğu görüşü hakim olmakla beraber bireyler birbirlerine bağlı sosyal bir ağına parçası olduklarını bilmektedirler (Tekin, 2017). Ancak katılımcılar her ne kadar saygılı olduklarına ilişkin beyanda bulunmuş olsalar da kadına karşı şiddette bulunma davranışlarıyla diğer tutum ve davranışlarının tutarsız olduğunu göstermektedirler. Oysaki ahlaki olgunluğa sahip kişilerin sağduyularının yüksek olduğu, davranış ve düşüncelerinin uyumlu olduğu ve bu konuda çaba harcamayan kişiler oldukları bilinmektedir (Aytar ve Tatlı, 2018). Ahlaki olgunluğun göstergeleri toplum tarafından kabul edilen değerlerin içselleştirilmesi, bireyin vicdanı ile bütünleştirilmesi ve böylece ahlaki değerlere aykırı olan düşünce ve davranışlarda bulunulmaması şeklinde belirtilmektedir (Eroğlu ve Karakuş, 2020).

Sonuç

Geçmişte ve günümüzde bir sorun olarak varlığını sürdüren kadına yönelik şiddet önlenmesi gereken en önemli toplumsal sorunların başında gelmektedir. Şiddetin bu boyutu toplumu ve onu oluşturan bireyleri derinden sarsmaktadır. Bu sorun özelinde hukuki yaptırımların uygulandığı, ilgili kurum ve kuruluşlarca çeşitli önlemlerin alındığı ve müdahale yöntemlerinin geliştirildiği bilinmektedir. Ancak bu çabalara rağmen kadına yönelik şiddet sorunu devam etmektedir. Genellikle aile, çevre ve medyadan öğrenilen şiddetin önlenmesi noktasında içinde bulunulan aile ortamı büyük bir paya sahiptir. Aile ortamı çocuğun davranışlarının şekillenmesi aşamasında büyük önem taşımaktadır. Ahlaki değerlerin bir arada bulunduğu aile ortamında bireyler tutum, düşünce ve davranışlar bağlamında uyum içinde hareket etmektedirler. Böylece ahlaki olgunluğun temelleri oluşturulmaktadır. Davranışların sonraki yıllarda biçimlenmesinde ise eğitim kurumlarının çabaları da ayrıca önemlidir. Ahlaki olgunlukta ahlaki değerlerin içselleştirilmesi ve bu değerlerle bireyin uyum içinde hareket etmesi son derece mühim-

dir. Ahlak; vicdan, hoşgörü, saygı, sabır, affetme, özür dileme ve empati kurma gibi ortak değerleri içinde barındırmaktadır. Bu ortak değerlerin her biri bireylerin tutum, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde olumlu etkiye sahiptir. Ahlaki değerlerin benimsenmesinin bireyleri ahlaki olgunluklarının oluşması sürecine katkı sağlamakla birlikte onları suç teşkil edebilecek davranışlardan kaçınmaya ayrıca alkol ve madde kullanımı gibi kötü alışkanlıklardan da uzak tutmaya yardımcı olacağı düşünülmektedir. Bu kapsamda ahlaki olgunluğun şiddet ve saldırganlık gibi olumsuz davranışların yaşanmaması konusunda etkili olabileceği söylenebilir. Yapılan bu araştırmadan hareketle ahlaki olgunluk, şiddet uygulayan bireylerin tutum, düşünce ve davranışlarının olumlu yönde değişmesine katkı sağlayıcı ve kadına yönelik şiddeti önleyici bir faktör olarak değerlendirilebilir. Veri toplama ve kullanma sürecine yönelik 15.04.2019 tarihindeki etik kurul onayı (5578142-050.01.04-E.49677) ile Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünden alınan izinler sonucunda gerçekleştirilen bu araştırmanın; kadına yönelik şiddet uygulayan kişiler için ahlaki olgunluk kapsamında yapılacak olan araştırmalara, geliştirilecek olan müdahale yöntemlerine ve alınacak tedbirlere dair yararlı ve destekleyici veriler sunacağı düşünülmektedir.

Teşekkür: Bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız çift kör hakemli.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgement: N/A

Peer-review: Externally double-blind peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça / References

- Adam Kurdaz, F.F. (2019). *Affetme eğilimi kazandırmaya yönelik psikoeğitim programının affetmek eğilimi kazandırma ve beş faktör kişilik özellikleri üzerindeki etkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, (6)1, 32–42.
- Akyıldız, M. (2014). *Kadına yönelik şiddetle mücadelede bir model olarak şiddet önleme ve izleme merkezi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.

- Aronson, E., Wilson, D. T., & Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji* (O. Gündüz, Çev.). Kaknüs Yayınları.
- Aslan, Ö. (2001). Hoşgörü ve tolerans kavramlarına etimolojik açıdan analitik bir yaklaşım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 357–380.
- Aytar, F. A. G., & Tatlı, S. (2018). Bireylerin ahlaki olgunluk ve bağışlama istekliliğinin kişilik özellikleri ile ilişkisinin incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55, 207–223.
- Ayten, A. (2013). *Empati ve din: Türkiye’de yardımlaşma ve dindarlık üzerine psiko-sosyal bir araştırma*. İz Yayıncılık.
- Bayrakçı, M. (2007). Sosyal öğrenme kuramı ve eğitimde uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 198–210.
- Bayraktutar, M. (2011, Ekim). Suç önlemede dini ve ahlâki değerlerin rolü. Suç Önleme Sempozyumu. https://www.academia.edu/19578669/Suç_Önlemede_Dini_ve_Ahlaki_Değerlerin_Rolü
- Cesur, S. (2018). *Ahlâkın sosyal psikolojisi*. Pales Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Büyük felsefe sözlüğü*. Say Yayınları.
- Çalışkan, H. (2017). *Kadına yönelik şiddet belirleyicileri: Türkiye örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çalışkan, H., & Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(14), 218–233.
- Çalışkan, M. (2019). İstanbul’da kadına şiddet “kadına şiddet” ve “kadın cinayeti” vakalarına yönelik, nicel-nitel bir inceleme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(1), 221-241. <https://doi.org/10.11616/basbed.vi.513032>
- Çelik, G. (2015). *Eşine şiddet uygulayan hükümlü erkeklerin özellikleri ve toplumsal cinsiyet algıları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, G. (2017). *Öldüren erkek(lik)ler eşine şiddet uygulamış cezaevindeki erkekler*. NotaBene Yayınları.
- Dökmen, Ü. (1987). Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 20(1-2), 183-207. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000001059
- Ekşi, H., Memur, H. N. K., Yalın, H. S., & Dinç, S. (2020). Sosyal mesafe ve maneviyat arasındaki ilişkide empati ve toplumsal baskınlığın aracı rolü: Suriyelilere yönelik karma bir çalışma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(2), 257-276.
- Eroğlu, S. Y., & Karakuş, S. (2020). *Hakemlerin ahlaki olgunluk ve empati düzeylerinin karar verme stillerine etkisi*. Akademisyen Kitabevi.
- Hemşinli, H. (2007). *Din ve hoşgörü: İmkân ve sınırlılıklar-İslâm dini örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İğde, İ. (2009). *Mahkumları suça yönelten faktörler ve din anlayışları üzerine sosyolo-*

- jik bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). *Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması özet rapor*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kadir Has Üniversitesi. (2019). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması 2019*. <https://gender.khas.edu.tr/sites/gender.khas.edu.tr/files/inline-files/TTCCKAA2019%20Son7.pdf>
- Karal, D., & Aydemir, E. (2012). *Türkiye’de kadına yönelik şiddet*. USAK Yayınları.
- Kasapoğlu, A. (2006). Empati ve sempati olgusuna vurgu yapan bazı ayetler. *Bilimname*, 1, 33–61. http://isamveri.org/pdfdrg/D02237/2006_10/2006_10_KASAPOGLUA.pdf
- Khirizad, B. (2016). *Transpersonel psikolojide affetmek* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kılıç, M. N. (2009). *Kadına yönelik şiddet: Sosyo-psikolojik arka plan, manevi boyut, hukuki yaptırımlar* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kocacık, F. (2001). Şiddet olgusu üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1, 1–7.
- Kula, N. (2015). Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde dini değerlerin önemi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 203–226.
- Lickona, T. E. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility*. Bantam Books.
- Limnili, G., & Özçakar, N. (2017). Farklı boyutlarıyla şiddet. *Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi*, 9(2), 55–60.
- Mücahit, M. (2019). Ahlâki bir değer olarak özür dileme ve özür etiği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3), 1189–1208. <https://doi.org/10.18505/cuid.619241>
- Nalbant, H. (2017). *Evlilik uyumunun yordayıcılarından ahlaki olgunluk ve değerler* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Nazlı, S. (2013). *Aile danışmanlığı*. Anı Yayıncılık.
- Özabacı, N., & Erkan, Z. (2013). *Aile danışmanlığı kuram ve uygulamalara genel bir bakış*. Pegem Akademi.
- Öztürk, E. (2017). *Türkiye’de aile içi şiddet*. Gece Kitaplığı Yayınları.
- Polat, O. (2016). Şiddet. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 22(1), 15–34.
- Sayar, Ü. (2015). *Kadın cinayetleri: Eşlerine öldüren erkekler üzerine bir araştırma* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevil, Ü., Yanıkerem, E., Özkan, S., & Güneri, S. E. (Ed.). (2015). *Dünyada, Türkiye’de kadın ve şiddet*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Solmuş, T. (2011). *Çift, evlilik ve aile terapisi*. Doruk Yayıncılık.

- Subaşı, N., & Akın, A. (2003). *Kadına yönelik şiddet; nedenleri ve sonuçları*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Şengün, M. (2018). *Ahlaki olgunluk ahlak eğitiminde teori ve uygulama*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şengün, M., & Kaya, M. (2007). Ahlaki olgunluk ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(24), 51–64.
- Tarhan, N. (2017). *Toplum psikolojisi ve empati: Sosyal şizofreniden toplumsal empatiye*. Timaş Yayınları.
- Tatlıhoğlu, K., & Küçükköse, İ. (2015). Türkiye’de kadına yönelik şiddet: Nedenleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13), 194–209.
- Taysi, E. (2007). *İkili ilişkilerde bağışlama: İlişki kalitesi ve yüklemelerin rolü* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tekin, İ. (2017). Ahlaki olgunluk kavramı üzerine kuramsal bir çözümleme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2275–2298.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Vicdan. *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. <https://sozluk.gov.tr>
- Ünal, B., & Gülseren, L. (2020). Covid-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: Aile içi kadına yönelik şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23, 89–94. <http://www.cokmed.net/ps-sistem/dosyalar/kutuphane/Covid-19%20Pandemisinin%20Gorunmeyen%20Yuzu.pdf>
- Yanık A., Hanbaba, Z., Soygür, S., Ayaltı, B., & Doğan, M. (2014). Kadına yönelik şiddet davranışlarının değerlendirilmesi: Türkiye’den kanıt. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4), 104–111.
- Yetim, D., & Şahin, E. M. (2008). Aile hekimliğinde kadına yönelik şiddete yaklaşım. *Aile Hekimliği Dergisi*, 2(2), 48–53.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, H. (2004). Hz. Peygamber’in eğitiminde bir ilke olarak hoşgörü. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 109–132.
- Zengin, M., & İçöz, E. A. (2018). Dini, felsefi, psikolojik boyutlarıyla vicdan ve değerler eğitimindeki yeri. *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10, 323–345. <https://doi.org/10.18498/amauiid.379279>

Sheila Margaret Pelizzon'un Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme adlı eserinin değerlendirilmesi

*Review of Kadının Konumu Nasıl Değişti?
Feodalizmden Kapitalizme by Sheila Margaret
Pelizzon*

Pelizzon, S. M. (2020). Kadının konumu nasıl değişti? Feodalizmden kapitalizme (İ E. Sadi & C. Somel). İmge Kitabevi.

Neslihan AVCI*

Sheila M. Pelizzon'un kaleme aldığı Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme adlı kitap, karşılaştırmalı bir tarihsel yaklaşımla kadının konumunda yaşanan değişimleri açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. "Çalışmanın Sorunsalı" adlı birinci bölümün ardından sıralanan üç bölüm ve sonuç başlıklı toplam beş bölümden oluşan kitapta yazar, feodalizmden kapitalizme geçişin bir unsuru olarak kadının konumundaki gerilemeyi ve toplumsal cinsiyet inşa etme süreçlerini, kitabın temel problematiği şeklinde değerlendirmiş ve bu bağlamda karşılaştırmalı tarihsel bir yaklaşımla konuyu irdelemiştir. Yazarın bu bakış açısı, bilindik "toplumsal cinsiyet" okumalarını ve feminist kuramın başat öğelerini kökten değiştiren bir iddiayı da gündeme getirmektedir.

Kitabın genel hatlarına dair bilgilerin verildiği "Çalışmanın Sorunsalı" başlığı altında, öncelikle kadın çalışmalarına dair çeşitli

* Dr. Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halkbilimi Ana Bilim Dalı, neslihanavci@hacettepe.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9186-0740>.

saptamalar yapılmıştır. Kadının durumunu öğrenmek isteyen bir araştırmacının, kadın çalışmaları alanında bir cevap bulamayacağını ileri süren Pelizzon, son dönem feminist düşünürlerin de böylesi bir araştırmaya temel oluşturamayacağını savlamaktadır. Çünkü feminist düşünürlerin bir kısmının, kadınların tabi konumunu ele alırken, genelde iktisadi açıdan erkeklerle eşit şartlarda olmamalarından ya da diğer bir deyişle; kadınların çalışma imkânlarının yetersizliğinden, ev işlerinin ücretlendirilmemesinden kaynaklandığını öne sürmeleri, yazarın cephesinde tarihsel süreci göz ardı etmeye denk düşmektedir. Yazar, liberallerin eşitsizliğin çözümünü kadınların bireysel durumunun ücretli istihdam yoluyla çözülmesi gerektiği düşüncesinde olmalarından bahsederken, sorunun bu temelde inşa edilmesi dolayımında kadının eve kapatılması ve ev içi faaliyetlere mahkûm edilmesi gibi sonuçların da ortaya çıkacağı kanısındadır. Başka köktenci feministlerin ise kadının düşük konumunu; ataerki denen toplumsal kurumda aranması taraftarı olduklarını ve bunun ataerkinin bileşenlerinin ne olduğuyla tartışılması gerektiğini varsaymıştır. Yazar bu bağlamda, Eisenstein'ın kadının toplumsal konumuyla ilgili betimlemesinden örnekle yola çıkmış ve ona göre; ataerkiyi idame ettirenin devlet olduğunu aktarmıştır. Ataerkinin değişkenliği konusunda irdelemelerde bulunan yazar, toplumsal dizgelerin ve kurumların kendiliğinden değişemez olduklarını, bunun ancak iktidarı elinde bulunduran insanlar tarafından yaratılıp, değiştirilebildiğini gündeme getirmiştir. Bunun yanı sıra eğer ataerkinin bileşenlerinin toplumsal dizgeden dizgeye değiştiği söylenebiliyorsa, bunların her bir toplumsal dizgede kadının konumunu ne ölçüde ve nasıl etkilediği hususunun da üzerinde düşünülmesi gereken bir sorunsal olduğunu vurgulanmıştır. Yazar, Eisenstein'ın 1968 sonrasındaki fikir akımlarından köktenci feminizmin bir ürünü olduğunu ileri sürerek, bu düşünce akımının bir öğretisi olmasa da bir temel görüşü olduğunu aktarmıştır. Yazar, bu akım mensuplarının gözünde; kadınların her alanda erkekler tarafından bastırılmış ve sömürülmüş olmalarının yattığını belirtmiştir. Tam da bu nedenle köktenci feministlerin, toplumsal yapıdaki eşitsizliklere odaklanmak yerine, kadınları kişisel yaşantılarına; evlilik, çocuk bakımı, sağlık gibi belli alanlara odaklandıklarını savlamıştır.

Pelizzon, kadının bugünkü konumunu tarihsel diyalektikten çıkarma işini Marxistlerin de başarılı bir şekilde yapamadıklarını ileri süre-

rek, onların ev kadınına özgürleştirmek için sanayiye dönmeleri gerektiği varsayımını ele almıştır. Marxistlerin kadın üzerindeki tahakkümü özel mülkiyetle ilintili bir toplumsal ilişki ve mülkiyeti de kapitalizmin temeli şeklinde gördüklerini aktararak, bunun haklı bir yargı olduğunu vurgulamıştır. Ancak yazar, marxist feministlerin; toplumsal cinsiyeti sınıfla ilişkilendirebilecek ve bunların ikisini de egemen zümrenin nasıl kendi lehine yonttuğunu ifşa edebilecek iken, birini aile içinde değişmez cinsiyet farklarına dayanan ataerki ideoloji; diğerini de iş yerinde cinsiyete dayalı iş bölümü olarak iki yarı özel tahakküm düzeneği şeklinde, çözümlenmeye elverişsiz bir kavrayışta takılıp kalmaları dolayımında eleştirmektedir. Pelizzon'a göre, toplumsal cinsiyet kapitalizmin dinamikleri tarafından üretilmektedir. Zira kadını tahakküm altına alarak ucuz işgücüne çevirmeksizin kapitalizm ne asıl hedefi olan kâr etme olanaklarını gerçekleştirebilecek ne de sistem bütünlüğünü koruyabilecekti.

“Feodalizm” adlı ikinci bölümde, feodalizmin hüküm sürdüğü 1000 tarihinden, yaklaşık 1250 yılına kadarki dönem aralığında kadınların toplumsal konumları irdelenmiştir. Kadınların feodalizmin hüküm sürmediği yıllarda, daha yüksek bir toplumsal konumda yer aldıklarını iddia eden yaklaşımlara cevap arayan yazar, bu iddiaların temelinde; soylu kadınların, ailelerinin toplumsal kudretini kullanarak toprak üzerinde hak sahibi olmaları gibi gerekçelerle konuyu aydınlatmaya çalışmıştır. Bu görüşteki yazarların; soylu kadınların şato yönetiminden sorumlu olabilmeleri, manastırda söz sahibi olmaları gibi, çeşitli sayılıtlarından bahseden Pelizzon, soylu olmayan kadınların toplumsal durumuna dair pek de malzeme olmadığına dikkat çekmiştir. Araştırmacıların feodal düzende, kadının toplumsal konumuna dair fikir birliği içinde olmamaları, feodal dönemde kadının toplumsal konumunu muğlaklaştırmaktadır. Bunun yanı sıra feodal düzenin de muğlak olduğunu ileri süren yazar, feodalizmde üç temel toplumsal eğilimin olduğunu vurgulamıştır. Bunlardan ilki; toprak ve işgücü üzerinden kontrolü hedefleyen, babadan oğula miras yoluyla aktarılan beyliğin ortaya çıkıp sürdürülmesi, ikincisi; serfliğin ortaya çıkıp sürdürülmesi, üçüncüsü ise; bu ilişkilerin sürdüğü alanı genişletmek için ilişkileri yeni bölgelere yayma faaliyetidir. Bu bağlamda “kandaş veraset” sistemine de dikkat çeken yazar, verasette büyük oğlun önceliği kurumunun Güneybatı Avrupa’da daha yavaş ilerlediğini aktarmıştır. Bu bölgede, kandaş veraset sisteminin koruduğu arazilerin, kadınlar da dahil varisler arasında bölüşülmeye

devam ettiğini, on ikinci yüzyılın ortalarına kadar kız çocuklarının da erkek çocuklar gibi ailevi haklardan yararlandıklarını belirtmiştir.

Ruhban sınıfının bekârlık ilkesine de değinen yazar, bu bağlamda rahiplerin bekâr kalmasını önleyici bazı uygulamalardan bahsetmiştir. Papazların bekârlığı ilkesinin aslında, kadınların artık papazlarla evlenmek istememelerinden geldiğini, ilk Hıristiyan yazarların da bu atmosferde kadın düşmanlığını yeniden canlandırıcı enstrümanlar aradıklarını ilave etmiştir. Böylelikle feodal sistemde, kilise ve aristokrasi olmak üzere iki egemen sınıfın kadınlar hakkında kuramlar geliştirdiğini, kilisenin kadın kuramını çileci manastır öğretilerden türettiğini ileri sürmüştür.

Serflik meselesine ayrı bir parantez açan Pelizzon, feodal dönem öncesinde işgücünün kısmen, hatta büyük ölçüde köleleştirilmiş işgücünden oluştuğunu, bir dönem sonra ise köle işgücünün azaldığını ve köle beslemenin masraflı bir hâl aldığını aktarmıştır. Bu bağlamda yazar, serfliği; kölelerin biçimsel olarak özgürlüklerini kazanıp aynı şekilde çalışmaya devam ettikleri, diğer yandan serbest köylülerin özgürlüklerini kaybedip eski kölelerle aynı toplumsal konumda harmanlandığı bir şema şeklinde açıklamıştır. Feodalizmdeki kölelik kalıntılarında dahi cinsiyetler arası bir ayrımlaşmanın yer olmadığını, ayrımcılığın bütünüyle aristokratlar ve onların dışındaki sınıflar arasında kurumsallaştığını aktarmıştır. Bunun yanı sıra Pelizzon, feodal rejimin uzun vadede kadınlara zarar verecek bazı kurumların ortaya çıkmasına sahne olduğunu ve üniversitelerin kurulmasında; kadınlar, yoksullar, düşük rütbeli rahipler, köylüler, topluma başkaldıranlar gibi tabi konumdaki zümrelerin, değersizliğini ve aşağılığını ispat etmek gibi, gizli amaçların saklı olduğunu savlamıştır.

“Kargaşalı Ara Dönem: 1250-1450/75” adlı üçüncü bölümde yazar, köylülerin ve zanaatkârların toplumsal tarihi üzerine odaklanmış ve bu dönemde, göreceli olarak aristokrat sınıfının gerilediğini aktarmıştır. Bu dönemde kadınların konumunun -altın çağı yaşamasalar bile- görece yükseldiğini ve daha fazla toplumsal, siyasi ve iktisadi kudrete eriştiğini ileri sürmektedir. Pelizzon, 1300’lü yıllarda, Kara Vebanın toplumsal kırılmalara yol açtığını ve birçok kişinin bu olayı, işçilerin işverenler karşısında güçlenmesi şeklinde yorumladıklarını aktarmıştır. Ancak yazarın cephesinde asıl önemli sorun, bu vakaların kadının konumunu nasıl ve ne ölçüde etkilediği ve böylesi bir sorunsalın femi-

nist tarihçilerce ele alınmamasıdır. Kara Vebadan önce kadının toplum konumu ile erkeğinki arasında bariz farkların olmadığını aktaran yazar, bu felaketin hayatta kalan kadınların toplumsal konumunu önemli ölçüde iyileştirdiği kanısındadır.

Pelizzon, “veraset, toprak işleme ve yaşam döngüsü” bağlamında, geç orta çağdaki iktisadi varlığa ve toplumda itibara ulaşmanın başat ögesi olan “veraset” sistemine değinmektedir. Bu doğrultuda, bazı araştırmacıların bu çağdaki kadınları erkeğe oranla daha dezavantajlı bulduklarından bahsetmiştir. Mirasta erkeklerin kızlara yeğ tutulması, kadının evlenirken baba evinden getirdiği mallara eşleri tarafından el konması, bunlardan birkaçıdır. Ancak yazar, veraset sisteminin oldukça değişken bir yapıda olduğunu ileri sürerek, İtalya hariç neredeyse her yerde dul kadınların miras hakkı aldığını ya da dul kadınların ailelerinde ve geniş çevrelerinde sözlerini geçirebildiklerini aktarmıştır. Köylerdeki evliliğin toplumsal konumu ihtiva ettiğini aktaran yazar, toplumsal konumun da miras yoluyla aktarılabilir olduğuna dikkat çekmiştir. Almanya’daki köylülerde, evlenmede ilkenin eşlerinin birbirine toplumsal rütbe ve servette denk olmaları gerekliliğiyle açıklayan yazar, en büyük oğulların mülkten aslan payını aldıklarını ve idari makamlara oturduklarını aktarmıştır. Yazar, Bennett’in (1987) tabiriyle; farklı iktisadi tabakalardan insanların evlenmesinin sık görüldüğünü aktarırken, veba öncesi elli yıllık dönemde köy eşrafından kızların genelde küfüvleri olan erkeklerle evlendiklerini belirtmiştir.

Kara Veba sonrasında ise nüfusun azalmasıyla, köylülerin de feodal beyler karşısında durumlarının hızla iyileştigiğine dikkat çeken yazar, İngiltere’de nüfusun azalmasına paralel olarak köylü isyanlarının beylerin durumunu kötüleştirdiği üzerine vurgu yapmıştır. Kara Veba sonucu olarak nüfusun azalmasıyla kadınların da ücretlerinde artış olduğunu aktarmış, onlara yeni fırsatlar tanınmış olduğunu belirtmiştir. Dahası böylesi bir nüfus azalışının sadece kadınların konumunu güçlendirmedeğini, aynı zamanda geriye kalan tüm nüfusun konumunu da iyileştirdiğini, nüfusun azalmasıyla kadınların konumu arasında birebir bağlantı kurmanın zor olduğunu da gündeme getirmiştir. Yazara göre; nüfusun azalmasında sadece bir hastalığın yayılması etkili olmayabilir; bu duruma köylü kadınların da bilinçli katkılar sağladığı varsayılabilir. Yazar, kentlilerin ücretlendirilmesinde artışı fark eden köylülerin, aynı durumu kendileri için istediklerinde bunu ancak nü-

fusun azalmasıyla sağlayabileceklerini anladıklarını ve böylece bilinçli bir nüfus azaltmaya gittiklerini savlamıştır. Pelizzon, Geç Orta Çağ'ın kadınlar için "altın çağ" olmasa da kadınların feodalizme kıyasla bu kargaşalı dönem içinde, kendi haklarını daha fazla savunabilir oldukları, kendilerini daha iyi ifade edebildikleri görüşündedir.

"Batılı Seçkin Zümrelerin Zaferi" adlı dördüncü bölümde ise yazar, Olwen Hufton (1998) gibi bazı isimlerin, modern çağın başlarında kadınların konumunun gerilediğini inkâr etmelerinden söz açmaktadır. Hufton'un bu görüşünü; evde rahatın artmasına, asayişin sağlanmasına, bir kısım feminist tarihçilerin de kadınlar için geçmişte bir altın çağ belirleyememesine dayandırdığını aktaran Pelizzon, bazılarının ise on altıncı yüzyılda kadının konumunda ciddi bozulmalar meydana geldiğini savladıklarını belirtmiştir. Yazar, toplumsal cinsiyeti kapitalist düzen özelinde, kadınların düşük toplumsal konumu olarak ele almaktadır. Ona göre; toplumsal cinsiyet, teorik olarak tüm kadınların tüm erkeklere tabiiyeti demektir. Başlangıçta bu durumun, kiliseler aracılığıyla desteklendiğini aktaran Pelizzon, ilk olarak kadınların mirastan hak alamaması ve iktisadi faaliyetlerden dışlanması ile işe başlandığını, daha sonra kadının dinden soyutlanması şeklinde temellendiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, kadını "cadı" olmakla suçlayan iblisleştirme çabalarının arttığını, Tevrat'tan örneklere dayanan bir ataerkinin de icat edildiğini ileri sürmüştür. Yazara göre; Tevrat'ta tasvir edilen kabile, ataerki değildi; buradaki ataerki, erkek aile reisleriyle devlet arasında zımnî bir anlaşma biçimiydi. Karı-koca ailesini önemseyen fikirlerin Protestanlığın ortaya çıkmasıyla daha da güçlendiği kanısında olan yazar, Katolik ilahiyatçıların evliliği değersiz olarak nitelendirmelerine karşın, Protestanların aile konusunda yeni bir akım başlatmalarından bahsetmiştir. Bu bağlamda Protestan öğretilerine değinen yazar, bu öğretilerde karısına saygılı davranmanın kocanın görevi hâline geldiğini aktarmıştır. Ancak böyle bir öğreti çerçevesinde, kadınların kocalarının öz güvenini sarsmaması gerektiğinin de yer aldığını vurgulayarak, idealde kadınların kocalarına tabi olmalarının yattığını ve bunun da kadının kocasından daha yaşlı ve daha yoksul olmasıyla pekiştirildiğini ileri sürmüştür. Yazar, evlilik ve ev işlerinin kadınlarca başlıca meşgale olması gerektiği görüşünde olan bu anlayışı, on altıncı yüzyılın evcimenlik ideolojisi ve Havva'nın günahının cezalandırılması olarak yorumlamıştır. Genel olarak on altıncı yüzyılda kadınların başka şekillerle de yasaların gadrine uğradıklarını aktarırken feodal dönemde

de geç orta çağda da yasalarda kadın-erkek arasında büyük farkların olduğunu vurgulamıştır.

Cadı avı üzerine de birtakım çıkarımlarda bulunan Pelizzon, cadı tatbikatında toplumsal cinsiyet algısının bütün dünyayı hiyerarşiye sokmayı amaçlayan bir çaba olduğu kanısındadır. Cadı avına kurban gidenlerin çoğunluğunun çocuk olduğunu, cadılıktan ziyade, büyücülüğün kadınla ilişkilendirilmesini ve bu bağlamda cadılığın kadına yüklendiğini ileri sürmektedir. Bu doğrultuda yazar, Orta Çağda skolastik bilginler ile papazların büyücülük kuramı kurmaya giriştiklerinde, dinsel sapkınlıkları kadınla ilişkilendirmelerine dair birtakım öngörülerde bulunmuştur. Aslında Pelizzon, temelde tüm bunların kadının ahlaki olarak zayıf olduğunu varsayan düşünceler etrafında şekillendiğini savunmaktadır. Cadı avının neden ortaya çıktığı konusunda fikir birliği olmadığını aktaran yazar, eğitimsiz otacıların rekabetini bertaraf etmek için böylesi bir uygulamanın ortaya çıkmış olabileceğini ileri sürmektedir. Devletin özellikle kadınları hedef alan cadı kovuşturması meselesini ise resmi kültürün kadınları zayıf, iffetsiz, ruhtan mahrum olarak tasavvur etmesine dayandırmaktadır. Kadınların ruhlar ve dünya âlemi arasında aracılık ediyor oluşları, masal ve hikâye naklederek toplulukların ortak hafızasında kilit rol oynamaları, ekilebilir tarlaların tarihçesini, örfe göre kimin ne kadar kira ödemesi gerektiğini bilen ve hak iddialarını buna göre çizen konumları devlet ve kilise yöneticileri için tehlike teşkil etmekteydi. Dolayısıyla yazar, böylesi bir yetkinliğe sahip kadınların devlet ve kilise yöneticilerinin otoritesine karşı bir tehlike unsuru olarak algılandıklarını ve büyücülükle suçlanarak yargılandıklarını gündeme getirmiştir. Bununla birlikte, köylülerin sözlü geleneklerini ve kültürel unsurlarını muhafaza edip aktaranların da hep kadınlar olduğunu, hâl böyle olunca kadınların kilisenin uygarlaştırma misyonuna direnen odaklar olmakla kalmadıklarını, aynı zamanda köylü toplulukların hafızasını da ifade ettiklerini aktarmıştır. Tüm bu olgulardan hareketle Pelizzon, binlerce kadının yakılarak öldürüldüğü cadı avlarının 15. ve 16. yüzyıllar arasında âdeta bir akıma dönüştürerek, batılı zengin zümrelerin ayrıcalıklarını tanımak için araçsallaştırıldığını ileri sürmektedir.

“Sonuç” adlı beşince bölümde yazar, toplumsal cinsiyetin, toplumda huzursuzluğa ve asayişsizliğe yol açan bazı etkenleri bertaraf ederek, düzeni yeniden kurmak için oluşturulduğunu, toplumsal cinsiyetin

icadı neticesinde de erkeklerin kadınların tam zıttı bir konuma kavuştuğunu “kadınların tâbi, erkeklerin hâkim olduğu bir konum” savıyla ifade etmiştir. Yazar, feodalizm ve kapitalizm üzerine yaptığı irdelemelerden, sistemlerin esas itibarıyla seçkin egemenlere ayrıcalıklarını pekiştirip kontrol etmelerine yarayan birer aygıt olduğu kanaatine varmıştır. Baskıcı, sömürücü ve hiyerarşik bir sistemden ise anarşinin yeğleneceğini vurgulayan Pelizzon, anarşinin yorucu ve tehlikeli olmasına karşın, daha iyi seçeneklerin yokluğunda; anarşi ortamında insanlara tahakküm etmenin zor olduğunu ve bu sebeplerde de oyunu anarşiden yana kullandığını belirtmiştir.

Sheila Margaret Pelizzon’un kaleme aldığı *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme* adlı kitap, toplumsal cinsiyet bağlamında kadının konumuna dair derin bir tarihsel okumayı ihtiva etmektedir. Yazarın, feodal ve kapital düzen içerisinde hangisinin kadının konumunu daha derinden etkilediği üzerine bir arayışa girmesi, kapitalizmin kadının konumunu değiştirmesiyle yanıt bulmuştur. Yazar; ataerki toplumsal düzenin, erkeklerin kapitalist düzene daha fazla yakınlaşmasını sağladığı, kadınların ise ucuz iş gücüne yönelmesini kolaylaştırdığı sonucuna ulaşmıştır. Ancak, yazarın derinlemesine tarih okuması yaptığı kitap içerisinde, toplumların geçirdiği tarihsel sürecin konjonktürüne odaklanması, kadının konumuna dair çıkarımları ötelemektedir. Kitapta yapılan karşılaştırmalı tarihi okuma, tarihi bir okumadan öteye gidememiş ve dolayısıyla kadının konumuna dair değişkenler satır aralarında bir sayıltı olarak kalmıştır. Bununla birlikte yazarın, tarih boyunca kadınlarla ilgili biyolojik referans noktalarına atıfta bulunan aşağılamaları da göz ardı etilmediği söylenebilir. Öyle ki kitapta bu husus yok denecek kadar azdır. Kadının her ay düzenli olarak bedeninden gelen özel kan (regl döngüsü) ve doğum yapabilme kabiliyeti, tarihin en eski çağlarından bugüne kadın cinsi özelinde çeşitli tabuların oluşmasına sebebiyet vermekle kalmamış, bu durum aynı zamanda toplumsal cinsiyetin kadın aleyhine işlediği “ikinci bir cins” olma durumunu da tetiklemiştir.

Kitapta gözlemlenen bir diğer noksanlık ise kapitalist düzen içerisinde “eve çağırılan kadın” metaforunun yeteri kadar yansıtılmamasıdır. Bu durum, yazarın Batı Avrupa cephesini hedef alarak tarihi bir okuma sunmasından kaynaklanabilir. Oysa ki kadının konumuyla ilgili tarihi bir okuma, salt Avrupa ya da Doğu bloku ülkeler ile sınırlandırıl-

lamayacak kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Dini ve etnik açıdan farklı kökenlere sahip kadınların konumuyla ilgili ayrı bir parantez açılmaması, toplumsal cinsiyet gibi evrensel bir konunun oryantalist bir bakış açısıyla ele alındığı savını güçlendirmektedir. Bu açıdan yazarın tarihi hadiseleri değerlendiriş biçimi, yer yer nesnellikten uzak, öznelliğe yakın bir tablo çizmektedir. Aslında kapitalist düzen, kadının konumunu tuzağa düşüren önemli ve bir o kadar da evrensel bir dönüm noktasıdır. Tıpkı Rowbotham'ın değindiği gibi; “ailede kadının gerçekleştirdiği üretim sonucunda, erkek ve kadın rollerinin ayrılması hem maddesel hem de ideolojik bakımdan, kapitalizmin korunup sürdürülmesinin bir gereği olarak düşünülmüş ve böylelikle, erkeklerin çalışma dünyası için, kadınların ise aile için yetiştirildiği, cinsel iş bölümü farklılığı belirginleşerek; kadının, erkeğin kazancına bağımlı olduğu ve mahrem dünya olan aile sorumluluğunu yüklediği durum ortaya çıkmıştır” (Rowbotham, 1987: 105). Dolayısıyla kadın, kapitalist düzenin devamını sağlayan yeni müttefiklerin bakıcısı, diğer bir deyişle; biyolojik getirilerine bağımlı, üretim merkezi olan bir konum işgal etmiştir. Bununla birlikte yazarın titizlikle yürüttüğü kronolojik tarih sunulu bu kitap, özellikle Batı Avrupa cephesinde toplumsal cinsiyet dolayımında yaşanan gelişmeler hakkında detaylı bilgiler vermesi sebebiyle pek çok farklı disiplinden okuyucu için önem arz eden bir çalışmadır.

Kaynakça / References

Rowbotham, Sheila. (1987). *Kadın bilinci erkek dünyası*. (Ş. Alpagut, Çev.). Payel Yayınevi.

Ayşe Gül Altınay (Der.)'in Vatan, Millet, Kadınlar adlı eserinin değerlendirilmesi

Review of Vatan, Millet, Kadınlar (Ed.) by Ayşe Gül Altınay

Altınay, A.G.(Der.). (2000). *Vatan, millet, kadınlar*. İletişim Yayınları.

Zehra ÇELİK*

Vatan Millet Kadınlar milliyetçilik ideolojisini toplumsal cinsiyet ekseninde anlamaya çalışan derleme bir kitaptır. Kitabı oluşturan on bir ayrı makale farklı coğrafyalarda yükselen milliyetçilik hareketlerini, ulus-devlet oluşum süreçlerini ve bunlarla ilişkili biçimde kurgulanan toplumsal cinsiyet ilişkilerini odağına almaktadır. Derleme yapılırken Batı-merkezli olmaktan kaçınılmış, Türkiye'nin yanı sıra Pakistan, Hindistan ve İran gibi ülkeleri merkeze alan çalışmalara yer verilerek farklı coğrafyalar ve kültürlerde milliyetçilik düşüncesinin nasıl da benzer toplumsal cinsiyet normları ile inşa edildiği gösterilmiştir. Kitabı derleyen Altınay'a göre milliyetçi düşünceleri anlayabilmek için toplumsal cinsiyet ilişkilerini bilmek gerekir. Aynı şekilde toplumsal cinsiyet normlarını daha iyi kavrayabilmek için de ulus-devletlerin kuruluş süreçlerine, milliyetçilik düşüncelerine ve militarizme daha yakından bakmak gerekir.

Milliyetçilik çalışmalarına büyük oranda yön veren eserlerin - Benedict Anderson (1983), *Hayali Cemaatler*; Ernest Gellner (1983), *Milletler ve Milliyetçilik*; Eric Hobsbawm (1983), *Geleneğin İcadı vb.*- temel argümanı önce milliyetçilik düşüncelerinin olduğu, daha sonra modern ulusların yaratıldığı yönündedir. Milliyetçilik literatüründe para-

* Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, zehracelik@istanbul.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7804-4922>.

digma değiştiren bu eserlerde kadının adı geçmez, toplumsal cinsiyete değinilmez bir nevi cinsiyet körlüğü vardır. Bu nedenle toplumsal cinsiyet ekseninden milliyetiliklere ve militarizme bakmak ufuk açıcı olacaktır. Kitapta derlenen makalelerin temel iddiası şöyledir; ulusların yaratıldığı süreçte ve modern ulus devletlerin kuruluş aşamalarında toplumsal cinsiyet rolleri yeniden üretilmiş ve kadınlık-erkeklik algıları yeniden kurgulanmıştır. Kadın ve erkeğin toplumda üstlenecekleri roller, sorumluluklar belirlenmiş; toplumsal cinsiyetler ulus devletle farklı şekillerde ilişkilendirilmiştir. Milliyetçilik düşüncelerinin ayrılmaz bir parçası olan şu paradoks toplumsal cinsiyetlerin vatan ve milletle farklı şekilde ilişkilendirilmesini zorunlu kılmıştır; milliyetçilikler bir yandan moderniteye, ilerlemeye ve gelişmeye vurgu yapar, diğer yandan ezelden beri var olan ulusun ezelden beri var olan geleneklerinin ve otantisitesinin korunması gerektiğine vurgu yapar. Bu çelişkili arzuların kadın ve erkeklere farklı görevler atfedilerek gerçekleştirileceği düşünülmüştür. Altınay bu noktada Hint milliyetçiliği alışan Chatterjee'den örnek verir, ona göre Hint milliyetçiliği iç/dış, maddi/manevi gibi birçok zıtlık üzerine kurulmuştur. Öyle ki, dış dünya, maddiyat, ilerleme ve gelişme ile ilgili olan her şey erkeklerin sorumluluğundadır, buna karşın dış dünyadan izole bir şekilde evde kalmak, manevi değerleri ve gelenekleri korumak ve yeni nesillere aktarmak kadınların görevidir.

Burada makalelerin detayına girmeden ortaklaştıkları argümanları üzerinde kısaca durulacaktır. Erkeklik ve milliyetçilik arasındaki yakın ilişkiye değinen Nagel, milliyetçi siyaseti erkek egemen bir alan olarak tanımlar, milliyetçiliğin anlaşılabilmesi için siyasetin üstündeki eril tahakkümün anlaşılması gerektiğini savunur (s.61). Enloe, Walby, Nagel, Saigol ve Altınay'ın çalışmaları milliyetçilik düşüncelerinin yayılması ve toplumun militarize olması süreçlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden ele almaktadır. Enloe, toplumsal cinsiyete dayalı önyargılar sayesinde milliyetçi hareketlerin militarize olduğunu söyler. Saigol, "toplumsal cinsiyet ideolojisinin milliyetçi ve militarist düşünce üretiminin ayrılmaz bir parçası" olduğunu iddia eder (s.208). Walby'e göre toplumsal cinsiyet ve milliyetçilik düşünceleri arasındaki ilişki kadınların ve erkeklerin militarizmle farklı şekillerde ilişkilenmelerinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmalardan hareketle milliyetçi düşüncelerin ve militarizasyon süreçlerinin toplumsal cinsiyet rollerinin bir sonucu veya sebebi

olduğu söylenemez fakat şu iddia edilebilir; milliyetçi düşünceler ile toplumların militarizasyonları; toplumsal cinsiyet rolleri, erkeklik ve kadınlık algılarının oluşumları ile beraber gelişen süreçlerdir, bunlar birbirinin sonucu veya sebebi olmayabilir fakat birbirini besleyen süreçlerdir.

Ortaklaşılan bir diğer nokta, Nagel, Najmabadi, Şerifsoy ve Saigol'un makalelerinde aile ve cinsellik kavramlarının milliyetçiliği anlamak için temel kavramlar olarak öne çıkarılmasıdır. Türkiye ve İran örneklerinde milliyetçiliği ele alan Şerifsoy ve Najmabadi, milliyetçilik düşüncesinin inşa süreçlerinde ailenin hem bir kurum olarak hem de bir metafor olarak öne çıkarıldığını iddia ederler. Bu ülkelerde uluslaşma süreçlerinde bir metafor olarak ulus büyük bir aileye benzetilir. Ailenin reisi, karar alıcısı, koruyucusu babadır, ailedeki kültür aktarımını yapan, biyolojik yeniden üretimi sağlayan kişi ise annedir. Bu durumda vatan korunması gereken kadın ile sembolize edilir, ulus ise vatanı koruyacak olan erkek ile sembolize edilir. İşte bu şekilde kadınlar ve erkekler milliyetçilik ve militarizasyon ile farklı şekillerde ilişkilendirilir, farklı görev ve sorumluluklar yüklenirler.

Bu derlemede yer alan çalışmalar kadın meselesinin milliyetçi ideolojilerin oluşum süreçlerinde hep merkezi bir konumu olduğunu iddia etmektedir. Çalışmalarda sıklıkla kadınlara yüklenen misyonlar üzerinde durulmuştur. Anthias ve Yuval Davis kadınların uluslaşma süreçlerine şu şekillerde dahil olduğunu söyler; etnik toplulukların biyolojik üreticileri, kültürün aktarıcısı ve sembol olarak; ulusal askeri mücadelelere katılımcı olarak (s.32). Buradan anlaşılacağı gibi kadınlara ulus-devlet kuruluş süreçlerinde, milliyetçi projeye uygun şekilde görevler ve sorumluluklar yüklenmiştir. Devletleşme sürecinde erkeklerle eşit haklar vaat edilen ve bu şekilde mücadeleye destek vermesi sağlanan kadınlar sonra daha ağır sorumluluklarla baş başa kalmıştır. Devletleşme sürecini tamamlayan ulusların sonraki amacı bir taraftan Batıdan gelişmiş teknolojilerini almak ve kalkınmak, diğer taraftan kültür ve geleneklerini koruyarak geleceğe taşımak olmuştur. Bu noktada kadınlar iki misyon için de önemli roller üstlenmiştir; bir yandan eğitim alıp kendilerini geliştirecekler ve ulusun öğretmenleri olacaklar; böylece modern kadınlar olarak ilerlemenin sembolleri haline gelecekler, diğer yandan kültürün aktarıcısı, özüne ve geleneklerine bağlı anneler olacaklardır (s.285). Kadınlar bir yandan geleneksel toplumun taşıyıcısı olacak, diğer yandan ilerlemeyi sağlayacak nesilleri

yetiştireceklerdir. Türk siyasi hayatından bir örnek olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde kurulan kız enstitülerinin amaçlarına dair yapılacak bir okuma burada formüle edilen modern kadın tipinin pratik hayatta nasıl inşa edildiğini gösterebilir. Kız enstitüleri ile hem Taylorizm ilkelerini bilen ve günlük hayatta kullanabilen "üretken ev hanımları" hem de "Türk milliyetçiliği"ni ve "Batı medeniyeti"ni bir diğerinden ödün vermeden aynı potada eriten ve özümseyen modern Türk kadınları yetiştirmek istenmiştir (Ekin Akşit, 2015; Navaro Yaşın, 2000).

Sonuç olarak, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet ilişkileri arasındaki sıkı bağı göstermesi bakımından bu çalışmanın değerli bir kaynak olduğu aşıkardır. Kişisel tecrübem açısından şunu söyleyebilirim ki anti-militarizm ve feminizm arasındaki ilişkiyi anlamaya çalıştığım bir dönemde bu kitaba denk gelmek birçok soruma cevap bulmamı sağladı. Buna karşın şu eleştirimin haksız olmayacağı kanısındayım; kitabın giriş bölümünde Batı merkezli bir derleme yapmaktan özellikle kaçınıldığı belirtiliyor fakat bana göre Fransız milliyetçiliği, Alman milliyetçiliği gibi Batılı bir milliyetçiliğin en az bir örneğinin toplumsal cinsiyet ile ilişkisi bakımından ele alındığı bir çalışma bu derlemede yer alabilirdi. Bu sayede biz okuyucular Batıdan bir örnek ve Doğudan bir örnek ile toplumsal cinsiyet ekseninde milliyetçilik düşüncesinin yükselişini karşılaştırma imkânı bulabilirdik. Ayrıca derlemede Batı'dan bir örnek olsaydı Pakistan, İran örneklerini ele alan makalelerde olduğu gibi kadın bedeni, cinsellik, erotizm gibi temalar kullanılır mıydı, oryantalist söylemin klişeleri Batılı milliyetçilikler için de söz konusu edilir miydi? Bu sorular kitaptaki önemli bir eksiğe ve aynı zamanda bazı makalelerde bulunan Oryantalist dile işaret ediyor. Fakat tüm eleştirilere rağmen kitap; milliyetçilik, militarizm ve toplumsal cinsiyet alanlarında çalışma yapan yahut bu konulara ilgi duyan herkes için tavsiye edilebilir. Başta da belirtildiği gibi milliyetçilik çalışmaları genellikle toplumsal cinsiyet körü olagelmıştır. Buna karşın tek başına bu derleme bile milliyetçiliklerin toplumsal cinsiyet açısından ele alındığında farklı boyutlara ve farklı kurucu unsurlara sahip olduğunu göstermektedir.

Kaynakça / References

- Ekin Akşit, E. (2015). *Kızların sessizliği: Kız enstitülerinin uzun tarihi*. İletişim Yayınları.
- Navaro-Yaşın, Y. (2000). 'Evde Taylorizm': Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında evişinin rasyonalleşmesi (1928-40). *Toplum ve Bilim*, 84, 51-74.

Carly Churchill'in Top Girls (Zirvedeki Kızlar) adlı eserinin değerlendirilmesi

Review of Top Girls (Zirvedeki Kızlar) by Caryl Churchill.

Churchill, C. (2020). *Top Girls (Zirvedeki Kızlar)*. Mitos Boyut Yayınevi.

Dilek Akıcı TAYANÇ*

Carly Churchill'in "Top Girls (Zirvedeki Kızlar)" adlı tiyatro eseri, sosyalist feminist bakış açısıyla yazılmış ve liberal feminizmle birlikte kapitalizmi de eleştiren bir eserdir. Eserde sistem eleştirisi, farklı kültür ve zamanlardan gelen kadın karakterler üzerinden verilirken; ataerkil düzenin, her çağda ve kültürde benzer araçlarla kadını nasıl metalaştırdığı ve istismar ettiği gözler önüne serilmektedir. Kadın sorunlarını temel alan önemli oyun yazarlarından biri olan Caryl Churchill'in, 1982'de yazdığı bu eser kendisine uluslararası ün kazandırmıştır. Kadınların kapitalist üretim koşulları altındaki rekabet olgusuyla ilişkisini işleyen oyun, kapitalizmin toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki etkilerini de irdelemektedir. Oyun, aynı zamanda dönemin politik yapısını, İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher üzerinden de eleştirmektedir. Hemcinslerinin başbakan olmasıyla umutlanan kadınlar, on bir yıllık Thatcher yönetimi sırasında yürütülen sert kapitalist düzenlemelerden ciddi biçimde olumsuz olarak etkilenmişlerdir.

Üç perdeden oluşan oyunun birinci sahnesinde baş karakter Marlene, kutlama yemeği vermektedir. Kutlamanın sebebi, ana karakterin *Zirvedeki Kızlar* isimli işçi bulma kurumunda müdür konumuna yükselmesidir. Marlene'nin konuklarının tümü tarihsel anlamda önemli

* Öğretim Görevlisi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, dtayanac@adu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0445-5187>.

Cite this article as: Tayanç, D. A. (2022). Carly Churchill'in Top Girls (Zirvedeki Kızlar) adlı eserinin değerlendirilmesi. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 409-413.

olan her biri farklı coğrafyalarda ve farklı zamanlarda yaşamış kadın figürlerdir. Yazar, feminist tiyatronun ana unsurlarından olan tarihsel akışı ters yüz ederek okumakta ve ezilmiş bastırılmış olanların seslerini gün yüzüne çıkarmaktadır; yazar kronolojik anlatımdan yalıtılmış bir oyun tasarlayarak izleyiciyi geçmiş ve bugün arasındaki ilişkiyi düşünmeye teşvik etmektedir.

Kutlamanın konuklarının ortak noktası başarılarının ardında büyük acıların yer almasıdır. Geleneksel olarak kadına ait alan olarak belirtilen “özel alan”ı reddeden Viktorya dönemi karakteri Bird, cesareti ile ön plana çıkan bir karakterdir; döneminin erkeklerinin bile seyahat etmekte çekince göstereceği uzak ülkelere cesurca seyahatler yapmıştır. Liberal feminizm eleştirisi olarak okunabilecek bu kadın seyyah hikayesi, kadınlar için sınırlanmış özel alan-kamusal alan ayrımına karşı bir çeşit itirazdır; kadınlar özel alan ve kamusal alan arasında denge kurma zorunluluğuna mahkum edilmemelidir. Bird’ün hemen ardından anılan diğer karakter gejša Nişo, Japon İmparator tarafından başka erkeklerle sunulan bir kadındır. Bu karakterle birlikte yazar, kadınların cinsel meta olarak tanımlanmasına, nesneleştirilmesine yönelik bir eleştiri getirmektedir. Nişo karakteriyle, kadının sadece metalaştırıldığını görmeyiz, ayrıca kadının eril hegemonyanın dayattığı roller nedeniyle nesneleşmeyi içselleştirebileceğini de görürüz. Dull Gret (dull sözcüğü aptal anlamına gelmektedir), ressam Brueghel’in tablosunun merkezindeki kadın karakterdir. Bu tablodaki kadın karakterin, savaş giysileri içinde zırhlı ve kalkanyla, ardında kadınlardan oluşan bir orduyla cehennemin kapısına dayanıp oradaki şeytanlara meydan okuduğu görülmektedir. Tabloda Gret’in ardındaki kadınlardan oluşan ordu, onu son aşamada yalnız bırakmaktadır. Cehenneme karşı savaşta tek başına kalması açısından, Gret’in Churchill’in oyununda yer alması, liberal feminizmin kadını bireysellik anlayışı ile toplu direnişten alıkoymasına, onu eril iktidar karşısında tek başına bırakmasına yapılan eleştiridir. Papa Joan ise, dokuzuncu asırda yaşadığı düşünülen ve sonradan kadın olduğu anlaşılan Papa VIII. John’a gönderme yapan karakterdir. Hristiyan dünyasında kadınlar Papa olamaz, kadınların kilise içinde temsil edilme oranları oldukça düşüktür. Ancak Joan, bir kadın olmasına rağmen kadınlığını gizleyip erkek rolü yaparak bu malkama gelen bir karakterdir. Doğum yapmasıyla kadın olduğu anlaşılması ve kadın olmanın bedelini öldürülerek ödemiştir. Bu olay, yüzyıllar

boyunca üstü kapatılan bir olay olarak kalmıştır; sözkonusu olay asırlar sonra, bir kaç eserde geçse de kilise tarafından asla kabul edilmemiştir. Joan karakteri oyunda; başarıları sadece cinsiyetinden -kadınlığından- dolayı görülmeyen ve cinsiyetinin ortaya çıkışının bedelini hayatıyla ödeyen kadınları temsil etmektedir. Joan, diğer kadınların kadınlık deneyimlerine yabancıdır; çünkü iktidar araçlarından biri olan kilisenin gücü elinde tutan üyesi olması ancak kendi cinsiyetini, kadınlığını reddederek mümkün olmuştur. Aslında oyun bize benzer süreci daha sonra Marlene karakterinde de gösterir; Marlene'nin iş yaşamında yükselebilmesi, kendi kızını ve anneliğini reddetmesiyle mümkün olabilmiştir. Liberal sistem kadınları, başarılı olmak için dişilikleri reddetmeleri gerekliliğiyle ile karşı karşıya bırakmaktadır. Yazar, kilisenin kadının karşısında konumlandırılmış eril bir sistem olduğunu gözler önüne sermektedir. Sabırlı Griselda'nın hikayesinde, Griselda'nın çocukları kocası tarafından kendisinden zorla koparılır ve bu şekilde bir sınava tabi tutulur. Bu acı olay karşısında sınava geçmek için sabretmek ve itaat etmek zorundadır. Griselda, sonunda sınava geçerek çocuklarına kavuşur. Griselda anlatısı, kadınların sevdiği insanlar için her şeyi feda etmeyi göze alması gerektiğini salık vermek için anlatılan bir öyküdür. Zirvedeki Kızlar'da da görüldüğü üzere sevgisini sadakatini ispatlaması gereken, sınava tâbi tutulan hep kadınlardır; erkek ise değişmez şekilde hep test eden ve kendisini koşulsuz itaat ile ödüllendirendir. Liberal serbest piyasa ekonomisinde de sistemin tüm kurallarına sorgulamaksızın itaat etmesi, bedellere boyun eğmesi gereken hep kadınlar olmuş, ancak bu davranış biçimini gösterdiklerinde eril otorite tarafından bir takım makamlarla ödüllendirilmeye hak kazanabilmişlerdir.

Karnavalsı kutlama yemeğinde biraraya gelen bu kadınların her biri, kendi lehçeleri ile ve sanki sadece kendileriyle konuşmakta adeta monolog yapmaktadırlar; üstüste binen konuşmalarla Churchill, kadınlar arası iletişimsizliğe ve ortak dil geliştirebilmenin önemine bir gönderme yapmaktadır. Bir masa etrafında kutlama yapan kadınlar, aslında birbirleriyle empati yapamayan birbirlerini dinlemeyen, hatta sürekli birbirlerinin sözlerini kesen hemcinslerdir; bu sahneleme biçimi liberal feminizmin kadınları bireycilik vurgusu ile birbirine yabancılaştırmasına eleştiridir. Bu anlamda, yemek aslında bir kutlama olmaksızın çok “yas” yemeğidir; çünkü kutlamanın içeriği giderek kadınların

ödemek zorunda kaldıkları bedelleri, çektikleri acıları görünür kılan ve bu yasin evrensel olduğunu vurgulayan bir yapıya dönüşmektedir.

Oyunun ikinci sahnesi, liberal serbest piyasa kurumlarını temsil eden, emek ve üretim mekanı olan ofiste geçmekte ve kadınlara dayatılan toplumsal cinsiyet rolleri ile serbest piyasa arasındaki ilişkiyi konu almaktadır. Kendi pozisyonunun gücünü ofisteki diğer kadınların üzerinde olumsuz manada kullanan Marlene, eril özellikleriyle bu pozisyona ulaşabilmiştir. Ancak pozisyonu ve bu pozisyona ulaşana dek geçirdiği süreçler kendisini; dişiliğine, hemcinslerine, hatta kendi kız kardeşi ve kızına bile yabancılaştırmıştır. Marlene'nin kız kardeşi hem Marlene'nin kızına annelik yapmakta hem de ücretlendirilmeyen ev işleri ile uğraşmaktadır. Yazar, kız kardeş üzerinden liberal feminizmin ev kadınlarına yönelik iki yüzlü tutumunu gözler önüne sermektedir. Marlene, kendi sınıfsal başarısı için kendi kızına kardeşinin annelik yapmasına neden olmakla aslında kız kardeşini istismar etmekte, bir anlamda onu sömürgeleştirmektedir. Kapitalist sistem, kadın için iki seçenek dayatmaktadır; kadınlar ya çocuk yetiştirerek yoksul kalacaklar ya da zirveye çıkarak duygusal yabancılaşma yaşayacaklardır. Yazarın Thatcher'in politikalarına yönelik eleştirisi, yerel ve dar bir serzenişten çok kapitalizmin evrensel düzeydeki sonuçlarını kritik etmeye yöneliktir.

Oyunun sonunda Marlene'nin, kendi kızına şefkat gösteremediği görülür çünkü yaşamında yakın ilişki deneyimi neredeyse hiç yoktur; hayatı işinden ibarettir. Oyunu sona erdiren kız çocuğunun, "*dehşet verici, korkunç*" sözcüklerini tekrarlaması Marlene'in ve aslında tüm kadınların liberal kapitalist sistemde başarı kazanmak uğruna kaybettikleri "özne"lerini ve otantik ilişki imkanlarını sembolize etmektedir. Liberal ve kapitalist sistemler, bütünsel bakış açısından uzaklaştıkları oranda bireyler arası ilişkileri, zayıf olanın istismarını görmezden gelme hatta haklı görme üzerine kurmaktadırlar. Marlene öz kızıyla bile yakın ilişki geliştirememesinin ve nesiller arası iletişimin böylesi acı verici biçimde sekteye uğramasının sonucunun "korkunç" olduğunu göremeyecek bir biçimde hırs, elde etme duygularıyla sistem tarafından insani ve dişil tarafları köreltilmiş, ellerinden alınmış tüm kadınları temsil etmektedir.

Yazar, kronolojik zamana ve gerçek coğrafi sınırlara karşı bir çeşit

yapı bozumu uygulayarak, eril iktidarın egemen olduğu tüm sistemlerde başarılı olmak için kadınların ödemek zorunda oldukları bedellerin ortak, evrensel bir tema olduğunu kanıtlamaktadır. Marlene karakteri, hangi kültürün içinde olurlarsa olsun kadınlar için tanıdık bir karakterdir. Oyunun genel havası depresif bir biçimde farklı zaman ve kültürlerde farklı biçimlerde eril iktidarın farklı araçları tarafından istismar edilmiş kadınlar üzerine odaklanırken, oyunun sonuna doğru eril iktidarı içselleştiren kadın figürlerin kendi dişilliklerine ve diğer kadınlara nasıl zarar verdiğini gözler önüne serilmektedir.

Top Girls ayrıca, geleceğe ait yeni bir feminist perspektifin temsili olarak örtük biçimde de olsa bir çözüm sunmaktadır. Bu çözümle toplumsal ve örgütsel mücadelenin bireysel mücadelenin önüne geçmesi gerektiğini, kadın için dişil özellikleri ile “özne” olabilmenin önemli olduğunu, dişil özelliklerin ve yakın ilişkilerin asla feda edilmeyecek denli değerli olduğunu da söylemektedir. Kadının kendini feda edişiy-le değer bulmasının yanlışlığına, olumsuzluğuna vurgu yapmaktadır. Eserin eksik kalan noktası, çözüme dair bu örtük söylemin sesinin kı-sıklığıdır.

Yazar liberal kapitalist sistem eleştirisi yapmakla birlikte çözüm önerileri için yeterince ipucu sunmamaktadır. Bu bağlamda, sosyalist feminizmin eleştiri geleneği içinde eleştiriye odaklanıp olumsuzlukların tarif edilmesi ve örneklendirilmesi yazar tarafından yeterli görül-müş gibidir. Oysa yazarın hikayesini sonlandırdığı biçimde “dehşet” verici ve karanlık tablonun karanlığına odaklanmak, kadınların her alandaki hak ihlalleri ve mağduriyetleri ile mücadele edebilmesi için gerekli motivasyonu tüketici, umutsuzluğa sevkedici ve hatta yıkıcı bir öfkeye yönlendirici bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla, yazın dünyasında, kadınların yaşadığı cam tavan benzeri engelleri tasvir eden ve bu engellerin kadınları kendi kimliklerinden uzaklaştırdığını, onları er-kekleşmeye zorladığını gösteren böylesi çabaların etkili olabilmesi için son kertede daha ümitvar ve bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç olduğu açıktır.

Kaynakça / References

Churchill, C. (2020). *Top girls (Zirvedeki kızlar)*. Mitos Boyut Yayınevi.